

Karolína Světlá

Kříž u potoka

Dolanský mlýn najednou se zastavil. Bylo to ponejprv zas po třiceti letech. Tenkrát zemřel starý mlynář, dnes jeho syn.

Mlýn dolanský dle starého obyčeje se zastavil při posledním pána svého vzdechnutí, a celé okolí nad nenadálým, neobvyklým tím tichem takřka zkamenělo. Štěpy v sadě, obalené květem růžovým a bílým, podivením sebou ani nepohnuly, větřík jasnou hladinu rybníka po celé ráno dovádivě rozčeřující úžasem zatajil dech, šepotavé rákosí ostýchavě oněmělo. V olších u potoka to utichlo jako v kostele. Strnadi a drozdové o závod v lupenatém jich chládku prozpěvující ani tam již netíkli, co jim selhal průvod ze mlýna. Čáp jako starý mudrc okolo vody zamyšleně se procházející zůstal zaraženě na jedné noze stát; nedůvěřivě zíral k mlýnu, jako by očekával, že bílé to stavení, oblité nejzlatějším sluněčkem májovým, asi tak neočekávaně zmizí, jako v něm zanikl klepot veselý. I holubi jedním rázem se přestali zobkovat na omžené střeše mlýna, již stínila a novým sněhem obsypávala stará dutá polačka (hruška), a vlašťovka, neunaveně okolo stromu kroužící, aby četným dětem svým oběd sehnala, polekaně k nim si sedla na pokraj hnízda svého zpod netřesku z okapu vyrůstajícího, bázlivě očekávajíc, co dále dítí se bude. Klepáním mlýna jako by se bylo náhle zastavilo žilobití utěšeného údolíčka pohorského, kdež o samotě byl postaven. Nemohlit se domyslit ni holubi, ni rybník, ni olše, ni kdo jiný, co as znamená to smutné mlčení, až vyběhl z mlýna mlynářův miláček, zrzavý jeho macek. Ten to první rozhlásil, žalostně mňoukaje a o pána laskavého zle naříkaje. Nechtěl se vzdálit od lože úmrtního, pořád k nebožtíkovi se lichotil, otíraje se mu o rukáv. Ale necht' se kroutil jak chtěl, chladná ruka dobrodincova po něm již se nevztáhla, aby jako jindy ho pohladila a pod krkem ho pošimrala, přičemž zrzounek vždy spokojeně svýma velkýma zelenýma očima mhourával a radostně předl. Zato stárek, maje oči pláčem celé zardělé a opuchlé, před ním zprudka a významně dvěře otevřel, a když mazánek tomu nikterakž rozumět nechtěl, trvaje zarputile na místě obvyklém, tu popadl pomoučenou svou čepici a beze všech okolků ho vyhnal. Bylo to zajisté ponejprv, co byl macek takovou ze

sednice sproveden, nebyl by to směl asi vidět nebožtík. Avšak stárek učinil tak spíše ze srdce měkkosti než tvrdosti; nechtěl nikterakž věrnému

zvířeti ublížit, ale nemohl již déle na to patřit, kterak si i ta nemá tvář vede o pána svého.

Uvnitř mlýna, totéž ustrnutí jako v sadě, jako na střeše, jako u rybníka. Dlouho, velmi dlouho již tam očekávali okamžiku toho, mlynář byl již drahně let jako kapka v listu, a přec, když za dnešního rána si počal stěžovat, že se mu krátí dech a nohy že mu stydnou, načež znova do peřin se zvrátiv, tiše a pokojně jako dítě opět usnul a v dřímotě té libé na věčnost vykročil: tož ani mlynářka, ani chasa tomu věřit nechtěly, žeť nikdy již se neprobudí, nikdy již k nim nepromluví, žeť již na pravdě boží... A když již nemohlo být o tom pochybnosti a nebožtík se počal i měnit v tváři, tu všem lože jeho obstupujícím připadalo, že se událo nejen cosi hrozného, ale i cos zcela neočekávaného, ba netušeného, co je ohromilo jak blesk zčistajasna.

Konečně stárek vší mocí se sebral. Byltě mnohá již léta v mlýně, nebožtík spíše mu byl přítelem než pánem a on spíše mu bratrem než služebníkem; cítil teď, že mu jest býti hlavou rodiny i domu, pročez se snažil, co v něm síly bylo, aby lítost v sobě přemohl. Jak rád by si byl ulevil pláčem hlasitým jako mlynářka u postele manželovy klečící a bledou jeho tvář proudy nejtrpčích slzí kropící! Ale ne, to nesměl! Nedůstojno muže, by si počíнал jako ženština. I vzchopil se tedy a poodešel k oknu. Otevřel „vyhlídku“, zbožně přitom sklopiv hlavu... pouštěl duši přítelovu z těsné sednice do neobmezené, věčně jasné vlasti. Celý přitom zbledl, zdáloť se mu, že pocítil vání její perutí na čele svém co poslední zesnulého pozdrav a požehnání. Nato poklekl uprostřed sednice a počal nahlas za nebožtíka se modlit otčenáš i zdrávas. Chasa poklekla vedle něho pomodlivši se s ním, pak všickni vstali, a přistoupivše jeden po druhém k mlynářce, pravice jí podali.

„Potěš vás pánbůh,“ přáli jí všickni jako jedním hlasem.

„Dejž to bůh,“ zaštkala a přitom tiskla podané jí ruce, ale nevěděla, čí to ruku právě drží. Co tvář pozdvihla s nebožtíka a vzhlédla, nemohla oči odvrátit od „záhrobí“ u kamen. Ponejprv dnes viděla je prázdné, i připadaloť jí, jako by to ani nebylo místo, kdež sedával nebožtík v zimě v létě zatočen v šubě, s „bankrotkou“ na hlavě, neustále kašlaje, přitom

bolestí se prohýbaje, a přec na každého, či člověk či zvíře, vlídně se usmívaje. Nechtělo jí nikterakž do hlavy, že tam nikdy již nezasedne, že ho nebude ani v sednici, ani ve stavení, ani v sadě, že bude naň čekat a on že nikdy... nikdy již k ní se nevrátí do osiřelého mlýna... za málo hodin že ho odsud odnesou a ona že zůstane samojediná na tom celém široším světě...

Chvílemi se ztišila, připadaloť jí, jako by se jí jen ve spaní zdálo, že mlynář v Pánu; jakmile se jí podaří protrhnouti se z těžké dřímoty, že ho zas spatří na tom jeho starém, milém místečku a že jí zajisté řekne, jak to míval ráno v obyčeji: „Mlynářko, poručte d'ouce, aby hodila do pece ještě klín šišek, je tu dnes pořád jaksi čižmo.“ Nebylo by to ponejprv dnes, co by sen takový ji postrašil a ona s hlasitým výkřikem ze spaní vyjela. Avšak dnes nebyla tak šťastna jako jindy, necht' se svíjela jak svíjela, strašlivé vidění od ní neustupovalo, manžel zůstal před ní na posteli bled a bez hnutí natažen...

Mlynář již po více let ze sednice ani nevykročil, nebyloť mu jinde volno, než u teplých kamen, mrazilo ho v sadě i na nejparnějším sluníčku. Třeba ani chloupek tam se nehnul, jemu přec vždy se zdálo, že okolo něho se otáčí vítr mrazivý, který až na kosti ho proniká. Dlouho pak nato vždy se tetelíval a zuby klepával, nemoha se zahřáti. Neměl tu již než trápení; každý o něm si myslel, že ho asi vše mrzí a život že mu břemenem; ale on nikdy si nestěžoval na to, co mu jest trpěti a snáseti, a žádný zdravý mladý člověk tomu světu tak se netěšil, shledávaje, že tak, jak jest, dobrý jest, jako ten neduživý, kašlavý mlynář, který se musil po celý boží rok teplých kamen držet.

Nebývalť ale mlynář dolanský myslí vždy tak mírné a spokojené; žilo na okolí dosud ještě dosti pamětníků, kteří o tom častěji se zmiňovali, jak divně a divoce za mládí si počíнал. Mělt' zvláštnost tu, že neustále zkoumával boha, a nelíbilo se mu, kterak řídí a spravuje ten náš svět. Dnes to se mu nezdálo, zejtra zas ne ono, tu to mu vyčítal a jindy zas jiné, každý den přišel na něco nového, čím si trutil mysl. Nedalo mu například žádného pokoje, odkud asi se berou v člověku myšlenky, kdeže v něm se skrývají ty sklady na zlost, moudrost, lásku, proč má jeden zalíbení v tom, jiný zas v jiném, právě opačném, proč nejsme všickni

stejně dobří a šlechetní, proč nesvítí stále slunce, proč nás stíhají bouřky a nezasloužené pohromy atd. Říkávalť on, že by vše zcela jinak zařídil, kdyby k tomu měl moc tak neomezenou jako bůh, samého čistého štěstí jen že by lidem dopřál a k tomu věčnou mladost i život tak dlouhý, dokud na zemi by se jim líbilo. Byltě z těch myšlenek celý přepadlý, chodíval celé dni i noci okolo mlýna, maje hlavu sklopenou, ruce křížem na prsou položené, neustále v duchu s bohem se hádaje. Nemohl-li toho, co právě ho znepokojovalo a trápilo, nikterakž se domyslit, což ovšem velmi zhusta se stávalo, tož hodil sebou na zem, jako by naň chodila „padoucina“, ba lidé tvrdili, že v záchvatu takovém střelil několikrát do nebe. Osoby pobožné tehdáž před mlynářem dolanským zdaleka utíkaly, nemohly jeho neustálé a rouhavé rejpaní, mudrování a pochybování ani poslouchat. Vyskytl se sice několikrát člověk povážlivý a moudrý, který lituje ho, „do rozumu“ ho chtěl přivést a mu vrátit poklid duševní, ale mlynář každému vždy velmi špatně za to se odměnil. Spletl dobromyslného rádce „důklady“ svými obyčejně tak šeredně, že tento pak musil míti četné na to porady s knězem, než zas došel míru a rovnováhy duševní.

Jednou mlynář velice zanevřel na spaní lidské. Hryzlo ho co den více, že člověk, jenž přec sluje pánem země, jsa k podobě boha samého stvořen, tolik hodin denně musí němě a nepohnutě vyležet, aniž v tom nejmenšího ví o sobě a o světě. Neméně ho dopalovalo, že musí člověk tolikrát za den jíst. I umínil si, že se o to pokusí, vyzout se z těla svého otroctví, a spaní a jídlu že si odvykne. Sedl si na svého koně a tři dni a tři noci v jednom kuse se na něm proháněl bez jídla, pití a odpočinutí. Kdož ho zahlídli větrem přes hory a doly letěti, nejinak si myslili, než že nadobro pozbývá rozumu. Konečně padl kůň pod ním a on bez sebe na zem se svalil. Kůň vzal hned zasvé, ale mlynář byl jen omráčen. Když ho našli, zdvihli a křísili, počal sice dýchat, údy pohybovat, oči otvírat, ale nadobro vzpamatovat se nemohl. V přetěžkou upadl nemoc po odvážné zkoušce té; měsíce pominuly, než vyvázl z nebezpečí života. Uzdravil se konečně přec, ale bylo to jen naoko; od té doby byl chycen na plíce, nemohl chodit a se činit jako jindy. Avšak nemocí myšlenky jaksi v něm se usadily, rozum ustálil, v těle churavém a bídném duch se uzdravil. Zůstalo při mlynáři sice až do smrti, že rád rozjímal o věcech, na které jiný člověk co živ snad ani jednou si nevzpomene, že pořád v knihách se přebíral,

chtěje vědět, kterak o věcech těch smýšleli lidé jiní, ale nikdy již jediným slovem se nerouhal a pohoršení jiným nedával. Pravíval o sobě často a rád, žeť druhým Šavlem, jemuž padly lupiny s očí. Na jeho třídenní jízdě bůh znenáhla se mu prý zjevil a on, poznav ho, porozuměl mu shledávaje, že vše musí býti právě takové, jaké to je. Považoval a snášel neduh traplivý za trest zasloužený, že sáhal myslí všetečnou, kam dosahovat neměl, žádostiv jsa vyzpytovat tajností božích, které bůh v životě tom lidem ještě zjevit nehodlal.

„Vždyť otec moudrý a rozumný dětem svým také vše nezjeví, čeho si na něm vědět žádají,“ pravíval po své nemoci, „vyčká k tomu času, až rozum v nich dospěje a soudnost uzraje, aby byly s to ho pochopiti.“

Mlynář teď lidi rovněž tak k sobě vábíval řečmi šlechetnými a utěšenými, jako jindy od sebe je zapuzoval výroky hříšnými. Brojíval-li u jeho přítomnosti kdosi proti nespravedlivosti osudu, s mírným se ho tázával úsměvem:

„Proč se klepá na nočním nebi ta hvězda? Před přísným rozkazem Hospodinovým, a musí-li se mu podložit i hvězda na nebi, bodejť ty ne, člověče, zeměplaze bídný Na čtvrt hodiny před sebe nevidíš, nevíš ani, odejdeš-li zdráv odsud, dostaneš-li se živ domů, a tím svým krátkým rozumem chceš spravovat svět a řídit jeho běh? Jdižiž! Zdalipak bys se nemusil pousmát mravenci, kdyby ti chtěl poroučet, kterou se máš ubírat cestou a kterak dům svůj uspořádat, aby se mu v něm pohodlně bydlelo?“

V duchy mlynář dolanský nevěřival, mělt' za to, že jich již na světě není, aniť naši předkové, dobří, bohabojní to lidé, do jednoho je vymodlili. Nikdy již nepovoloval své prchlivosti, jediné jeho zaklení bylo „Jeruhle“ neboli „i kdyby si tě přec čermák vzal“. S čeládkou nikdy se „nehampejzoval“, vše šlo u něho po dobrém, jen tenkrát se zakabonil, stoupla-li si v neděli služka před zrcadlo, aby si šátek uvázala.

„To zas kladeš pánu bohu břevno v cestu,“ vzdychával.

Velmi rád mluvíval o smrti, ba o ní byl téměř nejmilejší hovor jeho, a poctivě každého varoval, aby si nechystal k loži svému strašidlo, zlé

svědomí: jaké svědomí, taková prý smrt, jaká smrt, takový soud, jaký soud, taková věčnost.

„Jak je zvečera sednice naše osvícena svíčkou, takť osvíceno nebe pravdou věčnou, nepřekonatelnou,“ posluchačům svým vykládal. Nemohl se někdy ani dočkat radostného okamžiku toho, kdež více z ní pozná než bledý, matný odstín její, jenž ozařuje stezky života našeho a tak často na nescestí svádí člověka prchlivého a neprozřetelného. –

Stárek po modlitbě opustil s chasou sednici. Vešel do mlýnice, připravuje se tam na smutnou pouť. Vše, co měl v truhle tam stojící, z níž počal vyndávati bílý kulatý klobouk a oděv popelavý, který brával jen čtyřikrát do roka na sebe, totiž o tři Boží hody a Boží tělo, vše, co tam měl šatstva, prádla i grošů uschráněných, radostně by byl dal v této chvíli tomu, kdož by ji byl chtěl a mohl zaň vykonat. Ale nebylo mu pomoci, nahlížet, že jest čestnou proň útěchou a povinností, aby sám na faře úmrtí pána svého ohlásil, důstojný mu tam objednávae pohřeb.

Nikdy ještě snad tak zdlouhavě jako dnes stárek se nestrojil, a když byl konečně přec hotov, jak zvolna se bral z mlýnice, jak dlouho stál u dveří do sednice, než se odhodlal vzít za kliku! Ztichounka otevřel a hned zas couvl hlavou; byloť v sednici ještě vše při starém, dosud klečela vdova u lože úmrtního, usedavě plačíc.

Ostýchavě tedy zas přivřel a procházeje se v síni utíral si přes tu chvíli oči hřbetem ruky. Za několik okamžiků zas ke dveřím s toužou přistoupil šetrností, a shledávaje opět, že se v sednici dosud nic nezměnilo, nanovo od nich se vzdálil, sem tam přecházeje. Tu k němu doletěly z dálky jemné zvuky, zvonili v některé sousední vsi poledne. I zalekl se, že již tak pozdě, nemohl déle otálet, chtěl-li se do tmy zas vrátit, fara byla vzdálena, vysoko v horách položena, dodal si tedy myslí a vešel konečně přec.

„Není vám to již nic platno, mlynářko,“ zticha k vdově promluvil, „nevzkřísíte ho slzami svými, a kdybyste si oči načisto vyplakala. Co tu měl, že tak tuze ho litujete! Nic jiného, jak dobře vám povědomo, než trochu trápení. Přejte mu tedy přec odpočinutí, vždyť víte, kterak se

těšival na chvíli blaženou, až smrtí vysvobozen se sebe střese prach pozemský a zasedaje na pravici boží konečně spatří slávu nebes jeho.“

„To právě mne nejvíce proráží, že šel tak rád odsud,“ vdova hořce zaštkala, „měl tu všeho dost, mohl si dopřát, čeho srdce v něm ráčilo, všickni lidé si ho vážili, já tak radostně, ach, a jak radostně mu sloužila, a přec tak smutně tu musil trávit věk a volával na sebe smrt jako ten nejchudší a nejnešťastnější.“

Dobrosrdečná mlynářka si přitom nevzpomněla, jak smutně i ona trávila svůj věk po boku muže chorobného, stále o něho jen se chvěla, úzkostlivě pořád na oči mu hleděla, každé hnutí jeho se strachem pozorujíc. Nikdy od něho se nehнула, jen v neděli, když měla srdce již příliš těžké, zašla si odpůldne za mlýn do olší či do kostela na nešpory, aby tam do sytosti se vyplakala. Poslední rok téměř denně do hodinky ho čekala. Každý litoval vedle muže i jí, ale ona nepohodlí i starost a úzkost ráda snášela, jiného si nepřejíc, než aby před ní odsud neodešel, a odejde-li přec, aby ji vzal s sebou.

„Jak jen tu budu bez něho. Kde zas se zachytím!“ naříkala, klesajíc tvářív na mrtvolu, „kéž by mi bylo aspoň dopřáno, abych jednou do roka zamřížovaným oknem s ním si pohovořit mohla, kéž aspoň by mi byl zůstavil dítek, aby mne teď těšily a na tatíka dobrého podobou pamatovaly; ale sama jsem tu zůstala jako strom v poli, dvakrát vdovou vdova bezdětná. Představovala jsem si chvíli tu zlou, až mi bude s mužem navždy se rozloučit, zimomorka pokaždé mne obešla, jen co jsem si na to vzpomněla, ale přec nikdy jsem si nepomyslila, že bude tak zoufanliva. Co tu na loži utichl a již k sobě mne nevolá, jako bych neměla na světě co dělat, nač myslit, jako bych tu nebyla k pranicemu jako suchá na štěpu sněť. Hlavu mám prázdnou, ruce a nohy jako přeřaté, srdce v kleštích ohnivých. Chci si pořád na nějakou práci vzpomenout, do které bych se dala, abych z hoře svého se povyrazila; sama v duchu si pravím, že mi není pláč a nářek již pranic platen, že musím přijmout a snést, čím bůh mne navštívití ráčil, ale marná a zbytečná zdá se mi každá, na kteroukoli si vzpomenu, vše, na co kouknu, se mi protivuje.“

„Což je to se mnou jinak?“ zkormouceně stárek jí přizvukoval, „i mně se zdá, že jako by se byl ten svět náhle vyprázdnil a zatemnil, co mlynář tu oči navždy ‚zvrátil‘. Jak vám asi bude, až se dáte do toho vaření a pečení na... na... pozejtřek, není to věru malá věc, která na vás čeká, hospodyně zdravého ducha a srdce by měla na tom dost, jakpak teprv vy. Přihrne se nám do mlýna zajisté celé okolí, každý, kdo mlynáře jen poněkud znal, bude ho chtít na poslední jeho cestě také vyprovodit, nemáme na okolí muže, jehož by si lidé více než jeho vážili... Hodlám teď právě... však beztoho víte kam, netřeba, abych o tom teprv zbytečně se šířil slov – co tomu říkáte, abych vám přivedl nějakou pomocnici, kteráž by zde vše za vás řídila? Kuchařka na faře zajisté o některé ví, na niž lze se spolehnout, optám se jí...“

Mlynářka mezi jeho hovorem znenáhla se země se zdvihala a bledou, utrápenou její tvář přelítl při zmínce o pomocnici živý ruměnec.

„Tak umíte radit?“ chvějícím se hlasem ze sebe vypravila, „věru nikdy bych se nebyla od vás nadála, že jste s to takový mi učinit návrh. Což bych se nemusila do své nejdelší smrti stydět sama před sebou i před tím celým světem, bohem stvořeným, kdybych poslední, co mi lze vykonat k poctě mužově, složila na jinou, již do nebožtíka nic nebylo, nic jemu do ní? Pročež přestaňte mi s pomocnicí, to vám povídám, a jestliže mi ji přivedete přec, ani přes práh ji nepustím, abyste to věděl a za mými zády s kuchařkou nic nepuntoval.“

„Vždyť jsem to na zlou stranu nemyslíl,“ stárek se omlouval. Nikdy ještě neviděl tichou mlynářku tak rozhorlenu; myslíval, že v ní žluči není, a najednou ztropil několika dobře míněnými slovy takovou v ní bouři.

„To je pořád jedno, jestliže jste to myslíl tak či tak; s takovou nekalou radou neměl jste se nikdy vytasit před ženou, na niž nic zlého nevíte a která vám nikdy neublížila,“ uraženě ho odbývala. Avšak malá ta hádka dobře na ni působila, přišla poněkud na jiné myšlenky, vytrhla se hněvem ze žalu a truchlící vdova ustupovala v ní pečlivé a svědomité hospodyně.

Vstala se země, utřela si fěrtochem oči a tvář, vrávorajíc k stolu lípovému v koutě mezi okny, jenž bělal se tam jako venku na stromech květ.

Vytáhla z něho šuplík, vyndala křídu i počala na něm cosi počítat. Leč brzo křídu smutně z ruky zas vypustila:

„Nejde mi to,“ zavrtěla hlavou.

„Vždyť snad to počítání nemusí být,“ stárek ostýchavě se ozval, divě se v duchu jejímu počínání.

„Jakpak to nemusí být,“ znovu mlynářka se rozhorlila, „chci-li, abyste mi od kramáře u kostela přinesl, čeho mi bude potřebí v onen přesmutný den, o němž prve jste se zmínil? Jestliže vám to je ale obtížné, pak ovšem...“

Mlynářka nedokončila; stárek tak vyčítavě na ni pohlédl, že teď ona rozpačitě před ním oči sklopila, značně jemněji pokračujíc:

„Povím vám tedy jen z hlavy, co a mnoho-li mi koupíte, když mi to počítání nejde. Vezměte mi asi tři libry sladkých a čtvrt libry hořkých mandlí, dvě libry hrubých:

„Tak umíte radit?“ chvějícím se hlasem ze sebe vypravila, „věru nikdy bych se nebyla od vás nadála, že jste s to takový mi učinit návrh. Což bych se nemusila do své nejdelší smrti stydět sama před sebou i před tím celým světem, bohem stvořeným, kdybych poslední, co mi lze vykonat k poctě mužově, složila na jinou, jíž do nebožtíka nic nebylo, nic jemu do ní? Pročež přestaňte mi s pomocnicí, to vám povídám, a jestliže mi ji přivedete přec, ani přes práh ji nepustím, abyste to věděl a za mými zády s kuchařkou nic nepuntoval.“

„Vždyť jsem to na zlou stranu nemyslíl,“ stárek se omlouval. Nikdy ještě neviděl tichou mlynářku tak rozhorlenu; myslíval, že v ní žluči není, a najednou ztropil několika dobře míněnými slovy takovou v ní bouři.

„To je pořád jedno, jestliže jste to myslel tak či tak; s takovou nekalou radou neměl jste se nikdy vytasit před ženou, na niž nic zlého nevíte a která vám nikdy neublížila,“ uraženě ho odbývala. Avšak malá ta hádka dobře na ni působila, přišla poněkud na jiné myšlenky, vytrhla se hněvem ze žalu a truchlící vdova ustupovala v ní pečlivě a svědomité hospodyni.

Vstala se země, utřela si fěrtochem oči a tvář, vrávorajíc k stolu lípovému v koutě mezi okny, jenž bělal se tam jako venku na stromech květ. Vytáhla z něho šuplík, vyndala křídu i počala na něm cosi počítat. Leč brzo křídu smutně z ruky zas vypustila:

„Nejde mi to,“ zavrtěla hlavou.

„Vždyť snad to počítání nemusí být,“ stárek ostýchavě se ozval, divě se v duchu jejímu počínání.

„Jakpak to nemusí být,“ znovu mlynářka se rozhorlila, „chci-li, abyste mi od kramáře u kostela přinesl, čeho mi bude potřebí v onen přesmutný den, o němž prve jste se zmínil? Jestliže vám to je ale obtížné, pak ovšem...“

Mlynářka nedokončila; stárek tak vyčítavě na ni pohlédl, že teď ona rozpačitě před ním oči sklopila, značně jemněji pokračujíc:

„Povím vám tedy jen z hlavy, co a mnoho-li mi koupíte, když mi to počítání nejde. Vezměte mi asi tři libry sladkých a čtvrt libry hořkých mandlí, dvě libry hrubých a dvě drobných hrozinek, pak po čtyřech lotech květu, zázvoru, šafránu, ostatní mám doma. Nemá-li tak velikou zásobu, ať věci ty do zejtrejšího rána si opatří a sem zašle. Na buchty a koláče zadělám samou dortovou, vždyť si toho nebožtík zasloužil, je to poslední, co tu proň uděláme... viděla jsem onehdy na prostřední komoře tři pytle mouky zvlášť postavené, nemohla jsem se pro pláč ani na ně podívat... hned jsem si pomyslila, že jste je tam asi sám vynesl a pro jakou to příležitost uchystal...“

Stárek mlynářce přisvědčil, že ony pytle skutečně naschvál stranou postavil, vida, že mlynář očividně schází a mouka ta právě tak výborně se podařila. Bylať to „dortová“, nemohlo mu prý ani ve snu připadnout, aby o funuse mlynářově z jiné mouky se upekly buchty a koláče; za věčnou by byl považoval hanbu i pro sebe, kdyby k tomu byla se vzala jiná.

Výrokem tím mlynářku úplně zas smířil; viděla sice, že je již na skoku, ale musil jí ve vší rychlosti přec ještě poraditi, mnoho-li má připravit hus, kachen a jiné drůbeže k hostině, kterouž hodlala, jak obyčej kázal,

vystrojit funusníkům mužovým před pohřbem. Napomínajíc ho přitom bedlivě, aby neopomenul zajít cestou k řezníkovi, by ihned přišel dělat jitrnice, dostala se se stárkem ze sednice znenáhla do sadu. Ale tam jako by to byl na ni znovu hodil. Opět se dala do hlasitého pláče a zalomivši rukama hořkovala:

„Všecko tu ještě je, ty višínky, které nasázel, ti holubi, které na peci vyhlídal, ten pes, kterého si vychoval, ta kočka, již tak rád míval – jen jeho již tu není...“

„Ba, takový rozšafný muž musil odsud a tolik kazisvětů a ničemů tu zůstalo dobrým lidem pro obtíž, zlost a pohoršení,“ stárek zahučel. „Ale jakáž pomoc; my dva to nepředěláme, pročez vraťte se, mlynářko, do stavení, vraťte a nerozhlížejte se, nic zde nevykoukáte, z čeho by vám přišla radost, zbytečně tu jen srdci svému přitížíte. Pomněte raději, že čas úprkem se ztrácí a velká že na vás čeká úloha. Chcete-li, aby tu bylo pozejtří vše jaksepatří a lidé ničehož nenalezli, oč by si mohli jazyky obrousit, musíte se dát záhy, ba teď hned do práce. To víte, mnozí vám nepřáli, že jste se stala mlynářkou, a mnozí teď znova vám budou závidět, že se vám dostalo mlýna; však nejlépe víte, jak rádi by byli na vás našli chloupku; nechtějte, aby se jim to podařilo kposledku. Pomněte, jak by to mlynáře rmoutilo, kdybyste závistníkům svým příčinu k haně zavedla. Vzmužte se, a necht' je dopozejtří v mlýně vše, jako na obrtlíku.“

Mlynářka znovu slze s tváře si utřela, a pokynuvši hlavou, že s ním v náhledech tentokráte úplně se shoduje, do mlýna se vrátila. –

Mlynářka sloužila od dětinství v mlýně, zprvu u mlynářovy matky, pak u první jeho ženy. Když mlynář ovdověv služku za manželku pojal, celé příbuzenstvo se bouřilo. Ale mlynář, cítě v sobě nemoc nezhojitelnou, měl potřebí oddané, trpělivé ošetřovatelky; vzal si tedy hodné chudé děvče, aby vděčně mu sloužilo za to, že je zprostil starostí o vezdejší chléb. Co by byla neduživci platna bývala bohatá jakás krasavice, již by byl musil za ty její dukáty vodit po muzikách a poutěch? Avšak příbuzní mu nechtěli nechat důvod ten platit a mstili se nové mlynářce za to, že přišla k štěstí, všemožnými pomluvami. Mnoho se naplakala, než zvykla

lidské závisti a záští nezaslouženému. Nejvíce ale ze všech daremných řečí, které byly o ní v oběhu, ji mrzelo, že o ní tvrdili: když za nebožku mlynářku „podtrhovali“, že ona si rychle sedla v chlívě na konev, čím vdovce prý k sobě přivábila, jinak že by si nebyl nikdy na ni vzpomněl. Kdykoli přišla mlynářce myšlenka ta, pokaždé se jí ještě oči zalily. Mohla se duší dokládat, že nikdy na mlynáře si nemyslila, neřkuli aby ho byla k sobě lákala čarami. Když jí zjevil, co s ní obmyšlí, zůstala před ním stát, jako když ji omráčí. –

Mlynářka, vracejíc se do sednice k nebožtíkovi, zaplakala sice ještě jednou velmi bolestně nad ním, ale přec již si tak zoufanlivě jako prve při tom nepočínala. Přikryvši ho nejjemnějším svým prostěradlem, sundala z obrazu sv. Jana Nepomuckého na zdi lampičku z červeného skla, ve dne v noci tam mrkající, a umístila ji k hlavám lože úmrtního, k nohám mu dala cínovou ze dveří kropenku a na prsa mu položila několik kvetoucích haluzek z jeho višínek, které byla venku ulomila. Nato sednici zamkla a políbivši klíč do kapsy jej schovala, aby tam nikdo bez jejího vědomí se nedostal. Umínila si, že cizí člověk naň nesmí ruku vložit, sama mu chtěla do rakve ustlat. Pak teprv odebrala se do své zásobárny. Bylo tam věru božího požehnání hojnost, čím dále mlynářka se rozhlížela, tím spokojenějšího výrazu nabývala její tvář. Hodlala čestnou pověst domu svého tenkráté dovést. Otáčejíc se mrštně a obratně mezi velkými hrnci s přepuštěným máslem, kupami křížalek a máku, počala konat velikolepé k obmyšlené hostině přípravy. Tu cosi ostýchavě za fěrtoch ji zatahalo.

Mlynářka se ohlédla, myslila, že se to za ní přikradla vyhnaná kočka; dávalať jí obyčejně takto najevo, zachtělo-li se jí nějakého mlsku; ale nebyl to zrzounek, nýbrž bělovlasé, opálené děvčátko.

„Tys to, Evičko,“ mlynářka dítě laskavě uvítala, „vida, myslila jsem, že to náš macek. Kdepak jsi se tu tak znenadání vzala a kde nechalas děti?“

Děvčátko upíralo svoje veliké, jako chrpa modré oči dlouho na mlynářku, než jí odpovědělo. Jevilt' se v nich hluboký, předčasný cit. Vdova pocítila pohled dítěte v hlubinách duše zkormoucené jako krůpěj rosy.

„Stárek šel okolo nás,“ zašeptalo, „pověděl nám, že si mlynáře již pánbůh vzal.“

„A ty jsi se nebála sem přijít, když máme nebožtíka v domě?“

„Proč bych se bála? Dobře vím, že mi nic zlého neudělá. Jak byla moje maminka nebožkou, také nikomu neublížila.“

„Vidíš, holka, vidíš, jsme teď sirotci oba, ty nemáš na světě nikoho a já již také ne.“

Evička smutně hlavou pokynula, ale vtom na mlynářku jasným se pousmála pohledem.

„Neplačte, tetičko, vždyť je mlynář u mé maminky v nebi,“ zticha a radostně ji těšila, „tam je vám prý krásně, sousedka často o tom mi vykládá. Žádná tam prý není noc ni zima, celý rok tam kvetou louky, v sadech zraje ovoce a v potokách teče místo vody samé čisté mléko.“

„Ba pravdu máš, že je jim tam lépe než nám zde, oni to mají aspoň odbyté, a bůhvíco na nás tu ještě čeká,“ mlynářka děvčeti pohnutě přisvědčila, „tys přec jen holka nad jiné rozumná, nebožtík mlynář to vždy o tobě říkal. Míval tě tuze rád, chudák, jestlipak si ho budeš pamatovat? Jakmile tě slyšel s tou tvou drabolestí v sadě chramostit, hned se žejbroval ku stolu pro chleba. Kdo ti teď bude skývy krájet a oknem podávat? Nebylo ti to divné, že dnes nikdo k vyhlídce nepřistoupil, když jsi šla okolo sednice?“

„Já dnes na skývu ani si nevzpomněla.“

„Proč jsi se tedy až sem nahoru za mnou přihourala, když se ti ničeho k snědku nechce?“

„Proč? Nu, aby se vám tu samotné nestýskalo. Vím, jak to je, když se stýská; mně také tuze se stýskalo, když přestala maminka moje najednou ke mně mluvit a tak podivně z postele na mne koukala. Dala jsem se úzkostí do křiku, to se mi odlehčilo, když k nám vešla sousedka a u nás zůstala.“

Mlynářka pojala dítě v náruč, a políbivši je několikrát po sobě v čelo, pravila dojatě:

„Tys první, která na mne si vzpomněla v truchlivosti mé, toho nikdy nezapomenu. Mnohý přítel a soused zajisté již také ví, jak to tu dopadá, stárek to pověděl cestou i jiným lidem, nejen tobě; ale přec ještě nikdo sem nepřikvapil jako ty, aby mne potěšil. Pozejtří, když budu moci každému naložit plný talíř, to se mi tu vyskytne těšitelů na kopy, nevejdou se snad ani do mlýna. Ale víš-li co, když v takové hodině ke mně přišlas, abys zármutek můj se mnou sdílela, také ode mne již nepůjdeš. Podobá se mi věru, jako by mi tě posílal sám nebožtík, abych tu měla koho ráda mít a o koho se starat, když ho tu není. Chceš-li pak ale u mne zůstat a mne poslouchat jako nebožku maminku?“

„To vím,“ usmála se Evička, ale vtom jí vyhrkly slze z očí. Zaplakala při zmínce o mamince, již tak ráda a tak dobře poslouchávala. Umřela jí asi před rokem, utrápil ji muž, největší to „nedopita“ a „juhač“ široko daleko. Probil ženin přínos i svůj barák a pak chodil do Němec strouhat šindele. V neděli propíjel týdenní výdělek v Čechách u muzik. O ženu a o dítě ani dost málo se nestaral; jen když se mu děvče narodilo, určil, aby mu dali říkat Eva. Učinil tak pro poškleb, poněvadež prý napřed věděl, že jakožto dcera jeho do smrti jako Eva nahá zůstane. Jednou v zimě, když ráno z hospody se vracel, nemohl pro těžké nohy a hlavu dále, i lehl si kdesi v úvoze a vyspával na sněhu. Bylať to poslední jeho peřina, usnul navěky, zmrzl. Utýraná žena dlouho ho nepřežila a sirotka přijala susedka k dětem za chůvičku. Neměla sama mnoho a dětí kolik, jedno menší a hladovější než druhé; Evička by snad byla uschla jako štípek na písčíně, kdyby nebylo mlynáře bývalo a jeho krajců. Rád oknem ji pozoroval, když s dětmi k mlýnu přitáhla a v sadě s nimi si hrála. Musila je odvést a leckdes s nimi přes den se potloukat, aby si mohla jít susedka za svou prací. Nemohl se jí nikdy dost vynadivit, jak je na svůj věk rozumná, trpěliva a laskava. Často si jí do sednice zavolal, kdež někdy celé hodiny s ní rozmlouval. Vždy míval přitom radost z jejích odpovědí, zračila se v nich bystrá hlava a měkké srdce.

„Taková jste byla vy, když jste k nám přišla za husopasku,“ mlynářce pravíval, „člověk ani nevěděl, že jste v domě, a přec jste se všude

vyskytla, kde vás bylo právě potřebí, nikdo vás k práci volat nemusil, každému ráda a dobře jste sloužila. Kdyby nebyl mlýn pln lidí, to děvče hned bych si vzal; avšak co není dnes, může být zejtra.“ –

O funuse bylo v mlýně dolanském, jak stárek byl zvěstoval a mlynářka předvíдалa. Celé okolí se přihrnulo, každý chtěl mlynáře na poslední pouti doprovodit a mlynářku těšit; teď měla těšitelů skutečně na kopy. V sadě právě pod višínkami byl postaven dlouhý stůl, narychlo z prken sbitý. Prohýbal se tíží koláčů, jelit, pečení atd. Nejostřejší jazyk nejjedovatější paní kmotry nenalezl ničehož, o co by se byl mohl brousit a do čeho píchat. Poněvadž ale taková věc přec bez pomluvy odbýt se nemůže, tedy mlynářce vyčítáno, že se chtěla dát svou hostinou vidět; tři svatby že by se byly daly jen z výslužek vystrojít a žebrákům že se krájel chléb tak bílý a rozdávaly se buchty tak veliké, že to až byl hřích.

Funusníci dostatečně se posilnivše vešli s muzikanty v čele do sednice. Muzikanti počali nejsmutnější svou píseň, a jak chutě se dali hosté prve před mlýnem do jídla, tak chutě se daly ženské teď do pláče, muži do litování. Tety se chopily mlynářky, držíce ji, aby na nebožtíka se nevrhla. Ale nebohá mlynářka, ač nebyla přítelkyní výjevů tak křiklavých, tiché myslí její se přičících, musila se jim chtějíc nechtějíc přec vyškubnout, s hlasitým kvílením na mrtvolu klesnout a dlouhou chvíli s nimi se potýkat, než se jim dala od ní odtrhnout, jinak by jí to nebyly do smrti odpustily a za to v celém kraji hanbu udělaly.

Nato pokropili kněží nebožtíka a stárek s mládkem naň dali víko. Přivázali víko místo provazy k marám bílou rouškou. Tak to chtěla mlynářka, prosila tak dlouho, aby jí to k vůli udělali, provazy ho neuvazující, že by se jí do duše zařezaly, až jí vyhověli. Ustříhla na roušku kus nejpěknějšího plátna, které sama byla napředla. Zavedla rouškou nový obyčej; od té doby to dělali na celém okolí po ní.

Po vykropení okolní mlynáři rakev obstoupili; byla červeně natřena, modrými květy omalována, zelenými ratolestmi všeska obtočena a uvnitř vystlána. Mlynář v ní ležel jako v besídce. Vyzdvihli si ji na ramena a průvod se hnul ze sednice sadem okolo rybníka podle olší přes louku k horám. Tam na úbočí skály ve stínu starého kostelíčka s červenou bání

zelenal se malý tichý hřbitůvek za živým plotem hlohovým. Každému, kdožkoli jej spatřil, hned se zachtělo očekávat na něm veselého zmrtvýchvstání.

První za rakví šla mlynářka s Evičkou, kteráž se vdovy od té chvíle nespustila, co jí tato slíbila, že u ní zůstane. Nešla již ani z mlýna domů, bála se, že by ji nechtěla sousedka pustit; mlynářka musila k dosavadní její pěstounce poslat služku, aby jí ohlásila, že se poručenkyně její k ní již nevrátí a že jí poskytne za služby její náhradu, aby jí nepohřešila. Když děvče ráno vidělo, že mlynářka do smutku se obléká, nedalo jinak, musili i jí něco černého uvázat, a když chtěla jedna z příbuzných vzít vdovu pod paží a ji dovést na hřbitov, ostrčilo ji, co síly mělo. Vedlo se s ní samo, jako by nikdo jiný neměl k tomu takového práva.

Jak překročil průvod s nebožtíkem práh, spustila chasa mlýn, ale jen naprázdno; všem se zdálo, že klepá zcela jinak dnes než jindy, mnohem volněji a truchlivěji. Jak tané ne! Vždyť se loučil ve jménu celého údolíčka s nejstarším a nejlepším svým přítelem, s tím dobrým kašlavým mlynářem, který za mládí tak urputně s bohem zápasil a k stáru tak dobře s ním si rozuměl.

Ovdovělá mlynářka vracela se se svou malou schovankou z pohorského kostelíčka do mlýna osiřelého. Bylať tam dnes sloužena mše čtyřnedělní za nebožtíka manžela jejího, při níž nešetřeno trub, kotlů, kadidla a svíček. Trvala přes hodinu, všichni na kruchtě zpěváci se vystřídali. Takové slávy nebylo již v kostele dávno, ale již dávno také nikdo kantoru a kostelníkovi tak štědře a bez smlouvání nezaplatil jako mlynářka dolanská. Nešetřila pítek, každý jí musil nechat, že si nebožtíka jaksepatří vážila. Na chudé přitom ovšem také nezapomněla, mnoho pytlů krup se dnes zas v mlýně rozdalo, žádný žebrák se nepustil, každý odtamtud si nesl plný uzlík.

Příbuzenstvo po službách božích stavělo se v hospodě. Chystalo se, že tam vdovu patřičně uctí za hostinu o funuse; ale mlynářka, znajíc obyčej ten, obratně strýcům a švagrům s Evičkou uklouzla. Měli za to, jak z očí se jim ztratila, že si snad zašla na faru, aby tam cos zapravila, i čekali na ni ještě s plnými džbánky a mísami, když byla již v „polách“ cesty k

domovu. Nevymkla se jim ani z hrdosti, ani z nelaskavosti, dávno jim již prominula, co proti ní kutili, když si ji mlynář bral, a znovu jim teď odpustila jejich jizlivé pomluvy, že si vzala za schovanku dítě opilce žebrového; ale věděla, kterak to po „čtyřnedělní“ v hospodě chodívá. Lidé si počínají, jako kdyby vdova, vykročivši z kostela, zármutek svůj do vody hodila, i přicházejí jí bez ostýchání s návrhy k sňatku novému, ba někdy dokonce jí přivedou i ženicha, aby naň se podívala; nebylo tedy čemu se divit, že hleděla, by přišla příbuzným co nejrychleji z očí. Beztoho když s nimi před kostelem se sešla a s nimi se vítala, tu a tam od nich zaslechla slovíčko, které se jí dotklo, jako by jí byli nožem o srdce zavadili. Připomínajíc si jejich všetečné řeči, neviděla téměř na cestu pro pláč.

„Kéž by mi byla pomoc jiná, ale již vidím, že asi nebude,“ mezi slzami tesklivě si vzdychla.

Evička, běžíc za mlynářkou, při každém kroku jako kůzle si poskočila. Tak vesela nebyla ještě, co byla na světě. Nevěděla ani, jak se jí děje, že se tak volně a lehce prochází; ponejprv dnes šla s prázdnýma rukama, nemusila se ani tahat s tou „drabolestí“, ani s nůškou, ani s otepí roští, připadala si neodvislá jako královna. Každou chvíli se zastavila a po sobě se koukla, stálo to ale věru také za to. Mlynářka si ji naškrobila a vystrojila, že sama sebe jen stěží poznávala. Každá, ale každičká nitka na ní byla nová. Červená kartounová sukně na ní stála jako karty, při každém kroku na ní zašustila, že se toho vždy až lekla, loktušku měla samý květ, zástěru samou prýmu, a což teprve střevíce, první její střevíce! Byly černé, vykrojené, červenými pentličkami kolkolem zalemované, a napřed na nich měla mašli červenou, větší než vlastní její ruka. O takových střevících Evička nikdy ani neslyšela, a teď je měla na nohou, a mlynářka jí řekla, aby se do nich každou neděli obula. Jen jedinou měla dnes lítost, že jí maminka nevidí. Ale to si byla po ty čtyři neděle, co byla v mlýně, tolikrát již pomyslíla, že přitom tentokráte ani neplakala. Jak ráda by se byla mlynářce na krk pověsila v záchvatu překypující v ní vděčnosti, jí do ucha šeptajíc, „že ji má ráda jako celý svět“, ale netroufala si; vždyť viděla, že si stále oči utírá. Ona sice také každou chvíli oči si protírala, jenže za jinou to příčinou. Myslíla, že se jí to dělají před nimi mžitky, zatím se to třásl vzduch letním vedrem. Tak

krásný parný den jako dnešní dávno již se nepousmál na hornatou krajinu. Obilí, stojící na polích hustě jako kožich, v slunci se třpytilo, jako by po něm jezdily blesky modravé a zelenavé, potoky tak volně zticha se loudaly květoucí travinou, jako by neuměly, čtveráci, ani na pět počítat. Co jindy se nahlučely, jen když chvilinku si sprchlo, hned je bylo slyšet zdaleka; kdo je chtěl překročit, pevně si pak musil stoupnout, aby nohy mu nepodrazily; dnes se daly přeskočit jakoby nic, Evičce ani střevíce nepostříkly. V sadech nehnul se ani lupínek, jen tu a tam opršel ze štěpu opožděný květ, zabzučel čmelík či ve vzduchu se zamotal motýlek tak modrý, že se zdál býti práškem z nebe samého. Ale jako zpitý těžkým povětřím hned zas lenivě spadl do náruče některé zamyšlené květiny, která pak ještě dlouho nato se třásla leknutím nad nenadálou, neodbytnou návštěvou. Nadarmo Evička naslouchala, brzo-li z hor se ozve nějaké veselé „dále vovo, dále vovo, vovo“, jindy od zelené stráně k stráni vyzývavě se rozléhající, byla by si také ráda pro žert „zaholíkala“, avšak ticho zůstalo dnes i na pastvách. Stáda tam poléhávala a pasáckové, které chtěla Evička poškádlit, vyspávali vedle nich ve stínu květoucích keří šípkových. Chvilku braly se poutnice naše také hájem, tam bylo teprv „oudno“. Jehličí zem pokrývající bylo, jako když je namydlí. Evička neustále po něm v nových střevících se vozila, každou chvíli se zachytila borovice, po jichž nahých kořenech lezli mravenci tak zdlouha, že si je musila nohou z cesty odstraňovat, aby na ně nešlápla. Červené kmemy páchly tak silně jako předtím v kostele kadidlo, Evičce se z výparu jejich udělalo až mdlo. Vzdychna si zhluboka, když z houští zas se dostala na velkou krásnou louku, na „jejich“ to louku; poznala ji po olších, nad nimiž se vznášel mráček průzračný, kouř to z mlýna za nimi skrytého. Strojili tam oběd, věděla, že „foucmouk“ perníkem posypaný. Při této myšlence Evička znova radostně si poskočila a chtěla do mlýna se rozběhnout, ale ejhle, nemohla najednou z místa. Nohy jí počaly váznout, myslila zprvu, že to je vysokou travou; ale nejen nohy, i hlava jí nechtěla jaksí sloužit, pořád jí klesala, nemohla ji vzhůru držet; přitom se jí zdálo, že má v očích samý písek, ač kolem ní ani dost málo se neprášilo, znovu si je protírala, ale nebylo jí to pranic platno, viděla vše stále jako mlhou, zívla si při každém kroku, a najednou ležela mezi zlatými v trávě pampelišky, nepřipomínajíc si ani škrobené své sukně, ani nové květované loktušky, ani foucmouku, perníkem posypaného, v mlýně na ni

čekajícího. Přemožena horkem a unavením tělesným usnula, sotva země se dotkla.

Mlynářka neslyšíc ji za sebou šustit, se ohlédla.

„Tu to máme, zvrátí se do trávy a spí jako o půlnoci,“ podivila se, k ní se kloníc. „Vždyť jsem to věděla, že bude ta cesta za půl dne sem a tam pro ni mnoho. Ale což mělo to trápido pokoj? Jak slyšela, že půjdu na čtyřnedělní, hned se chystala se mnou, byla by se snad uplakala, kdybych ji byla doma nechala. Jen jestliže se tuze nenamohla, nevím, co bych si počala, kdyby mi onezdravěla.“

A mlynářka s mateřskou pečlivostí hodila na tvář děvčete bílý

svůj šátek, který s modlitbami v ruce držela, aby ji neuhranul, kdo na ni pohlédne, zdvihla ji opatrně se země a přinesla si ji v náručí do mlýna.

„Zrovna jako poklad,“ čeládka, vidouc ji s ní přicházet, se ušklíbla. –

Málo jen neděl byla Evička v mlýně, ale mlynářce se zdálo, že je tam odjakživa, že tam patří jako ona sama. Nemohla si ani představit, kterak by se byla bez ní potrápila truchlivou dobou na pohřeb manželův následující. Evička jí byla ale pořád v patách, pořád něco věděla a věděti chtěla, neustále na oči jí hledíc. Každou práci s ní dělala, strojila s ní oběd, krmila s ní drůbež, provázela ji do chléva, kdežto překřtila všechny krávy, ze Strýmy udělala Květenu, z Čoudy Jelenu, ze Straky Zinduli, ze Šídy Kozděrku, z Lišky Ratolku atd., a mlynářce jména ta tak se zalíbila, že ihned poručila skotákům, aby na ně dobytek navykli. Nejčastěji ovšem chodila s ní do olší se vyplakat. Evička szela s vdovou tak upřímně, jako by byla v mlynáři vlastního otce ztratila. Připomínala si každé jeho slovo, hnutí, návyk, opakovala každou jeho k ní radu, každou průpověď. Jakž neměla mlynářce pak k srdci přirůstat? Příchylnost dítěte k ní a k nebožtíkovi, vzácná jeho citlivost a rozmilá čipernost teď za více než za zlato jí stály, bylyť pro ni skutečně pokladem.

Čeládka sice řevnivě pohlížela na malou vetřelkyni, tak znenadání u paní jejich se zahrnízdivší, avšak proto přec nikdo jí neublížil a na ni se neškaredil. Bylať Evička takové dítě, jemuž musí člověk přát, byť se tomu

i zuby nehty bránil; ač dobře věděla, že jest miláčkem mlynářčiným a nikoho se báti nemusí, přece byla ke každému tak ochotna, přítulna, vlídna, že jí za krátkou dobu každý v domě odpustil přednost, kterouž jí hospodyně zřejmě před každým jiným dávala.

Stárkovi padla hned první den do srdce, když vraceje se večer ze smutné své cesty ji ve dveřích státi viděl. Připadala prý mu tam jako paprsek sluneční, mhly truchlivosti prorážející, a od té chvíle již mu tam tak smutno nebylo. Evička čekala na něho. Spatřivši ho zdaleka, hned mu skočila v ústrety, vítajíc ho zprávou, že teď bude s ním v mlýně doma. Chovala se k němu také hned jako domácí. Chopivši se jeho ruky, vedla se s ním do mlýnice, kdež mu odňala hůl i klobouk, židli mu přinášejíc, aby si po cestě daleké odpočinul. Mohl věru na tom „hemzadle“ oči nechat. Kdykoli od té chvíle se mu namanula, pokaždé se jí tázal, nemá-li hlad. A třeba řekla, že nemá, což ovšem málokdy se přihodilo, hned nechal všeho, ač jinak nerád při práci se meškal, a šel jí ukrojit skývu ještě větší než nebožtík mlynář. Měltě více síly, mohl do bochníka lépe zakrojit. Šel-li na půdu se podívat do holubníka, vždy s sebou ji brával. Učil ji rozeznávat druhy holubů, jichž byl velkým milovníkem, povídal o jejich ctnostech a nectnostech, zvláštnostech i podivínství, a Evička ho poslouchala ani nemrkajíc, jako starý zkušený holubář. Každý skoro den slyšela mlynářka z jeho úst, že udělala moudrý kus, přijímajíc Evičku do domu svého. „O tomhle žvižletí lidé říkat nebudou, že jiného nezná ptáka než žábu,“ o ní tvrdíval.

Dnes musila chasa sama sednout k focmouku; mlynářka uloživši Evičku pravila, že se jí nechce ani horkem jíst. Vyšla si do hořejší sednice, kdež od úmrtí mužova bytovala, nápadně se stranivši domácích, obzvláště ale stárka, s nímž bývala přec jindy tak dobře jako s příbuzným pokrevným. Co mlynář „oči zvrátil“, zcela k němu se proměnila, dávala mu teď tak vyhýbavé odpovědi, šla mu tak plaše z cesty, že by si byl zajisté v každé jiné době toho povšimnul, žádaje si vědět, co toho příčinou. Ale stárek mluvíval teď sám k mlynářce, jen co musil; kdykoli ji spatřil v tom černém zakuklení, pokaždé v něm se zatajil dech a znovu toho se zalekl, že mlynář odešel navždy.

Mlynářka volně se počala svlékat v sedničce své ze smutečních šatů; bylo na ní znát, jak těžce se s nimi loučí, ale musila je odložit. Kdyby v nich byla ještě po „čtyřnedělní“ chodila, byli by lidé o ní říkali, že vyvádí jako nějaká paní, což by ji bylo více mrzelo než kdovíco. Zakládala si na tom, že ačkoliv přišla k mlýnu, přec nic ze sebe nedělá.

Složila tedy oděv do truhly k obnošenému po muži šatstvu na památku tam uschovanému. Dlouho, velmi dlouho na věci ty zádumčivě pohlížela, než víko na ně spustila; vždyť k nim položila kus života svého. Ještě jednou s vřelými slzami muži za vše v duchu děkovala. Můj ty bože, jaký to byl muž, sobě rovného zajisté již na světě neměl. Nikdy špatného jí nedal slova, nikdy na ni se „necukal“, nikdy se „nebočil“, jak mívají jiní muži v obyčeji, obzvláště při ženě, která jim do domu přišla s prázdnýma rukama a nikoho neměla, kdo by se jí zastal, než staříčkou matku, podruhyni. Služkou u něho byla, jiným krásy právě také nepobrala, a přece si jí vážil jako ženy nejbohatší, nejhezčí a nejvznešenější. Od té chvíle, co s ním vyšla po oddavkách z kostela, přestal jí říkat „Lenko“ a jí tykat, takovou měl pro ni čest, že jinak ji neoslovoval než „vy“ a „mlynářko“, ačkoli si toho na něm nežádala. A jak poctivě o ni se postaral! Zůstavil jí mlýn bez výminek a podmínek, mohla s ním zaživa i po smrti dělat, co chtěla. Zůstavuje-li manžel ženě nějaký majetek, obyčejně si žádá, aby za to mu zachovala věrnost do smrti, kdežto mlynář tolikrát o tom se zmiňoval, že s ním neměla než trampoty a starosti, i že si tedy přeje, až ho tu nebude... nemohla ani domyslit.

Mlynářka v sedničce pořád otálela, zprvu se jí nechtělo do šatů, teď zas se jí nechtělo dolů mezi lidi. Avšak musila sejít přec, nemohla tu zůstat v chládku a klidu sedět, pohroužena v upomínky milé a bolestné, jak toho byla žádostiva, nýbrž konečně dohlédnout, má-li v domě vše svůj pořádek; vždyť byla od rána vzdálena.

„Dejž bůh, aby to, co mne čeká, bylo tak šťastné, jako co mne minulo,“ pomodlila se v duchu, sestupujíc se schodů pravou nohou napřed. Veliký udělala kříž, než překročila práh sednice, ale sotva dveře otevřela, již zase je zavřela, jako by tam byla zahlídla strašidlo. Přecházel tam stárek, patrně na ni čekající.

„Jen dále, jen dále,“ zvolal a tvář jeho při pohledu na ni vůčihledě se vyjasnila. Vítal v ní zjev povědomý a mu milý, zočiv ji opět v šedém kabátku s varhánky žlutě podšitými, v zelené mezulánce a v bílém kulatém čepci.

„Jen pojdte přec dál a nestůjte mezi dveřmi,“ znovu ji pobízel, když na jeho vlídné uvítání ani sebou nepohnula, do temna se začervenajíc, „co vám chci, nemusí slyšet ni služky v síni, ni chasa v mlýnici.“

Na tato slova dostala mlynářka teprv patrně chuť dveře pustit a utéci, ale přemohla se přec tak dalece, že do sednice vešla, dveře za sebou přivřela, avšak kliku pevně přitom v ruce podržela. Byla na skoku, přičemž podivné nesnáze v tazích její se jevily, jako by tušila, co jí asi stárek chce, a toho se lekala.

Stárek rozpaků těch si nepovšiml, ale mrzelo ho, že tak tvrdošijně u dveří setrvává. Nevrlé jí pravil:

„Nepřicházel jsem vám po ty celé čtyři neděle s ničím světským, ač mne často dost za tou příčinou jazyk svrběl, avšak teď je svrchovaný čas, abych s vámi, pamětliv jsa poslední vůle nebožtíkovy, konečně promluvil moudré a závažné slovíčko. To víte, mlýn nad vodou jenjen trlí, přijde-li nám od hor nějaký prudký příval, odnese nás i s ním bůhvíkam.“

„Tak zle snad přec nebude,“ vdova prohodila s neobyčejnou u ní ostrostí.

Stárek překvapeně na ni pohlédl, takové odpovědi se nenadál, bylot' to ponejprv, co takto ho odbyla, jindy každého jeho slova si vážila dle příkladu manželova. Shledat' se v tváři její s něčím, co tak nemile se ho dotknulo jako její odpověď.

„Jak myslíte,“ chladně odtušil a teď sáhl on po klice.

Toho mlynářka se zalekla; vědělať, že je paličatý, co jednou řekl, jako když to přibije, nikdy z toho nesešel, ale také nikdy nalicho nemluvíval, vždy v tom bylo jádro.

„Což musíte být hned tak zhorka nakvašen?“ vyčítala mu, cestu mu zastupujíc; „nesmíte přec zapomenout, že mluvíte s vdovou.“

„Což jste s mužem zároveň i rozum pochovala, že k vám nesmí člověk slušně promluvit, abyste ho za to neřala slovem břitkým jako mečem?“ stárek zas vyčítal jí. „Komužpak po celou minulou zimu více mozkiem vrtalo než vám, že si stěžují meličové na melivo hrubé, temné, vlhké? Tvrдила jste, že kdybyste jim vždy plné kapsy nenacpala křížalek, suchých sliv a sýrků domů pro děti, že by se nám jeden po druhém vytratil; uznávala jste, že nám jest potřebí ve mlýně všech řemeslníků, a na setkání jste se mne tázávala, co myslím, bude-li přec mlynáři na jaře lépe, aby se nemusila stavba znovu odložit, jak již po pět let státi se musilo, by se mu prachem a nepokojem nepřitížilo, a teď najednou, kde se nemusíte na nikoho již ohlížet, kde se může dát na mlýn konečně správká jaksepatří, teď se tváříte, zrovna jako by vám jedno bylo, zanikne-li místo to či vznikne-li. Do smrti bych nebyl řekl, že vám tak málo na tom záležitosti bude, co vám zde manžel zůstavil; myslil jsem, lépe že si budete jeho památky vážit a lépe že osvědčíte, že jste hodna býti jeho dědičkou.“

„Kde jen hned těch svých žadlavých řečí naberete, sypáte je zrovna, jako když pytel se protrhne,“ mlynářka se mu bránila, „co si jiného na vás žádám, než abyste mi popřál ještě nějaký den oddechu, abych se mohla po ráně tak hrozné lépe vzpamatovat? Tím přec snad na muži se neprohřešuji?“

„O nějaký den ovšem by nebylo, ale dobře mi povědomo, kterak si ženštiny v tom ohledu vedou. Za čtyři neděle, za čtyři měsíce, ba za čtyři léta, budete mít zrovna takové vytáčky jako dnes, a jestliže nezačneme se stavbou o Jakubě, nebudeme do Václava hotovi. Přijdou na nás, jak to bývá při těch našich horách, deště, plískanice, ba i sních, krásné to pak bude nadělení, utekou-li nám řemeslníci od práce nedodělané a zůstaneme-li pak přes zimu v polokrytém stavem.“

Proti důvodu tomu nemohla mlynářka nic podstatného namítat, takové případy nebyly ovšem nic nového.

„Pakli nechcete dát jinak,“ pravila konečně, jako by mu jen povolovala z dobré vůle a nikoli z přesvědčení, „tedy si sem objednejte dělníky, kdy

chcete, třeba na nový týden. Peníze k stavbě mám, jak víte, dávno připraveny.“

Stárek v tváři zahořel, dlouho nebyl s to, aby slovo ze sebe vypravil, konečně zvolal zlostně:

„Nemějte mi za zlé, mlynářko, ale člověk by věru řekl, že je vám šestnácte let, tak se upejpáte, a to před kým? Před takovým starým chlapem, jako jsem já. Jestli si chcete hráti na holčičku, která musí dělat, jako by tomu nerozuměla, začne-li někdo před ní o vdavkách, dobře, já vám poroučet nemohu, ale k tomu mne nedostanete, abych si hrál s vámi. Nepůjdu já dělníky jednat, poněvadž mi to krátce řečeno nepatří, to nechť učiní nový mlynář, a ten se sem musí dostat co nevidět, jinak je po místě tom, je tu tak potřebný jako voda. Vy tu sama vládnout nemůžete, jste na to tuze měkká, a ze stárka si lidé málo dělají, nedají si od chasníka poroučet, to víte jako já. Při stavbě by si tu řemeslníci vyváděli, co by se jim právě líbilo, slepili by to jen tak ledabylo a za rok byste je mohla jednat zas. Kdyby vy jste je napomínala, řekli by, že tomu nerozumíte, a mne by odbyli, abych si hleděl svého, že oni mi také do mletí nemluví. Kdyby nebylo té správký či kdyby se mohla aspoň ještě na rok odložit, zajisté ani bych nemukal; nechal bych vás na pokoji, až byste sama na to přišla škodou a stálými mrzutostmi, že vám tu nelze bez mlynáře hospodařit. Ale jak jsem prve pravil, první veliká voda nám může na mlýnu teď již způsobit takovou škodu, že by pak ani správká nic platná nebyla, musil by se znova postavit...“

V tváři mlynářčině ustupovaly mezi jeho řečí znenáhla nesnáze a trpkost úzkostlivé starostlivosti.

„Tak mi mluví každý, ale každý,“ skoro plačtivě se mu přiznávala, „kdo na mne se podívá či mne potká, ihned na mne křikne: ‚Jestliže zůstanete sama, mlynářko, brzo kolečka oškrábete, nejste na to dosti ostrá. Mlýn bez mlynáře, jako by to ani mlýn nebyl, lidé nemají k takovému místu žádné důvěry, a kdyby tam byl stárek ze zlata. Pomněte, že nejste sama na vodě, každé půlhodinky máme v těch našich horách mlýn.‘“

„Aha,“ stárek spokojeně se pousmál, „tedy to přec takové, jak já ho maluji, snad poslechnete, zpívají-li vám jiní totéž co já. Avšak což s vámi o těchto věcech nikdy neměl nebožtík hovor? Řekl mi přec několikrát, že s vámi o tom promluví. Pokaždé, když v neděli odpůdne na nešpory jste odešla a já k němu přisednul, aby se mu po vás tuze nezastesklo, pokaždé o tom začal. ‚Vy, Václave,‘ pravíval mi, ‚ať se mi o to postaráte, aby se sem dostal člověk jaksepatří, který by si vážil mlynářky i místa. Nerad bych, aby vzalo zasvé, co více než sto let v rodině mé se udrželo, i neměl bych tam na věčnosti žádného pokoje, kdyby tu někdo ženě mé ubližoval. Přál bych si, aby jí za dobrotu a trpělivost mně prokázanou jiný odměnil, s nímž by se hodně dlouho ještě zde těšila životu i jmění svému.‘“

Mlynářka sklopila hlavu a dvě slzy jako bohatý hrách po lících jí skanuly.

„Jako kdybich ho slyšela,“ zašeptala.

„Napřemýšlel jsem se s ním dost a dost, kdo by se sem k vám nejlépe hodil,“ stárek horlivě pokračoval, vida, že mlynářka pro dojetí na námitky již nepomýšlí, „ale žádný se mu pro vás líbit nechtěl; ten se mu zdál hrubým, druhý přílišným šetrníkem, třetí zas koukal rád do džbánku, a tak to šlo napořád, necht’ jsem jmenoval kohokoli, třeba nejpořádnějšího člověka. Často nad tím jsem hlavou vrtíval, že na každého něco ví, vždyť to nemíval přec v obyčeji, byltě vtělená shovívavost. Věru žádný otec není pro dceru svou tak vybíračný, jako byl on pro vás. Myslím ale, že by se mu byl Paloucký mlynář přece jen pro vás líbil, tehdáž jsme si nemohli ovšem naň vzpomenout, měltě ženu jako horu, nikdo by nebyl řekl, že půjde odsud s mužem vaším téměř zároveň! Hlavnička do tří dní ji uklidnila. Dnes ráno, když jste byla právě v kostele, Paloucký tudy šel; toť se samo sebou rozumí, že naschvál, vždyť jindy tudy nikdy nechodívá. Spatřiv mne na prahu stojícího, hned na mne zavolał: ‚Víte-li pak tu v Dolanech, že jsem již třetí týden vdovcem?‘ A když jsem mu řekl, že nevíme, poněvadž pro truchlivost se nestaráme o žádné noviny, doložil: ‚Povězte to svojí mlynářce, škoda že doma není, promluvil bych s ní sám, nemohu se do návratu jejího obmeškat. Řekněte jí tedy, že se musím do žní oženit, nechci-li přijít o půl zdviže, vše v mlýně před čeládkou se třese, co je nebožka v zemi; co není právě přibité, to mi

odnese, co nechám ležet, s tím se již neshledám. Pakli si mne chce vzít, nechť mi to vzkáže do neděle, do té doby budu na odpověď čekat; nevzkáže-li, ohlédnu se jinde. Ona ovšem by mi byla milejší než jiná pro mírný svůj obyčej a usedlost. Mám jen jediné dítě a mlýn, jak dobře ví, jako hrad.“

„Prosím vás, přestaňte mi již jednou s tím Palouckým a s jeho tlachy,“ skočila mu mlynářka mrzutě do řeči, „co mi je u muže platen mlýn jako hrad? Chtěl by se stěhovat ke mně, máje svoje místo? Žádal by si, abych sem dala nájemníka a v jeho mlýně mu hospodařila. S takovými vdavkami věru krásně bych se nebožtíkovi poděkovala.“

„Vida, vida, to mně v první chvíli ani na mysl nepřišlo.“

„Nu, vidíte, že nejsem ještě tak na rozum padlá a nevděčná, jak byste mne rád dělal,“ mlynářka se pousmála jeho zaražené tváři, „avšak je-li tomu tak, jak pravíte vy a jiní a jak i nebožtík usoudil, že totiž mi tu samotné hospodařit nelze, nechci-li přijít v nic, nuže, tož jiného si nežádám na tom, kdož tu zasednouti má na místo manželovo, než aby byl předchůdce svého hoden, jmění a statku mít nemusí, mám toho dost pro oba.“

Mlynářka začala hlasitě a určitě, poslední slova ale zašeptala se záhadnou ostýchavostí.

Ale milý stárek zas nic neviděl, znaků těch si nevšímaje.

„Nestojíte-li skutečně o boháče,“ živě slova se ujal, „tedy se podívejte na moje dva strýčky, syny to po nebožce mé sestře, rád bych jim k štěstí dopomohl. Netroufal jsem si nikdy zmínit se o nich nebožtíkovi, právě proto, že ničehož nemají, ačkoliv jsem je měl pokaždé na jazyku, kdykoli o ženiších pro vás začal. Oba stárkují ve velkých na Jizeře mlýnech, ti by nám to tu zvelebili.“

Mlynářka netrpělivě sebou trhla a v pohledu, který na stárka uvrhla, zřejmě stálo napsáno: „Ó svatá ty prostoto!“

„Jsou-li to synové po vaší sestře,“ úsečně ho odbývala, „budou to zajisté ještě nějakí mladíci.“

„Jacípak mladíci, nemají oba daleko do třicítky.“

„A mně odzvonila v postě čtyřicítka! Jak vám jen může taková pošetilost přijít na mysl? Krásně k nim bych se hodila.“

„Že jste o nějaký týden starší než oni, to budiž nejmenší vaší starostí! Což neuděláte muže svého pánem hotovým? A i kdybyste neudělala, přec každý, kdo si vás vezme, dobře pochodí, neboť jsou při vás ‚ctnosti‘, a kde jsou ty, tam málo na tom sejde, je-li nevěsta o den déle na světě než ženich a má-li o vrásku více či o zub méně.

Ostatně na vás nikdo léta vaše nevidí, zuby máte všechny a bílý vlas ani jeden, zdráva jste a kulatá jako řípa, co má být ještě více? Necht' se vychloubá krásou a mladostí, při níž jiného není: křehké to zboží, každým dnem mu ubývá ceny, nic za to nedám.“

„Tak asi jste nesmýšlel, když jste byl v letech strýčků svých,“ mlynářka, zardívajíc se při jeho chvalořeči, nesměle mu namítala.

„Vždyť jsem tak smýšlel, čehož důkazem, že jsem zůstal bez ženy. Poznal jsem, že ta, již jsem si oblíbil, jiného při sobě nemá než hladkou tvář a hladký jazyk a ač jsem ji měl k smrti rád, přec jsem jí nechal. Myslil jsem ovšem první čas, že se z toho zblázním, ale přec jsem si nepovolil a nikdy toho jsem nelitoval.“

„Nebyla to Trávnícká Baruška, kteráž vás oklamala?“ s vřelým soucitem v hlasu a ve zraku mlynářka vyzvídala: „slyšela jsem, když jste se k nám dostal, často od jiných, že vás potkala v lásce jakási nehoda, ale nikdy jsem si netroufala vás na to se zeptat.“

„Pročpak ne? Vždyť to není nic zlého, někoho na něco se zeptat. Ba, byla to Trávnícká Baruška, a jestli jste ji znala, zajisté mi přisvědčíte, že to byla nejhezčí na okolí dívka. I já jsem nebyl právě ošklivý, čehož důkazem, že zvolil nás vrchní, ji za družici a mne za mládence, když v Praze se odbývala korunovace císaře Ferdinanda a z každého kraje tam vyslána

byla svatba se starosvaty, družby, mládenci, družičkami a se vším ostatním hejlem, aby prý zeměpán poznal, kterak Čechové v každém kraji se nosí a jaký mají při svatbách obyčej. Vyskakoval jsem radostí až bůhvíkam, slyše, že s Baruškou tak daleko pojedou a v Praze všude jen s ní vodit se budu. Ale bylť jsem jediný, který na jízdu tu se těšil. Lidé naši, nemohouce pochopit, co císař na několika venkovských sprostěcích uvidí, udělali si mezi sebou řeč, že vše jen nastrojeno naoko; páni prý říkají, že pojedeme do Prahy na korunovaci, a aby nás navnadili, darují nám pěkný šat; zatím ale nás prý hodlají zavézt místo do Prahy do Egypta a tam Turkovi do otroctví prodat. Celá svatba odjela z domova plačky, rozžehnavši se s příbuznými a přáteli navždy, jen já jediný jsem neplakal. Myslel jsem si cestou, že lépe mi s Baruškou v otroctví než bez Barušky v hojnosti; otec její totiž naší lásce bránil, chtěl pro dceru synka a ne chasníka. Umiňoval jsem si, strašlivě že se bránit budu, třeba při tom přišlo deset lidí o život, kdyby mne chtěli páni od Barunky odtrhnout a každého z nás zvlášť Turkovi prodat. A hle! odtrhl jsem se zatím v Praze od Barunky sám, přijel jsem do těch našich hor bez ní. Usmívala se tam na každého, od pánů se dávala hladit po tváři a o mne jen dbala, když právě lepšího nablízku neměla. Viděl jsem, že pro mne není, a řekl jsem jí to. Zůstal jsem při tom, že my svoji nebudeme, ač plakala a prosila, polepšení, lásku a věrnost slibujíc – ale kam jsem se to dostal? Vida, dal jsem se do povídání jako stará baba, nemoha konce najít. Smějte se mi, mlynářko, prosím vás, že jsem se vám vytasil s takovou starou pohádkou, a slibte mi, že se na ty moje strýčky podíváte. Vždyť podívat se není ještě se vdávat.“

Mlynářka, jsouc patrně velmi dojata vypravováním stárkovým, neřekla ani tak, ani tak, což považoval za svolení. I poslal zatepla, ještě téhož dne, pro staršího z obou strýčků, aby mlynářka si ho prohlédla. Strýček dlouho návštěvou neotálel, přišel hned druhý den, poslovi proň vyslanému téměř v patách.

Mlynářka stála právě s Evičkou na prahu, sypajíc drůbeži večeri, když u mlýna se objevil.

„Dobrý večer,“ přál jí nápadník od Jizery, zdvořile před ní smekaje a zvědavě na ni pohlížeje. Byltě to jak náleží hezký člověk, vlasů kudrnatých, veselé tváře, šaty měl, jako když je naň uleje.

Mlynářka hned se domýšlejíc, kdo to asi je, děkovala mu jen zběžně. Odešla do sednice, netázajíc se ho ani, co tu chce, odkud je a koho hledá. Hoch sám se musil Evičky optat, je-li stárek doma, a ji požádat, aby k němu ho dovedla. Mlynářka u večeře ani se neukázala.

„Ať se mi ten váš strýček hned zítra odsud klidí, aby neměla chasa o čem povídat,“ pravila stárkovi v síni, „to je asi člověk povedený, neumí ani jaksepatří pozdravit, říká, ‚dobrý večer‘ jako nějaký pohan, dýmka, stříbrem kovaná, kouká mu z kapsy, ustrojen je jako písař, ruce má jeden prsten. Takový pán do té mé pohorské klapačky ani se nehodí, ten ať panuje na Jizeře. Kdo jednou sem se dostane, musí mít na prstech mozoly a ne zlaté kroužky,“ významně doložila s rozpačitým pohledem na stárkovy upracované ruce.

Stárek ani nemukal, i jemu se zdálo, že strýček od té doby, co ho neviděl, poněkud zpanštl. I řekl mu tedy druhé ráno, provážeje ho po mlýně, aby mu pověděl, kde by se co zlepšit dalo, že si ho sem pozval schválně na poradu, cestu sem i tam a ztrátu času že mu, jak samo sebou se rozumí, nahradí.

Ale strýček byl dobrá kopa, hned jak posel proň přišel, dovtípil se, oč asi tu běží a že o zcela jinou se jedná věc, než mu teď chce ujec namluvit.

„Co mlynářce na mně se nezdá, že mne odsud tak nakvap posíláte?“ místo odpovědi zcela přísně ujce se otázal.

„Žes nového zákona,“ rovněž tak upřímně a bez rozpaků ujec se mu přiznával.

„Proč tedy si nebéře vás?“ hoch se mu uškříbl. Porážka jeho přec jen ho dopalovala, styděl se za ni před strýcem. Všecky holky o něm říkaly, žeť to hoch jako karafiát, a najednou jím pohrdla na první pohled žena nemladá a odkvetlá. Ale stárek stáhl obočí tak hrozebně při jeho vtipu, že strýček rychle obrátil, nechtěje si ho rozhněvat.

„Mlýn by se mi sice líbil,“ rychle zamlouval všetečná svoje slova, „mámť toho stárkování právě dost, ale než bych se kvůli takové babě předělával, budu raději stárkovat do smrti. Nechce-li si mne ta vaše mlynářka vzít takového, jaký jsem, ať nechá tak, já jiný nebudu. Škoda věčná, že jste si raději neposlal pro bratra, nosí celý den modlitby za řadry, ten by se jí byl zajisté líbil.“

„Prosím tě, zajdi k němu cestou a pošli mi ho sem co nevidět,“ stárek obživnuv novou nadějí horlivě ho vybízel. „Jestliže je takový, jak o něm povídáš, a nějaké zvláštní při něm není vady, tedy tu bude do Jakuba mlynářem.“

I druhý nápadník tu byl jako na větru. Vstoupiv do mlýna, pozdravil mlynářku, ale zcela jinak než bratr jeho. Žehnaje se jménem Ježíšovým, sáhl do svíce a třikrát po sobě se pokropil. Oblek měl důkladný, ruce skutečně jeden mozol, ani stopa po prstenech a dýmce stříbrem kované.

„Jestliže toho nebude chtít, pak již nevím,“ stárek si pomyslíl, příchozího přívětivě vítaje. Ale mlynářka, děkujíc se mu za pozdravem zrovna tak chladně a úsečně jako bratrovi, na nic se ho nezeptala a večer zas ke stolu nepřisedla, což ale přičítal stárek tenkrát jen upejpavosti ženské; byltě jist, že tenhle ženich se jí líbit musí. Vítězně na ni pohlédl, když druhé ráno do sednice vstoupila, kdežto nápadník v koutě klečel, modle se na růženci, příchodem jejím ani nerušen. Neohlédl se dříve, až se domodlil.

„Nemyslete si, že bude z toho mračna déšť,“ mlynářka stárkovi na jeho vyzývavý pohled zticha a pohrdlivě odpověděla.

„A proč ne?“

„Takových lidí, kteří staví pobožnost svou na odiv, nikdy jsem snést nemohla. Nebožtík mlynář mne učival, že s bohem nejlépe rozmlouváme šlechtnými skutky a dál že u něho dorazíme dobrou myšlenkou než růžencem.“

Ale tenkrát stárek ženicha tak rychle nepropustil, jak si toho přála; vyběhl ho přes vůli její, aby tu zůstal, předstíraje jako u prvního, že si ho sem pozval, aby mu stran správký mlýna kloudnou poskytl radu.

Když mlynářka během dopůldne do mlýnice vešla, hledajíc tam Evičky, aby šla z ječmene slepice vyhnat, stárek na ni znovu vítězně pohlédl. Strýček v mlýně se otáčel, jako by tam byl léta, a nikoli teprv několik hodin.

„Umí, jak vidíte, ještě jiné než jen na růženci,“ s důrazem se jí pochlubil.

„Ještě nemáte pokoje?“ mlynářka se zakabonila. „Ten by se sem právě hodil; jen pohlédněte, jak hltavě leze po čtyřech po mlýnici, každý prášek mouky smetaje. Co by dělal, kdyby to šlo z jeho? Hádal by se se mnou zajisté o každou špetku, již bych chtěla dopřát chudým, a já chci nadál dávat jako za nebožtíka, a to v jeho jmenu. Zasloužil si toho, aby lidé zaň se modlili, třeba toho tam nahoře asi nepotřebuje.“

Stárek dle možnosti strýce hájil, chtěje jí domněnky její vyvrátit, ale mlynářka se mu předělat nedala, tvrdošijně stojíc na náhledech svých. Prosil ji, co mohl, aby se na to aspoň ještě jednou jen noc vyspala, že člověka tak příčinlivého, který věcem svým tak dokonale rozumí, hned nenalezne; ale ona mu nikterakž neslevila, musil ho poslat ještě téhož dne za bratrem. Stárek, vida nezbytí, jí sice vyhověl, ale od té chvíle k ní mluvil jen na půl slova a o ženiších ani nemukal.

Asi týden po odchodu strýčkově setkal se s ní kvečeru na louce. Mlynářka šla se podívat, zdali jí služby dobře pohrabaly, a stárek se vracel s motykou na rameně, celý upocený a udýchaný, z hor. Byltě „na vodě“. Sedlák jakýsi mu tam zadržel vodu, zaplaviv si svoje luka. Stárek, na nádrži to zpozorovav, popadl hněvivě motyku a šel mu strouhy jeho trhat. Když byl v práci nejlepší, sedlák naň přišel, i počala mezi nimi krutá půtka, jak stárek mlynářce obšírně vypravoval, zapomínaje nad novým hněvem se sedlákem na starší svůj hněv s ní.

„Nescházelo mnoho, byli bychom se chytli a také tak hned nepustili,“ pokračoval, utíraje si čelo. „Sedlák nejen že mi trpět nechtěl, abych mu strouhy jeho trhal, ale vedle toho mi i vyčítal, že nemám žádného práva

stoupnout na jeho pozemky tam, kudy cesta nevede. To prý jen smí mlynář sám, a nikoli každý jeho pohůnek, jak mi přezdíval. To prý by bylo pěkné, prál, aby na jeho polích každý váš skoták si dělal, co se mu chce. Nejste-li prý s tím spokojena, že vodu vám zadržuje, máte si naň přijít s motykou sama.“

„Copak to do toho člověka najednou vlezlo?“ mlynářka se podivila, „vždyť dokud žil nebožtík, vždy v dobrotě s ním jsme vycházeli, nikdy na takovou věc se neopovážil.“

„Tu máte hned obrázek, jak nám to půjde, setrváte-li při svém,“ stárek slov její se zachytil, „nebožtík mlynář byl člověk churavý, nemohl se ze sednice hnout, a přec měli lidé před ním vážnost a hrůzu, nic napříkoř mu nedělajíce jako nám teď každou chvíli. Vždyť tu není téměř již k obstání, každým dnem vyskytne se nějaká nová mrzutost, lidé zrovna jako by si byli řekli, nikdo se nám nechce podložit v dobrém, každý provozuje nám naschvál, na co nejhoršího si vzpomene. Toť se rozumí, že by se vám sedlák vysmál navrch hlavy, kdybyste naň šla sama. Kdyby nepopustil, pak nám není ovšem jiné pomoci, než abychom ho zažalovali; ale žaloba stojí čas, peníze a mnoho zlosti. Pořád aby se člověk jen k advokátovi vozil, na úřad se stavěl, na kolky platil, pány podmazával, a vedle toho ještě si dělá nevůli. Každý, kdo o tom slyší, že se sousedem se soudí, má mu za zlé, že se s ním po dobrém nevyrovná.“

V mlynářce mezi jeho slovy očividně to pracovalo, měnila se neustále v tváři, těžce oddechajíc, jako by se k veliké odhodlala věci.

„Komu to, prosím vás, kážete?“ konečně řeč mu převala.

Stárek na ni s úžasem pohlédl.

„Moudřeji byste udělal, kdybyste kázal sobě než mně, či kdož všech těch svízelných příčinou, ne-li vy?“ s rostoucím rozčilením ze sebe vypravila.

„Já, já?!“ stárek se podivil, nevěře svým uším, „nu, to, co pravíte, jak náleží se mi líbí! Starám se téměř ve dne v noci, aby se k vám sem dostal nějaký pořádný člověk, pozvu vám sem, koho vím nejlepšího, domlouvám vám ve jménu nebožtíka, opakuji vám jeho slova...“

„Bodejž vás také...“ mlynářka se rozplakala. „Věru, mlynář nadarmo o vás neříkal: ‚Co to má ten náš Václav někdy za nevtipnou hlavu..‘“

„To o mně říkával nebožtík?!“

„Nejednou, pármandelkrát to opakoval. ‚Tenhle Václav,‘ pravíval, ‚je přec prapodivný člověk: moudrý, poctivý, prozřetelný, ale mnohdy věru jako by neviděl, neslyšel, nechápal. Napovídám mu neděli co neděli, kdykoli jste na nešpoře, že bych se rád do hrobu položil, věda, že se toho on tu uchopí, ale kdykoli o tom začnu, jako když mu mozek zabeďní. Vyjmenuje celý svět, kdo by se sem hodil za hospodáře, ale že by on se sem hodil nejlépe, na to nepřipadne; budu musit o tom někdy bez obalu sám.‘ Prosila jsem nebožtíka proboha, aby toho nečinil, že by mně to bylo do smrti hanba, a teď... teď to musím učiniti sama, abych s vámi přišla k nějakým koncům. Bože, kdo by mně to byl zvěstoval, že si budu musit druhého muže namlouvat sama, do země snad studem bych se byla propadla.“

A mlynářka se dala hněvem, rozpaky a úzkostí do hlasitého štkání.

Stárek bledl a se červenal, chtěl plačící vdově odpovědět, ale dlouho nemohl přijít na žádné vhodné slovo.

„Jak jen si mohl nebožtík žádat, sám na sebe abych si vzpomněl,“ konečně v největším se zajíkal zmatku, „zajisté si nepovšiml, že již plesnivím a vy můžete dostat muže jako malinu.“

„O maliny stojí jen děti,“ mlynářka zlostně mu odsekla.

„Jen hledte, kterak se mi tu již schází přátelé,“ chvějícím se pravil hlasem, smekaje čepici a ukazuje jí na vráskovité čelo.

„Nemusí počítat ni vrásek, ni let, ni šedých vlasů, při kom jsou ctnosti; mladostí a krásou nechť se vychloubají, kdož jiného nemají. Křehkét to jest zboží, každým dnem ceny mu ubývá,“ mlynářka opakovala jeho slova onehdy pronesená, zahořevši přitom chudák v tváři jako krev. Pernát' to byla chvíle pro skromnou ženu, také stárkovi do smrti neodpustila, čemu se musila podrobit, chtějíc s ním přijít k „nějakým koncům“.

Stárek byl chycen ve vlastní pasti.

„Jakpak by to mohlo být,“ znovu koktal, maje přitom oči plné slzí, „aby vy jste se ke mně ponížila, vy, taková onaká ženská. Vždyť by se vám za to vysmál celý svět. Takové místo, taková hospodyně, a já takový starý, plesnivý chlap, který jiného nemá než pár kloců na sobě a poctivou duši v těle...“

Ale druhý den vyndával stárek z truhly v mlýnici opět bílý kulatý klobouk a popelavý oděv božíhodový; přitom se potácel jako zpitý. Bůhvíjak by se to byl přistrojil, kdyby mu nebyla Evička pomáhala, upozorňujíc ho pokaždé, bral-li něco narub.

Když byl hotov, velký kus za mlýn ho vyprovodila.

Stárek se ubíral znovu do hor na faru – šel si tam pro ohlášky.

Nebožtík mlynář jak náleží dobře o ženu se postaral. Manžel, kterého jí ještě za živobytí vyhledal, ve všem se osvědčil, vážil si hospodyně i místa právě tak, jak si toho byl zesnulý žádal. Mlynářka nepřestávala sice na prvního muže s vděčnými slzami vzpomínat, bylať o něm nejmilejší její řeč s manželem nynějším, mnohdy po celý večer o jiném než o něm si nevykládali, ale nenáhla jí přestal přec jen scházet. Vždyť jí dělal jeho nástupce ve všem pomyšlení, bylo by holou nevděčností, bývalo, kdyby toho nebyla uznávala, odměňujíc se mu tím, že mu také zas dělala, co na očích mu viděla.

V mlýně zůstalo tedy za nového mlynáře vše při starém, až na stavení, které se důkladně obnovilo. Vše šlo při stavbě jako na šňůrce, řemeslníci poslouchali na slovo, byliť dávno se správkou hotovi, než napadal první sníh. I sedláci zcela jinak teď si počínali, přišel-li s motykou na rameně na jejich pozemky. Spatřivše zdaleka, že na ně jde, rychle se schovali, nechali strouhy teď spánembohem beze všeho křiku trhat, vždyť měl k tomu co mlynář celé právo.

Každý si liboval, že nezavádí nový mlynář nový obyčej, jemuž by byli musili domácí i cizí teprv zvykat. Dosud jídali meličové v mlýně, až si svoje semleli, obmeškávajíce se tam třeba týden, nemohli-li pro metelky a

návěje pohodlně domů se dostat, aniž vzal nejmenší od nich za to náhrady, a mlynářka dosud jim toho nACPávala plné kapsy pro děti, ač teď neměla věru již proč. Nikde na celém okolí lidem tak pěkně obilí nezemleli jako v mlýně dolanském. Mlynář totiž dělal dosud sám stárka, nemohl prý tomu odvyknout. Byl by se, jak pravil, dlouhou chvílí ukousal, kdyby si byl musil na pána hrát a zahálet.

I žebráci okolní měli v mlýně dosud stálý nocleh. Kdo z nich domů se nedostal, cestou se opozdiv, zašel si na noc do mlýna, tam na pec se vyškrábal, prospal a ráno zas se ztratil, jda si po svém, aniž si ho kdo z domácích hrubě povšiml. Za touto příčinou mlýn odjakživa slynoucí pro krádeže tam spáchané, pověsti té i za nového mlynáře si zachoval; neminulo téhodne, kde by se tam nebylo cosi ztratilo. Jednou jim pobrali ze sklepa všecko v krajácích mléko, podruhé zas z komory všečen právě napečený chléb či dokonce několik kusů peřin neb náruč šatstva. Ale proto si mlynář svoje nocleháře přec jen lépe a přísněji neprohlížel.

„Však si pro to žádný boháč nebyl,“ řekl si s mlynářkou po prvním nad škodou leknutím a bylo po soudu. Nikdy neposlal věci svoje hledat, a kdyby byl hned věděl, kamže asi zabloudily; vždyť to nebožtík také nikdy nečinil. Dva tři dni po krádeži otáčely se sice v zámkách klíče a věšely se do sednice ke dveřím pod kropenku, kdež pro ně celá řada hřebíků se ježila, ale pak zas dávaly se všechny dvěře jen na články.

„Co se stalo jednou, nemusí se stát podruhé,“ konejšivali svoje svědomí, „kdo by se tím zamykáním odtahoval.“

Pakli se případ opakoval, což, jak již praveno, vždy v nejkratší zas stalo se době, všichni v mlýně tak upřímně tomu se podivili, jako by byli podnikli bůhvíjaká znamenitá a nákladná proti krádežím opatření, která jen mohla zmařiti nejvybranější zlodějů lest a úskoky víře nejnepodobnější.

Za příčinou neustálých těch krádeží netroufal si mlynář peníze kamsi do některé sednice či komory uložit; následuje opět příkladu předchůdců svých, zastrkoval je obyčejně na půdu za „krou“ neb je tam položil do hrnce a hrnec přikryl starým řešetem, aby je tam nikdo z chasy nevyslídil.

Přitom bývaly ale zas nehody jiné. Zloději sice na peníze se nedostali, ale málokterý minul rok, kde by nebyl musil mlynář s bankovkami takto uschovanými do města k známému kupci, žádaje ho, aby mu je poslal do Vídně k bance vyměnit. Buď k nim se byly dobyly myši, ohlodavše je, či počaly plesnivět vlhkostí střechou prosakující, nebo je porouchala kočka na půdě lovící. Kdyby se byla po všecka léta spočítala ztráta při výměně peněz, pak náhrada kupci za obstarám zásilky a útraty za zásilku samu, tož zajisté by se byl mohl dát celý mlýn železem pobít, neřkuli jedny do komory dvéře a v ní víko u truhly, kamž by se nebyl zloděj jinak dostal než násilím a nikoli jen mimochodem. Násilné do mlýna se vloupání nebylo však snadné, poněvadž tam bylo ve dne v noci živo, ale tím snadněji se mohlo v ustavičném tom víru něco odnést a odstranit. Na to ale nikdo dosud nepřišel. Nebožtík mlynář míval jiné věci na mysli, věčnost mnohem více ho zajímala než život vezdejší; byl by se sám před sebou hanbil, zastihnuv se na myšlence, kterak by ten svůj mamon lépe opatřil, a nynější hospodáři, ač v tom ohledu jeho výstřední náhledy úplně nesdíleli, při vší rozšafnosti své přemýšlením právě mozky si netrápili. Na zvláštní opravy či dokonce novoty oba nepomýšleli, naopak, jak to bývalo v mlýně odedávna, tak, jak již praveno, to ponechávali úmyslně z úcty k nebožtíkovi. Čeládka činila dle příkladu pánů, snažila se, aby svou práci jaksepatří postavila, jiného si nevšímajíc. Jen Evička stopovala vše zrakem zkoumavým a myslí bádavou, přemýšlela o věcech, o kterých krom ní nikomu jinému v mlýně ani ve snu se nezdálo, ale v takové záležitosti neměla ovšem ještě hlasu žádného.

Mlynářka nepřestávala žehnat okamžiku, kdy osiřelé děvče ponejprv o její práh zavadilo. Evička působila jí samou jen radost, každým dnem jinou a novou a každým rokem větší a dokonalejší. Nikde na okolí nebylo vlastní dítě od rodičů s větší láskou a péčí chováno než opuštěný sirotek ten v mlýně, ale žádné za lásku a péči vděčněji se neodměňovalo než ono. Pěstounka a schovanka do sebe hleděly jako do zrcadla.

Kantor tvrdíval, že co je škola školou, takové písáčky, čtenářky, počtářky jako Evičky ještě tam nebylo, každý žák před ní se mohl schovat, žádný to nevěděl a neuměl co ona, ač o několik let později učit se počala než děti jiné. Evička by ale také byla za školu duši dala; nebyla by doma

zůstala, a kdyby snad byly, jak posprostu říkáme, trakaře pršely. Když ji tam nechtěla mlynářka někdy pro velkou „větrní“ pustit (chodívala pro značnou vzdálenost na „celý“, nesouc si oběd v kabelce), tož jim dělávala doma takové dílo, že to bylo až k neuvěření. Celý mlýn vyplašila pláčem, nevěděli si s ní mnohdy ani rady. Nezbývalo jim jiného než udělat to s ní, jak se to se žáčky za špatného povětrí v krajině té vůbec dělává; přetáhli jí přes hlavu pytel, aby se studeného větru a mlhy příliš nenapolykala, a některý chasník ji ráno na zádech do školy odnesl a jiný ji zas večer přinesl, jinak by s ní nebyli měli chvíle pokojné. I nemohliť se za to na ni horšit ani mlynář, ani mlynářka, měli radost, že se toho učení tak chápe, pociťovali oba po celý život velmi bolestně, že nebyli od rodičů ke škole přidržováni; zvláště když přišli k štěstí, tuze jim to scházelo. Musili se v mnohém na cizí spoléhat lidi, u nich rady pohledávat a draze ji platit, byvše od nich zhusta dost obelstění. Těšili se na dobu, až jim Evička vše, co jim písemného do domu přijde, přečte, nato vlastnoručně odpoví, účty povede atd.

Ostatní děti, které chodily do školy také na „celý“, mezi polednem před školou se honily, všelijaké provozující hry, jediná Evička nikdy mezi ně ven nevyšla. Zůstala ve škamně a pořád na svých knížkách říkala. Knížky od té chvíle, co je poznala, jí byly nejmilejší na světě věci. Co byly proti nim střevíce s červenou mašlí, květovaná její loktuška a zástěra s prýmy! Tyto předměty, tak vroucně obdivované, pozbyly náhle pro ni všeho půvabu, nic si z nich už nedělala, staré v mlýně pohozené kalendáře větší teď měly pro ni cenu. Přeslabikovala je od slova k slovu, uměla je téměř nazpaměť.

To bylo nějakého pláče, když o poslední zkoušce panu vikáři ve jmenu všech žáků se školou se loučících dlouhou rýmovanou se poděkovala řečí! Celou noc potom i předtím ze spaní vzlykala, jako kdyby se před ní brány do ráje navždy zavíraly. Mlynářka nejinak si myslila, než že z toho bude mít nemoc. Každý groš, který jí pěstounové dali na ženské trety, tkanice, hřebínky, jehlice a tak dále, svědomitě ukládala, a měla-li zlatý pohromadě, donesla jej buď ke kantorovi co příspěvek na knihovnu školní, neb jej svěřila mlynáři, jel-li do města, aby jí zaň uknihaře koupil

nějaký pěkný spis. Rovnávala si svoje knihy v neděli na komoře v truhle s takovým zalíbením jako jiné dívky svoje fiflení.

Neděli co neděli zašla si Evička po hrubé do školy, nemohla jinak, táhlo ji to tam dosud. Jak si poskočila, bral-li učitel nějakou novou z přihrádky knihu! Dvakrát pak byla pro ni neděle. Jakmile ji do ruky dostala, již jiného neviděla, neslyšela, pořád jen na knihu drahou si myslila. Tiskla ji cestou pod kabátkem k srdci, jako by si to nesla domů kus zlata, za které si koupí celé panství. Neměla pak již s děvčaty, s ní z kostela touže stranou jdoucími, žádných řečí, naschvál tu i tam se obmeškávala, aby mohla jít sama. Hádala pak v duchu, co asi v knize bude, jestliže ji obsah její rozpláče či rozesměje, poučí či pobaví. Milejší jí byly tyto myšlenky než plané s nimi hovory o pentlích, muzikách, hoších atd. Toť se rozumí, že děvčata dobře zpozorovala, že jí je kniha milejší, a za to na ni se hněvala. Ještě více ale na ni se hněvávali hoši, byli by si s hezkou Evičkou z mlýna, pro niž měla mlynářka zajisté již pěkný balík bankovek ustrádáno, rádi cestou z kostela zažertovali jako s ostatními dívkami. Ale uhnula se jim a do muzik na přástvy nechodila; nebylo tedy možno přiblížit se jí, jak se neměli pak zlobit! Mladá chasa Evičku při každé příležitosti také notně za její se jí stranění pomluvila, smáli se jí, že místo na vdavky pomýšlí, jak by se udělala knězem či doktorem, že snad chce hraběte, a co zpozdilost a závist ještě jiného si povídá nejen o dívkách, ale o všech lidech ve vyšších věcech zalíbení majících. Ale přec nikdo si netroufal zjevné jí za to učinit příkoří. Za jedno se lesklo v mlýně vše jako zrcadlo, lidé se báli tam šlápnout na podlahu, tak se bělala, krávy skákaly po pastvě jako jeleni, máslo měl kuchař vrchnostenský zamluvené, nemohlo se tedy Evičce vyčítat, že svou práci neumí, pro čtení ji zanedbávajíc, a za druhé bylo u ní dosud, čemu nemohl nikdo již za dětství jejího odolat, nechť se tomu i zuby nehty bránil. I ti, kteří Evičku nejvíce pomlouvali, nejvíce ji pro její učenost „přislipkovali“, musili, spatřivše ji, chtěj nechtěj na ni se pousmát, jakož chtěj nechtěj pousmát se musíme, ukáže-li se nám uprostřed zimních chmur a mlh najednou v okně boží slunéčko.

Nikdy si mlynářka nepomyslila, že z opáleného bělovlasého děvčete vykvete panna tak sličná. Evičce zůstaly z dětinství jen velké modré její oči, jichž každý pohled dosud jako rosu v srdci pociťovala. Ostatně

všecka se změnila. Co již venku se netoulala, ztmavěl jí vlas, leskl se jí teď jako na slunci len a líce jí zbělaly jako smetana. Přerostla mlynářku o celou hlavu a hnedle by byla přerostla i mlynáře, jen kdyby byla o rok déle rostla. Byla vysoká a štíhlá jako jeřabina. Avšak bylo mnoho děvčat, které měly také hebký vlas, ztepilý vzrůst a jasné oči, jako měla Evička, ale ona byla mezi nimi přec jen nejhezčí, aniž mohl člověk právě říci proč. Bylo to tím, že zcela jinak si stoupla, se pousmála, pohlédla, promluvila než ostatní, měla při sobě cos zvláštního, pro co nikdo z jejího okolí jména nenalézal. Jediný mlynář o to se pokusil, tvrdě, že to jsou šlechetné myšlenky, které jevíce se jí v tazích a hnutí ji tak krásí. Evička proti obyčejí mezi děvčaty panujícímu volila si na oděv vždy prosté látky jemných barev, nikdy ozdobami je neobtěžkala, nosila se po vesnicku, po dcerkách městských se neopičíc; ale třeba stála v „klopišti“ mezi dívkami nejvystrojenějšími, nemajíc na sobě praničehož, co by pohled lákalo a upoutalo, přec koukl každý především na ni, a mnohý zapomněl pro ni podívat se na ostatní. Vypadala mezi děvčaty vždy jako nevěsta mezi družicemi.

Mlynářka byla sice v zátiší srdce mateřského nemálo hrda na krásu schovančinu, ale přec jí ještě více těšilo dobré její srdce, které by byla s každým rozdělila, i vzácný její důmysl, jemuž se nepřestávala v duchu divit. Jsoutě lidé, kteří na půl hodiny cesty za rodnou ves vzdáliti se nesmějí, všude zabloudí, všude na cestu tázat se musí, neustále po průvodčím se ohlížejí; jiní zas si najdou cestu o půlnoci z nejhustšího lesa domů, jen co na hvězdy se podívají či kůru na stromech omakávají: mezi tyto náležela Evička. Věděla si vždy a ve všem rady, nikdy nikoho tázat se nemusila, je-li na pravé cestě, sama zvláštním v sobě pudem poznávala, co dobré a nedobré, co se sluší a nesluší, co lež, co pravda. Nikdy mlynářce neb komu jinému ani v žertu nezalhalala. Faleš měla v takové ošklivosti, že se začala celá třást, jen co o ní slyšela.

„Věřte mi, mlynáři,“ pravívala mlynářka muži svému, když s ním před usnutím o přednostech Eviččiných do řeči se dala, což, mimochodem řečeno, denně se dělo, „není jinak, než jak hned v první jsem si pomyslila chvíli, když na komoru za mnou přišla, aby se mi tam nestýskalo. Nebožtík, rozžehnav se se světem, poslal mi ji, vštípiv jí svého ducha,

aby nás tu místo něho těšila. Každým rokem pozoruji na ní o jednu jeho vlastnost více. I on míval lež a faleš tak v ošklivosti jako ona, i on chtěl jen duchem užívat, světskými radovánkami pohrdaje, i on miloval prostotu v způsobech a kroji. Zdědila po něm všechny jeho myšlenky a návyky. I on by se byl pořád jen v knihách hrabal, lidé mu je nestačili nosit. Nepozorujete, že zahovoří někdy zcela jeho slovy? Máť ona ve všem jeho žilu.“

Samo sebou se rozumí, že lidé mlynáře zhusta vyčítali, proč Evičce ty knihy její trpí a krom do kostela nikam jinam jí nepouští. Nevěřili, že je Evička nejraději mezi svými, že o žádné hlučné zábavy nestojí, dovádka a svévolné řeči přitom se ozývající že jí jsou proti mysli. Měli za to, že mladé zdravé děvče musí a má být do světa. I přicházeliť mlynáře s všelikými věštbami, jako například, že se naučí děvče při knihách přece jen zahálet, že si pohne čtením mozkiem, že si zkazí oči, ale hlavně že se jí budou mužští bát.

Mlynářka ale měla všechny tyto věci s mlynářem dávno promyšlené, takové nájezdy nikdy jí neuvedly do nesnází. Vyslechla každého, nechť jí přišel s tím neb tím, mírně mu odpovídajíc:

„Proč by si schovanka moje nečetla, má-li po práci? Je mi to mnohem milejší, zůstane-li mi s knihou na očích, než kdyby se mi, jak to dělají děvčata jiná, večer po vsi plašila, v neděli k muzice mi utekla, či snad dokonce nějaké hochy za sebou vodila. Hledí-li děvče hodinu do knihy, ani hlavě, ani očím tím neublíží, tím více ale zdraví svému uškodí, točí-li se při tanci celou noc v prachu a kouři. Eviččiny knihy nestojí do roka ani desátý díl toho, co vydávají jinde matky za dcery na fábory a krajky. A jaké bývá v jiných staveních mezi týdnem s tím fiflením chystání, žehlení a škrobení! Co konečně toho se týče, že se jí budou ženichové štítit, to mi právě velikou hlavu nedělá. Že je pořádná a pracovitá, bohudíky každý vidí, kdo k nám vejde, a kdo by se jí jen proto vyhnul, že ještě jiného umí a ví, než kterak se dojí, kopá a seče, toho věru želet nemusí, u takového muže pramálo by zažila radostí, ten pro ni beztoho se nehodí.“

Mlynář nevyvracel lidem jejich mínění, nerad nadělal mnoho slov, ale aby dokázal, kterak schovančiných snah si váží, předplatil na noviny.

„Kde je v domě taková čtenářka,“ pravíval, „tam musí být i noviny, jedno patří k druhému.“

Jakmile noviny přišly, hned je rozbalil, a podávaje je Evičce, pokaždé se divil, co je v nich toho „říkání“ a odkud to ti novináři den co den berou.

„Tedy nám pověz, kterak se ten svět otáčí,“ na schovance si žádal, přisednuv k ní. „Zrovna jako když bičem mrská,“ ji mezi čtením chválíval, a kdyby je oba nebyla práce jinam volala, byl by si snad u ní vyseděl celý den, v poslouchání neunavuje a pořád se těše, kterak ti novináři ten „pokrok strkají kupředu“.

„O tomhle nebylo za mládí mého ani slechu,“ vykládal pak. „Na co sami jsme nepřišli, to jsme nevěděli, nikdo venkovského lidu si nevšímal. Teď za pár mizerných krejcarů měsíčně všemu se přiučí, na co si jen vzpomene, v novinách navlas mu povědí, jak má tomu rozumět, jiného se uchopit, ono provést. Který člověk chce, z toho může něco být, jen vlastní vinou zůstane nevědomcem a sprostákem.“

Někdy mlynářka muže jemně pokárala, vidouc, jak děvče do těch novin honí, že to přec jen věc, která pro ženštinu není.

„Jen mne nechte, však vím, co dělám,“ mlynář se jí bránil, „což myslíte, že i já všemu rozumím, co v novinách stojí? Ale třeba nerozuměl, přec při každém čtení nějaké slovíčko, nějaká průpověď ve mně uvízne, a klademe-li zrníčko k zrníčku, bývá z toho do roka hezká kůpka. Čemu neporozumí Evička teď, na to si vzpomene později, z její hlavičky nic se nevytratí, vše tam dobře uloženo, svého času to ponese zajisté dobré úroky. Až bude její muž představeným, nebude musit chodit pro radu jinam.“

Mlynářka muži se pousmála.

„Tahle holka nás oba jaksi spletla, dala do nás zcela jiné myšlenky,“ odvětila, ale od té chvíle nikdy již muže neplísnila, že schovanku zbytečnostmi moří; ten představený co budoucí zeť přec se jí jen zalíbil. Neříkala již ani slova, prostřel-li před Evičku noviny, a neplísnila ho jako jindy, poukázal-li každého, kdož před ním se zmínil, že by rád psal příteli

či někomu vyššímu dopis, ale že neví, jak do toho, jen aby šel na Evičku, ta že to zná.

Vyhověla-li schovanka prosícímu, davši se do psaní, pak zticha k ní se příkradl.

„Jen pši, pši, nedej se mnou mýlit,“ napomínal ji, když po něm se ohlédla, „nechci ti nic, přišel jsem jen, abych na tebe se podíval. Rád vídám, kterak ty písmenky tak rovně vedle sebe stavíš, nejinak než jako by po papíře šňůrou mrštil.“

Nehnul se od ní, dokud nedopsala. Než dopis odevzdala, musila mu ho několikrát od slova k slovu přečíst.

„Věřte mi, mlynářko, pot na mně mezi posloucháním vyrazil,“ ubezpečoval pak soukromě manželku, „to vám to šlo do živého. Ta naše holka umí postavit dopis na každého pána, ba na císaře samého. Muž její bude moci vzít představenství slepě, sama vše zaň ,udesátá‘.“

Sjelo-li se v neděli odpůldne mnoho do dolanského mlýna meličů, v sadě pak se rozloživše, poodešla si Evička obyčejně s knihou ke kapličce, aby tam měla před nimi pokoj a pořád na jejich vtipy a žerty odpovídat nemusila.

Bylať kaplička ta napolo již zbořena, několik set kroků od mlýna vzdálena a mezi poli uprostřed velkého úhoru postavena. Podivné to bylo místo, ten kousek země okolo starého chrámku, jako by tu příroda působit přestávala. Nebylo tam široko daleko ni stromku, ni křoviny, ni významnější byliny, jen nizounká plavá tráva půdu pokrývala. Žádný se tam nezdržoval pták, žádná tam nebzučivala včela, žádný se tam nestrakatil motýl, žádné se tam nepásalo zvířátko a žádného člověka tamtudy nevedla cesta. Bylo to místo nejen pusté, ale i zapomenuté, mrtvé tam vždy panovalo ticho, každý zvuk tam se rozléhající byltě jen ozvěnou hlasu vzdáleného, nikdy tam nevznikal, vždy jen zanikal.

Za dne bývalo u kapličky horko a slunečno, ale u večer, když metala do polí dlouhý stín, tu bylo milo v chládku jejím meškati. Evička si sedla na drolící se stupeň před mříží zarezavělou, za níž přívaly dávno setřely

svatý na obmítce obraz, a položivši si knihu na klín, tak radostně a dychtivě se dala do čtení jako poutník, hasí-li si v lese pustém žízeň u stříbrojasné šplouchající studánky. Avšak mnohdy knihu zamyšleně upustila, mimovolně se pohrouživši v obraz kolem ní rozhrnutý. V mlýně viděla jen na málo kroků do dálky, u kapličky však na mnoho mil. Z jedné strany se skláněla slunečná požehnaná planina až k obzoru a z druhé se kupily v půlkruhu mohutné nebetyčné vlny rodného pohoří, jehož prvním prahem byly lesnaté pahrbky, údolíčko dolanské vroubící. Při jasném počasí bylo Evičce lze spočítat na horách všecky háje, palouky, chaloupky, paseky. Neobvyklý, krásný a velebný pohled mocně působil na mysl její, všemu krásnému a vznešenému přístupnou, vyvoláváje v nitru jejím city tak velebné a posvátné, jakýchž nikde jinde nemívávala. Podobaly se někdy těm svěžím na stráních hájkům, těm ruměným na večerní obloze mráčkům, někdy zas tak čarovně a mocně v ní zaplanuly jako to zářící slunce k západu se chýlící. I zdáloť se jí pak, že jí srdce na ně nestačí, musila si je zadržeti, tak v ní zabušilo. Oči přitom se jí zarosily, prsa rozvlnily radostí to neobmezenou, radostí to nad čím? Ach, radovala se, že je zdráva, milována, že tak dobře se má, zajisté nejlépe ze všech lidí, radovala se, že je vůbec na světě, se vší slepou do budoucnosti vírou a nadějí mladost vyznačující. Vztáhla v záchvatu vděčné té blaženosti pak ruce k nebi a zaplakala. Zatoužila, aby cosi tak pěkného vykonala, co by Tvůrce asi tak potěšilo, jako ji pohled na tu jeho spanilou zem a to milé, slastné na ní pobytí.

„Jen mne zkoušej, ty tam na nebesích,“ blouznivě volávala, cítíc v sobě jakous vznešenou, nepřemožitelnou sílu, „i uvidíš, že budeš mít ze mne radost takovou jako já z tebe!“

Jestliže na nebi zář pak živěji zahořela či nad skalnatým temenem hory večernice se zaleskla neb větřík její čelo tajemně políbil, za znamení to považovala, že přání její vyslyšeno. Svatý mír pak v srdci se jí uhostil, i ubírala se domů, jako by byla u kapličky u zpovědi bývala. Po takovém večeru dlouho neusínala. Ležela na posteli, tvář majíc obrácenu k okénku komůrky své v lomenici mlýna, kamž chodívaly hvězdy, nebylo-li závistivých na nebi chmur či ošklivých mlh, pilně k ní jedna po druhé na

návštěvu. Ale po takovém večeru nemívala s nimi nikdy velikých hovorů, nechtělo se jí do čtveračení a s nimi si povídání. Přemýšlela.

Ne, nechtěla jen vykvést, a uvadnouti jako květina v poli, chtěla cosi vykonat, čím by boha, lidi i sebe potěšila. I malovala si, co by to mohlo být, kterak asi by se touha její co nejdříve uskutečnila, a připadávala na tolik zvláštních, dojmavých, ba i děsných věcí, že představy svoje urychleným dechem sledujíc dychtivě vybědnutí z jich bludiště hledala. Nalezla je vždy co vítězka. Jak také ne! Kdo z nás věřil v jejím věku v klamy, porážky a nezdaření záměrů šlechetných? Za hanbu a slabost by si vykládal každou o vlastní statečnosti pochybnost.

Jak pěkně se jí osnovaly takové sny pod perutěmi pečlivosti pěstounů, pod záštitou jejich lásky, když jí hvězdy k tomu tak sladce svítily, mlýn tak mile klepal a olše i voda k tomu tak hezké zpívaly písničky. Jak příjemně se pokaždé zalekla, že je již tak hrozně pozdě a ona že ještě bdí, když jeden kohout za druhým v slepičárně vedle ní zazpíval. Rychle pak schovala hlavu pod peřinu, aby již neviděla pestrých před sebou obrazů a ráno dojení nezaspala; ale za chvíli zas se vzpřímila a zas předla pohádky svoje dále při tajemném šumotu letní noci, při jasné pouti hvězd po tichém nebi.

Mlynář, nemoha se nikdy dlouho bez schovanky obejít – jakmile na chvíli odešla, hned ve všech koutech mu scházela – přicházel někdy ke kapličce za ní „beze všeho“ v pantoflích, dýmku mezi zuby, jak vůbec v neděli odpůldne občané okolo svých stavení se procházejí.

„Co jen tu máš, holka?“ tázával se jí, nespokojeně se ohlížeje, „zajdeš-li ke kapličce, jako když tě k ní přiková, nejsi od ní k dočkání.“

„Ale strýčku, jak jen se mi divit můžete? Což tu není překrásně?“ Evička zas jemu se podivila. „Jen nastavte tvář, pocítíte, jaký je tu čerstvý vzduch; jen jak se patří se rozhlídněte, uvidíte, co je odsud na všechny strany za rozkošná podívaná. Tohle u nás v mlýně nemáme. I zdá se mi tu často, že rostu s těmi horami až k samému nebi a že po něm putuji s těmi průzračnými obláčky.“

„Jdi, jdi, dítě, pohled na sad a louku u mlýna, to je přec cosi zcela jiného. Mnoho-li míváme z nich korců ovoce a centů sena, a co máš tu z té páry na nebi a z těch hromad kamení? Ostatně kdybys věděla, kde to vlastně sedíš, sotva by se ti tu líbilo,“ mlynář jednou prohodil, když Evička sídlo svoje u kapličky ještě více než jindy vynášela, „mně aspoň tu bývá vždy nevolno a nikdy jindy jsem si sem nezašel; ty teprv mne sem přivábilas.“

„A kde to tedy sedím?“ Evička ho se smíchem vyzývala; myslila, že ji chce žertem poškádlit. „Jen mi to povězte, uvidíte, že mi chuť nepokazíte sem putovat, a kdybyste mi hned řekl, že tu obchází ohnivý v noci muž či podvečer bezhlavý kůň.“

Avšak mlynáři nešlo patrně o vtip, dlouho vážně na kapličku pohlížel, než dívce odpověděl: „Sedíš na hrobě dvou zavražděných.“

Evička vyskočila, jako kdyby ji byl těmito slovy podpálil.

„Ano, holenku, zde byla spáchána vražda,“ mlynář pokračoval, „je tomu sice snad více než sto let, málokdo na okolí příběh ten již zná, avšak dosud se lidé vyhýbají nevědomky místu tomu, kdež prolil bratr krev bratrovu a nevěstinu.“

Evička zbledla jako smrt.

„Pohlédni k horám; tam, kde jsou nejvyšší, uzříš na pokraji lesa vrcholky jejich, kryjící skálu, strmou a vysokou. Nevšímej si stavení nad ní, jestliť pouhou již strží, jindy tam říkali u Kobosilů, teď je prázdné; tím lépe si všimni toho, které v stínu skály v sadě se rozkládá. Hle, mezi ním a lesinou do údolí se sklánějící se to teď zatřpytilo jako stříbrná nit, i zaleskl se tam v slunci potok shůry padající, jenž pomáhá také mlýn náš hnát. Po potoku tom má stavení i rodina v něm bydlící jmeno svoje, říkají tam, jestli to ještě nevíš, u Potockých, odtamtud pocházeli nešťastní ti bratři.“

Evička plaše pohlédla, kam mlynář jí ukázal rukou mozolovitou. Právě v tom okamžiku, jako by slova jeho tím většího měla nabýt pro ni významu, zahořely hory, skála, strž nad ní, stavení pod ní, potok, les podél něho se táhnoucí v krvavé od západu záři.

„Když jsme sem dostali před léty kaplana nového, ponejprv o tom jsem se dověděl, tam nahoře se narodil bratrovrah a tu že odpočívají jeho oběti. Nebožtík mlynář dobře to věděl, ale nikdy o tom se nezmiňoval, pravíval, že tak hrozných a ošklivých věcí si nemáme připomínat, jen co kde kdo hezkého a užitečného vyvedl, to že stojí za pamatování. Mladý kněz dočetl se o původu kapličky v kostelní knize, i navštívil nás zde v mlýně, abychom ho k ní doprovodili. Šel jsem s ním; cestou mi pověděl, co tu na kameně tom prý zaznamenáno.“

A mlynář uhodil na kamennou, silně porouchanou desku, ve zdi kapličky zasazenou, na níž bylo znáti zvětralé stopy starožitného, hrubým jakýms nástrojem do ní vydlabaného písma.

Evička zděšeně od desky ucouvla. Jak často si byla o ni opírala hlavu, těkajíc v dálce zrakem, jaké vznešené mívala přitom myšlenky! Pohledem vybízela mlynáře, aby pokračoval; když již věděla tolik, chtěla znát vše.

„U potoka rozkládal se za onoho času veliký dvorec, jehož držitelé byli dědiníci; když ještě býval ten starý český sněm, bývali vyvoleni, aby tam zastupovali sedláky z celé této krajiny. Tam nahoře a tu v našem mlýně jsou prý nejstarší na celém okolí místa. U Potockých měli dva odrostlé syny, třetí byl ještě dítětem; v mlýně jedinou krásnou dceru. Rodiče mezi sebou umluvili svatbu, nejstarší Potockých měl si vzít děvče z mlýna. Ale než jim mohli vystrojit veselku, vypukla v české zemi válka a ženich musil do boje. I trval boj ten kolik let. Mezitím oblíbila si nevěsta bratra mladšího, který jí nosil od ženicha vzkazy a dary. Dlouho o tom mladí lidé nevěděli, že si přejí více, než by měli. Myslili, že se prý jen mají rádi jako bratr se sestrou; poznali se teprv, když jim dal ženich o tom zvěst, že v krátké již době domů se vrátí, aby vše k svatbě chystali. I dali se do velkého pláče a bědování nad svým neštěstím a počali se radit, kterak by to nastrojili, aby ženicha obměkčivše za sebe se dostali. Zde na místě tom, kdežto bývala za starých dob luhošť, večer vždy se sešli, aby to mezi sebou vyjednali. Avšak ženich, spíše se vraceje, než udal, právě tudy domů se ubíral. Spěchal dříve k nevěstě než k rodičům, myslil si zajisté, že bude mít děvče z jejich se shledání asi

radost takovou jako on, zatím tumáš! Zastihne nevěstu v objetí vlastního bratra. I rozvzteklil se hněvem přenáramným a probodl je oba mečem svým rázem jediným.“ Evička zakryla si oči.

„Musil se na to dostavit k soudu, maje být trestán na hrdle; ale měltě naštěstí mnohých mocných přátel mezi pány, pod nimiž udatně bojoval. Ujali se ho, přimluvili se zaň u císaře samého a konečně mu bylo dovoleno, že směl místo života položit pokutou peněžnou. Byla tak veliká, že padla na ni největší část dvoru. Vedle toho musil dát vrah vlastním nákladem postavit kapličku v témže místě, kdež byli jeho rukou zavražděni i pochováni, a krvavý příběh do toho kamene vlastní rukou vydlabat.“

Evička hlasitě vzkřikla:

„Toť strašlivý, nejstrašlivější trest, který lze si pomyslit,“ zabědovala, „jak mu při práci té asi bylo, jakou hrůzu pociťoval v duši, při každé písmeně podstoupil kolikrát smrt. A jaká asi byla jeho poslední hodina, jaké jí předcházely dni, měsíce, leta! Pekelná muka již tu vytrpěl a ti, kteří k činu strašlivému nevěrou ho dohnali, vše, co spáchal, zaviniše falší svou, ti trpěli jen kratičký okamžik. Snad mu byl bůh milostivější než lidé!“

„Ty věru mluvíš, jako bys vraha více litovala než jeho rukou ubitých.“

„A také více ho lituji,“ dívka znovu křikla s očima planoucíma, „méně zajisté u mne vinen než ti, jichž prolil krev, on jednal v prchlivosti, oni s rozvahou, on nevěděl, co činí v strašlivé zlosti závratí, oni potměšile o tom se radili, kterak by jeho srdce oloupili; kdo ví, na čem by se byli ustálili, kdyby jim byl k tomu ponechán býval čas. Ó, teď tomu rozumím, proč tu je poušť, proč žádná tu nevzniká květina, žádné tu nešveholí ptáče; příroda je spravedlivější než spravedlivost lidská: vše živoucí na místě tom kletém potlačila, nechce je ozdobovat. Ó dobře, dobře tak, nemělo by sem ani svítit slunce, neměl by o tuto zem zavadit ani měsíc, neměl by ji zavlažovat ni déšť, ni rosa...“

„Tys tuze ostra,“ namítal mlynář schovance horující, „nechci právě říci, že ti, co tu leží, byli nějací hodní lidé, ale tak špatní, jak ty

je děláš, také nebyli. Mladé horké krvi musí člověk leccos prominout, láska zákonů nezná a nikdy neuznávala, to bylo a bude.“

„Já již tu sedat nebudu,“ zvolala Evička, sbírajíc se země knihu, již byla vyskočivši daleko od sebe zahodila, „ty zlé city, které tu na místě tom v lidských srdcích vířily, oblétały by mne co hejno krkavců, nezažila bych tu pro jejich křehotání ani jediné utěšené již chvíle. Pálí mě tu pod nohama půda, popel to těch nevěrníků, prosáklý palčivými slzami žalu toho, jemuž zkazili úskoky svými život, před nímž zavřeli hříchy svými ráj – honem, strýčku, honem, pospěšme odsud... věru stydím se, že mi jest spáti pod střechou, kdež v hlavě děvčete takové se vylíhly myšlenky...“

„Ale holka, holka, copak to tropíš, vždyť se celá třeseš,“ konejšil mlynář schovanku, chopiv se jejích obou rukou, jimiž křečovitě jeho ramene se zadržela, aby k odchodu ho přiměla, „budeš musít mnoho slevit, až poznáš svět.“

„Neslevím, neslevím!“ vzlykalo rozechvěné děvče. „Kdo ví, čeho sama na sobě se dočkáš.“

„Strýčku!“ vzkřikla Evička tak pronikavě, že se to daleko široko po tiché večerní krajině rozléhalo.

„Jen zvolna, zvolna,“ mlynář znovu ji krotil, „vždyť spolu jen hovoříme pro ukrácení chvíle. Víím, že jsi hodna a hodnou že chceš do smrti zůstat, děj se co děj; ale nechlub se, dítě, že tě kulka přelítne, dokud v boji jsi nebyla. Nevíš dosud, co to je, když si člověka některá myšlenka vyhlídne a obskočí. Čeká naň na všech cestách, dotírá se k němu ve všech podobách, jí s ním, spí s ním a nedá se mu odehnat. Vypudí-li ji dveřmi, oknem zas k němu se dostane; kam se octne, tam za ním se vleče, až celý tím zpitomí. Chce-li od ní si pomoci, musí učinit, čeho na něm žádá, třeba hned nahlédli, že to bude jeho neštěstí; ale učiní přec raději vše, jen aby ho konečně mořit přestala. Obzvláště tohle zamilování je šlakovitá věc, snad ze všech věcí na tomto světě nejhorší a nejneodbytnější, desetkrát spíše pomůže si člověk ode všech nemocí než od téhle zimnice; ta zná člověkem klepat. Dejž ti bůh, holka, abys

zamilovavši se přišla hned na pravého, tobě souzeného, při němž budeš moci od počátku až do smrti setrvat. Kdo na lásku vyzraje a jí oblomit se nedá, nechť s ním lomcuje jak lomcuje, to již musí být kos...“

Mlynář při rozjímání tom spokojeně se usmál. Vzpomněl si, že on byl takový kos, který se nedal lásce oblomit, přicházející k poznám, že ta, již měl k smrti rád, s níž by byl radostně snášel i otroctví, jiného při sobě neměla než hladkou tvář a hladká slova. Avšak jen on věděl, co ho to stálo, jak krutě ta neodbytná zimnice jím klepala, a znaje křehkost lidskou byl přesvědčen, že z toho boje mnoho vítězů nevychází.

„A konečně, kdož může říci, jak se věci měly,“ pokračoval po přestávce upomínkám na mladost věnované, „my víme jen zakončení, začátky nám nejsou povědomy. Snad děvče hned ženichu rodiči jí určenému nepřálo, snad byla k němu donucena, poněvadž byl on starší, máje dostat živnost. Možná že se hned klonila k mladšímu, že byl mírnější, příjemnější než starší. Na všecken způsob nebyl ten ženich také nic kalého. Když měl na bratra vztek, že holka proň mu odškoudla, nuže, vždyť si mohl s tím svým zpropadeným mečem utít ze stromu hodný snět a mu jich pár vrznout, a měl-li tuze velikou zlost, tedy jí třeba také a pak jít svou cestou. Vždyť ta mlynářova snad nebyla na světě jediná a nejhezčí, zajisté by byl našel děvčat jiných, které by si ho byly za ženicha přály a lépe než ona vážily. – Ale oba jednou ranou je usmrtit vlastní bratrskou rukou, to je přec jen mnoho...“

„Prosím vás, strýčku, přestaňte, sice se budeme nejprv dnes spolu na krev hádat,“ Evička jeho omluvou nanejvýš popuzena vášnivě ho žádala.

„Tys přece jen podivná holka,“ mlynář rozpačitě zabručel, zasáhnut jsa blesky hněvu z její jindy tak míruplných očí sršícími, „vždyť jsem vlastně nic neříkal, já jen tak povídal...“

Ale Evička znamenitého jeho se ospravedlnění již neslyšela. Úprkem se hnala k mlýnu. Od onoho večera nikdo Evičku již u kapličky neviděl; vzala si místečko to, jindy jí tak milé, v skutečnou nenávist. Čítávala v neděli za špatného počasí „ve schodě“, a bylo-li pěkně, tedy v olších.

Dosud se byla málo starala o poměry okolních jí známých a neznámých rodin; neposlouchala, rozhovořili-li se meličové po večeři obšírně o tom, kde kdo chudne či bohatne, kde kdo vdává dceru či žení syna, kde kdo kupuje kus pozemku k živnosti či prodává, jaký mají tu obyčej, tam hádky atd. A tím bedlivěji si teď všímala, rozpředly-li se mezi nimi takové nekonečné rozmluvy, a nikdy již při nich ze sednice se nevytratila, jak činila jindy. Přála si slyšet o oné rodině, jejížto předkové propadli osudu tak nešťastnému.

Znalat' Potockých dle jména ovšem již dávno, ale žádného z nich osobně; bylo jí povědomo, že mají vysoko v horách statek veliký, že lidé mnoho si vypravují o jich starožitném stavení, jemuž nebylo již na celém okolí rovno, a že jsou vůbec považováni za jednu z nejzámožnějších a nejpřednějších v celé krajině rodinu. Potockých byliť nejen sedláci, ale i obilníci, obmeškávali se střídavě doma, jen aby si polní práci obstarali, jinak byli pořád ve světě, kupující a prodávající. Jeli na trhy s plnými vozy, toť ovšem cesta nikdy je nevedla údolíčkem dolanským, všech veřejných silnic vzdáleným. Evička zas nepřicházela nikdy v jejich stranu, chodívala do hor jen do kostela, nikdy do muzik, jak již praveno, kdež by se byla sešla aspoň s mladšími členy rodiny té. Pocházeliť z onoho bratra, který byl ještě dítětem, když onen hrozný byl spáchán u kapličky skutek. Neminul den, kdy by se nebylo o nich v mlýně hovořilo, kam jeli na trh či kdy přijeli, jak prodali tu pšenici, tam žito atd. Někdy je slyšela Evička od lidí chválit pro štědrost, pěknou podobu, mysl bodrou, jindy zas jim vyčítána hrdost, pánovitost, svévole, prchlivost. Ale bližšího se nemohla Evička ničeho dopátrat a přímo na to se zeptat, co by jí bylo zajímalo, netroufala si, aby snad na ně bezděčně nevyzradila, co jiným známo nebylo. Byla by tak ráda věděla, jak v nešťastném tom stavení asi se cítí, jestliže tam nikdy nestraší upomínka krvavá na předky, mohou-li tam, kde se zrodil vrah, se veselit, jíst a spát jako jinde jiní lidé. Zdálo se jí téměř nemožné, vždyť jí bylo v komůrce její jaksi děsno od té chvíle, co si myslila, že v ní snad bydlívala ona nevěrná nevěsta. Leč tajná touha její, aby prohlédla hlouběji do vnitřního života rodiny Potockých, zcela znenadání a pro ni osudným se vyplnila způsobem.

Sjeliť se totiž za jednoho večera do mlýna dva meličové, jeden byl z hor, mezoval s Potockými, často v mlýně býval, ale druhý, rovněž horák, byl se před mnoha lety do kraje přiženil a po ten celý čas hor neviděl. Zajel si tenkrát schválně s obilím do mlýna dolanského, aby se na staré známé také jednou zas podíval a přeptal. Mlynářka pásávala za dětství s oběma občany, později se s nimi dost a dost natančila, všichni tři se tedy nemálo těšili, že zas jednou ve zdraví se shledali. Po večeři si o jiném nevykládali, než jak bývalo za jiných časů, jak si tenkrát lidé chodili, jaké panovaly ještě staré obyčeje atd. Došlo konečně i na rodiny a zakrátko ozvalo se v hovoru jméno Potockých.

Evička u kolovratu v koutě zbystřila sluch, aby jí ani jediné slovíčko neuklouzlo.

Na počátku otáčel se hovor jen o všedních záležitostech, mnoho-li tam mají teď krav, z kterých lánů udělali pole atd., ale najednou přespolní občan se otázal:

„Dosud Potockých ‚pozbývají‘, jak se ožení?“

„Dosud tomu tak se podobá,“ soused jejich odvětil.

„Jak to dopadlo s naším spolužákem?“

„Ni on se ženou život počestně nezakončil. Po velkých pohoršlivých sporech ji vyhnal a služka tam vládla až do smrti.“

Evičce přetrhla se nit.

„Je-li možná, vždyť si ženu bral z přenáramné lásky, otec mu zle bránil, ale on jinak nedal, každý si myslil, na něho že to asi nepříjde.“

„Baže přišlo, a jak. Opět se ukázalo, že byť si vzal Potocký děvče z největší lásky, přec mu to nic platno není. Necht' si dělá co dělá, do roka se mu tak zprotiví, že ji ani na očích vystát nemůže, třeba byla nejhodnější a nejhezčí. Začne ji týrat, chytá se jiných, hejří, a to tak dlouho, až buď žena mu uteče, má-li kam k příbuzným, či se spustí

dle příkladu jeho. Neníť dosud jediného Potockého, který by se ženou žil v svornosti, nechť kamkoli se přiženil, nejhůře ovšem vyvádí vždy ten, který ‚dostal doma‘. Ostatní přicházejí stářím přec do rozumu, ale dědic stavení se fantí až do smrti. Nebylo však dosud nikdy slýcháno, že by jinak neměli svůj dobrý rozum, v něčem jiném bloudili a snad nějaké jiné páchali neplechy,“ dodal soused, aby se nepodobalo, že je nějaký pomlouvač, který jen zlé stránky u lidí odkrývá, „nemůže si nikdo na ně naříkat a chudý lid si je chválí, bývají nešlechetni a nepoctivi jen k manželkám.“

Evičce sklesly ruce v klín, nebyla s to, aby dále předla, strnula nad novým netušeným tím neštěstím rodinným.

„Kolik zůstavil starý dětí?“

„Tři syni tu po něm zůstali. Jeden je již oženilý, dostal otec proň hezkou dívčinu se statkem, ale slyším, že se to tam již počíná nesnadnit. Druhý syn je mrzout, jemuž nikdo nerozumí, neříkají mu jinak po vsi než starý mládenec. Otec mu hodlal dát živnost, on však ji zamítl, vysloviv se, že nikdy se ženit nebude; nejsou holky proň na světě, žádná se chlubit nemůže, že kdy na ni kouk, třeba se mu sebevíce na očích velebila, nevšímá si vůbec nikoho, je vždy jen sám pro sebe. Lidé se mu posmívají, že tento Potocký bez ženy ‚pozbývá‘; chodí si totiž zcela po selsku v starém kroji, jak naši pradědové chodívali, a nedělá si nic z posměchu, avšak hloupý asi při tom všem není. Slýchám od čeledínů, že on vlastně obchod řídí, bez něho by to asi nechodilo, jak to chodí; máť nejmladší Potocký lehkou krev a mysl bezstarostnou. I ten dosud je neženat, nepohrdává dívkami jako bratr, škádlí se s nimi zle. Přišel mu statek, když ho bratr nechtěl, nevěsty ze všech stran mu vzkazují, je to hoch jako sokol švarný, veselý, živý, poněkud pánovitý a svévolný jako celý jeho rod, ale jemu to dosavad sluší, člověk se naň proto hněvat nemůže,“ soused Potockých ochotně vykládal.

„Pěkné místo má, avšak pokažené. Věčná to škoda, že se to tam k dobrému obrátit nechce, snad to bude za něho přec jiné,“ doufal přítel z kraje.

Přál bych tomu. Za starých časů bylo to prý místo tuze slavné,

chodívali tam lidé na radu zdaleka, měli u Potockých ‚vědy‘, když bylo všude jinde ještě tma; avšak teď to tam pominulo, nejsou ani chytřejší, ani zpozdilejší jiných. Staří sousedé stojí na tom, že to na ně chodí, poněvadž z toho stavení před dávnými lety zabil bratr bratra; susedky zas za to mají, že jim někdo učaroval ze msty, jiní zas praví, že jako bylina každá i každý rod svou zvláštnost mívá, jíž od jiných se liší; při Potockých tedy zvláštnost ta, že nemohou přát ženám, s nimiž je oddal kněz, a kdyby bůhvíjak k tomu se nutili. Mnozí zas to svádějí na stavem, ukazují k tomu, že co je pamětníků, prý jediné dcery tam k dospělosti neodchovali, prospívají tam jen hoši. Nenít' prý dům ten ničemu, coť ženského, přízniv; zrodí-li se žena pod jeho střechou, smrt podílem jejím bývá, provdá-li se tam, neštěstí a hanba jejím losem. Avšak já pro svou osobu si myslím, že to mají asi památku po prabábě, vždyť bývají takové věci dědičné. Dokud jsou Potockých mládi, není na nich nic znát, teprve když dospějí, pokaza na nich se jeví. Ni na ní nebývalo prý za mládí pranic znát, přišlo to na ni zcela prý znenadání, když byla nějaký čas vdaná.“

„A co na ni přišlo?“ mlynář se tázal vypravovatele.

Soused Potockých ukázal na čelo. Evička naň hleděla jako vyjevena – což neměla strašlivá ta kronika konce?

„To slyším dnes ponejprv.“

„To víte, že to tají, jako tají svou nemoc, nechtějí se k ní znát, a přijde-li o tom řeč, vše jen na ženy svádějí, říkají, že nemají štěstí, že každému z nich dosud se dostalo takové, s níž být nemůže, a že za nehodu tu lidé jim ještě ubližují pomluvami. Kdopak dá takovou věc rád na zvon? Muž oné nešťastnice nechtěl také prý nikdy trpět, aby byla považována za pomatenou, míval ji asi tuze rád, tvrdil před každým, že je příliš krevnatá a z toho že na ni někdy přijde závrať a zapomnětlivost. Ale lidé přec věděli, na čem jsou. Nebožtík můj otec často ji prý vídal, když šel okolo Potockých do lesa na dříví. Sedávala vždy u potoka, právě tam, kde stojí kříž. Hlavu si podporovala dlaní, oči měla do klína sklopené,

nepohnula sebou, a kdyby snad byl někdo vedle ní vystřelil. Někdy zastavení obcházel lomivší rukama, jako by si nad hroznou věcí hlavu rmoutila.“

„A dlouho tak se trápila?“ soucitně mlynář vyzvídal. „Za jednoho rána bylo najednou slyšet, že hospodyně u Potockých ze stavení se ztratila a že se jí nemohou dočkat domů,“ pološeptem tázaný mu odpověděl. „Když den co den minul, aniž se ukázala, a o ní nikde slechu nebylo, dal jí muž všude hledat. Slídilo se po ní v celém kraji a snad i dále, ale všude marně. Konečně na tom zůstalo, že v lese zabloudila, nemohouc v pomatenosti cestu nazpět nalézt, a že tam zahynula či hlady, či strachy. Tak ovšem ale jen veřejně se mluvilo, potajmu lidé zcela jinak soudili. Nemívala ve zvyku v lese se toulat, vždy jen stavem se přidržovala, a pak se v lesích nikde nic nevyskytlo, ani cár jejího oděvu, ani střevíc neb šátek, neřkuli mrtvola, a přec jí hledala celá kopa hajných a myslivců: slibovalť totiž její muž velkou tomu odměnu, kdo o ní mu podá zprávu či mu ji přivede. Lidé mezi sebou tedy ujednali, že si Potocká něco v pomatenosti udělala a že ji její lidé potajmo uklidili, aby neměli z toho oplétání s pány a pomluvu mezi lidmi. Řeči nabyly tím větší podstaty, když dal její muž na témž místě, kdež sedávala, postavit velký kamenný kříž a knězem posvětit. Teď bylo u nich najisto postaveno, že ji na místě tom zahrabali, a kdo tamtudy jít nemusil, nešel a nejde posud. Ale ejhle,“ obrátil se mluvčí najednou živě k mlynářce, udeřiv se do čela, jako by si byl příliš pozdě na něco důležitého vzpomněl, „vy mne necháváte o Potockých prabábě vypravovat a hádat, co se s ní asi stalo, a zatím to víte zajisté stokrát lépe než já. Vždyť tam sloužila vaše matka, právě když Potocká se ztratila. Otec můj vždy pravíval, byla-li o události té u nás zmínka: Kdyby byla chtěla ta jejich d'ouka mluvit, tož bychom se přec byli pravdy domakali, byla pořád okolo ztracené, ale z toho žabejdlete nikdo ničeho nevylákal, nechť dobýval jak chtěl.“

Evička i mlynář podiveně na mlynářku se ohlédli, nikdy se jim nebyla o tom zmínila, že matka její u rodiny té sloužila a za jakých to poměrů, ač jinak velmi často, a to vždy s vřelými slzami a velkou truchlivostí o ní mluvívala.

Mlynářka celá v tváři se zapálila; byla patrně velmi nemile tou otázkou dojata.

„Co mohla moje matka o tom vědět?“ vymlouvala se, „snad nemyslíte, že se Potockých svěřili služce?“

„Třeba nesvěřili, ale přec leccos zahlédla, zaslechla, leccěhos se domyslila.“

„Nikdy o tom nemívávala se mnou řeč,“ znovu tvrdila a opět přítom dotemna se zarděla.

„Ne, ne, mlynářko, takhle nám neuklouznete,“ křičeli občané i mlynář jako jedním hlasem, „musíte nám povědět, co víte, a že něco víte, to vám kouká z očí, nemůžete to zapřít. Proč nám to nechcete sdělit? Vždyť jsme mezi sebou, není mezi námi žádný tetičkář, který by s tím co od vás uslyší, hned zatepla běžel k Potockým, působě vám mrzutost. Pakliže toho si žádáte, tedy se vám zaručíme, že nikde o tom nehlesneme.“

„Ani ne před vlastními ženami,“ přesporní občan přisvědčil.

Mlynářka se bezděčně ohlédla. Z chasy nebyl nikdo v sednici, počalo se v sadě oteplovati, i proháněla se vesele pod pučícími v sadě stromy. Právě v té chvíli zahlaholil hlučný do sednice smích, jako by byli chtěli mlynářce dokázat, jiného a lepšího že teď mají na mysli, než aby poslouchali její výklad o šílené nešťastnici. Pohlédla zkoumavě na občany, nebyliť to skutečně žádní tetičkáři, znala je odedávna oba co muže spolehlivé. Ale snad by byla přec na svém státi zůstala, že nic zvláštního o Potockých neví, kdyby se nebyla setkala s očima Eviččinýma. Vyčetla z nich prosbu tak vřelou a naléhavou, aby povídala, a úmysl tak pevný, jestliže se nedá oblomit dnes, že požene schovanka zejtra i pozejtří, ba tak dlouho na ni útokem, až se doví, po čem patrně dychtila, že se přestala zdráhat. „Udělám vám to tedy k vůli,“ konečně přec, ač s patrným přemáháním se rozhodla, „ale věztež, že nejprve dnes z úst mých vyjde, co matka moje na smrtelné mi svěřila posteli. Myslíla jsem, že to vezmu do hrobu; není prý dobře o takových věcech řeči šířit, abychom nebožtíka nezdvihli; pročez nikdy jsem se o tom, co slyšet si žádáte, ani před mužem, ani před schovankou nezmiňovala, ale musím-li mermomocí povídat, tedy

vám to povím pořádně, abyste věděli, proč a kterak se vše dělo a dosud děje, a z toho čerpali poučení. Člověk, třeba již nebyl mlád, přec nikdy neví, kdy ještě se mu dobrý příklad či výstraha hodí.“

Muži si nacpali znovu dýmky, Evička odšoupla rychle kolovrat, utřela třesoucí se napnutím rukou svíčku, kteráž měla sáhodlouhého „vlka“, sedla si právě naproti pěstounce, nepouštějíc z ní zraku.

Mlynářka počala.

„Byltě to zvláštní rod, to plemeno Kobosilovo, z něhož pocházela prabába Potockých; každý tomu se divil, jak jen se mohlo vydařit v těch našich švitořivých horách, kdež vykračují lidé i na věčnost se čtveráctvím na rtech. Otec, matka, syn, dcera, všichni chodili za svou prací se sklopenou hlavou, koukali pod sebe a mnohý den jediného slova mezi sebou nepromluvili. Rodiče zajisté nikdy dětí svých nepolíbili a děti rodičům zajisté nikdy za nic neděkovaly. Neměly věru zač, v žádném stavení v celých horách nebylo dětem tak zle jako u Kobosilů, a to bylo tehdáž co říct. Rodiče hnali děti od tmy do tmy z práce do práce, přičemž ovšem také nezaháleli. Nebylot' chalupy, jak říkáme, pracnější na celém okolí, sám rychtář říkával, on aspoň že by se tomu pranic nedivil, kdyby nechal hospodář chalupu být chalupou a někam utekl, kamž by neměli páni k němu moc a právo, jak tehdáž zhusta se stávalo, nemohli-li již lidé snést břemeno roboty. Nejsem, jak snad všichni víte, k zlosti náchylna, ale přijde-li mi někdo a začne mi o zlatých starých časech, s chutí bych ho pošinula o padesát let nazpět, aby jich zakusil. Ten by koukal! Tenkrát neměli lidé ovšem velkých platů, ale tím větší musili dát pánům daň na krvi, potu, zdraví. Nebyli svoji, náleželi těm, jimž byli povinni pracovat. Páni si mohli pro ně poslat, k práci jich používající, kdy a jak dlouho se jim líbilo, nikdo na to se nezeptal, nakládá-li se s nimi dle práva či libovolně, nemělt' vesnický lid svých zastanců jako teď. Každý baráčník je nyní lépe v tom než tehdáž sedlák největší; ten byl odvislý, ale onen je vlastním svým pánem, kdo mu smí co poroučet a udělat? Může s časem svým naložit k vlastnímu prospěchu, a není-li právě pijákem či dětmi příliš obtížen, to přec jakžtakž vychází, není nikde takové bídy a zpuštění, jak

bývalo jindy i na statcích. Tehdáž neměli lidé pro samé dření na panském žádného času pro svoje. V staveních bývaly pravé pelechy, ani památky o nějaké čistotě, úpravě, pořádku, kdežto tam mají teď, kde je jen poněkud pečlivá hospodyně, jako v jesličkách. Místo podlahy byla jen hlína udepsaná, kamna nebyla známa, kouř z ohniště pouštěl se jen dveřmi, sednice a chlév bývaly vjednom, okénka nebyla větší než dlaně, místo skla lecčím s ucpána, do osmnácti let chodili hoši v režné košili, děvčata měla přes ni uvázaný fěrtoch. Jiné nebyvalo potrawy než krup, ovesný chléb považován za mls. Brambory velmi pozdě u nás se ujaly, lidé je nechtěli sázet, mysli, že se po nich rozstůňou na mor a že páni k tomu je navádějí, aby přišel český lid k vyhubení. Teprv když je před jimi vařival a jídal farář, dali si říci, pozbývajíce strachu.

Chalupa Kobosilova byla robotou ještě obtížnější než jiná; nejspíše měl některý písař na děda či praděda jeho zlost a takhle se mu pomstil. Měl půldruhého dne týdně, to dělá asi sedmdesáte celých dní do roka, a to robotu nejtěžší. Musil na sena a na otavu s kosou, na ječmeny a ovsy s hrabicí a na děláni řezanky musil si nosit z hor řezačku na zádech až do panského dvora, to jest více než hodinu cesty, a navečer ji zas odnášet. Nesměl si ale robotu odbýt dle pohodlí, nýbrž kdy páni si zamanuli. Bývala-li v letě pohoda, tož na svoje pole někdy tři čtyři neděle ani nešlápl; spustily-li se deště, tenkrát teprve mohl dělat na svém. To si pak naříkal, život bídný proklínaje, když obilí mu přezrálo, z klasů se mu vysypavši, či uhnulo-li mu od kořene. Nehodilo se pak k jinému než na mrviště. Kobosil měl ale k robotě panské ještě jinou na vlastních polích. Ležela na příkrých stráních, z nichž splácky vody na jaře obyčejně všecku prst', zůstavujíce mu jen holé kamení. I musil pak na ně zem až z lesa na zádech přinést, skály obložit, ji tam udupat, uválet a bůhvíjaké s tím provozovat kejkle, jen aby mu tam bylo lze zasít. Vzešlo a uzrálo-li mu obilí šťastně, jiné zas míval svízele. Žna musil se mít dobře na pozoru, aby nepadl do kůsy, neměť na svých pozemcích pídě rovné půdy, kamž by si byl mohl jaksepatří stoupnout a nohu si opřít. Neminuly žně, kde by se nebyl buď on či syn notně za touto příčinou porouchal. Orával a sil jen časně zrána či při měsíčku. Měl jen jedinou krávu, a poněvadž to šlo s ní ztěžka vrchem tak příkrým nahoru i dolů, zapřahával k ní ženu, jak děti dorostly, děti, aby dobytku pomáhaly tahat. Obával se, aby to lidé naň

nevyzradili a on u pánů do pokuty nepřišel; proto dělával za tmy a ve skrytosti. Nebylť ovšem jediný, kdož takhle si pomáhal, ale věděl, že není oblíben; co lidé jinému prominuli, neprominuli jemu. Avšak ač každý na okolí dobře o tom věděl, přec nikdo o tom před pány se nezmínil; vědět každý, že by si za to zlost zchladil na dětech, a nerad by byl kdo chudákům ještě přitížil. Beztoho o nich každý říkal, že jsou asi místo z krve a z kostí ze samých starých podkováků dělány, jinak že by nemohly vydržet, co tatík na ně ukládá.

Ač nikdo na Kobosila nic zlého nevěděl, přec nebyl vážen jako občan jiný; lidé se ho stranili pro ‚podivné jeho povahy‘. Nikomu ani na mysl nepřipadlo, aby u Kobosilů se zastavil, jakýsi předmět od nich si vypůjčil či za radu neb službu jich požádal. Ani nejbližší soused jeho Potocký, který měl stavení na úpatí skály, na jejímžto vrcholku Kobosil bytoval, ani ten nikdy k němu nepřicházel, jakož on rovněž ne k němu. Více sousedům se vyhýbal než jiným, jen aby s nimi nemusil vejít v užší spolek. Nikdy nechodíval okolo Potockých, aby nemusil k nim promluvit, a Potockých vidouce, kterak se jim vyhýbá, nechodili zas okolo stavení jeho. Beztoho tam nebylo nic veselého; komu přišlo tudy jít, tomu zajisté se zdálo, že se octnul v cizině. Žádného tam nebylo nikdy slyšet smíchu, žádného hovoru, zrovna jako by byl člověk v Němcích.

Děti u Kobosilů, Veník a Józa, vyrostly, aniž zvěděly, co to škola, muzika, přástva, jarmark, krátce, co to je svět; nepoznaly jiného, než kterak se do krve pracuje. Nikdy nezaslechly nejen slova laskavého, ale ani slova rozumného. Ku kantoru nechodily, se sousedy nic mít nesměly a rodiče před nimi o jiném nevykládali než o čarách, strašidlech, pověrách atd. Čáry byly jejich modlitbami, svatým písmem i zákoníkem; více na ně dávali než na kněze, ba než na boha samého. Spíše se chtěli zaonačit tomu ‚černému‘ než Hospodinu, poněvadž více se ho báli. Do kostela chodívali, jen když musili o největší svátky, skutky křesťanské v obyčejí nemívali, nikdy je nebylo vidět na svatbě či ‚na kmotrách‘ či na pohřbu.

Veníkovi šlo již na osmnáctý rok, aniž se byl otec ještě o tom zmínil, kterak to s ním myslí: jestliže hodlá pány uplatit či jim ho dát všanc. Téhož času počali páni mladíky již řádně dle věku odvádět, dobře je měli spočítány, žádný jim neušel, a pakliže utekl, měli rodiče velké s tím

oplétání, dostali exekucí několika vojáků, a ti dříve ze stavení se nehnuli, až hoch se dostavil. Nechávali na pokoji jen neduživce, či kdo jim dle možnosti zaplatil.

Když mlčel otec, mlčel i hoch, byl tak naučen; odpovídal' otec na každou nevčasnou otázku pořádným ‚sutencem‘. Ale Józka vedle bratra na poli kopající počala se teď častěji než jindy naň ohlížet, a zahlídla-li večer, že pouštěje kozy do chlévka okolo krku je béře a že se dává od psa na mostkách na něj vyskakujícího v obličej lízat, honem se odvrátila a kamsi odeběhla. Když pak nato se objevila, mívala oči, jako kdyby byla kdesi v kouři stála. Spatřil-li Veník její zapálené oči, zas on od sestry se odvraceje někam zalezl, odkud tak hned nepřišel. I on míval pak oči zakalené, jak by se byl kdesi v dýmu obmeškal. Ale k sobě děti nemluvily, otec jim toho netrpíval; říkával, že rozmlouvajíce mezi sebou k ničemu dobrému se nenavádějí.

Najednou přišla Kobosilovi od rychtáře cedulka, kdež mu dána vědomost, když se má syn jeho u něho dostavit, aby s ostatními hochy k odvodu se odebral. Avšak soukromě vzkázal rychtář otci, aby o syna se nebál, že mají páni teď lidí dost, vojna že tak hned nebude a Veník že není z nejsilnějších. Jestliže s ním si zajde k doktorovi a vysvědčení na něm si vymůže, že je hoch sláb, zajisté že si ho bude moci podržet doma. Stříbrný tolar za vysvědčení že to spraví jednou provždy.

Rychtář neradil jen, aby radil; Veník byl nevysoký, těžkou prací zakrnělý, vyhublý. Nebylo by právě nemožno bývalo vydat ho za neduživce. Spatřivše ho, nebyli by páni zajisté zvolali, jak to mívají při našich hoších v obyčejí: ‚Ten se ani svlékat nemusí, již vidíme, že bude z něho řádný dragoun.‘ Kobosil, co měl za vzkaz se děkovati, dal se do nářku: ‚Kdybyste celé stavení narub obrátili a za každý doch na střeše a hřebík ve zdi se podívali, nenajdete, co by stálo za tolar stříbrný; kdežpak bych jej tedy vzal, abych jej klopil doktorovi? Řekněte rychtáři, jestliže mi páni hochu vezmou, nechť mi ho tedy vezmou, nedám si proto nohu za krk. Beztoho je mi při těchto zlých časech těžko žít dva krky, dorostla mi za hochem již holka, stačí mi k práci.‘

Kobosil jen tak mluvil z potutelnosti, potřeboval děti obě; avšak myslel si, bláhový, že mu hoča asi nevezmou, uvidí-li, že oň nestojí, a přitom že uspoří onen tvrdý pro doktora tolar. Neměť tolarů ovšem nazbyt, ale o jeden by přec nebylo u něho zle bývalo. Třeba chalupa málo mu nesla, zato zas to uměl mačkat a škrtit jako nikdo již v celých horách. Kdyby si nebyl hoch jídla poctivě zasloužil, ani chvilenu by se nebyl rozmýšlel, hned by ho byl někam strčil do služby.

Posel odešel tedy s nepořízenou a Veník v určitý den se postavil. Musil si na cestu oloupat několik ze sklepa říp, otec mu nedovolil, aby si ukrojil chleba, chtěl, aby šla chudoba jeho hodně najevo. Nikdo z jeho lidí ho nedoprovázal. Rodičům ani nepřipadlo, aby s ním šli kus cesty, by lépe mu minula, a i kdyby si byli na to vzpomněli, přec by ho nebyli doprovodili, scházel jim k tomu cit. Józa si netroufala ani za bratrem přes prah vyjít, vědělať, že by ji otec s vádou nazpět volal, k práci její zhruba ji posílaje, a ona nechtěla, aby bratr mezi hromobitím odcházel. Neukápla jí před rodiči jediná za loučícím se Veníkem slza, nebylo na ní znát žádného dojatí; ovšem, kterak si počínala na seníku, kdež spávala, tož nikdo neviděl. Válela se tam jako smyslů zbavena, rvala si vlasy rozrývala si nehty krk a ruce. Ráno, když vstávala, bývala jedna rána, jako by se byla potýkala s nějakou šelmou. Baže se šelmou se potýkala, se zoufanlivým o bratra jediného to steskem.

Veník odešel a již do smrti hor nespatriil. Bylo by se navlas dělo, jak Kobosil předvídal, pánům se nelíbil pro zakrnělost, chtěli ho pustit domů, aniž by si byl za to doktor žádal tvrdého tolaru. Ale Veník jim nechtěl odejít; když ho nevzali na vojnu, dal se sám, a to ,na věčnost'. Dobře na myslu mu utkvělo, že otci těžko dva krky živit, sestřina práce že mu dostačí, on že doma zbytečný. Musilo to býti pravda, což by mu jinak nebyl stál za tvrdý tolar? Věděl dobře, že jich má v slamníku asi deset schovaných. Viděl jednou v noci schoulou ve dveřích, kterak s matkou je počítá, tam je ukládaje. I myslel tedy, bůhvíjak se otci zavděčí, nepřijde-li mu již na oči. Přitom si nesměl ovšem vzpomenout, co bude asi Józa o samotě vyvádět, až uslyší, že bratr asi hor nikdy již neuvidí. Jakmile mu přišlo o ní myšlení, hned se dal do pláče tak usedavého, že všem, kdož ho slyšeli, srdce nad ním zabořelo. Připomínal si, kterak naň vždy se

usmála, kdykoli na ni se podíval, jak obratně u stolu nejlepší sousta lžic k jeho straně strkala a kolikrát za den mu skočila mezi prací k potoku pro vodu, aby se zchladil, nic nedbajíc otcova lání, přišel-li právě k tomu, že si nedělá svoje, bratrovi sloužíc.

I divili se lidé, když jim řekl, že to pláče pro sestru; domnívali se, že tak si vede o milenku či mladou ženu. Děti ty na skále vyrostly, otec je hajcal jako kladivo kamení; to bůh ví, kde se to v nich vzaly ty měkké jejich city.

Veník obléknuv vojenské šaty byl ihned do Prahy dopraven, ale nezakusil tam dlouho ni trampot, ni radostí vojenského života. Pořád mu bylo o tom přemítat, že byl otci jen obtíž, že se ho rád zbavil, že teď vloží všecku práci na sestru a kterak ona to asi vydrží. Slýchal ji ve snu na seníku plakat a na velké namáhání si mu stěžovat. Přecházela mu z toho spaní znenáhla i chuť, nedostavoval se k společnému obědu a daroval svou částku chleba vždy jiným. Jeho soudruzi si mysleli, že má asi z domova peníze a potajmu že si přilepšuje; nevšímal si toho dříve, že nejlí, až nemohl jednou zrána vstáti. Jakmile si stoupl, hned se zvrátil slabostí. Lékař k němu povoláný prohlédl si hochu, na to a jiné se ho tázaje, přičemž pořád hlavou vrtěl, najednou zvolal: ‚Chlapíku, vždyť umíráš hlady!‘ Tu soudruzi jeho teprve si vzpomněli, že ho neviděli ani jednou jaksepatri jíst, dotvrdivše výrok lékařův.

‚Proč ale chceš umřít, hochu?‘ lékař soucitně se ho tázal, ‚což tě zde někdo sužuje?‘

Veník mezi slzami přiznával, že nikdy ještě, co je na světě, tak dobře se neměl jako teď, ale že ho moří myšlenky. Vypravoval lékaři, že nebyl otci ani dost málo milý, ač do krve se mu děl; že mu nestál ani za jediný tolar, ač jich měl v slamníku schováno celou hrst jako mléko bílých, a konečně se mu vyznal, jak se mu po sestře stýská a kterak jí lituje.

Lékař, těše hochu dle možnosti, ihned poručil, aby přinesli z blízkého hostince, co tam budou mít nejlepšího, a láhev vína k tomu, aby se posilnil. Sám k němu přisednul, jídlo mu krájel, vína naléval, ba sám s ním jedl a pil, jen aby mu udělal lepší k tomu chuť. Veník, pohnut jsa

tolika dobrotou, všemožně se nutil, avšak nadarmo se namáhal; již nemohl ničeho požit a snést, zemřel málo dní nato slabostí.

Když došla Kobosila o tom zpráva, že Veník je odveden, rozběhl se na rychtáře jako vzteklý. Řekl mu, že mu musí pro syna psát do Prahy, že mu ho musí páni vydat, jinak že mu nedá pokoje. Jakáž by to prý byla spravedlnost, když by vzali otci dítě, které stěží vychoval, naloživše s ním dle libosti.

Rychtář nemálo se mu podivil; počínalť si jako člověk, který nezná a nechce znát svět. Nadarmo mu dokazoval, že by se mohl všem mrzutostem vyhnout napatrnou výlohou, a když si nechtěl dát říci, konečně na paměť mu uvedl, že se dal syn na vojnu sám, co tedy za soudy s pány?

Kobosil dovídaje se teprv teď, co syn spáchal, ještě více se dopálil; nikdy by se nebyl nadál, že mu syn takový kousek vyvede. Uhodl hned, že považoval výrok jeho, že by se rád zbavil jedlíka zbytečného, za pravdu z přílišné poslušnosti. Otec neupřímný byl za svou poťouchlost řádně potrestán. Veník býval jeho pravou rukou, scházel mu teď všude, ač pracovala nebohá Józa, všecky síly svoje napínajíc, jen aby otec při nedodělané práci na Veníka si nevzpomněl a mu tak šeredně nelál, jak si teď vzal v obyčej.

Zato druhá o synovi zpráva, že totiž je mrtev, Kobosilem ani dost málo nehnula. Vždyť z něho teď již rovněž nic neměl, necht' si byl vojákem či nebožtíkem, jedna to byla proň věc.

„Vida hlupáka,“ pravil k ženě, slyše jakým to způsobem ze světa sešel, „na co si to vzpomněl!“

Kobosilová lhostejně hlavou kývla; zblběla během let u tvrdého muže, nebyloť v ní již ani myšlenky, ani citu.

Józa ani tenkrát před rodiči oka nesmočila a opět nebylo na ní znát zvláštního pohnutí; avšak počala znenáhla později chodit ke stolu a dříve od jídla vstávat, než měla v obyčeji. Někdy dokonce ani k obědu nepřisedla. Rodiče toho nedbali, nepřišla-li ke stolu, tedy nepřišla, kdož

by se byl teprv po holce sháněl a ji volal! Neměla-li hladu, tím lépe, aspoň zbylo více k večeři.

Jednou ráno slyšel Kobosil, tluče na poli hroudy, že kozy žalostně v chlívku mečí. Nemálo tomu se podivil; myslel, že Józka dávno již vyhnala. Přitom však si vzpomněl, že ji za dnešního jitra ještě ani okem nespátřil. I pomyslel si, že asi zaspala, ač to nemívala v obyčeji; naučil' děti včas záhy vstávat. Chodila ale v poslední době po domě jako pitoma; umínil si tedy, že jí dodá poněkud lepšího ducha, aby zas ‚zčiperněla‘. Nechal hroudy i palici na chvíli, ač nerad, odpočívát, vešel do chalupy, stočil několik starých provazů a vylezl ztichounka po řebříčku na seník. Józka skutečně dosud tam ležela; avšak jak k ní se přiblížil, aby ji praštil provazy, poznal, že nespí, nýbrž že je bez vědomí.

‚Můj ty bože na nebi, cos mi to dal za děti,‘ zabědoval tuše, co asi s Józou se děje, ‚syn jako zloděj o to mne okradl, co mne od mladosti stál; odešel mi, když mně měl být teprve co platen, a holka k němu šla do učení. I ona o to mne chce oloupit, co na ni od dětinství jsem vynaložil. Ale počkej, nepůjde ti to, jak si myslíš.‘

Vychlístl na dceru plný džber vody, a když sebou počala pohybovat, poručil ženě, aby pro ni uvařila pořádný hrnec polévky. Sám Józku polévkou tou nakrmil, neustále přitom naříkaje na škodu zbytečnou, kterou mu tak lehkomyšlně způsobila. Musila pilně polykat, nechtěla-li se zalknout, otec jí neslevil. Když myslel, že má asi dost, nechal ji ležet a odpočívát, avšak za půl hodinky u ní byl zas s hrncem a s měchačkou, a zas musila Józka polykat, jinak by se byla zajisté udusila.

‚Jáť lepší doktor než ten pražský, vid' panenka,‘ mezi krmením dceři uštěpačně se pochlubil. ‚Není-li pravda, to by se ti líbilo dle příkladu bratrova v hlíně lenošit, a starý otec, jsa ke všemu v domě sám, aby se na tom světě hýbal. Ne, ne, dceruško, takhle spolu jsme nehráli, ty tu zůstaneš, za Veníkem tebe nepustím. Jestliže kdy na tobě zpozoruji, že chceš dokončit, cos dnes započala, zatočím s tebou, jak zatáčívají páni s liknavými robotníky: dám ti na krk hodný řetěz přikovat. Snad že se ti to bude pak veseleji pracovat, budeš-li si přitom sama dělat muziku.‘

Józu přešel mráz, věděl, že je otec s to splnit, co slibuje.

Nato Kobosil dceru po mnoho neděl z očí nepustil; jak někam zašla, hned byl v patách za ní, u stolu musila tolik sníst, co jí určil. Jeho neustálé ji špehování a přitom hašteření na nezdárné děti, jimiž ho bůh již tu na zemi tresce, rovnalo se Józe brzo řinčení onoho řetězu, který jí sliboval. Aby toho se zprostila a aspoň některou chvíli sama oddechnout si mohla, nutila se do jasné tváře tak dlouho, až otec konečně uvěřil, že se jí již za Veníkem nechce. Komu jde na osmnáctý rok, dlouho na smrt doopravdy nepomýšlí, byť se i měl na světě tak zle jako Józka Kobosilova u otce svého.

Ba, Józe šlo na osmnáctý rok, a rodiče se jí tak málo o oddavkách zmiňovali jako Veníkovi o odvodu. Podobalo se skoro, že si ji chtějí do smrti doma podržet, aby jí nemusili dát výbavu.

Zahnal-li déšť či bouřka přec někdy některou babu, v lese ovoce chudých (houby) sbírající, ke Kobosilovům do chalupy a zeptala-li se, spatřivši tam děvče silné a dospělé, napolo v žertu, napolo doopravdy, mnoho-li chystají dceři, Kobosil zkrátka ji odbyl:

„Co bych já dceři chystal? Naopak já se chystám, že budu za ni brát. Bude-li si ji chtít někdo vzít, řádný musí mi dát výměnek za to, že mu ji postoupím. Pošetilí otcové, kteří to dělají jinak.“

„Vy nejste věru na rozum padlý,“ bývalo mu odvětěno, „jen jestliže vám to tak půjde, jak si to malujete.“

„Nepůjde-li, tedy nepůjde, ale ze svého nesejdu. Musím dostat od zetě náhradu, že jsem mu vychoval ženu, která mu bude do smrti pracovat a sloužit, jinak mu ji nedám.“

Kobosil mluvil takto opět více z lakoty než z chudoby. Kdyby byl býval otcem jaksepatří, mohl snadno oběma dětem svým pomoci, Veníkovi od vojny a Józe zas do nějakého onakého místa. Tehdáž to nebylo jako nyní; dcerky dostávaly u nás po dvaceti zlatých. Dostala-li některá padesát, o té po celém okolí se povídalo. Takové věno by byl mohl Kobosil dceři své dát jak by smetl. Rok co rok prodal seno i obilí, jiného u něho se nevařilo

než řípa, svým lidem ani krup nedopřál a obrok na zimu musila Józka přinést z lesa. Oděv ho téměř nic nestál, ženské chodily v režných, vlastní rukou napředěných kanduších a on v haleně z téže látky. Na neděli žádného zvláštního šatstva neměli; neměli ho potřebí, nikam mezi lidi nechodili, šli-li začas jednou do kostela, jen u krogenky se stískali. Pak držel několik koz, které se pásly po celé léto na těch chutných pohorských bylinách a dávaly do dížky o přetrž. Celý pátek nedělávala Józka jiného než samé sýrky, o které se okolní hospodští trhali; jakž neměl mít Kobosil pak několik grošů uložených, když to uměl takhle stloukat?

Měť pár zlatých, a přec jich neměl; divně s penězi tak pracně nastýskanými nakládal. Teď se nám to zdá až k neuvěření, tenkrát to ale nebylo právě nic zvláštního.

Střádal svoje peníze a groše pilně do nového hrnce, a když byl plný, položil navrch křížový tolar, novým kusem plátna vše dobře obvázal a za nového měsíce šel s tím do lesa, kdežto modliv se přitom zvláštní modlitby, milý střep buď pod velký strom či pod skálu zakopal, nikdy již k němu se nehláse. Panovalať totiž mezi naším pohorským lidem tehdáž pověra, že peníze takto zakopané najde jakýsi zvláštní člověk, který jimi cos znamenitého vykoná, z čehož bude míti nejpřednější zásluhu ten, kdož mu je tam uchystal. I naskytovalo se dosti rodičů, kteří, aby měli zásluhu, dětí vlastních odstrčili. Odbyli je jen několika krejcarey a zlaté bedlivě zakopali. Takové peníze bývají u nás ještě nalezeny, dobývá-li se v lese skála či hrubé ze země kře. Jsou hned k poznání po křížovém tolaru.

Bylo prý krásnějších na okolí děvčat nad Józku, ale kdo ji spatřil jen jednou, musil si ji pamatovat, byť i nebyl chtěl. Mělať oči jako utrejch, vlasy jako vlnu až na zem, tváře jako oheň. Veník při těžké práci zakrněl. Józka naopak při ní zmohutněla a zesílila, jí svědčil ten tvrdý na skalách život. Radost byla na ni se podívat; když z výšky něco si podávala či pro jakousi se shýbla věc, zdálo se, že nemá kosti v těle, tak se znala otáčet. Mělať zvláštnost tu, že nosila každou tíž jen na rameně či na hlavě, jak to prý mají v obyčeji ženštiny v horkých krajinách. Přeběhla-li louku, ani jediného kvítí na ní nepomačkala, tak lehký měla krok; stébla pod jejíma nohama zas vstávala, jako by je byl jen přeběhl vítr.

Jednou si vyšla Józka večer do lesa na jahody. Česala je dřevěným hřebenem do džbánu. Pokud trvaly, vařila matka z nich večer co večer jahodovku, největší vybrala a na zimu usušila co lék pomáhající od křečí. Sbírajíc přišla až na samý hřeben hory, kdežto uprostřed nejhustšího lesa se prýští ze skály studánka. Pramínek z ní vytékající na své pouti lesem stále vzrůstá, až co potok široký a hluboký spadává okolo Potockých do údolí, kdežto spojí se s vodami jinými naplňuje rybník náš. Staleté buky kolem studánky se rozkládaly, pod nimiž bylo vždy jahod tu černých, tu plavých, jako když tam sukno prostře.

Právě si stavěla Józka plný na rameno džbán, chystajíc se domů, tu to za ní zachramostilo a vystoupil z houští myslivecký, před nímž běžel velký pes.

Pes zaštěkal, hoch se ohlédl po děvčeti a děvče po hochovi. Vida, že tu je jen na jahodách a nikoli aby podřezávala mladé stromky kozám domů pro mls či mladé vybírala z pelechu laňky, mladík jí podal dobrého večera, na co Józka ani muk, ač na mysliveckého hledět nepřestávala.

Mladík neslyše, že by mu za zdvořilý jeho pozdrav děkovala, se zastavil.

„Čím jsem tě urazil, že mi za moje pozdravení neděkuješ?“ svažtiv čelo zostra se jí otázel.

Józka při jeho slovech v tváři zahořela jako z máku květ. Dívajíc se za mladíkem byla zúplna zapomněla na pozdrav povinný. Zdáloť se jí, že nikdy ještě tak svižného hochu nespátřila, což nebylo ovšem divu, vždyť na tu její skálu nikdo nepřicházel a ona s ní také mezi lidmi nesestupovala; byla tak placha, že kdykoli někoho potkat měla, vždy hlavu od něho odvrátila či aspoň oči sklopila. Byla by zajisté i tenkrát tak učinila, mysliveckého málo si všímajíc, kdyby nebyl tak nenadále se objevil; byltě tenkrát u ní pohled rychlejší než pomyšlení. Hoch pozoruje, kterak se zardívá, spokojeně se usmál. Již věděl, na čem je, nebyl dnešní.

„Nejsi ty Kobosilova?“ znovu se jí otázel, ale teď zcela jinak než ponejprv, každé slovo jeho med.

Józa mlčky přisvědčila. To mu však nebylo dost, chtěl ji přivést k řeči a slyšet z její úst, co zahlídl v očích.

„Pověděl jsem ti, čím jsi, a teď ty mně za to pověz, čím jsem já,“ počal žertovat.

Józa hlavou zavrtěla, že to neví, přitom oči tak rozšafně naň upírala, že jí to věřit musil.

„Aj, ty to nevíš? Snad to tedy uhodneš, povím-li ti, že kdybys z vašich mostek spustila jablko, k nám do sadu že by dopadlo,“ pravil naoko vlídně, uvnitř však nemálo na to se mrze, že ho nezná. Myslí si zajisté, že nemají děvčata okolní o ničem jiném řeči a myšlení než o něm. Kdyby se byl toho nadál, i on by se byl tvářil, jako by jí neznal.

Již Józa věděla, čím je, a mráz jí přešel, lekla se ho. Ale dojatí její trvalo jen okamžik. Vzpomněla si, že jednou před lety v rodině jeho bratr zabil bratra, jak otec, mluvě o sousedech dole pod skálou, pokaždé vykládal.

„Tys z Potockých,“ Józa konečně se zajíkala.

„Ano, jsem,“ hoch samolibě se vzpřímil; v té chvíli asi na to nepomyslíl, že má mezi předky vraha, a i kdyby si byl na to vzpomněl, zajisté by ho to nebylo tak dojalo jako Józu. „Stojí před tebou Potockých Mikuláš či Mikeš, jak naši mi říkají. Nejsemť při naší živnosti; nerad žílu napínám, toulat se s puškou v lese, toť moje nejmilejší. Nechal jsem bratrovi vše, jak to stojí a leží, za to na otci jsem si vyžádal, aby se přičinil, by ze mne udělali pána. Jsem při myslivosti, co slezly z hor sněhy, a než zas napadají, budu revírníkem. Krásně za mne u pánů mazal, ale jeho to nebolí, má čím.“

Kdyby byla Józa zkušenější bývala, hned ptáka by byla po zpěvu poznala. Byltě Mikeš z těch, kteří místo pánubohu v duchu sami sobě se klaní. Ale zpozdilá holka naň hleděla jako na jakés z nebe zjevení a poslouchala jeho chloubu jako nějaké proroctví. Nikdy dosud neslyšela tak plyně, krásně a vesele hovořit. Vše, co Mikeš chvástal, zdálo se jí znamenité a pamětihodné.

„Když neznáš mne, jak bys tedy znala bratra mého,“ pokračoval Mikeš, stavě se přitom na prsty. „Mám jen jednoho, Franíka. Právě teď po nevěstě se ohlíží, matka v zimě nám zemřela, je u nás potřebí hospodyně ostré. Nezávidím mu; třeba sebelépe si stál, přec zůstane do smrti jen sedlákem, a se mnou si již teď podávají písáři ruce; až budu mít místo a k ženění mi přijde chuť, za každý prst se mne chytne slečna, a proň vyrostla jen holka selská. Franík chodívá pilně za mnou do myslivny, nemůže beze mne být ani den, já jsem jeho svědomí a rozum, vše jen dává na mne. Snad jsi nás přec jednou zahlídla, když jsme šli spolu z lesa a podle potoka k našemu?“

Mikši pořád ještě do hlavy nechtělo, že ho nejbližší jeho sousedka ani nezná; myslil, že to před ním tají, i chtěl to z ní vylákat.

„Nezahlédla,“ poctivě Józa ho ubezpečovala, „dbám při práci jen svého, jsem tak od dětinství naučena.“

„Říkáš to, abych šel svou cestou, déle tě tu nemeškaje?“ hoch uraženě vyjel, ale hned zas se ztišil. Józa domněnce jeho nahlas se zasmála. Nikdy ještě, co snad byla na světě, nic jí tak k smíchu nepřišlo, jako že Mikeš si myslí, ona že si přeje, aby odešel a jí tu déle nemeškal. Vždyť by ho byla nejraději k místu jeho přimrazila, aby se nebyl mohl hnout, neustále s ní rozmlouvaje a na ni pohlížeje... věčně a věčně by se byla chtěla takhle pod buky u studánky obmeškat, snad by si nebyla na bohu jiného přála nebe.

Mikšův pes, Józu dosud nedůvěřivě obcházeje, najednou vesele na ni vyskočil, jako by mu byla upřímným smíchem náhle zjevila ryzost srdce svého. Mikeš také se pousmál, ale úsměv ten ani dost málo mu neslušel, smálť se v duchu její prostotě, zajisté mu byla povědoma každá její myšlenka.

„Pakliže jsem tě skutečně dnes tu nemrzela, dej mi toho důkaz a nech se mi tu zejtra najít zas,“ úlisně jí pravil, „rád sice lesem se loudám, ale zachce se mi hovoru, když celý boží den jediného slova nevypustím z úst. Tobě zajisté také někdy se stýskává, vid' Vidívám tě na vašich polích vždy samotnu.“

„Mně se nestýská,“ Józka upřímně se mu vyznávala, „i když býval můj nebožtík bratr doma, přec jsem bývala při práci vždy jako sama. Otec nám netrpíval žádných mezi sebou hovorů.“

„Toť ovšem něco jiného,“ jizlivě hoch jí odsekl, „když se ti nestýská, to sem k tobě nezajdu, byl bych ti jen k obtíži. Neměj mi za zlé, že k tobě jsem promluvil. Mohl jsem ovšem na tvém mlčení hned poznat, že se ti se mnou do žádného hovoru nechce. Bezpeč se na to, že aspoň teď, kdy a kdekoli s tebou se setkám, nikdy již rečmi zbytečně tě nezastavím.“

A potutelník skutečně se měl k odchodu. Ale sotva učinil několik kroků kupředu, již zas se vrátil. Józka se dobyl z prsou výkřik tak zoufalý, když ho takto odcházeti viděla, že i jeho prázdné a ničemné srdce pronikl, naplňuje je na okamžik soustrastí.

„Vždyť se nehněvám,“ jí chlácholil. Zbledlat' bláhová jako stěna a třásla se jako osika. „Dostavím se zejtra na všečen způsob, a kdyby kdovíjak povětrilo, přijdu rád, tuze rád, tak rád, asi jako ty mne tu uvidíš. Tyhle časy budu zde na tebe dávno již čekat.“

Józka neobratný jazyk nenalézal slov, aby se mu poděkovala za slib jeho, naklonila se místo odpovědi k jeho psu, důvěrně k ní se lichotícimu, a políbila ho na chundelatou hlavu. Pes vděčně a radostně zakňučel, pán jeho stranou škodolibě se ušklíbl.

„Ta se krásně do mne zabouchla,“ smál se cestou sám pro sebe, toče se přitom jako holub na báni. „Dobře že jda okolo ní jsem jí neminul, budu s ní mít aspoň nějaké vyrazeníčko, jímž si ukrátím čekání na revírnickví. Takových holek je málo, je jí vidět až na dno duše, hned je na ní znát, že na poušti vyrostla.“

Potockých Mikeš Józka se chlubil, že bude na ni čekat, zatím ale čekala ona na něho u studánky pod buky. Bůh ví, kterak otci se vykroutila, ale sotva minulo poledne, již byla na místě. Nevěděla, že je to hanba, že ona tam první, dávajíc mu tak patrně najevo nedočkavost svou, aby s ním opět se setkala, ba myslila, že to zcela v pořádku, dokazuje-li mu, jak ráda za ním přišla. Kdyby s ní byl dobře smýšlel, zajisté by ho to bylo také těšilo, ale on jí neobjednal pro jiného než pro poškleb.

Dokud naň Józka čekala, věděla toho bůhvíco, čím ho uvítá; ale jak k ní opět z houští vystoupil, jako když jí jazyk podváže. Ruce a nohy jí zdřevěněly, nemohla ho ani pozdravit, neřkuli jít mu naproti, vstala a zůstala před ním stát, jako když do země ji vryje.

Zdálť se jí Mikeš dnes ještě onačejší než včera, ustrojil se totiž do nedělních šatů, aby nadobro ji spletl. Avšak k tomu neměl věru šatů ni jiného zapotřebí, Józka by se byl zajisté i v špinavých klocích zdál země králem. Ona chudák do nedělních šatů ovšem přistrojit se nemohla, neměla oděvu jiného krom režného svého kanduše. Vstoupivši do lesa byla si ale s hlavy plenu strhla, dlouhé svoje vlasy rozpustila, aby jí přec trochu okrášlily, za ňadra si zastrčila velkou kytku z nejvzácnějších na horách bylin, jako nevěsta k oddavkám se ubírající, a ráno před slunce východem si třikrát po sobě umyla rosou tvář i ruce.

„Kdybych byl věděl, že tu již čekáš, ještě více bych si byl k tobě přispíšil,“ pravil jí Mikeš potměšile, tím najevo jí dáváje, že ona vlastně si ho nadchází a nikoli on ji. Myslíl, že je dobře se krýt, kdyby si snad měla někdy proč naň stěžovat, pak jí mohl připomenout: „To ty, ne já,“ ale když bystřeji na ni pohlédl, oči se mu zajiskřily. Józka byla dnes tak krásná, že ji sotva poznával. Vlasy se kolem ní vlnily jako černé jezero, tvář se jí svítila mladostí a svatou láskou srdce nevinného.

Netušila v slovech jeho úkladu.

„Mně se to tu hezky čekalo,“ skočila mu do řeči, „vše mi tu dnes připadalo jaksi jiné, nové, mnohem pěknější a vznešenější. Jako by to ani nebyl tentýž les, kde bývám denně na stelivu, nýbrž kostel jakýs, jehož sloupy jsou ty vysoké kolem mne stromy, v nichž to nešumí vítr, nýbrž hrají varhany jako o bílou sobotu o vzkříšení. I ten chmerek tu u nohou mých celý je dnes jinačí; kde se to v něm pojednou přes noc vzalo tolik těch vonných drobnoučkových kvítků, těch mušek lesknavých a broučků červených? Nikdy jindy jsem jich tam nevidala. Zdaž se nezrodily z těch slzí, které z očí mi ukápaly, když včera za tebou odcházejícím jsem se dívala?“

Hloupý Mikeš na její pohnutlivá slova jen hodil hlavou, cítil se uražena, že na přivítanou jiného neví než vykládat mu, co shledala v chmerku a slyšela ve větru. Nepochopil zpozdilec, proč se jí zdá dnes vše změněné, mnohem krásnější, proč si všímá, čeho jindy neviděla, proč se jí to tak hezky čekalo. Neuhodl, že to láska věci kolem ní tak náhle ozdobuje, mile proměňuje a naplňujíc mysl její nepřipouští, aby se jí zdál čas dlouhý. Jeho vtip stačil jen na nekalé věci, něco pěkného nechápal; zas si myslel jako včera, že ho chce jen napalovat, a hned se jí za to také pomstil. Lidé, při nichž je jen chytráctví a žádná upřímnost, ničehož více se nebojí, než aby jich někdo nenabíral.

„Vida, když se ti to tak hezky čekalo, měl jsem tě tu nechat ještě déle, ba snad dokonce samotnu,“ tak chladně jí odvětil, že jí slova jeho až na kosti promrazilily, „mnohá na mne už čekala holka, ale tys první, které se čekání líbilo.“

Józa se zachvěla nezaslouženou touto od něho výčitkou.

„Jde z toho najevo, že asi o mne tuze nedbáš, mohl jsem si tedy cestu sem uspořít. Vždyť jsem ti to hned řekl...“

Józa zsinala.

„Uhodl jsem tak dobře tvoje myšlenky, že nevíš, co bys odpověděla, či ti za odpověď nestojím?“

Józa padla hlavou na strom, víčka na oči jí sklesla, všecka síla ji opouštěla. Když slyšela ho takto hovořit, připadalo jí, jako by vše kolem ní mřelo, sama že umírá. Kéž tenkrát by byla umřela...

Viděl její bledost, její mdloby, a marnivé srdce Mikšovo se obveselilo. Poznal, že nespravedlivými řečmi svými k smrti ji zasmutil.

Vyjasniv se v tváři, vzal dívku za ruku, ale Józa vyskočila a křikla, ruku mocně mu vytrhnuvši.

„Co tropíš?“ znovu se zakabonil.

„Proč mne popálils?!“

„Blázníš? Čímpak?!“ Přitom jí ukázal ruku, měl ji prázdnou.

„Pustils ho.“

„Co ale?“

„Hromový klínek.“

„Co to za výmysl podivný!“

„Proč zapíráš? Vždyť vím, že to učinils jen pro žert, abych se zasmála.“

„Pravím ti ještě jednou, že o ničem nevím.“

„Nepovídej! Jak jsi se mne dotknul, cítila jsem, kterak plamen z ruky tvé mi skočil všemi žilami k srdci, odtamtud z očí mi vysršev. Dosud v nich se mi jiskří.“

Jakž neměl Mikeš pak být rád, že jí neminul, když takové mu poskytovala vyražení. Neustále s děvčaty se plašil, dnes s tou, zejtra s jinou, každá mu pečetila, že ho miluje; ale byl by se chtěl přec v této chvíli o mnoho vsadit, že žádná z nich ho ještě tak ráda neměla a žádná mít nebude jako Józka. Tolik aspoň přec poznal, žeť láska její cos zvláštního, co člověk každý den na cestě nenajde jako oblázek, ačkoli si lásky té asi tak vážil jako toho oblázku, o který noha jeho v chůzi zavadila. Každému dal bůh oči, ale ne každý vidí, každému sluch, ale ne každý doslýchá, každému srdce, ale ne každý cítí.

Od toho večera míval Mikeš den co den schůzi s Józou u studánky pod starými buky, avšak již k tomu svátečně se nestrojil, nahlédl, že by bylo škoda práce i šatů, že toho není potřebí. Ale Józka zůstala při tom, že pokaždé za svítání tvář rosou umyla, když do lesa vstoupila, vlasy si rozpustila, zastrčivši si za ňadra jako nevěsta velkou vonnou kytku z nejvzácnějších na horách bylin.

„Rád na to se podívám, co asi učiní, až ji políbím,“ řekl si jednou Mikeš cestou k studánce, „snad z toho bude mít smrt,“ posmívavě doložil a na přivítanou děvče skutečně políbil.

Smrt z toho Józa ovšem neměla, ale omdlela při tom, jak říkáme, jako krč. Mikeš ji měl co křísit; kdyby nebylo vody nablízku bývalo, kdo ví, jak by to bylo s ní dopadlo. Věru k neuvěření, že tato holka mezi samým kamením vyrostla. Měl z ní být bodlák, a zatím nevypěstoval nejbedlivější zahradník v knížecí zahradě kvítka útlejšího nad to ubohé její srdce.

„S tou nejsou žádné žerty,“ pln strachu Mikeš si pomysllil, lije na ni ze svého klobouku vodu. Patřilo mu, že trochu zakusil úzkostí, ale netrvaly u něho dlouho; jakmile zas prokoukla, zahanbeně, a přec blaženě naň se usmívajíc, bylo po dobrých předsevzetích, že těch žertů s ní zanechá; teď se do nich teprve jaksepatří zabral, čekalo se mu to při nich na revírnickví dosti příjemně.

„To bych přec byl blázen, abych před ní utíkal, když sama k sobě mne vábí? Což by se mi nemusil každý za to vysmát jako hlupáku největšímu? Vždyť ta holka ví, že budu pánem, že na mne čekají slečny, hned naponejprv jsem jí to pověděl. Tolik přec rozumu má, aby uznala, že si snad nevezmu horačku v kanduši a že za ní nechodím doopravdy,“ Mikeš sám sebe konejšival, vida, že Józa k němu lne každým dnem vřeleji, míval z toho přec někdy strach, co vyvede, až k studánce přicházet přestane. Avšak chodil nadál k bukům, odpusť pánbůh, nejinak jako na komedii.

„Rád se podívám, co bude dnes provozovat,“ toť bylo stále jeho myšlenkou na cestě k ní. A Józa skutečně po každý den cosi nového vyváděla. Dnes například nemohla, spatřivši ho, na nohy, včera jí nechtěl sloužit jazyk, předevcírem pila falešná jeho slova jako víno nejsladší a zas jindy před ním klekala jako před knězem. Jednou, když ovšem naschvál prohodil, že ho nemá dosti ráda, popadla ostrý kus ze studánky křemene, a vrazivši si ho tak zprudka do ruky, až krev naň stříkala, zvolala: „Poruč, poruč, všecku svou krev takhle po kapkách za tebe dám a za nejkrásnější si to budu pokládati smrt, umírajíc k rozkazu tvému.“

Ale najednou seznał kdesi na druhé straně hor v lesní osamělé hospůdce zcela znenadání děvče, které bylo Józíným pravým opakem. S tou nemusil sedávat pod stromy na vlhkém chmerku, ta zaváděla švarného mysliveckého do teplounké sednice, kamž ochotná její matka za nimi

přinášívala lahůdky, ta nemyslila, že ji zažehl hromovým klínkem, stiskl-li jí ruku, aniž omdlela, když ji políbil, ta ho políbila třeba sama. A hle, Mikši se počala její svévolnost ještě více líbit než Józina plachost; jakž také ne, stejné přec jen nejrady k stejnému se hrne. Nemlčelať celé hodiny, pohlcujíc ho zrakem planoucím, nýbrž bez prošení zazpívala mu deset po sobě písniček, jednu veselejší, svévolnější, ba rozpustilejší než druhou, pak se uměla po svých nápadnících pitvořit, že se mohl Mikeš smíchy popukat, a jeho znala chválit, až se hory zelenaly. Vedle ní zapomněl, že je studánka na světě a u ní Józa čekající, a místo k bukům chodil den co den do hospůdky. Přišla-li mu Józa přec někdy ze starého zvyku na mysl, mrzutě si pravil, že se jí o lásku její neprosil, že mu ji vnutila, že si od ní pomoci nemohl, že jí nikdy nic nesliboval a každá věc že musí mít svůj konec, jestli mu věřila, její že to vina.

Józa naň čekala den, dva dni, týden a ještě a ještě jeden týden, dlouhý jako rok. Teď se jí to arci u studánky tak sladce nečekalo jako za onoho líbezného večera, kdež se měl Mikeš k první dostavit schůzi. Nezdálť se jí přitom les již chrámem, neporovnávala šumění větru se žalmy jakýchs neviditelných varhan, nepočítala v chmerku zlatá kvítka a broučky, neviděla jiného než místo, kdež Mikeš z houštiny vystupoval. Jak napínala sluch, brzo-li zaslechne šelestění větví, jimiž cestu si razil, či vzdálený štěkot věrného jeho průvodčího, či ránu z pušky, příchod jeho jí oznamující, aby viděl, kterak mu umí letět v ústrety, jak by místo nohou křídla měla. Kolikrát srdce v ní zabuchalo marnou nadějí, jak často ji oklamal pták, veverka, zajíc v křoví zašustivší. Jižjiž myslila, že to slyší kroky jeho, zajásala, vyskočila, rozběhla se... marně a zas a zas marně...

Studený pot počal na čele jejím vyrážet, když slunce k západu víc a více se nížilo, metajíc rudé plameny jako meče ohnivé k ní do stínu lesního. Zahořely, zbledly a uhasly jako v duši její poslední čáky svit, že se jí dnes ještě objeví. I zahlučelo pak kolem ní černé zoufalosti moře, s nářkem srdce rozrývajícím hodila kytku svou do studánky, aby utonula jako její naděje, vrhla sebou na zem, tlukouc si hlavu o kameny, o které on se opírával, když u nohou jeho sedávala, pohroužena v pohled na tu jeho hladkou, falešnou tvář. Jen myšlenka, že nepřišel-li dnes, snad přijde tím jistěji zejtra, dodala jí zas tolik síly, že se vzchopila, rozum svůj sebrala,

domů vrávorajíc. Ze by nikdy již k studánce nepřišel sám ze své vůle vlastní, nikdy již přijít nechtěl, to jí ani na mysl nepřišlo. Nemohla se arci domyslit, co asi ho zdržuje, věděla jen, že to nemoc není. Slíbil jí totiž stokrát svatosvatě, že kdyby někdy ochuravěl, ihned pro ni by si poslal, jiný než ona že ho nesmí ošetřovat.

Ale jakž kdyby byl přec pro ni poslal a posel ji nebyl u studánky našel, netroufaje si pro ni zajít do otcovského domu? Vždyť i mohl pro ni poslat člověka nespolehlivého, lenivého, jemuž byla cesta z myslivny k studánce příliš daleka, jenž mu ale přec řekl, že vzkaz vyřídil. Mikeš chorobou sklíčen snad na ni čekal, nemoha se domyslit jako ona o něm, co asi ji zdržuje, proč nepřichází, proč ho nechává tak dlouho bez pomoci... snad čekaje den co den na ni marně konečně se domníval, že přijít nechce, že oň nedbá... ale ne, ne, to Mikeš zajisté o ní nepomyslíl ani jediný okamžik, to věděla...

Myšlenka, že Mikeš marně po ní touží, maje péče její potřebí, jí byla hrozná, nesnesla jí; sotva v ní vznikla, již také se rozhodla, že stoj co stoj do myslivny se podívá. Udělala si ‚zámys‘, že se jí ztratila koza, a chtěla se tam optat, zdali nezaběhla mezi stádo myslivcovo, jakž se bylo před krátkým časem skutečně stalo. Před otcem brala travnici. Nezpozoroval Kobosil, že se mu dcera v lese milkováním mešká, nosívala travnici vždy tak plnou domů, divže se jí nepřetrhla. Bylo-li pozdě a travnice ještě neplna, tož jí pomáhal Mikeš rychle se žertem a smíchem trávu škubat, nahražoval jí takto čas s ním promarněný vždy v hojné míře, otec ničehož se nedomakal.

Józa odešla z domova krokem volným, ale jak vešla do lesa, tož se rozběhla, co v ní dechu bylo, chtěla do myslivny co nejrychleji dorazit, aby tíži nesnesitelnou z duše svalila. Avšak jakmile se na ni zakmitla mezi stromy, jako když jí do srdce udeří. Nemohla z místa, musila se zastavit, o strom se zadržujíc; přišlo jí tak mdlo, že by byla málem na zem sklesla. Počala se třásti, jako by hodlala spáchatí zlý jakýs skutek, stará její plachost ji uchvátila, i zdáloť se jí v té chvíli nemožno udělat krok kupředu, nercili vstoupit mezi cizí lidi a po Mikši tam slídit.

Bůh ví, jak dlouho tak stála nerozhodnuta, plna úzkosti, pochybnosti a studu: tu najednou ozvaly se od myslivny dva mužské hlasy. Chtěla rychle uskočit do křoví, před přicházejícími se skrýti, ale opět z místa nemohla. Poznala hlas Mikšův. I zajásala v ní každá krůpěj krve radostí nikdy dříve nepocítěnou, on byl tedy zdrav, všechny strachy a obavy její byly marné, zajisté spěchal teď k studánce mysle, že ji tam najde... ale co ten nepovolaný jeho průvodčí? Cestou snad od něho se odloučí, a pak chtěla Józa, v houští nepozorovaně oba muže sledující, na Mikše vyskočit... hlava se jí zatočila při myšlence na slasti shledání toho...

Ale již bylo pozdě se skrýti; než domyslíla, objevil se Mikeš na pěšince z myslivny do údolí se kroužící. Nesl si krom své myslivecké kabele kožený napěchovaný v ruce pytel, přitom zářil obličej jeho zdravím a spokojeností. Došel žádoucího cíle, stal se již revírníkem, dnes ráno rozloučil se s děvčetem v hospůdce se stem žertů, musila mu slíbit, že ho co nevidět navštíví, a teď se stěhoval z myslivny na nové své místo kdesi v kraji na vzdáleném panství. Bratr jeho ho doprovázel, nemálo na to hrd, že je Mikeš pánem.

Lze si představit, kterak Mikeš, spatřiv Józu, na ni se zakabonil. Šíp hněvu a záští z očí mu vysršel, zabodnuv se jí v srdci radostí se chvějícím. Myslíl, že je s ní již hotov, když tak dlouho k němu se nehlásila, nenadál se, že za ním se odváží, a že se to sem za ním odváží, že tu se nevyskytla náhodou, to jí vyčetl mžikem z ubledlé touhou a hořem tváře.

I umínil si zlostně, že se k ní znáti nebude, osloví-li ho, do očí že jí řekne, že ji nikdy neviděl a vidět nechce, a jestliže to nebude chtít trpět, jako drzou vetřelkyni od sebe že ji odžene, pojednou a navždy všechny mezi nimi pásky přetrháváje. Ale málem by se mu bylo to zkazilo. Pes jeho, poznávaje Józu bleskem k ní se řítí a počal na ni vyskakovat, z jejich setkám se těše, divže jí nohy nepodrazil. Lízal jí ruce a oděv, natahoval tlamu k tváři její, vábě k sobě vším způsobem její zrak, aby i ona poznávajíc ho konečně tak radostně ho uvítala jako jindy. Ale Józa, jako by chtěla i to Mikši k vůli udělat, zůstala stát jako sloup. Zkamenělat', že pes, kterému jen pro pána lichotila, ji zná, a pán jeho, jemuž se dala v podnož, jí nezná, že na ni zírám jako na cizí, pohledu jako nehodnou tulačku...

„Co to tu za děvče, s nímž pes tvůj se přátelí?“ Franík Mikšovi potutelně pošeptal.

„Neznám jí,“ Mikeš na to zcela hlasitě, chladně a určitě, aby to Józka slyšela, dovtipujíc se, že o ní již vědět nechce, a jednou provždy na pokoji ho nechala.

Franík, ještě jednou na ni pohlédna, pravil opět pološeptem:

„Toť podivná věc, že se pes tvůj mýlí, zajisté ponejprv se mu to stává, může holku radostí roztrhat, a ona si ho nevšímá. Jen se také po ní ohlédni, stojí to za to, je to učiněná jedle. Co živ děvčete tak pěkně rostlého jsem neviděl. Ale oči má jako jed, kouká za námi, jako by nás chtěla oba utratit. Vida, má za ňadry zrovna takovou kytku zastrčenu, jakýchž po mnoha večerů k nám do sadu po potoce připlulo. Vylovil jsem je u našich vrb, kdež pokaždé se zachytily. Jsou uvity ze samých vzácných bylin, které rostou jen na nejvyšších skalách či v nejhustším lese. Ta, která je uvila, musí umět lézt jako kamzík a houštinou se plazit jako had.“

Mikšovou úkladnou hlavou bleskem to projelo při slovech bratrových, potměšilý v ní se zrodil úmysl. Již věděl, jak od Józky si pomůže, aby mu nepřišla jinde ještě více nevhod do cesty než dnes.

„Jdi, potutelníku,“ pravil Franíkovi s tváří zcela opravdovou, „tážeš se mne, co to za děvče, divíš se, že za námi kouká, a zatím ji asi znáš jako já tebe. Proč přede mnou se přetvařuješ? Mne se již teď věru bát nemusíš, nevidím tak hned našich hor, nebudu ti chodit do zelí.“

Franík vyvalil na bratra oči, nevěděl, kam míří a co vlastně myslí.

„Jen dělej neviňátko, dělej,“ zahrozil mu Mikeš usmívavě prstem, „když jsi nechtěl, abych o tvých spádech zvěděl, neměl jsi mi vypravovat o kytkách, které k vám večer co večer do sadu připlují, jsou uvity právě z takových vzácných bylin jako ta, již má ta ‚učiněná jedle‘ za ňadry.“

„Myslíš, že ona po potoce je poušť?“ dychtivě vyzvídal Franík na bratrovi; holka se mu byla skutečně na první pohled jak náleží zalíbila.

„Netahej ze mne rozum!“ Mikeš se naň utrl.

„Věř mi, bratříčku, že jí neznám, vidím ji dnes ponejprv jako ty,“ Franík horlivě ho ubezpečoval, „ale to se ti přiznám, že bych se právě nehněval, kdyby ona ty kytky po potoce pouštěla, líbí se mi tuze.“

A Franík ještě jednou se ohlédl, což byl mezi hovorem s bratrem mnohokrát učinil, ale již nebylo Józzy vidět pro stromy.

Mikeš dělal, jako by mu konečně věřil.

„O tom, že ona po potoce je pouští, nemůže přec být pochybnosti, vždyť tomu nasvědčuje kytky, kterou u ní jsi zahlédl,“ s výrazem hluboké mu pravil přesvědčenosti, „rovněž není pochybnosti, že patří kytky tobě, vždyť není v našem stavení jiného mladého krom tebe člověka. Zvěstuje ti děvče to květinami svou lásku a tím, že váže kytky z kvítí u nás nejvzácnějšího, najevo ti dává, že i láska, jejížto jsou poslicemi, je nad jiné vzácná, obzvláštní. Zajisté provozuje přitom i nějaké čáry, aby k sobě tě přilákala. Skoro bych hádal, že vidouc tě dnes samotného do lesa zajít, za tebou sem přišla, aby viděla, jaký má její hra účinek, myslila snad, že po kytce ji poznáš a k ní promluvíš. Proto asi tak jedovatě koukala, když tě spatřila se mnou.“

„Čí jen asi je?“ Franík přemítal; kdyby se nebyl bál bratrova posměchu, hned by se byl k děvčeti vrátil, aby přestala mít kvůli němu těžké srdce.

„Připlují-li kytky po vodě, to musí být z některého nad námi stavení.“

„To by nemohla tedy jiná být než dcera toho starého divocha Kobosila, vždyť nemáme jiného nad sebou souseda,“ Franík zvolal, „a také to jiná není. Byla mi hned jaksi povědoma, vím teď, že jsem totéž děvče vídal v Kobosilových polích, ale byla vždy při práci tak shrbená, že jsem se jí nikdy pořádně do tváře podívat nemohl. Ostatně jsem ani o to nestál, slýchal jsem, kdykoli přišla o ní řeč, že je po otci, že s hochem ani promluvit neumí, žeť jako divá. Možná že mne těmi kytkami přec jaksi k sobě vábí,“ se smíchem rozpačitým dodal, „dnes ráno, pohlédna náhodou ze sadu ke skále, ponejprv, co se pamatuji, jsem si pomyslíl: Kdyby ta

Kobosilova chalupa náležela k našemu, pak teprv by se mi ten náš statek jaksepatří líbil.'

„Nuže vidíš, co jsem za chlapíka, uhodl jsem navlas, kterak se věci mají. Škoda, že musím pryč, dělal bych ti námluvčího, aby to šlo nějak kupředu. Potřebuješ hospodyně a Kobosilova prý umí pracovat jako žádná jiná tu na okolí holka.'"

„Slyšel jsem o tom již také, jenže jsem si toho tak málo povšiml jako holky. To víš, že jsme s Kobosilovými nikdy nevařili, třeba byli našimi sousedy. Kdybych dostal do své živnosti k sobě holku jaksepatří, mohl bych jí ponechat domácnost a začít si obchod s obilím, na co již dlouho pomýšlím, dalo by se teď něco vydělat. Vždyť si to mohu rozmyslit, ale buďsi jak buď, necht' se rozhodnu tak či onak, spokojeně odsud odejdi, námluvčího mi nebude žádného potřebí,' chlubil se domnívavého Mikše pravý bratr.

Mikeš se pousmál, že se mu tak hezky podařilo, co zamýšlel; věděl, že se Franík toho již nespustí, co do hlavy mu dal. Nebylo to dnes ponejprv, co ho navedl na věc, kterou pak v jeho prospěch provedl, mysle, že tím posloužil jen sobě. Nepochyboval ani dost málo, že si Józka bratra vezme, bude-li jí doopravdy chtít, a to ze msty, aby ho za pohrdání potrestala, rychle za jiného se provdávši. Vždyť to tak děvčata obyčejně dělají.

Bylať čirá noc, když vešla Józka s prázdnou travnicí do sednice, kdež rodiče se jí dočkat nemohli. Avšak při pohledu na ni zarazil se Kobosilovi proud nadávek na rtech, jimiž ji chtěl uvítat. Bylo to snad ponejprv, co byl na světě, co ho pohled na člověka zarazil. Připadalo mu, že to není Józka, kteráž se mu to domů vrací, nýbrž její duch, i odstoupil od ní s hrůzou pověřčivou. Myslit', že to před ním stojí duch, zatím to stálo před ním tělo bez duše. Nebyloť v Józce ni myšlenky, ni citu, vše v ní umrtvil onen zlonosný šíp opovržení z očí Mikšových ji zasáhnuvší, když v ní srdce blahem se tetelilo, že ho vidí zdravého na cestě k studánce... Krvavýma očima zírала na otce, a přec ho neviděla, neslyšela, nemajíc na jeho otázky žádných odpovědí nejen v onen večer, ale ještě po mnohé jiné dny a neděle. Neohlédla se, když na ni křikl, netrhla sebou, když ji praštil,

sáhla po práci jen ze zvyku, vykonávajíc ji jako stroj bez rozumu a rozmýšlení; bylo jen pouhou náhodou, že se jí jako jindy dařila.

Józa byla zdrcena. Netázala se sama sebe, proč Mikeš od ní se odvrátil, nezkoumala, má-li právo takto si počínat, neposuzovala, neodsuzovala ho; měla jen jediný jasný, nezvratný, palčivý v sobě pojem, že ji zapírá, že ji zavrhuje, a činila v slepé k němu vášni zarputile jako on.

Nechtěla o sobě vědět, když on o ní vědět nechtěl, nenáviděla se, anať lásky jeho pozbyla, opovržením jeho přišla v očích vlastních o všechnu cenu a důležitost, o všechn význam. Beztoho nikdy o sobě mnoho si nemyslila, a teď se zdála sama sobě vývrhelem jakýms býti. Někdy šlápla naschvál na některé býlí, na některý hmyz a divoké v ní se ozývalo přání, kdyby mohla takto vlastní ničemnou bytost svou jediným zničit šlápnutím, jako on jediným šlápnutím v ní potřel duši. Plížila se v němé otupělosti životem co nejbídnější jeho tvor. Žádná zášť, žádná touha, po mstě v nitru jejím se neozývala, jen bolest nezhojitelná v zkrvácené duši jí hnisala. Tak bláznivě dosud ho milovala, že nic naň nedopustila, jen sobě v duchu stále zlořečila, že se mu lépe zalíbit neuměla. – Jak nás ženské ten pánbůh přec jen divně stvořil! Jestliže pak by si muž, jsa v lásce zklamán, na takovou věc vzpomněl!

Zajisté by byla Józa tenkrát provedla, oč po smrti bratrově se pokusila, kdyby Kobosil, vida na ní proměnu tak patrnou, nebyl všude za ní býval jako stín. Nepustil jí z očí, nepustil jí spat na seník, nýbrž musila si ustlat u rodičů v sednici. Aby dozoru jeho se vymkla lstí či násilím, k tomu v ní nebylo dosti již síly a odvahy.

„Trp, červe, až dotrpíš,“ pravívala si s krutou tvrdostí.

Mezitím čekal milý Franík večer co večer v sadě u vody, brzo-li zas připluje shůry k vrbám nějaká kytka, ale teď tam čekal marně.

„Mrzí ji to asi, že jsem se jí tenkrát, jda s bratrem, nepovšiml,“ pravil si v duchu, „ale kterak si jí povšimnout, když o ničem jsem nevěděl?“

Franík si umínil, že poklesek svůj skvěle napraví. Byl se od té doby několikrát podíval ke Kobosilům a pokaždé se mu víc a více zdálo, že bez

té na skále chalupy a pozemků ji obkličujících není jeho statek jako celý. Ty palouky na stráních právě by se mu byly hodily pro odstavená telátka a kůzlátka.

Aby dal Józe příležitost, by se mu mohla opět přiblížit, tenkrátě však s lepším úspěchem, chodil pilně okolo Kobosilů do lesa, ač tam teď neměl ke komu. Domníval se, že holka jednou za ním přijde, ale ač byla Józa téměř pokaždé v polích, když šel okolo, očkem po ní házeje a významně pokašlávaje, ač ho vidět musila, přec nikdy ani hlavy nepozdvihla, neřkuli aby byla za ním přišla.

Kdyby byla chtěla Franíka naschvál dráždit, nebyla by mohla zvolit lepší k tomu prostředek; ale nebohá Józa ovšem neměla zdání, kterak lhostejnost její na hocha působí. Zahlídla-li ho, tož ještě více zkameněla bolestí, poznávajíc ho, prožila pak znova ony strašné okamžiky, kdy Mikeš před ním ji zapřel.

„Vida, vida, nemůže mi odpustit, že jsem ji hned po kytce nepoznal, a teď za to mne tresce, avšak hněv ji asi omrzí, až uvidí, že já se hněvat počínám. Jestliže se bude stále upejpat, ukážu jí, že okolo ní chodit nemusím,“ při takové marné do lesa pouti si pomyslíl.

Dlouho Franík Józe takhle v duchu vyhrožoval, nemoha se přec odhodlat, by hrozbu tu vyplnil. Procházký ty okolo Kobosilova stavení staly se mu milým zvykem. Hospodařil v duchu již na polích a na dvoře, a to zcela jinak než ten starý divoch. Ale když jednou jda po mezi tváří v tvář s Józou se setkal a ona ani tentokrátě sklopených svých očí k němu nepozdvihla, ani v bledé tváři se nezačervenala, ani se nepousmála, ba ani naň se neutrhla, když za kanduš ji zatahal, tož mu to bylo přec jen trochu mnoho. Což jí mohl již dát významnějšího důkazu, že si přeje, aby pokračovala tam, kde zůstala, než naň se rozhněvala? Když nechtěla, nechť si tedy nechtěla, Franík také si hlavu postavil a přestal skutečně okolo Kobosilů chodit.

Nechodil, a přec žádná k vrbám nepřišla kytka.

„Toť stará věc, že musí mít člověk se ženskými svatou trpělivost,“ vzdychl si Franík, když měl toho čekání dost, „konečně je mi přec jen holka milejší, která dělá drahotu, než taková, která mužům hned na krk se věsí.“

A Franík počal zas po skále k lesu putovat a zas ho vídala Józka v polích pracující a zas od své práce ani očí k němu nepozdvihla, ani se nezarděla, ani naň se nepousmála; dělala zrovna, jako by to ani vedle ní nešel člověk živoucí, neřkuli hoch jako jahoda, který měl svoje a na tu hodinu se mohl oženit.

„S holkou není nic, to již vidím,“ uznával konečně Franík, „mstí se mně navzdory, že hned jsem jí nepochopil. Jen kdyby ke mně promluvila či aspoň na mne se koukla, hned bych jí pověděl, že jsem si při kytkách na ni ani nepomyslel, bratr teprve že mi vyjasnil, jak to stojí; ale ne, to jí nikdy říci nesmím, zajisté znovu by se rozhněvala, byl že v té věci vtipnější než já. Nechce se obměkčit, a přec přitom sebe více trápí než mne, každým dnem se mi zdá přepadlejší, jestliže nezmoudří, ještě ochuraví. Tvrdou má hlavu, budu mít na ní co oblomtat, ale přišla na pravého, však já na ni vyzraju. Ostatně se přec nesmím příliš na ni horšit, bojí se, aby podruhé marně přede mnou se neponížila. Musím promluvit se starým; až uvidí, že to myslím s ní doopravdy, zajisté obrátí.“

Náš mudrc by snad nebyl tak pospíchal, čekaje přec na jakýsi nový důkaz Józiny přichylnosti, kdyby mu nebyl bratr vzkázal, jak to stojí se svatbou, nemá-li přec ještě do hor se vrátit, aby mu dělal u té „učiněné jedle“ námluvčího. Chtěl se Mikeš takto chytře dovědět, jak to s Józou dopadá, jestli se jí má ještě co bát.

Franík vyčíhal si tedy starého. Vida ho jednou ze sadu spravujícího práh u chlěva, honem se sebral a šel svou starou okolo jeho stavení cestou do lesa.

„Nemáte chuť se mnou si zafajčít?“ volal naň místo pozdravu.

„Schází mi něco, když tak samotný si bafám. Máli kouření a pití chutnat, nesmí býti člověk při tom sám.“

Lakomec nechal práh být prahem a rozběhl se k hochovi, div se nepřetrhl. Sedl si k němu na mez, vytáhl z kapsy dřevěnou učouzenou dýmku, z níž kouřil po večeři sušenou chrast bramborovou, a pochutnával si na tabáku, potutelně stranou na Fráňu pošilhávaje. Starého toho jezovce hoch svými chůzemi do lesa neošidil, věděl dobře, že tam již kolik neděl bratra v myslivně nemá; pověst, že se stal Potockých Mikeš revírníkem v kraji, brzo po celých horách se rozletěla. Dobře si všiml, kterak chodě okolo stavení si prohlíží i pole i chalupu i holku.

„Ten aspoň mi bude moci za ni pořádně zaplatit,“ pravil ženě, „také se budu jak náleží držet.“

Franíkovi vedle starce kouřícího asi desetkrát po sobě zhasla dýmka, nemohl očí spustit z Józy. Osekávala vedle plotu na špalku smrčíc: ta si to uměla od ruky odhazovat! Nekoukla ani vpravo ani vlevo, ani před sebe ani za sebe, v jednom kuse jen si dělajíc svoje. Poznával okem znalce, že to je hospodyně pro jeho živnost skutečně jako stvořená, té že bude moci doma vše na starosti nechat a obchod s obilím si zavést. Kobosil použil jeho roztržitosti, skoro celý měchýř tabáku mu vyprázdnil, nacpal si ho do kapes u plandy, co se mu ho do nich vešlo.

Druhý den starý na hochu čekal sám, již se nedal volat, běžel mu vstříc, jak zdaleka ho spatřil, i zafajfčili si opět na mezi. Józa zakládala dnes stavení na zimu. Narovnávala mezi chalupu a tyče, které asi na loket povzdálí do země zarazila, smrčíc včera připravené od země až po střechu, nechávajíc pro okna a dvěře otvory přiměřené. Ta se uměla shýbat, natahovat, na žebřík vylézat až pod okap a z něho z celé výše na zem se spouštět, jako by jen skočila z lajce na zem. Jestliže z ní včera očí spustit nemohl, obdivuje se její obratnosti, tož jich dnes teprve od ní neodvracel, upoután jsa její půvabností. Přišelť její vzrůst, její mrštnost a ohebnost při této práci k plné platnosti, a Franík zas v duchu si pravil, že to učiněná jedle, nemoha se jí přitom dosti do bledé, utrápené tváře nadívat, do níž přicházela namáháním živost a barva nemálo ji zdobící.

Avšak Józa zas dnes se neohlédla ani vpravo ani vlevo, nepodívala se ani před sebe ani za sebe, jen své si hledíc práce. Nevšímal si obou

mužů na prahu sedících, nevěděla o tom, že Franík každé její hnutí napnutě pozoruje, čemu Kobosil skoro se podivil. Zdáloť se mu, že musí dcera hochův pohled cítit na své tváři jako žhavé uhlí. Přitom se v duchu ustálil, mnoho-li si bude na něm za ni žádat korců obilí. Bylo toho dnes o korec více, než si byl včera umyslíl, ale pohled ten, v němž plálo zalíbení náruživé, učinil ho smělejší.

Tuhle noc nemohl Franík naprosto spát, vzpomínka na Józu mu nedala; dosud se mu jen byla tak asi líbila jako ty palouky, které doufal s ní dostat ke statku, ale dnes se byl do ní nadobro zamiloval.

„Tu, anebo žádnou,“ umiňoval si nezvratně.

Sotva zrána slunéčko za horami vylezlo, již stál u Kobosilů pod okny, a jak vystoupil starý na mostky, hned ho napadl.

„Snad vám vykládat nemusím, proč jsem si tyhle dny s vámi zafajčil,“ počal svoje námluvy.

„Baže nemusíš,“ na to Kobosil, potměšile mhouraje.

„Řekněte jedním slovem, co hodláte dceři dát, a já vám zas jedním povím slovem, mnoho-li já jí dám na statku upsat.“

„Oho,“ zasmál se Kobosil, „zvolna, panáčku, zvolna.“

„Co zvolna?! Prodávejte, když se vám hlásí kupci; děvčata jsou zboží, které brzo se ustáří, pak ho nikdo nechce, byť by prodavač bůhvíco na něm slevoval a třeba i k němu přidával.“

„Se škodou moudrý kupec nikdy neprodává, raději zboží si ponechá.“

„Vždyť vás nechci odřít, nechte si chalupu ještě několik let, když vás těší na ní hospodařit, nebudu nikdy usilovat, abyste mi ji pustil, dejte mi jen pár zlatých do začátku. Chci si zavést obchod s obilím, potřebuji na pytle, musím dát vůz okovat, novou naň koupit plachtu a tak dále, nežádám si více na vás, než čím bych tyto věci si zapravil.“

„Chalupu si podržím do smrti a dceři na ruku nedám nic,“ s chladnou pronesl lakomec určitostí, „žádám si naopak na zeti svém, aby mi tolik ročně dal výměnku, co by ho stál pořádný čeledín, a že dcera moje umí práci postavit jako čeledín, to víš. Můžeš spánembohem odjet, kam se ti líbí, ona ti zaseje, zaorá, sklídí, s ní nebudeš ani vědět, že máš nějaké pole, vše bude uděláno, než ještě na to si vzpomeneš; to přec stojí za kupku zrní, že ne?“

„Nedělejte žádné kejkle,“ mrzel se Franík, „kdo si vezme vaši dceru bez přínosu, kdo bude s tím spokojen, že chcete na chalupě hospodařit do smrti, kdo vám dá za holku ještě výměnek? Blázen leda či nějaký mrzák, který není světu podoben a tedy ženu koupit si musí.“

„Nekupuj, holenku, nestojí-li ti za to, vždyť jsem tě sem nevolal, aniž jsem ti ji nabídl, přišel jsi ke mně sám.“

Franík pln vzteku od starce utekl. Kobosil ho nechal, potutelně se usmívaje; věděl, že se s holkou držet může, hoch že se jí již nespustí.

„Však ty ještě rád přijdeš,“ zvolal za prchajícím hochem, a také se nemýlil. Franík utekl, hněvaje se na otce i dceru, zapřísahal se, že z takového rodu ani ženu by nechtěl, a ejhle, druhé ráno vidělo ho slunéčko za horami vylézající opět u Kobosilů pod okny na starce netrpělivě čekajícího. Omlouval se za svou nedůslednost sám před sebou, že v těch Józinych kytkách přec jen musily být nějaké čáry, které ho k ní teď vábí, že na jiného než na ni teď pomýšlet nemůže.

„Komu to ten starý škrtič jednou tu nechá než dítěti jedinému?“ rozumoval; „co ročně za Józu mu dám, jako bych si to u něho ukládal. Těch několik zlatých, kterých jsem si na něm žádal do začátku, snadno oželím, Józa mi je skutečně nahradí přičinlivostí a pracovitostí, toť vlastně u ženy přínos nejlepší.“

Jak Kobosil na mostka vystoupil, hned se dal s ním do vyjednávání, jaký si tedy ten výměnek žádá, smluvil se s ním, podali si na to ruce a Kobosil ho zval do sednice, kdežto Józa předla na vřeteně.

„Tu ti vedu ženicha,“ pravil otec dceři, přistoupiv s Franíkem k ní.

Józa z myšlenek vyjela, ale nikoliv na příjemný pro otce způsob. Jak vyřknul slovo ženich, vyskočila a kousla ho do ruky jako raněný, jemuž kdosi úmyslně do rány kvasící vráží železo žhavé.

„Tak mně to dělá pokaždé, kdykoli před ní o tom se zmiňuji, že ty asi nadarmo okolo stavení našeho nechodíš,“ pravil Kobosil budoucímu zeti, „je dosud divoká, neví, co to muž, tys první, s nímž promluví, znovu ti lze poznat, že mi ji draze neplatíš.“

A Kobosil opustiv sednici zůstavil ženicha a nevěstu samotny. Když viděla Józa otce odcházet, odhodila vřeteno, porazila židli a chtěla za ním ze dveří, avšak Franík měl také čerstvé nohy, nejen ona. Uhodnuv její úmysl, nadeběhl jí, zastoupil jí dvěře, položiv se na ně celou váhou, a Józa byla chycena. Ohlédla se po oknech, jestli by se tamtudy z vězení nedostala, v letě by se byla přec ještě jaksi některým protáhla, ale teď, kde byly založeny, nebylo o tom ani pomyšlení.

Bledá její tvář zahořela hněvem, bylo na ní znát, že o tom přemítá, nemáli se do hocha pustit. Ale patrně ji více od toho zdržovala nechut dotknout se ho než bázeň, že by ji přemohl v zápase nerovném.

„Co právě na mne jsi si vzpomněl, škůdce?“ zamumlala.

„Nedělej žádné pasáry, holka,“ křikl Franík, hoře v tváři jako ona, „mám jich navěky věkův dost. Čiň co čiň, já se tě nespustím, musíš... musíš... být má.“

„Nestydíš se, že chceš, co tě nechce, a ženu že si kupuješ?“

„Právě proto tě chci, že mne nechceš,“ dupl si Franík nohou.

„Nepřeji ti a nikdy ti přát nebudu.“

„Nešť, měj si mne ráda či neměj, jen když ti budu mít co poroučet jako ženě své.“

„Ty nevíš, čeho si žádáš – se mnou neštěstí se přistěhuje pod střechu tvou.“

„To se ukáže.“

„To již najevu – opakují ti, že se mně protivuješ jako – hříchy moje.“

Na ta slova překypěla ovšem ve Franíkovi zlost nadobro.

„Jen řekni aspoň také proč?!“ křikl chvěje se zlostí, „a netaj se s tím, že máš v hlavě jiného. Byl jsem pod sluncem největší bloud, když

Mikši jsem uvěřil, že kytky, které u našich vrb z potoka jsem vylovil, naschval po vodě k nám pouštělas, poněvadž bys mne ráda. Jestliže tys po vodě je pouštěla, pro jiného je uvilas.“

Plamen hněvu na lících Józinych ustoupil smrtelné bledosti, vzpomněla si, že kytky od ní v oněch zoufalých večerech do studánky metané snadno se mohly dostat, proudem uchváceny, do sadu k Potockým. Franík bratrovi o nich se zmínil, a on mu dokazoval, že jsou od ní – že ho chce jimi přivábit! – Nemusila se dlouho tázat, proč asi tak učinil. Ponejprv v ní se zabřesкло, že si s ní jen Mikeš zahrával; chtěje se jí zprostit, když se jí nabažil, bratru ji zašantročil lžemi. Několikrát před ní o tom se zmínil, že bratr vidí jeho očima, slyší jeho ušima...

„Aha, podobá se, že chtěje tě jen zkoumati, jsem uhodl. Ba teď vidím, že máš skutečně v hlavě jiného, jak také ne! Což bysi se pak zdráhala vzít si člověka poctivého, který je v domě svém sám pánem, přínosu žádného na otci tvém si nežádá a ještě ke všemu se uvolil, že mu dá za tebe výminek!“

Józa ještě ani muk. Nemohla chápat, nechtěla věřit, co se jí vnucovalo, že není totiž Mikeš člověk mezi všemi nejlepší a nejpřednější, který ji opustil proto, že na ní nic nebylo, nýbrž že to lehkomyšlný lhář, jenž od ní se odvrátil, poněvadž na něm nic nebylo.

„Nemysli si, že budu spokojen, však já vyzpytuji ty tvoje spády, však já ho najdu, toho tvého milána, a kdyby pod zemí se skrýval, přec ho najdu a pak ho uškrtním – ano, uškrtním ho, a kdyby to byl nejlepší můj přítel, vlastní můj strýc, ba bratr pokrevní,“ řval Franík bez sebe zlostí při myšlence, že má tajného jakéhos soka, jehož dosud se nenadál.

Józa ho popadla za rameno, aby zadržel, věděla, že jest s to splnit hrozbu tak strašlivou, vždyť byl z ‚plemene‘. Strnula při myšlence, co by vyváděl, kdyby na to přišel, co u studánky se dělo. Ale Franík si bránit nedal.

‚Ano, uškrtním, roztrhám, zastřelím ho,‘ soptil s pěnícími se ústy, ‚a kdyby to byl přítel můj nejmilejší, strýc můj vlastní, bratr pokrevní... vyslídím ho, a kdybych musil za ním pod zem nebo do měsíce... nemysli si, že nepoznám, pro koho mnou pohrdáš, a kdyby stál mezi tisíci, kdybyste si sebelepší dávali přede mnou pozor... a pak... beztoho víš, jak to u Potockých chodívá, vznítí-li se v nich řevnivost, nešetří ani vlastní krve, jak teprv cizí...‘

Józa celá se třásla, patřivši hochovi do tváře, rozervané strašlivou žárlivostí.

‚Fráňo,‘ počala konečně, přemáhajíc svou hrůzu a svou k němu nechut, ‚zůstaneš na svém stát i tenkrát, zapřísahám-li se ti při všem, co tobě nejsvětějšího, že se ti nebráním pro žádného tajného milého? Nepovolíš mně, poprosím-li tě na kolenou svých v prachu té země, abys mne nechal, ne abych s jiným se spojila, nýbrž abych mohla umřít sama a v pokoji? Ano, nežádám si jiného na tomto světě než smrt, brzkou osamělou smrt... dopřej mi jí, Fráňo, dopřej, zaklínám tě, slituj se nade mnou nešťastnou, abys i ty tam na věčnosti slitování došel... Jdi, hochu, a vyhlídni si holku jinou, veselejší, lepší, vděčnější, kteráž by tě milovala, jak toho si žádáš. Nemohu, ó věř! milovat ni tebe, ni jiného, není ve mně srdce, v prsou mi zpráchnivělo, nemám tam na místě jeho než hrst popele... ach, nemohu se dočkat chvíle, až celá se v popel rozpadnu...‘

A Józa sklesla před hochem skutečně na kolena, máčejíc nohy jeho slzami; byly to první slze, které prolila od onoho večera.

Ale ve Franíku bylo tak málo soucitu jako v bratru, nevědělť oba, co to láska pravá. Mikeš dívku bez slitování zavrhl, když jí měl dost, a Franík vida, že ho nechce, bez slitování zas se jí vnucoval.

‚Neslevím ti, neslevím, a kdybych se musil pro tebe s celým světem potýkat a v tajnosti noční tě ukrást, chalupu vaši zapálit a bůhvíjaký za to

vytrpět trest. Nemiluj si mne, jen když moje budeš,' křičel Franík jako posedlý.

Józa se země vyskočila, všecka měkkost od ní odstoupila a v led se proměnila.

„Jak ty mně, Fráňo, tak já tobě! Oslyšels moje nejvřelejší prosby, vysmál jsi se pláči mému krvavému, donucuješ mne hrozbami, že na nevinném se pomstíš, abych tě následovala co žena pod střechu tvou: za to jsi v očích mých člověk špatný, a takto budu s tebou také nakládat od dnešního dne až do smrti své nejdelší. K sňatku sice mne donutíš, ale nemysli si, že kdy i k tomu mne donutíš, abych v domě tvém s tebou přisedla k jednomu stolu, s tebou jako žena s mužem si udělala ‚zastalku‘, sbohem ti dala, vypravíš-li se na cestu, a tě přivítala, vrátíš-li se domů. Koupils mne od otce jako otrokyni, ne ženu, otrokyni tedy mítí budeš. Budu ti pracovat jako služka, ale nikdy ti sloužit nebudu jako manželka, zanikneš či vznikneš-li, jedno mi to bude...‘

„Budš!‘ zvolal Franík celý omámen vzdory, láskou a vzteky. Za tři neděle měli oddavky.

Mikeš k svatbě bratrově se nedostavil, poslal velký stříbrný peníz ‚na povijan‘, jak na švakra se sluší, vzkazuje, že pro velkou práci z domova vzdálit se nemůže. Franík byl skoro tomu rád, že nepřišel, aby nezpozoroval netajenou k němu nelaskavost nevěstinu. Józa ani chvíli setkám se nebála, věděla, že nepřijde.

Kdož by si žádal vyzkoumat, kterak bylo Józe, když k Potockým se stěhovala, do stavení toho, kdež se zrodili bratří, kteří stejně krutě jí ublížili, jeden falešností, druhý láskou svou, když sama si musila nastrčit okovy, které na ni nastrojil Mikeš za lásky odměnu, když cítila, žeť podruhé obětí jeho ničemnosti!

Józa slovu svému dostála. Vykonávala všechny práce jí co hospodyně náležející, bylať první a poslední na nohou, přidržovala čeládku k pilnosti a bdělosti; Franík nedával Kobosilovi věru za ni výměnek zadarmo, ale nikdy s mužem u jednoho stolu nepojedla, nepromluvila, nikdy ho nepřivítala, nikdy s ním se nerozloučila, platil u ní tolik co dým v komíně.

Avšak Franík ztratil nadobro hlavu, nepřípadlo mu, aby si vážnost její získal rozumným jednáním a láskou šlechetnou, vedl si jako zamilovaný chlapec. Jednou žebronil za přívětivý pohled, podruhé zas proklínal a vyhrožoval, až se stěny otřásaly, ale necht' si dělal co dělal, necht' si prosil, plakal či láteřil, Józa nepozbyla ani na okamžik své ledové zarytosti a železné mlčelivosti. Někdy v něm se obnovilo zas podezření, že má přec s někým jakýsi tajný spolek, nezdálo se mu možno, aby ho pro nic a za nic tak mučila, třeba mu to před svatbou zvěstovala; skrýval se pak ve stavem, špehuje ji, když myslil každý v domě, že je hospodář přes hory a doly. Moje matka, již Józa přistěhovavši se k Potockým do služby přijala, několikrát naň přišla, ale nikdy to na něj nezradila ni Józe, ni jinému. Bylať z chudého baráku a Franík nechával jejím rodičům každý rok nějaké záhony na bandory, považovala a ctila ho co dobrodince rodiny své. Bylať chápava, brzo si i povšimla, že není mezi hospodáři, jak by býti mělo, i sváděla vši vinu na ženu pořádnou a pracovitou, ale neuhodnou a nemluvnou. Franík zas dobře zpozoroval, že děvče se spíše kloní k jeho straně než na hospodyninu, i svěřil se jí s lecčím, silně se jí vyptává, co selka v jeho nepřítomnosti dělá, načež mu vždy dala odpověď poctivou. Upokojila ho, že Józa nikam neodchází, s nikým nemluví, a je-li on pryč, nikam jinam si nevyjde než večer do sadu k vrbám na břeh potoka. Tam meškávala sama němě a nepohnutě až pozdě do noci. Co žalovala v stínu jejich tam věčnému nad sebou nebi, to ovšem neslyšela.

Avšak když minul rok a ještě jeden rok, aniž se byla Franíkovi žena přímo do očí podívala, tu toho měl přec jen dost a jal se o tom doopravdy přemýšlet, co asi by podnikl, aby, jak byl jí slíbil, na ni vyzrál, a že na ni vyzrát a si ji podrobit musí, to bylo u něho vyjednanou věcí. Že by to šlo dobrotou, laskavostí a upřímností skutečnou, na to nepřišel, a že to nejde násilím, nahlížel. Nemohl ji přec bít, aby naň se pousmála, a ranami z ní vylákat vlídná slova. Ostatně byl již dostatečně se přesvědčil, že takovými prostředky pranic u ní by nedokázal. Již několikrát byl mu v těchto nesnázích připadl bratr, ten míval štěstí zvláštní u ženštin, snad o nějaké věděl radě. Ale kterak se mu svěřit? Pochlubil se mu, že nepotřebuje žádného námluvčího u dívky, a teď se mu měl vyznat, že ho má potřebí u ženy? Avšak jakáž pomoc, přec lépe svěřit se bratrovi a od něho snést

trochu posměchu než státi se předmětem pomluv a terčem pošklebků veřejných. Vždyť nemohlo konečně přec jen zůstat lidem tajno, jak to mezi ním a Józou dopadá. Již často byl musil chování její leccjaks před sousedy kroutit a jim vykládat, aby nepřišli pravdě na stopu.

Franík se vydal tedy za Mikšem. Nikdo v tom nic nehledal zvláštního, vždyť se bratří dlouho neviděli, byloť zcela v pořádku, že jednou zas po letech jeden druhého navštívil.

Mikeš spatřiv bratra k sobě do dveří vcházejícího celý se zapálil. Nebyl mu oznámil příchod svůj, nepřipravil ho na žádnou návštěvu, i zalekl se tedy i jeho nenadálého příchodu. Myslil, že Józa muži z neopatrnosti leccos vyzradila a bratr že přišel, aby mu jeho potměšilost vyčetl. Avšak ještě více se zapálil, slyše, co vlastně k němu ho vede. Franík šťasten, že si může konečně někomu od srdce postěžovat, obšírně svoje mu vylíčil námluvy a svoje nynější se ženou nehody, a Mikeš, znaje Józu, brzo se dovtípil, že si bratra nevzala, aby se mu pomstila, nýbrž aby ho před jeho pomstou zachovala, že dobrá polovice jejího s mužem pohrdání platí vlastně také jemu, anať konečně prohlédla, jakou podlou s ní provozoval hru.

Franík mezi vypravováním s nemalým pozoroval uspokojením, že bratr ani na to nepomýšlí, aby se mu vysmál a nad ním vtipkoval.

„Čím jsi zkusil ji zkrotit?“ temným hlasem se otázal, když Franík ukončil.

„Ještě nijak. Dal jsem se několikrát do hromování, roztloukl jsem několik krhanic, rozviklal jsem několik židlic, to je vše. Nechci ji bít a týrat, bylo by to u ní za jedno marné a za druhé ťal bych věru raději sebe než ji, je to sice k smíchu, ale nerad bych jí ublížil.“

„Na jinou musíme pomýšlet radu, abychom ji pokořili.“

„Věčnou se ti odměním vděčností, bratříčku, pomůžeš-li mi jen tenkrát.“

„Tu nemohu pomoci já, člověk nevědomý.“

„Bratře...“

‚Co se klepáš jako stará baba?‘ ‚Ty myslíš o zlé věci...‘

‚Nemluv tak pošetile a nepočínej si jako klouče, jinak řeknu, dobře má tvoje žena, že o tobě vědět nechce, vždyť nejsi žádným mužem.‘

‚Nehorši se na člověka nešťastného, opustíš-li ty mne, jsem opuštěn nadobro. Vždyť jiného nechci, než abys pamatoval na duši nesmrtelnou.‘

‚V tom, o čem pomýšlím, nejde ani o duši tvou, ni mou, ni o duši jinou, ale nemůže ti pomoci člověk obyčejný. Máme zde na panství ovčáka, ten mnoho podivného zažil a zakusil, mnoho ví, bude zajisté i tu vědět, jak do toho. Za mládí měl přání, aby ho všecy ženské chtěly, které on bude chtít. Prohlásil se o tom několikrát zcela veřejně a pokaždé k tomu přidal, že kdyby se mu to vyplnilo zaživa, po smrti že by si pak z pekla pranic nedělal. Tu potká jednou na křižovatce krásného mladíka v kroji mysliveckém. Mládenec ho zastaví a dá se s ním hned do řeči, vlídně knihu mu podáváje. Než se mohl zeptat, co s ní, a mu povědět, on že na knížkách říkat neumí, byl mládenec tentam. Tu ovšem věděl, co to znamená. Jak knihu otevřel, do ní nahledna, hned znal každé v ní slovo a četl v ní, jako když hrách na střechu sype. Od té chvíle také všecy holky, na které se zalíbením koukl, po něm stráhly, měl se jim co bránit. Avšak za to musil každý večer na křižovatku a tam tomu mládenci dopodrobna o tom zprávu podat, kde a s kterou laškoval, načež si mládenec vždy její jméno dobře na černý list ohnivými písmeny zaznamenal. Ale jak člověku vše časem se znechutí, konečně i med, tak se časem i ovčákovi znechutily ty sladké se ženskými plotky, přestal znenáhla v knize kouzelné čítat a na křižovatku chodit, neměl již o čem mládenci zprávu dávat. Jakmile však uhodila hodina, kdy s ním jindy se scházival, notný dostával pohlavek rukou neviditelnou, a spal-li právě, shodilo ho to pokaždé s peci. Neměl dřív pokoje, až si k radě staré zkušené ženy na krk pověsil jeruzalémský růženec, jinak by ho to snad bylo ubilo či uškrtilo neb jinak o život připravilo. Knihu zanesl na křižovatku. Když položiv ji na zem od ní odcházel, takový se strhl za ním hlmoz, jako když se propadávají zvony. On však neohlédnuv se vzal nohy na ramena a běžel co mohl domů. Od té chvíle nic ho již nepokoušelo. Ale nebyl nadarmo v knize čítal, mnoho si z toho spisu pekelného pamatoval a mnoho

podivuhodného již vyvedl. Jakž by nevěděl, kterak lze v člověku proměnit nenávist v lásku?’

Franík již se nezdráhal, slyše, že nebude mít s tím černým bezprostředně co jednat, nýbrž jen s člověkem, jehož onen za oběť si vyhlídl a který, vyváznuv šťastně z jeho drápů, leccos z jeho ďábelského umění pochytil. Dal se tedy Mikšem ještě téhož večera ve vší tajnosti k ovčákovi dovést.

„Nedokáží ničehož,“ ovčák odvětil, pozorně vyslechnuv, co bratří, doplňující jeden druhého, o Józíně mu pověděli zarytosti, „pakliže mi neposkytnete kus oddavačného fěrtochu ženy té svéhlavé. Je-li barvy žluté, tím lépe, tím jistěji se mi podaří nápoj, jež musím nevyhnutelně jím procedit, má-li mít patřičného účinku.“

Franík nemálo se zaradoval. Věděl, že měla Józa o oddavkách fěrtoch žlutě hedvábný, vždyť jí jej sám koupil, tenkrát měly všecky onačejší v horách našich nevěsty takové.

„Pošlete mi tedy fěrtoch co nevidět a dobře jej zaobalte, aby si jej nemohl posel cestou prohlédnout, tím by jej nařknul a já bych měl práci zdlouhavou. Za fěrtoch pošlu vám lahvičku, z níž nakapete ponejprv u večer filipojakubský a od toho dne začínaje každý první v novém měsíci pátek devět kapek do jídla, které vaše žena před usnutím naposledy požije. Z toho nic si nedělejte, že bude na počátku kapkami jako omámena, to se poddá, až jim uvykne, a čím více jim uvykne, tím více zvykne i vám; jak se vám teď vyhýbá, tak vás dříve nebo později hledat bude. Avšak dobře na pozoru se mějte, abyste ani jednou neopomenul podat jí kapek v určitý čas, což musíte po tři provozovat léta, vynecháte-li jen jednou, vše pokazíte, ba ještě více vás bude pak nenávidět než kdy předtím.“

Franík pěkně se poděkovav položil ovčákovi hezkou hrst stříbrňáků na stůl, aby měl do toho vaření a fěrtochem cezení lepší chuť, a s bratrem se rozloučiv, s dobrou se odebral nadějí domů. Cestou koupil v městě fěrtoch podobný Józíně oddavačnímu, aby jej mohl ženě vyměnit, aniž by toho zpozorovala. Nebylo to ovšem tak snadnou věcí, jak snad se

podobá. Józa měla vše, co bylo jejího, zrovna jako by byla tušila, k čemu jednou přijde, dobře zloženo a uzamčeno v komoře, kde spávala, nepouštějíc k tomu nikoho než někdy matku mou. Jí jediné svěřila klíče svoje, které neustále v kapsáři nosila, pro to či jiné na komoru ji posílajíc, což bylo Fráňovi dobře povědomo. Jak přišel domů, bylo jeho přední prací, že si hned vzal děvče stranou i navedl je, aby vyslídila, kde má Józa fěrtoch oddavační uložený, načež jí dal nový, aby za starý jej vyměnila, což matka moje bez rozpaku vykonala, domnívajíc se, že jiného nezamýšlí, než aby si záměnou tou ženu lépe naklonil.

V podvečer filipojakubský bylo u Potockých jako všude jinde v chalupách a statcích našich živo. Čeládka vynášela ze všech koutů na dvůr drablišťata, stará košťata, kteráž po celý rok k tomuto dni si ukládala. Polívali je smolou, aby lépe hořely. Jak první na nebi se zaleskla hvězda, zapálili je šmahem, a každý čeledín, každá služka vzala jedno či dvě do ruky a s hlasitým pokřikováním ‚čarodějnice letí‘ rozháněli se po polích a sadech hospodářových. Když třikrát po sobě kříž na kříž je oběhali, vyšli na přívrší vedle stavení, kdež hodili všecka chvošťata na jednu hromadu, vesele okolo ohně tancujíce, až hranice dohořela. Nejsmělejší oheň i přeskakovali. Tak učiněno všude, a brzo nebylo široko daleko vrcholku, kdež by se nebyl mohutný plamen černého nebe dotýkal, jako by je chtěl propálit. Více se třepetalo za tento večer těch rudých po zemi jisker než na obloze těch stříbrných.

‚Nepůjdeš-li s ostatními čarodějnice pálit a vykonáš-li, co ti uložím, můžeš matce své říci, aby si přišla pokaždé k nám pro pecen chleba, kdykoli budeme péci,‘ Franík pravil matce mé, když právě i ona svoje drablišť z chléva vytahovala, aby si je dala smolou polejt. Byla se po celou zimu na to těšila, až s ním okolo poletí a pak na přívrší u ohně si zatančí. Avšak jakmile hospodář o chlebu se zmínil, hned hodila koště služce jiné. Začla si stěžovat, že nemůže na nohu, že se jí dělá velká na ní odraženice, dnes že nebude z tančení nic, a kulhala do sednice, kdežto Franík již na ni čekal, aby jí oznámil, čeho ještě jiného na ní si žádá.

Mezitímco čeládka s jásotem se rozutíkala, hospodyně při svitu vycházejících hvězd sypala před práh chléva písek drobňoučký, aby čarodějnice, chtějíce tuto noc z krav dojit krev, do chléva nemohly; nemají

do něho dříve přístupu, dokud písek před ním nasypaný do jednoho zrnka nespočítají. Na prahu přeložila třikrát vedle sebe po dvou stéblech slámy a na dveřích obnovila pečlivě křidou svěcenou tři křížky tříkrálové, aby nemělo žádné kouzlo nad dobyt看kem moci, nýbrž jen bůh trojjediný, který od věčnosti jest a bude. Mezitím šeptal Franík služce v sednici:

„Až hospodyně vejde, zajisté ti i dnes poručí, abys jí šla do sklepa pro mléko, vid' Nadojíš jí večeři její tenkrát do tohoto hrnku, ale neopovažuj se ho dříve vypláknout či z něho vylejt, co v něm je.“

Těmito slovy podával Franík chvějící se rukou děvčeti hrnec nový hliněný, v němž již bylo několik kapek nějaké tekutiny.

Matka moje nemálo se lekla.

Jestliže neučiníš, jak od tebe si žádám, poslední noc pod střechou mou spalas a otec může si jít k jinému sedláku, aby mu nechal záhony.“

„Raději odsud půjdu hned, raději uvidím rodiče své v bídě, než zlého bych se dopustila,“ vzlykajíc mu odpověděla.

„Kdo na tobě si žádá zlého, bláhová?“ netrpělivě Fráňa na ni se utrl, „dokládám se ti bohem, pod nímž chodím jako ty, který mne bude jednou soudit jako tebe, jiného že tím neobmýšlím, než aby hospodyně zapila svou pošmurnost. Hanbím se za to, že na každého škaredí, nejhůře však na mne, chci mít manželku veselou. Dnes k této věci je večer příhodný, každý jiný v roce den marně by toho požila, pročez déle se nevzpouzej, chceš-li mi pomoci. Což vidělas, že jsem vedle ní kdy zažil chvíle radostné, znáš mne co člověka zlého, který nezasluhuje, aby byl šťasten a spokojen, že tak tuze se zdráháš?“

Franík mluvil hlasem tak úpěnlivým, zaklínal se jí tak slavně, že jen k dobrému pomoci její si žádá, vypravoval od slova k slovu svou rozmluvu s bratrem a ovčákovu radu, aby viděla, že nic před ní neskrývá, až matka moje skutečně mu uvěřila a slitovavši se nad ním slíbila, že učiní k slovům jeho. Když hospodyně, vrátivši se za chvíli nato do sednice, z níž se byl Franík vytratil, mléka k večeři jako obyčejně na ní si žádala, přinesla jí je v hrnku hospodářem jí podaném. Józka jí jej vzala z ruky,

měla patrně žízeň, a jedním jej vyprázdnila douškem, takže ani kapky v něm nezůstalo.

Tu připadlo mé matce, že Franíkovi přec jen svolit neměla, a plna strachu utekla ze sednice. Byla by bůhvíco za to dala, kdyby jí nebyla mléka podala, teď ale bylo ovšem již pozdě toho želet.

Když za nějakou chvíli zas do sednice vešla, byla hospodyně všecka v tváři změněna, očividně ji rozpalovalo nesmírné horko a oči její podivně se svítily; zdáloť se matce mé, že je má ještě jednou tak velké než jindy, podivně roztažené. Motala se, chtěla-li po něčem sáhnout, vždy sáhla vedle, zrovna jako by se byla nejsilnějšího napila vína. Chtěla jí dát nějaké rozkazy pro zejtrejší den, kdež se měl ponejprv v roce dobytek vyhnat na pastvu, a nemohla pro těžký jazyk, na němž se jí slova neustále pletla.

„Nevím, co to jde na mne najednou za spaní,“ konečně ze sebe vypravila, „nemohu nic do rukou vzít, ba ani na nic myslit. Půjdu si lehnout, přivstanu si, zejtra k tomu, co jsem dnes nedodělala.“

Hospodyně si chtěla druhý den přivstat, ale zatím byl každý v domě téhož rána dříve na nohou než ona, kteráž jindy vždy bývala nejprvnější při práci. Čeládka nemohla se jí ani dočkat, nemálo reptajíc, že právě dnes se chtělo selce zaspát. Jestliť pověra, kdo v tento den dobytek nejdříve vyžene, že bude mít po celý rok nejpěknější v celé vesnici. Služky nechtěly vyhnat bez hospodyně, kteráž má sama pustit dobytek z chléva, aby příštího roku jistě se dočkala, a plakaly zlostí, slyšíce ze všech stran z ranní mlhy na horách ležící veselé bičem práskání skotáků, rochtání rolniček na krku krav, mečení koz, smích a křik mladé chasy, vodou navzájem se polívající, aby zůstala po celý rok čiperna. Věděly, že utrží za své opozdění notný posměch i že jim bude po celý rok při každé příležitosti vyčítáno, kterak si umí čeládka u Potockých přivstat a pospět.

Když ale hospodyně nikterak se neobjevovala, vyslaly děvečky mou matku, aby ji šla budit. Matka šla, na celém těle se chvějíc; myslila nejinak, než že hospodyně skonala následkem nápoje. Volala u komory, co v ní hlasu bylo, klepala na dvéře, co síly měla, ale nikdo se jí uvnitř

neozýval. Do komory nemohla, klíč byl uvnitř otočen. Nebylo jiné pomoci než vlézt tam po žebříku oknem.

Nebylať Józa mrtva, nýbrž dosud pevně spala, tiše a pokojně přitom oddychujíc a květouc jako pivoňka. I zdálo se matce mé, že ji nikdy ještě tak krásnou neviděla jako dnes na loži, zahalenou tím mořem černých dlouhých vlasů. Ale ani ona, ani žádný jiný ji vzbudit nemohl, nechť s ní dělali co dělali. Spala klidně a sladce ještě celý den a celou noc, ráno nato pak na chvíli prokoukla, ale než mohla matka moje u ní bdící slova z ní dostat, už zas do peřin se zvrátila a opět spala den i noc v jednom kuse až do rána.

Všichni dlouhého spánku toho se lekali, jen hospodář ukazuje na její ruměné tváře pravil, že to nic není, že zaspává zajisté velkou nemoc, že bude po této dřímotě asi hodně zdráva.

Józa probudivši se konečně a vstavši z lože, potácela se neustále jako ve snách, s velkým jen namáháním to a jiné promluvila, pořád slova a pojmy si pletouc. Franík však stál pořád na svém, že jí nic není, že jí to jen vstoupila krev k hlavě, že jí to přejde, bude-li se nějaký čas šetřit, i svěřil matce zatím klíče, aby ona dělala hospodyní, dokud se selka nevzpamatuje. Jak jí přitom bylo, snadno si pomyslíte, doufala, pořád doufala, že se to zjinačí, ale místo k lepšímu to šlo s Józou k horšímu. Co pronášela, bylo bez ladu a skladu, co do ruky vzala, obráceně postavila; nebylo do její práce nic jako do její řeči, chodila po domě bez zaměstnání a úkolu jako malé dítě. Ponenáhlu po okolí se rozneslo, že Józa se pomátla, ale Franík to trpět nechtěl, a kdokoliv mu s takovou přišel, s tím zle se pohádal, že chce jeho domu daremně učinit hanbu lživými pověstmi. Nepřestával tvrdit, že jí vlastně nic není, že jiného nemá než těžkou hlavu a trochu závratí, a zacházel s ní všem lidem kupodivu jako s nevěstou přemilou. Józa již ho neodstrkovala, aniž se mu jako jindy vyhýbala. Zval-li ji ke stolu, bez odporu vedle něho si sedla a jedla, dokud k tomu jí domlouval; pousmál-li se na ni, usmála se naň i ona, ale úsměvem tak prázdným, že matku mou více dojímal, než kdyby byla zaplakala; pohladil-li ji po tváři, máchla jen rukou, jako by si chtěla odehnat mouchu obtížnou; již neslyšela matka moje ani jednou, aby od sebe ho odpuzovala slovy opovrživými a divokými. Zakrátko uhostila se

na tváři hospodářově taková spokojenost, jakéž v ní nikdy nebylo; hospodyně byla ticha, necítila patrně svého neštěstí, jen matka moje měla oči pořád plny slzí, nemohla se na sedláka nikdy podívat, když bera ženu za ruku se usmíval, zhrozila se pokaždé toho úsměvu, jako kdyby byla na hada šlápla.

Někdy zabloudila Józa k vrbám. I zdálo se, že sedíc pod nimi a naslouchajíc šelestění jejich listů a šplouchání potoka, nabývá vědomí, že pak cítí, velký na ní že se páše hřích, strašlivý blesk někdy z očí jí vyšlehl, zprudka si mnula čelo, jako by za ním vzkřísit chtěla zmrtvělé upomínky. Ale za několik okamžiků marného namáhání vždy zas jí sklesly ruce v klín a podobalo se, jako by roušky ještě hustší pak obestíraly dřímajícího v ní ducha. Někdy zas bloudila, lomíc rukama, okolo stavení a velké slze kanuly jí přitom z očí. Potkala-li pak matku mou, tož ji zastavila, jako by ji poznávala, s ní mluvit si žádajíc, ale nikdy se jí nepodařilo rozpoutat jazyk ohromený, odešla od ní zas hlasitě úpějíc. Na takový zásvit rozumu následovaly zas týdny mrtvého poklidu, kdežto nedala nejmenší známky, žeť v ní duše.

Jednou zrána Józa se probudila, zdálo se jí, že neobyčejně pevně dnes spala, neboť nemohla si nikterakž vzpomenout, co bylo včera a co přede včerešním, zdali jest dnes sobota či neděle, jestliže se kopají na polích brambory či jsou-li žně, neb berou-li se teprve sena domů. Sbírajíc svoje myšlenky na posteli se posadila, podivivši se nemálo své pusté prázdné hlavě i slabosti tělesné. Vtom klesl pohled její stranou a utkvěl s největším úžasem na košíčku vedle její postele, v němž spalo děťátko malounek. Vedle košíčku na zemi ležela moje matka, v hluboký pohřížena spánek. Byloť časně zrána, první červánky zaruměnily teprve komoru.

Józa nemohouc si přítomnost dítěte i služky nikterakž vysvětlit v komoře, již vždy za sebou zamykala, zprudka zatřásla mou matkou. Snadno si pomyslíte, jak radostně tato se zalekla, spatřivši, že ji to budí hospodyně a že v jejím zraku již není stopy pitomosti či dokonce pomatenosti. Tedy měl Franík přec pravdu, slibuje jí, že se z toho všeho proběře a úplně zas uzdraví.

„Jak jsi se sem dostala a co tu děláš? Kdo se opovážil dát mi sem tohle dítě?“ zostra se jí otázala.

„Kdepak chcete, aby bylo, ne-li u vás?“ zajíkala se matka moje.

„Umyj se dříve studenou vodou a pak mi odpověz, vždyť nevíš, jak se ti jazyk obrací,“ Józa se rozhněvala.

„Ne já, ale vy se musíte vzpamatovat,“ matka moje opět nesměle se ozvala, „nedivte se, že si nemůžete hned na všechno vzpomenout, když tak dlouho o sobě jste nevěděla.“

„Což jsem stonala, že o sobě jsem nevěděla?“ Józa se podivila. „Cítím na sobě skutečně velkou ducha i těla ochablost. Ale vždyť to možná není, když bych byla stonala? Dnes v noci? Vždyť jsem byla ještě včera úplně zdráva, ještě vidím, kterak jste pálili čarodějnice, to bylo na všech stránkách plamínek, zrovna jako by se byl nad horami spustil ohnivý déšť.“

„Čarodějnice budeme pálit teprv za týden, je tomu rok, co jste viděla ten ohnivý na horách déšť.“

„Snad mně nechceš namluvit, že tu na posteli ležím celý rok? Jdi, jdi, holka, a umyj se, jsi skutečně ještě ve snách, pak teprve spolu zas pohovoříme.“

„Na posteli ležíte ovšem teprv týden, co je tu ten hezký chlapeček na světě, ale o sobě nevíte celý bez neděle rok. Právě po noci filipojakubské na vás to přišlo...“

„A co na mne přišlo?“ křikla Józa, za hlavu se zachytivši, načež prudkým hnutím nad dítětem se naklonila. Leželo v proutěném košíčku v bílých plenkách jako z růže poupě. Ale couvla jako štírem uštknuta, její tahy na ni hleděly z tvářičky dítěte, to byly její oči, které, probudivši se křikem jejím, na ni upřelo...

Józa padla hlavou nazad, myšlenky v ní patrně tak děsně zakolotaly, divže se jí návaem jich nerozpoltila. Konaly dnes zas po roce služby svoje. Franík vida, že je žena skutečně nemocna, netroufal si v určitý den jí „namíchat“, myslil si, že pro jednou tak zle nebude, jak to pomahač dělal.

Záhubné výpary ošemetného nápoje lásky, schopnosti nešťastné ženy ohromující, z mozku znenáhla se vytratily a duch její se vyjasnil.

„Ty lžeš, ty v hrdlo lžeš,“ zvolala, znovu se vzchopivši, „tohle dítě moje není, nebyla jsem rok bez sebe, to všechno jen tak zosnováno nějakými pletichán, jimž za nástroj se propůjčuješ. Běda tobě, žes tak mladá ještě a již tak zkažena, ale koho by nepokazil morový vzduch tohoto stavení. Vše tu pokažené a nahnilé. Styd' se, holka, styd', a přiznej se mi, jak do komory té jsi se vzdor zamčeným dveřím dostala, čí dítě mi to podstrkuješ a proč...“

„Rodička boží ví, žeť každé moje slovo čistá pravda,“ zaplakala matka moje plna úzkosti. Nemohla pochopit, proč se netěší z děťátka, jemuž darovala život, obestřena jsouc ještě mlhami omámenosti duševní, proč na ně pohlíží zraky tak divokými.

„Nepřidávej lež ke lži, podvodnice,“ křičela Józka, pořád hlavu si držíc a všecky síly duševní napínajíc, aby samu sebe přesvědčila, že to, co tuší, pravda není a být nemůže, nic mi nenamluvíš, ničím mne nespleteš. Vím navlas, co včera se dělo, zrovna jako by se dělo teď. Nasypala jsem písek před práh při svitu prvních hvězd, ještě vidím, jak na nebi se leskly, na dvéře jsem udělala křidou tři křížky, na práh položila jsem třikrát po dvou stéblech... pak do sednice jsem se vrátila, kde tys u kamen v soumraku stála. Řekla jsem ti o mléko, šlas a přineslas mi je, ještě cítím, jakou mělo trpkou na jazyku chuť, pomyslila jsem si pijíc, že budu musit dát sklep zas jednou vypařit – vtom na mně vyrazilo horko, hlava se mi zatočila, chtělo se mi spát... ještě nikdy se mi nechtělo tak spát jako včera po tom mléce...“ Vtom se zarazila, upjala oči na služku, hrozné v nich se zablesklo podezření.

„Proč mělo mléko takovou chuť, proč se mi chtělo po něm tak tuze spát, proč se zardíváš, proč se třeseš?!... Již vím, co se mi to stalo, tys mi namíchala!“ strašlivým zvolala hlasem. Matka moje nemálo se zhrozila.

Jak jen si můžete o mně pomyslit tak hanebnou věc,“ zaštkala, „ani já, ani nikdo jiný vám nenamíchala, ale abyste si přestala myslet tak ošklivé věci, tož vám raději povím pravdu, nechť mne za to hospodář ihned odsud

vyžene. Dalť vám muž váš něco od pomahače uvařit, anť bratr, jemuž si na vás stěžoval, k tomu mu radil, a já vám to musila dát vypít. Když jsem se zdráhala, zahrozil mně, že rodičům nikdy již nepustí záhony a mne že již tu nestrpí. Zaklínal se mi bohem, že to nic zlého není, také vám po tom jiného nebylo, než že jste trochu zpitoměla. Nehoršete se proto naň, nechtěl, než abyste zapila svou pošmournost a k němu nevlídnost, styděl se za to před lidmi, přál si ženy přívětivé a veselé. Odpusťte jemu i mně, já na nic zlého si nepomyslila, a jestliže on v očích vašich se provinil, tedy to učinil jen z lásky k vám. Věřte, že vás má tuze rád, míval o vás starost a péči zrovna jako milenec o milenkou, pořád byl vedle vás...‘

„A já ho neodkoplá, já ho neuškrtila,“ křikla Józka, že matka moje myslila, tenkrát že má srdce vedví, tak ji žal hospodynin pronikl.

Vtom dvéře ztichounka se otevřely a Franík na prahu se objevil. Spal v sednici za komorou, a slyše najednou nad sebou křik, myslil, že dítě náhle ochuravělo a chůva že si s ním rady neví, i přišel jí na pomoc. Toho se nenadál, že žena náhle z omámenosti se protrhla. Vida, co se dělo, ovšem nemálo se zalekl, připomínaje si slov pomahačových, že opomněli jednou dát ženě včas užívat, huře že s ní pak bude než předtím, avšak přes to přese všecko nemohl přec zatajit úsměv škodolibý, když zrak jeho se zrakem Józiným se setkal. Přec na ni vyzrál. Tím dovršil míru.

Józka jedním skokem z lože se vymrštila, vleknouc za sebou prostěradlo jako duch příkrov svůj. Ba, byl to puch, zlý duch, a nikoli již žena, kteráž hlasem po celém stavení dutě se rozléhající, obě ruce hrozebně k nebi vyzdvihnuvši, zvolala:

„Zdaž, ó bože, bídnějšího jsi stvořil tvora nad ženu?! Kde asi bloudila spravedlivost tvoje, když muži ji vydals všanc, když stanovils, on že pánem jejím bude, nechť si udělá ze srdce jejího podnož, nechť duši její rozškube jako dítě na louce kvítko, nechť lásku a čest její v bláto zašlape, hříchem že to nebude ni před tebou, ni před lidmi?! Kterýžto zeměplaz svíjící se pod nohou lidskou je ničemnější mne, ženy zhanobené? Každý vlas na hlavě lidské prý počítáš, a slze ronící se z očí žen nepočítáš? Každý zločin tresceš mečem plamenným, jen na ženě-li spáchána mužem křivda, zrada, vražda, tu odvracuješ tváře, aby ti nebylo trestat

oblíbence svého? Avšak tenkrát pomstít musíš! Dovolávám se práva věčné pravdy, které vše přetrvá, co je a bude, které nezhyne, i kdyby země se propadla, nebesa se zbořila a trůn tvůj se překotil. Oslyšíš-li mne, pak volati budu, kamkoli mne zatratíš, aby to slyšelo i slunce i hvězdy i kůry andělské a lidstvo i propasti pekelné, že nejsi, že nikdy nebyls, zvuku jen a stínu že se klaněli a báli... a smáti, nahlas smáti se budu, poženou-li pak andělé zlí, tebou z ráje postupně vyvržení, útokem na bašty hradu tvého nebeského a budou-li ti chtít vyrvat žezlo. Ba vyrvou ti je, neb zeslabena bude pravice tvoje, spravedlnosti-li se vzdáš; onať pavézou a štítem tvým, základ, po němž nohy tvoje kráčejí, roucho, v němž se obláčíš, a koruna hlavy tvé, bez ní přestaneš být i ty. I dovolávám se tedy podruhé a potřetí práva věčné pravdy, žádajíc si na tobě, aby plémě to podvodné pod střechou tou zrozené týmž hříchem vyhubeno a zničeno bylo, čím na mne se provinilo, nebudiž při Potockých nikdy již lásky poctivé—'

A Józa z dveří se vyřítila. —

Když matka moje, vzpamatovavši se po hrozném tom výjevu, šla hospodyně hledat, našla ji pod vrbami u potoka, mčelať v sobě nůž, který prchajíc sebrala v síni domu, jehož prah naposledy překročila...

I přikryla mrtvolu vrbovím... V noci ji tam Franík ve vší tichosti a tajnosti pochoval.

Ležít' prabába Potockých skutečně pod křížem u potoka.

Od té doby nebylo při žádném z Potockých lásky poctivé. Každý vždy vlastní vinou zakrátko pozbyl štěstí manželského, připraviv sebe a děti svoje o mír rodinný. Matky, nenávidíce v dětech otce úkladného, za hříchy manželovy se jim mstily netečností či ranami. Tenkrát nejskvěleji se ukázalo, že kdo se dovolává práva věčné pravdy při věci spravedlivé, od boha odstrčen býti nesmí, aby zeslabena nebyla moc jeho na pravdě založená a nedostalo vrch peklo, jehož základem nespravedlnost a lež. Nezapřelať Józa přec jen, žeť dcerou otce svého, od něhož slýchala o této klatbě a znala účinek její, i bylot' jí dobře povědomo, že není rodu na

ní se prohřešivšímu od ní pomoci, mstila se mu konečně za všechno zlo na ní spáchané, co nejhrozněji mohla.“

Mlynářka dávno umkla, než byli posluchačové její s to nějaké slovo ze sebe vypravit. Ze všech pohledů zírala hrůza.

„Což se neporadili Potockých s knězem, jaká by jim byla pomoc?“ ozval se konečně občan přespolní, „snad kdyby byli dali na modlení neb vykonali nějakou dalekou pouť...“

„To vše učinili, modlili se a putovali kraj světa, vedle toho se radili s pomahači, čarodějnicemi a zaříkači, kde o nějakém slyšeli, ale to i ono bez výsledku zůstalo,“ mlynářka odvětila. „Hned druhý den po smrti Józiny vyslal Franík matku mou potajmu k Mikšovi se zprávou, co se událo, a zdaliž by nemohl ovčák kletbu jaksi zaříkat. Mikeš se smál, slyše, že se Józka dovolávala na Potockých práva věčné pravdy boží, ale matka moje usilovala, musil s ní k ovčákovi. Ten ovšem tuze se zalekl a Mikšovi teprv vyložil, co to znamená. I zhrozil se Mikeš a ze všeho z úzkosti dopodrobna se vyzpovídal, co na Józe byl spáchal. Teď teprv matka moje hospodyně vždy zádumčivé porozuměla a odprosila ji v duchu, že se tolikrát na ni pro její pošmurnost horšila, vyčítajíc jí, že muži laskavému stejnou měrou nesplácí. Srovnávajíc, co od Mikše slyšela, s tím, co hospodyně ze spaní pokřikovala, když v posledním témdni u ní bděla, viděla život ženy nešťastné před sebou jako v zrcadle. Vrátila se k Franíkovi s nepořízenou, ovčák mu vzkázal, že od klatby té ještě žádný člověk sobě nepomohl. Nato upadl Franík v takovou těžkomyslnost, že lidé o něm si povídali, že od ženy se nakazil, pozbýváje rozumu jako ona. Přestal chodit mezi lidi, každému šel zdaleka z cesty, s nikým do hovoru se nedával a na hocha svého nemohl se ani jaksepatří podívat, zalekl se ho, jakmile mu přišel na oči. Nedočkal se žádného věku tak jako Mikeš, který byl vlastně celého toho neštěstí původcem. Dobył si hladkým svým jazykem sice skutečně slečny, dcery to svého představeného, ale brzo naň se vyradilo, že jezdívá k němu na zapřenou pověstná ženština, krčmářka to z hor, dávná jeho známost. Žena uražená od sebe ho vyhnala a tchán rozhněvaný vyhnal ho ze služby. Jinde ho přijmout nechtěli, když tak špatná o něm šla pověst, musí teď jít za sprostného hajného, začož nesmírně se styděl. Zapíjel svou zlost a hanbu tak

dlouho, až přitom přišel bídne o život; našli ho ráno kdesi v příkopě, kamž v opilství byl spadl. Józin syn dostal hodnou a hezkou ženu, ale sotva byl s ní rok, již se mu začala nelíbit; koukal za jinými, až k rodičům mu utekla. Žádal jí sice nazpět, ale když k němu se navrátila, doufajíc, že se polepšil, tropil ještě hůře, i musila znovu od něho. Dělal tak dlouho zle, až ji usoužil. Pojav ženu druhou, nenakládal s ní lépe, ta ale mu to splatila, utekla mu s vojákem. Matka moje s hrůzou viděla, kterak se Józina kletba vyplňuje. Neměla chvíle radostné a spokojené, neustále jí tanulo na mysli, že i ona v tom má nějakou křivdu. Aby vinu svou poněkud napravila, přemítala téměř dnem i nocí, kam a ke komu by se obrátila pro nějaký v tom prostředek. Tu slyšela, že přebývá v lesích krkonošských přepobožná poustevnice, kteráž mluví každou sobotu s Pannou Marií. Ihned na cestu se k ní vydala. Po dlouhém po lesích bloudění konečně šťastně k její jeskyni se dostala. Padla před svatou stařenou, již dosahovaly bílé jako sníh vlasy až po paty, na kolena, vše s pláčem jí vyjevivši. Dlouho přemýšlela poustevnice, vše dobře uvažujíc, konečně pronesla, že kde žena ztratila, jen žena spasit může, což v ten smysl matce mé vyložila, že kdyby k Potockým se dostala žena, která při muži by vytrvala v lásce, trpělivosti a ctnosti, děj se s ní tam co děj, a po všech ústrkách a křivdách utrpěných na smrtelné posteli rodu tomu srdcem tak zbožným žehnala, jak Józa duší nenávistí plnou mu klnula, tož že by modlitba nad kletbou zvítězila a Józa by musila u boha před ženou tou ustoupit.

I litovala matka moje, co vlasů na hlavě měla, že pro mne žádného jmění nemá, jinak bych si prý byla musila vzít některého z vnuků Józiných, snaživši se klatbu z nich snít. Vzkázala ovšem Potockým hned, co od poustevnice slyšela, ale oni toho málo dbali, nevěřili, že by jim věc taková pomoci mohla, když je nemohli zprostit zla ni kněží, ni čarodějnice. Znajíc matčino přání, toužila jsem po dceři, abych, vychovavši ji pečlivě, k Potockým ji provdala, zjednajíc matce aspoň v hrobě mír. Přetěžce nebohá se světem se loučila, pořád se jí zdálo, že s velkým na svědomí hříchem před boha vstoupí. Ale bůh mi snad dcery nedopřál, abych jí marně babičce neobětovala, zajisté by bylo kleté stavení poznalo o jednu nešťastnou ženu více; Potockých úklady na ženách musí páchat a tím se ničit a hubit, právo věčné pravdy boží nikdo již nezviklá... Ale teď dost o

Potockých,“ mlynářka vstávajíc od stolu doložila, bylat' vlastním svým vypravováním všecka rozechvěna, „neptejte se mne již na nic, dokud o tom sama nezačnu. S truchlivým srdcem na to pomýšlím, co stálo matku mou dobrou tolik trapných hodin, na smrtelném loži ještě to oplakala, že Franíkovi přec jen svolila.“

Vyhověli jí, nikdo již otázkou ji neobtěžoval, ač měl ten i onen ještě leccos na mysli, na co by se jí byl rád přeptal, nejvíce Evička, v níž buchalo srdce, ale o spaní dnes nebylo ani řeči. Stoupla si v komůrce k oknu, odkud se nehnula, až se jí vycházející slunéčko tázavě pousmálo do tváře ubledlé přemítáním o nešťastné Józe a o nešťastném osudu jejích potomků.

„Už jdu,“ pravila Evička, uvazujíc si proti slunci na hlavu bílou loktušku, tu s tím velkým vyšívaným v rohu květem a s těmi širokými kolkolem krajkami, načež si podala z povalu košíček, zavěsivši si jej na rámě.

„Jdi, jdi, abys ještě za dne se vrátila,“ mlynářka vlídně pokynula. Vyšla za schovankou na prah, se zalíbením za ní hledíc, dokud za olše nezašla. To jí to dnes slušelo, ač nebyl žádný svátek, byla přec svátečně ustrojena, měla na sobě růžovou novou sukni a damaškový živůtek barvy obláčkové.

„Kam se to děvče tak vyparádilo, vždyť to nebývá ani v neděli u ní zvykem,“ mlynář se podivil, přistoupiv k manželce.

„Což nevíte, že máme zejtra svatého Jana Křtitele?“

„Na to jsem ovšem nevzpomněl, což chce ta holka provozovat nějaké čáry?“

„Jen jdite,“ mlynářka na muže se mrzela, „takové děvče a čáry! Chce stlát pod stůl a jde si na hory pro kapradí a kvítí lesní, zde v těch našich hájích krávy již všecko vypásly.“

Mlynář po tomto objasnění přestal se divit, že se Evička tak vyparádila. Jdou-li horačky v podvečer svatojánský sbírat kvítí lesní i luční, vždy

svátečně k tomu se ustrojí. Kvetoucí žeň, již si domů přinesou, podestýlají pak po večeři pod stůl a nechají ji tam ležet až do příštího večera, načež pečlivě ji seberou a dobytku do píce ji přimísí. V kterémžto stavení obyčejně toho se nešetří, dobytek prý neprospívá. Podestýlá se pod stůl svatému Janu na památku. Na své pouti světem přišel prý také jednou k chudé ženě, o nocleh ji žádaje. Pustila ho s radostí do sednice, avšak byla tak chuda, že mu nemohla ani slámy poskytnout. Hanbila se za to a slzíc vyšla ven, natrhavši na lukách a v hájích nejvonnějších bylin, z nichž hostu pak lůžko měkké připravila. Když ráno se probudila, byl ale noclehář pryč, i zarmoutila se znovu, myslila si, že snad bez pozdravu odešel, poněvadž se mu to špatně spalo. Avšak když počala kvítí s podlahy uklízet, našla pod ním tolik peněz, že si mohla za ně pořídít peřin až do stropu.

Evička spěchajíc do hor pro kapradí měla ještě úmysl jiný, s nímž před mlynářkou se nevytasila, poněvadž si byla vyžádala, aby se jí nikdo o Potockých dříve nezmínil, dokud ona sama o nich nezačne. Chtěla se totiž při vhodné příležitosti podívat na místa, kdež onen hrozný se odehrál děj, mlynářkou onehdy vylíčený. Vypravováním mlynářovým u kapličky stali se Potockých předměty soustrastné její zvědavosti, avšak výklad mlynářčin ji dojal, že nemohla téměř od té doby na nic jiného myslit než na rodinu kletou; zajímala ji nad vše. Chyby její nezdály se jí žádnými chybami; což nemusili Potockých hřešit? Jako jiným štěstí či neštěstí, tak jim byl souzen hřích, všude na ně číhal, doma i jinde, nemohli mu uniknout, nechť si dělali co dělali, kdož tedy je mohl odsoudit? – Zdalíž bylo lze pomyslit si mučeníctví hroznějšího?

Dosud byla Evička o podobných příbězích jen četla, považujíc je víceméně za výmysly sepsané lidem pro poučení či výstrahu, kam zavede člověka vášeň, faleš, zrada, a jestliže je měla za pravdivé, tož aspoň se domnívala, že se udály v jiných krajinách, mezi jinými lidmi; nikdy jí nepřišlo na mysl, že by se mohlo cosi podobného udát v rodných její horách, a teď najednou slyšela o rodu strašnou kletbou stíhaném, žil jí nablízku, viděla místnosti osudné téměř z okna svého, znala osoby, kteréž ještě obcovaly se strůjci strašlivých těch událostí. Pakli pohlížela dříve k horám, hledajíc tam útrpně stavení, kdež se zrodili bratři jednu

dívku milující, tož teď teprv plna účastenství nejživějšího zraky k nim obracela, sledujíc na nich stopu nešťastné Józy, která tak vřele milovala a tak strašlivě se mstila, a smutně dívka samy sebe se tázala, kdy asi uslyší, že podlehli i nynější potomci její mstě, vznášející se nad střechou jich otcovskou jako chmura bleskonosná, jejížto záhubné střely zničily ve všech srdcích pod ní zrozených, jakmile po lásce zatoužily, cit pro právo a pud k dobrému. Nejsladší duše opojení u nich v šílenství se obracelo a nejsvětější mezi lidskými dušemi páská hanbou jejich se stávala. Kdož by jich nebyl politoval, bludy jejich napřed jim prominuv?

Evička by byla některou přítelkyni ráda požádala, aby jí mladé Potocké v neděli v kostele ukázala, ale netroufala si o nich začít. Děvčata by si byla myslila, bůhvíproč na ně se táže, a pravou jim přec nemohla odhalit příčinu. Zajisté by byly i jiným, snad dokonce i jim samým o tom pověděly, že se na ně přeptává, a Evičce by byl z toho pošel posměch. Dosud nechtěla o žádném hochu vědět, neohlédla se po žádném, jak družky její činily, a kdyby byl býval nejhezčí. Náhodou jen slyšela, že Potockých ‚starý mládenec‘ se nazývá Ambrož, s tím že skutečně pranic není, tím více ale líbil se děvčatům mladší, Štěpán. Avšak velice tomu se divily, že jemu se doopravdy dosud nechce líbit žádná. Ač se nejbohatší a nejhezčí holky o to pokoušely, málo dbajíce pověsti, že u Potockých se vede manželkám zle. Některé to měly za lichý klep, jiné věřily Potockým, svádějíce vše na ženy, které tam se dostaly, a zas jiné si myslily, že co se stalo, nemusí se nadál stávat. Nebylo jedině, které by se bylo za touto příčinou místo nelíbilo a hocha nechtělo.

Evička dostoupivši hory zbožně se pohroužila do stínů lesních. To velebné ticho, ty vysoké kmeny, ty mlčelivé balvany skalní mezi nimi rozseté, ty proudy světla mráкотou větví tisíci zlatými krůpějemi prosakující na mech, kde provozovaly hru tichou a tajemnou, vše dnes zvláštní na ni činilo dojem. Tak, zrovna tak to tu bylo, když Józka sem na trávu a jahody chodívala.

Nebohá Józka!

Evička nemusila dlouho hledat studánku, kde Józka se zrádným se scházívávala Mikšem, dosud ji obklopovaly nejkrásnější a nejstarší v lese

buky, v temnou klenbu nad ní se spojivší. Pně jejich byly tak šedé, omžené, tvrdé jako skála, z níž se prýštil pramínek milojasný, s tichým klokotáním dole mechem se plouže. Byly to zajisté tytéž stromy, které slyšely ošemetná slova Mikšova, tytéž, o které se opírala Józa, když v ní zaplesala duše dokořán lásce se otvírající. I zdálo se Evičce, že ta studánka přetéká slzami Józiny mi zde vyroněnými, když marně a zas marně na Mikše čekala, slyšela v tesklivém šumotu stromů ozvěnu její nářku a v paprsku ruměném slunce se nížícího u svých nohou viděla stopu nešťastné její v krvi utonulé lásky.

Víc a více v upomínky ty se ponořivši bezděčně se jala sledovat křivolaký potůček běh, aby viděla, kudy pluly Józiny kytice tak radostně uvité, tak zoufale do vody metané. Dlouho se vinul ve vonném chladu lesním, pilně sbíraje stříbrné nitky mezi bujným rostlinstvem se třpytící, a když z jejich pásma utkal širokou průzračnou roušku, počal volně spadávat do údolí, splýváje s temene hory jako závoj běloskvoucí s hlavy pyšné panny, v zelené roucho svatební oděné, a hlučně a čerstvě spěchal pak lesknoucí houštinou. Snivě pohlížejíc do hedbábných vlnek jeho, slyšela z nich Evička ještě jednou smutnou zvěst o Józine bezradostném mládí, o smrti bratra milovaného, o podivínství otce krutého, o jejím setkání s Mikšem, při jejížto prvním naň pohledu srdce její puklo jako poupě čarovné, z něhožto se vyloupila láska jako květina temnorudá, žhoucí, zářící, vůně opojující, vzácný to plod duše vzácné, již prostá mysl toho, kdož k životu ji vyvolal, nerozuměla. Nezapně si s ní hrál a unaven jejím leskem a její vůní na ni šlápl, i vystříkl z ní jed, žravý to jed, otravující jeho rod od pokolení k pokolení...

Najednou si Evička povšimla, že počíná les po druhé straně značně řádnout, jedle a smrky ustupovaly osikám, pak vrbám, staré své kořeny ve vodě koupajícím, za nimiž se rozkládal ovocný sad, tak hustý skoro jako předtím les. Opodál mezi štěpy se černalo staré velké dřevěné stavem s rozličnými výstupky, pavlačemi, schody, jakýchž Evička ještě nikdy neviděla. Nad stavením strměla vysoká nahá skála a na skále polozbořená chaloupka.

Evička náhle se zastavila, ještě jednou pozorněji se ohlédla a polekaně ucouvla. Teď teprv viděla, že mezi vrbami právě naproti ní vypínal se

kamenný kříž, zvětralý a šedý... nebylo pochybnosti, dostala se v myšlenkách dále, než hodlala. To staré černé stavení bylo u Potockých, to zbořeniště na skále rodiště Józino, na těch vrbách byly se zachytily její kytky... ten kamenný kříž – její to náhrobek...

Dlouho patřila Evička na kříž, než se odhodlala přeskočit potok a k němu blíže přistoupit. Chtěla se na to všecko jen zdaleka podívat, a teď stála uprostřed bývalého jeviště událostí osudných, na místě samém, kdež nejsmutnější z celého černého pásma činů byl spáchán skutek.

Několik ke kříži vedlo stupňů, nebyly vyšlapány, nýbrž samy se drolily vlhkostí, nasvědčovala tomu vysoká tráva mezi kameny bujně vyrůstající, že tu as málokdy člověk k modlitbě pokleká. U nohou kříže byla tabulka zazděná s nápisem již napolo setřeným, že byl tento kříž postaven Fraňkem Potockým a řádně vysvěcen na počest svatého Josefa pěstouna a svatého Františka Saleského roku 1797.

Evička spočítala, kolik tu stojí let, i podivila se, že tomu již tak dlouho. Přes půl století tedy hnila Józa již v zemi, nebylo z kostí její zajisté již ani prášku, a dosud bloudilo po světě strašidlo uražené její lásky, vraždíc mír a štěstí v rodině její, dosud se tam nahoře neslitovala nad bídou dětí dítěte svého, dosud v nich pokutovala potomky rodu úkladného, na ní se prohřešivšího, a bída jejich byla pro ni rajskou rosou. Za to nežehnal nikdo z nich jejímu popeli, nenavštěvoval jejího rovu, nepomodlil se tu za ni ani syn, ani vnuk, ani pravuk. Děsili se jména jejího, zlořečíce její památce; ležela tu vyvržena ze spolku lidí, jako by mezi ně ani nepatřila, zahrabána tu jako kus lesní zvěře – jaký to život, ten její život, jaká to smrt a jaká to věčnost!

Hrůza, uchvátivší Evičku při pohledu na hrob samovražednice a mstitelky neuprositelné, ustoupila opět hluboké soustrasti. Zde tedy sedávala, sem se utíkala? Na co as myslívala? Vždyť ji musilo bolet, cokoli na mysl jí přišlo, žádná vzpomínka blahá a slastná ji nepřijala v náruč chranlivou, každá myšlenka hned se obrátila v hrot jedem napuštěný, k srdci jejímu namířený, kamkoli zabloudila její duše, odevšad se vrátila zkrvácena pod břímě němého neštěstí, do vazby nesnesitelného porobenství, z něhož nebylo vybřednutí... Zdalipak přec někdy toho neželela, že nevydala

Mikše zlobě bratrově? Nikdy toho nelitovala, že zaň obětovala poslední, co měla – samotou svou? Opovrhujíc jím co zrádcem, přec ještě v tajnosti duše naň vzpomínala? Což mohlo srdce jako její zapomenout? Snad mu někdy přec odpouštěla, pociťujíc radost truchlivou, že mešká tam, kde on se zrodil, že ji stíní stromy, pod nimiž si hrával co hoch, že je jí lze stopovat hry vln, prýšticích se ze studánky, kde zažila hodiny nezapomenutelné, plny klamného štěstí! Snad ji blažila i myšlenka, že některý okamžik přec ji miloval, že nebylo každé slovo jeho lží, že se od ní neodvrátil, anať se mu znechutila, nýbrž že ji musil opustit stav se pánem a že to učinil jedním rázem, aby nebylo loučení tak traplivé? Sedíc u zpívajících vlnek mělat' aspoň jedinou útěchu, že dopít kalich utrpení pro tento svět, horšího že ji již potkat nemůže, než co teď šíjí její k zemi sklánělo... ale i v tom se zmýlila, nejhorší, nejneslýchanější ještě na ni čekalo...

Evička sklesla na nejvyšší u kříže stupeň, a vybírajíc z košíčku několik hrstí květin v lese nasbíraných, začala vít z nich věnce.

„Zajisté jsem já první, kteráž pro tebe věnec vije, ty nejnešťastnější mezi ženami,“ pravila v duchu k Józe, pojivši květinu ke květině, „ta rosa na něm, to jsou slze moje, pláči pro tebe i nad tebou. Vytrpělas víc než tisíce a tisíce vespolek, avšak právě lépe že víš než tisíce, co to utrpení, nad dětmi svými konečně se rozpomeň. Dávno již zpráchnivěli, kdož tě urazili, co medle ti udělali ti, kteří za tebe ani ještě na světě nebyli, že je stále pokutuješ? A čím se provinily na tobě všechny ty ženy jejich, že k stejnému s tebou je odsuzuješ losu? Tresceš je za lásku jejich k rodu nenáviděnému? Nebud' kruta a nespravedlivá jako osud tvůj, smiluj se konečně a odpusť. Nic po potomcích tvých mi není, neznám jich a snad nikdy nepoznám, avšak taková ve mně o ně lítost, že kdybych věděla, jak jim pomoci, hned bych to podnikla, a kdyby to bylo bůhvíjak těžké a namáhavé. Vidíš, a přec jsem jim cizí, a tys třikrát jejich matkou.“

Evička mezi touto němou s Józou rozmluvou věnec svůj dovila a na kříž jej zavěsila. Zaskvěl se tam jako myšlenka krásná, jako úsměv láskyplný na tváři příkré a zasmušilé; vtom ale sebou trhla. V křoví vedle ní to zašustilo, větve vrb se rozhrnuly a mladík vysoký a rovný jako topol mezi nimi vystoupil, před křížem se zastaviv. Dlouho měřil dívku temně se

zardívající a oči bázlivě a zmateně klopící zrakem plamenným, hárajícím, v němž blouznivý se zračil obdiv, načež zahovořil hlasem hlubokým a v dojmutí se chvějícím:

„Kdož mi smí brániti, přivlastním-li si, co na pozemcích svých nalezám? I ty tedy, panno, mi zakázat nesmíš, odnesu-li si odsud, kde jsem pánem, co na mne tak libě se usmívá. Věčný bych měl hřích, kdybych nechal věnec tvůj zde uvadnout, lepšího si zasloužilo osudu, čeho prsty tvoje se dotkly – lépe než na tom kříži viset bude nad lůžkem mým, kamž místo svěceného ihned si jej pověsím. Kdykoli naň pohlédnu, pokaždé si vzpomenu, krásněji že ti kvetou tváře i ústa než v něm to vonné kvítí.“

A mladík smělou rukou sáhl po věnci, Evička mu nebránila, nemohla, překvapením strnula. Vědělať, že to stojí před ní jeden z Potockých, nejspíše ten, který „dostal doma“, když se tu pánem nazýval.

„Porážím tam v sadě právě starou slívu, i viděl jsem tě z hory podle potoka přicházet a u kříže se zastavit. Poznav tě, hned v práci jsem ustál, stopuje, kam asi zajdeš. Jest to sice ponejprv, co tě spatřuji v končinách těch, ale nikoli ponejprv, co tě vidím. Kdykoli přijdu do kostela, hned po tobě koukám, avšak kterýžto hoch nekouká po krásné Evičce z mlýna, o níž jde pověst, že místo lásky v srdci má učenost a místo na chlapce, že myslívá na knihy? Znáť ji snad každý hoch na tři míle cesty, a nezná-li, tedy aspoň o tom slyšel, žeť nejpřednější mezi našimi děvčaty, ale také nejhrdější, ani o posvácení mezi mladou chasou se neukáže.“

Evička hořela ve tváři jako ty červánky na nebi. Tak dolehavě a vřele nepromluvil k ní dosud ještě žádný hoch, ač již leckterý se odvážil oslovit ji na cestě z kostela do mlýna, neb jinak skutečně neměl k ní přístup.

„Dokud jsem si nevzpomněl, žeť zejtra Jana Křtitele, s podivením na tě jsem hleděl, že se tu dáváš do vití věnce, ale jak mi připadlo, že snad si jej chystáš pro nějaké čáry, i ve mně se vznítla k čarování chuť. Zaťal jsem palce u obou rukou, co jsem mohl, a nepouštěje tě z očí, pomyslíl jsem si: ‚Jestliže s věncem odsud odejde, pak konvalinka ta pro mne nevykvetla, aby vůní svou mne těšila, a navždy přestanu po ní koukat a na ni myslit; ale pustí-li věnec po vodě, aby zvěděla, zdali se ještě téhož

roku vdá nebo bude-li ještě napřesrok v tento den kvítí víti, pak bude moje.' Tys však ještě lépe učinila, než jsem si přál a se nadál, věnec na pozemku mém zavěsilas a tím nevědomky mně povědělas, moje že budeš. Svol teď či nesvol, v neděli máš u vás ve mlýně nejstaršího mého bratra o slovo, a jestliže ho odbudete, pak...“

Hoch zbledl a při myšlence, že by byli v mlýně s to bratra jeho odbýt, vyletěla mu z očí taková střela jedovatá jako asi Fráňovi, když ucházeje se o Józu, jí pravil: „Že mne nechceš, mne, takového hochu, který má svoje a na hodinu ženit se může, v tom asi vězí jiný, však já vyzkoumám kdo a neušetřím ho, a kdybych hned shledal, že to přítel můj nejlepší, příbuzný pokrevný, ba bratr můj vlastní!“

Déle Evička náruživá a odvážná slova jeho snést nemohla. Vzchopila se, na všech údech se třesouc, a zanechavši koš u kříže, jedním skokem přehoupla se přes potok do houští jako splašené hříbě k domovu uhánějící.

Mlynářka k smrti se jí lekla, když přiběhla s vlasy rozpuštěnými po louce ke mlýnu, jako když jí hlava hoří. Spěchala jí v ústrety, zachytivši schovanku udýchanou a uhřatou v náruč.

„Co se s tebou děje?“ zvolala, tisknouc děvče starostlivě k prsoum, ale zajisté se jí desetkrát po sobě totéž tázala, než byla Evička s to dechu popadnout a jí odpovědět.

„Jen aspoň jediným mi napověz slovem, co se ti stalo?“ s rostoucí na ni doléhala starostí. Nemohla nikterakž se domyslit, co asi Evičku tak poděsilo. Široko daleko za ní neviděla živé duše, všude panoval největší klid; nemohl to být ani zlý člověk, ani zvíře splašené, které pronásledujíc schovanku, ji tak velice polekalo.

„Sešla jsem se u kříže tam nahoře s Potockým,“ konečně uklouzlo ubledlým rtům dívčíným.

„Nahoře u kříže, ty s Potockým?“ mlynářka nemálo se podivila. „Kam až tam jsi zabloudila?“

„Když jsem byla již jednou na horách, tu jsem se šla podívat k studánce, kde Józsa s Mikšem se scházívala, v myšlenkách pustila jsem se podle vody, kudy pluly její kytice, a takto jsem se dostala do sadu, kde Franík z vody je lovíval, zcela znenadání stála jsem právě naproti kříži mezi vrbami se šeřícímu...“

„Proč odtamtud pryč nespíchalas?“ mlynářka Schovanku pokárala, „to jsi přec mohla si pomyslit, že tam na člověka nic dobrého nečeká.“

„Nebylo mi lze lhostejně jít okolo Józina tajného hrobu. Uchvátila mne lítost, že tolik tu vytrpěla a po všech strastech že se jí nedostalo místečka ve svěcené zemi. Sedla jsem si ke kříži a uvila jsem jí pěkný věnec, prosíc ji přitom snažně, aby se tam nahoře přec konečně slitovala nad krví vlastní nevinnou a jí ubližovat přestala... ale kde mám koš svůj s ostatními květinami?“ Evička najednou se zalekla, „nechala jsem jej ve zmatku zajisté u kříže stát. Bože dobrý, čím budu dnes pod stůl stlát? Tím je jen ten Potocký vinen; jak ze stromoví tak neočekávaně jako duch na mne vystoupil, již jsem nevěděla, co dělám a kde jsem.“

„Což je tak ošklivý, že jsi se ho tak tuze lekla? Vždyť slýchám, že to jsou hezcí hoši.“

„Ošklivý snad není, ani jinak strašný... ale – vlastně to přec jen dobře nevím. Mrštla jsem po něm okem a hned jsem koukala jinam. Snad bych byla shořela, kdybych byla naň pevně hleděla, když...“

„Co když? Jen přec pokračuj a nemuč mne déle, holka nešťastná! Což nevidíš, že jsem jako na trní; nikdy ještě jsem tě v takovém rozčilení neviděla jako dnes, ruce se ti třesou, tvář ti brzo hoří, brzo zas ti bledne.“

„Ráda bych vám vše pověděla najednou, ale když se mi nechce nijak jazyk hanbou obracet... byla jsem ráda, že naň právě jsem nehleděla, když mi pravil, jinak že nedá, nechť si svolím či nesvolím, v neděli že pošle nejstaršího bratra svého do mlýna pro slovo...“

„Co to blouzníš?“ spráskla mlynářka ruce. „Vždyť to není možné, aby se byl takovou opovážil věcí. Což jsi ty ledajaká? Znal tě skutečně ten drzý chlapec? Nemýlil se? Ale snad ty jsi se mýlila? Evičko, dceruško drahá,

nehněvej se na mne, starou osobu, ale pamatuj se, neusnulas unavením po dlouhé cestě v parnu pod křížem a nezdálo se ti, co mi teď povídáš? Připadá mi věru, jako bys mi o tom Potockém vypravovala sen.“

Evička div hlasitě nezaplakala, že pěstounka si o ní myslí, že se jí zdá o ženiších a námluvách, ale nevyčetla jí urážlivé její o ní ponětí, vždyť viděla, že se třese zrovna jako ona sama. Vzala ji za ruku, zavedla ji do olší, tam k ní přisedla na zvrácený kmen v stínu jejich a při svitu dohořívajícího dne celý výstup s Potockým dopodrobna jí vylíčila, předesílajíc, jak často a vřele na rod ten vzpomínala od té chvíle, co o jeho osudech ponejprv od mlynáře u kapličky slyšela.

Pěstounku přešel při jejím vypravování očividně několikrát mráz.

„V tom zrovna jako prst boží,“ vzdychla si, oči si zakrývajíc, jako by to, co se vyvine z toho u kříže setkání, vidět nechtěla.

„Tak i mně se zdálo, když mého věnce se dotknul, ohlašuje mi příchod bratrův,“ Evička zašeptala, „i musila jsem nejen studem, ale i hrůzou odtamtud utéci.“

„Podobá se mi věru, ty děvče všetečné, že jsi se tomu kříži sama za oběť hlásila,“ mlynářka znovu zabědovala, „ale ne, ne, ještě jsem tu já, a já tě nevydám. Myslívala jsem si ovšem před lety, kdybych měla dceru, že bych ji k přání poslednímu nebožky své matky k Potockým provdala, aby jako beránek boží z nich sňala břímě hříchů, ale co v tobě jsem poznala, co to dítě, co ve mně se probudila láska mateřská, nikdy jsem myšlenky té již snést nemohla, i zdálo se mi, hůře že na dceři bych se prohřešila, kdyby se svolením svým přestoupila práh stavení kletého, než kdybych do kláštera ji nutila. Ne, ne, nevychovala jsem tě, abych takovému nejistému osudu všanc tě vydala, přijala jsem tě pod střechu svou, abys vyrostla sobě, mně i jiným k radosti a šťastnou byla, slyšíš, šťastnou, nad všechny jiné dívky šťastnou.“

A mlynářka, pojavši opět schovanku milenou v náruč, pevně si ji k srdci přivinula; ale Evička vymkla se vřelému jejímu objetí, jemně a důtklivě pěstounky se tázajíc:

„Což jsme na světě, jen abychom radost měli a šťastnými byli?“

„Mlč, mlč, takhle mi nezačínej,“ mlynářka vášnivě zvolala, „je mi při takové pošetilé řeči, jako bych tě měla již ztracenou. O, nevolej neštěstí na sebe, nepoddávej se mu sama, dítě neprozřetelné, přijde nevoláno, a vyhlídlo-li si nás, také nás nemine, toho se doznáš snad bohužel brzo sama na sobě, já aspoň osudu takovému tě nevydám, k čemu bych byla matkou tvou, k čemu by bylo ve mně více rozumu a zkušenosti? Ale co se to děsím a straším? Jestli se ti o tom Potockém nezdálo, tedy si z tebe jen ztropil žert, je při něm hladký Mikšův jazyk a potutelná mysl, nechtěl jiného než v svatvečer svatojánský tě poškádlit, zajisté by se od srdce smál, jak výborně se mu to podařilo, kdyby nás v té chvíli viděl. Ano, ano, jiného v tom není, než že se ti trochu šklíbil, uvidíš, že v neděli nikdo k nám nepřijde o slovo.“

Evička vidouc, že mlynářka domněnkou tou se uspokojuje, nechala ji tedy při tom, že se v neděli ohlášený námluvčí v mlýně asi neobjeví, ale máť pravá láska přízvuk neomylný, přese svou nezkušenost přec jen poznala, že Potockých k ní nemluvil jako předek jeho k Józe, nýbrž žet' pravda v každém jeho slově. Bylať jista, že bratr jeho v určitou se dostaví dobu.

A také se dostavil.

Sotva v neděli v mlýně lžíce po obědě položili, „metošil“ z hor do údolí dolanského statečný rolník v svátečním obleku, nejstarší to z Potockých, tentýž, jehož otec ještě před svou smrtí oženil a jenž se počal po krátkém manželství již se ženou nesnadnit. Vešel do mlýna a bez dlouhého „omrlouzení“ uhodil na mlynáře o slovo.

Mlynář slyše, kdo je a o co se mu jedná, zůstal před ním stát, jako když ho omráčí. Slyšel sice od ženy, co se u kříže, v podvečer svatojánský dělo, avšak i on ji chlácholil, že chtěl hoch Evičce jen tak nahnat, aby měl čemu se zasmát, přisvědčil jí, že Potockých zajisté ještě dlouho se smál zmatku a útěku dívčině. Najednou se ale to, co za hru považoval a považovat chtěl, přec jen ukázalo pravdou býti.

Mlynář, stoje před Potockých nejstarším jako socha, na námluvy rovněž tak nenadále jak nevítané ani nepípal a mlynářka se dala při nich bez

ostýchání do hlasitého pláče. Pro ni byl osud schovančin již rozhodnut. Slyšela hned tenkrát na hlase, jímž káravě se jí tázala, jsme-li na světě jen pro vlastní štěstí svoje, jak asi by odpověděla, kdyby to hoch, vyznáním lásky ji překvapivší doopravdy myslil.

Námluvčí, hledě z jednoho na druhého, nechápal nikterakž, co v manželích se děje; netušil ovšem, že jsou hloub než kdo jiný a v mnoha věcech více snad než on sám zasvěceni v tajné rodiny jeho příběhy. Div ho mohl, jak říkáme, snísti. I myslil nejinak, než že ztropiv takové ustrnutí, v něčem se podřekl, nebyl si toho arci zcela jist, posilnil se cestou několikrát pořádně, neminul jedině hospody, nebylo by bývalo divnou věcí, kdyby se mu byla na jazyku jiná pletla slova, než pronésti zamýšlel. I počal tedy znovu, volněji a povážlivěji, o tom, co ho sem vede. Ubezpečoval mlynáře i manželku jeho co nejhornivěji, že k nim přišel v smyslu nejlepším, žeť bratr jeho Štěpán do schovanky jejich celý zblázněný, žeť celá živnost jeho, vyplácet že již nemusí nikoho, obchod že mu jde výborně, vede ho se starším bratrem Ambrožem, s nímž z výtědku bře stejny podíl a který nemá jiného u něho k požadování než byt, dokud zůstane svoboden, a tak dále. Ale nebylo mu to nic platno, mlynář koukal přitom pořád jako přátelé u hrobu a mlynářka nepřestávala vzlykat.

Námluvčí poznáváje konečně, že hovoří do větru, zvihl se zprudka z místa svého, maje se k odchodu.

„Takových lidí, jako vy jste, nikdy jsem neviděl,“ rozhorleně zvolal, „říkám jim ve vší slušnosti o schovanku pro hezkého zámožného chlapíka do nejpřednějšího v celých horách místa, neptám se jich ani jediným slovem, co jí dají a zdali vůbec někdy od nich co dostane; hoch mi nařídil, abych byl se vším spokojen, třeba hned šlo najevo, že nebude mít ničeho, a vy nemáte ani k němu a rodu našemu starému, po celém okolí vyhlášenému, tolik uctivosti, abyste mi řekli jaksepatří: Jdi spánembohem a vyřid' bratrovi, aby nám neměl za zlé, ale my myslíme s holkou svou jinak. Děláte zrovna, jako by šlo vám i jí o krk.“

Mlynář a mlynářka nemohli ovšem jinak než uznat, že má pravdu a přitom všechno právo se horšit. Sebrali se tedy, všemožně prosíce Potockého,

aby jim nesnáze jejich za zlé nepokládal, že jsou staří lidé, kteří na to dosud doopravdy nepomyslili, že jim jednou bude od schovanky se odloučit. Myslili si prý, že si ji aspoň ještě nějaký rok pro radost doma podrží, a najednou jim tu přichází z ničeho nic návrh takový. Avšak když se jí prý hlásí nápadník, který krom jiných předností svých tak velmi o ni stojí, že by si ji vzal i bez přínosu, tož že jí ovšem bránit nebudou, rozhodniž ona tedy sama nad sebou.

Tato zdvořilá a podstatná odpověď Potockého zkontrolovala, sedl si znovu za stůl k mlynáři a mlynářka odešla pro Evičku, aby z vlastních jeho úst slyšela návrh bratra jeho a naň osobně mu odpověděla.

Nedala Evička na sebe dlouho čekat, nemusila pěstounka pro ni přijít třikrát po sobě, jak to při takové příležitosti bývá, neplakala, neupejpal se, objevila se hned, jak bylo přítomnosti její v sednici žádáno. Viděla námluvčího přicházet, a domyslivši se, kdo to asi, vyběhla nahoru do své komory, kdežto klesla na kolena, pohřbívajíc tvář do podušek svých, na nichž se byla tolik o tom napřemýšlela, co by podnikla, aby na světě tom pouze nevzketla a neuvadla jako ta na poli květina. Nepřemýšlela, co asi řekne, až bude volána, nerozpakovala se ani chvíli, byloť u ní skutečně od prvního okamžiku rozhodnuto, že půjde tam, kam jí tak zřejmě ukazoval prst boží, vše ostatní bylo věcí vedlejší.

Potockých nejstarší s nemalým překvapením pohlížel na krásnou ženu, z jejížto pohledu zářilo cosi velebného, nadpozemského. Přestal se v duchu bratrovi divit, že se do ní tak nehorázně zamiloval, že si ji chtěl vzít, i kdyby neměla ničehož. Opakoval jí, co byl pěstounům sdělil, načež ona skromným, avšak pevným odvětila hlasem, zblednuvši přitom arci jako lilium, že se stane ráda manželkou bratra jeho nejmladšího, nejsou-li drazí její rodiče proti tomu.

Co měli chudáci dělat po vyjádření tak určitém? Mlynář očekával od jejího rozumu, tak často osvědčeného, že dá námluvčímu aspoň odpověď vyhýbavou, neurčitou, že si vyžádá lhůty k lepšímu rozvážení, a ona šla zatím hned rovnou a nejkratší cestou k cíli osudnému. Nezbývalo mu teď ovšem, aby Potockých znovu neurazil, než ženichovi vzkázat, jestliže si to do neděle obě strany jinak nezmyslí, o čem by si musili do hrubé dát

vědomost, aby se tedy s bratrem do mlýna dostavil k přípovědi, k čemuž mlynářka ne bez hrdosti přidala, co hodlá Evičce dát na penězích a co na „zboží“.

Potockých nejstarší odešel z mlýna úplně smířen a oslněn nevěstou i přínosem.

„Dítě, dítě, cos to myslila?!“ zvolala mlynářka, když vyprovodivši Potockého s mužem svým velký kus za mlýn, k ní do sednice se vrátila, „ty, již každý zná a si váží co nejonačejší a nejhodnějši holky široko daleko, do takového pospícháš místa?! Co ti platno, že tam budeš mít všeho dost, snad i hezkého muže, sama že budeš doma paní bez tchyně a švakrové, když přec jen napřed víš, co tam na tebe čeká!“

„Jsem-li taková, jak mne děláte,“ odvětila Evička a svatý žár z oka jí vyšlehl, „pak právě nikam lépe se nehodím než do toho místa nařknutého. Vždy v tajnosti srdce svého na bohu jsem si žádala, abych mu byla na tom světě přec co platna; pravda-li co ona svatá poustevnice matce vaší zvěstovala, pak jest Potockým pomůženo.“

Neslíbila jsem Józe, vijíc jí u Kříže věnec, nalicho, že kdybych věděla, jak potomkům jejím pomoci, zajisté že bych to učinila.“

„Ó, kéž bych byla o Józe mlčela,“ mlynářka zabědovala: „nikdy se mi nechtívalo o ní se zmínit, zrovna jako by mi bylo cosi řeklo, že ji tím ‚zdvihnu‘, a hle, bohužel pravdivé bylo tušení moje.“

Mlynář dosud zamyšleně mlčel, ale nikdy ještě neviděla Evička starost tak opravdivou na tváři mu spočívati; konečně i on se ujal slova:

„Co mne se dotýče, já té kletby tak příliš se nebojím, nechce se mi nikterakž v hlavě srovnat, že by mohl bůh vyslyšet takovou žádost mstivou, třeba Józa, majíc proč na muže a švakra se hněvat, práva věčné jeho pravdy proti nim se dovolala. Spíše se mi podobá, že majíť Potockých jakousi dědičnou chybu rodinnou, bujnou to krev, povahu svévolnou, a ta že více k životu nevázanému je pudí než nenávisť mrtvé ženy. Dokud jsou svobodni, nejsou zajisté žádnými klášterníky, avšak nikdo si těch pletek a kousků jejich nevšímá, a přijde-li cosi najevo, tož

každý tomu se usměje a praví, že při mladosti málokdy kázně bývá, že to nedělají jiní lépe a tak dále. Když ale se ožení, tu lidé si všeho zcela jinak všímají, a čemu u chlapce se poušmějí, toho muži neprominou; přestávají žerty pro toho, kdo má ženu a děti. Není nic divného, že při Potockých odedávna více bývalo svévole než u jiných. Na statku jejich neměl hospodář jiného závazku než třikrát do roka ‚z lásky‘, jak tehdáž se říkalo, vrchnosti poslat koně k vyjíždě. Nikdy se nemusili namáhat prací, vždy měli všeho dost, uhodil-li špatný na úrodu rok, vydělali na obilí, a byl-li dobrý, nahražovala jim zas sklizeň špatné v obchodu výděly. Rozkoš sama o sobě ale je špatnou vychovatelkou, rozum-li jí nepomáhá; člověk při ní zpýchá a konečně žádné na sobě uzdy nestrpí. Že nebývalo u Potockých šlechtnosti v lásce již před Józou, o tom nejlépe svědčí kaplička. Ale konečně o nich se ví, jakou mají vadu, a o jiných, méně známých, se to neví; není na světě muže takového, který by mohl se svatební smlouvou zároveň podepsat, že ženu nikdy nic na něm nezamrzí a vždy že ve své míře setrvá. Někdy se přihodí i nejhodnějšimu a nejrozumnějšimu, že udělá nějaký kozlenec, ale miluje-li ho žena, jak se na manželku sluší a patří, pak vše snese a promine. Ty ale, holka, toho, jehož za ženicha přijmeš, ani neznáš, nevíš o něm jiného, než že se mu líbíš, že pochází z rodiny nešťastné, již se chceš obětovati, a to zas děsí mne. Kdo ví, zdali poznávši ho blíže v něm takových chyb neshledáš, že mu nebudeš moci za žádnou cenu přát. Vzniknou-li z toho pak nějaké nehody či dokonce jakési neštěstí, svádět to budeš na klatbu Józinu, ale na vlastní přenáhlenost naříkat nebudeš.“

„Nejednám přenáhleně, vždyť jsem prve pravila, že od dětinství jsem si přála, aby bůh takovou úlohu mi svěřil. Chci se o to pokusit, abych vypudila zpod kletého krovu Potockých všecky strašidla k hříchům je ponoukající. Abych úkolu svého došla, musím Štěpána milovat, a budu ho tedy milovat!“ Evička plna nadšenosti zvolala.

Mlynář opět starostlivě hlavou zavrtěl.

„Úmysly a tužby tvoje jsou sice šlechtné, ale přitom mluvíš a smýšlíš jako dítě nezkušené, které si chce mermomocí s ohněm hrát, poněvadž se mu líbí, a ono neví, jak zná pálit. Láska nepřijde na zavolání, a ta, do které se člověk teprve nutit musí, ani láskou není. Písmo praví, že má být

milování tvrdé jako peklo, silné jako smrt, aby je nemohly ani všechny řeky zatopit, ani všechny vody uhasit, avšak takové milování, jak bude to tvoje, spláchne rosa prvních slzí, mužem ti vylákaných, neřknuli aby odolalo přívalům a bouřkám. Přál bych tobě i nám, kteří tě milujeme jako vlastní rodiče, i muži tvému, abys si ho brala, anť se ti zdá nejkrásnějším na světě mladíkem, bez něhož býti nemůžeš, a nikoli jen proto, že hodláš jemu a rodině jeho prospět.“

Evička se začervenala jako jahoda.

„Toho byste se nebyl nikdy a nikdy na mně dočkal, i kdyby nebylo Potockých na světě. Stydívám se k smrti, slýchám-li, že ta či jiná se vdává, poněvadž hochka si oblíbila a od něho upustit nechce, a nikoli aby sloužila starým jeho rodičům, či mladší jeho bratry a sestry vychovala, neb zanedbané mu povznesla hospodářství. Nechápu vás věru, strýčku, že vy právě mermomocí chcete, aby při sňatku jiného nebylo než zalíbení; když by to mělo platit vždy a všude, proč jste si tedy nevzal Barunku Trávnickou, o níž mi tetička onehdy vypravovala, že jste ji nechal, ač jste ji měl k zbláznění rád, a to jedině proto, že při ní byla jen krása a žádných jiných ctností.“

Teď zas mlynář se zapálil, nevěda s odpovědí kudy kam, odporovaly si skutečně činy jeho s radami, které jiným dával.

„To bylo něco jiného,“ konečně zahučel, „já nikoho si nebral, já jen svazku se zprostil, toť není věc tak důležitá a povážlivá, kdež by mohl člověk tak pochybit, jako chce-li se po celý život vázat, pak jsem také věděl, co dělám, byl jsem starší, zkušenější než ty, věděl jsem, co to je svět, ale ty nevíš, co na sebe strojíš. Ale již jsme se pro dnes dosti o této záležitosti namluvili, měli bychom o ní také přemýšlet. Do neděle je ještě dlouho, kdo ví, jak se do té doby na to vyspíme.“

„Strýčku,“ prosila Evička. Nechtěla o žádných pochybnostech ani slyšet, žádala si, aby byli její pěstounové tak rozhodnutí jako ona.

„Zůstaneš-li na svém stát, to víš, že ti na odpor nebudeme, ač ti k sňatku tomu s dobrým svědomím radit nemůžeme; ale nechceme a nebudeme nikdy chtít, abys o nás jednou řekla, že jsi mohla mít před bohem zásluhu

a my že jsme ti to překazili. Nepřijdou-li ti do neděle jiné myšlenky, nezalekneš-li se toho při chladné krvi sama, co na bedra si uvaluješ, nuže, pak se tedy pusť s tou Józou v boj – kéž toho ještě bych se dočkal, abys ji přemohla.“

„Přemohu ji, uvidíte, že přemohu! Když bůh dopustil mstu spravedlivou, jak by mohl odstrčit úmysl dobrý a upřímný?“ Evička zaplakala a padla pěstounům svým okolo krku.

I oni zaplakali, žehnajíce rozechvěné dívce; že ji jednou tímto způsobem od sebe pustí, nikdy si nepomyslili. Chtěli pro ni zvolit ženicha s rozvahou zralou, přáli si, aby v jeho náručí tak bezpečně odpočívala jako na srdcích jejich, překazila jim to zcela znenadání.

„Někdy právě to, před čím člověk nejvíce se strachuje, k dobrému se obrátí,“ mlynářka myslí si dodávala, oči sobě a schovance utírajíc.

„Mně je při tom všem jen jedna věc tuze milá,“ připojil mlynář usmívavě, aby vážná rozmluva v žertu dozněla, „vždy jsem mlynářce sliboval, že tě nadarmo do novin nehoním, že to budeš jednou potřebovat, až budeš mít muže představeného, a Potocký, z takového místa člověk, to má aspoň jisté, že mu přijde čas, kdy bude každou sobotu chodit do města na úřad.“

„Třeba na úřad nechodil, přec bude mezi prvními, kteří, jak vy říkáte, ‚ten pokrok strkají kupředu‘,“ Evička slibovala; nemohla si ani myslit, že by to mohlo být u jejího muže jinak.

„Celý nebožtík,“ vzdychla si mlynářka, když téhož večera zhasila louč po dlouhém a starostlivém s mužem rozhovoru, v němž v tom se potvrdili, nejlépe že bude, ponechají-li věcem průběh volný, „jestliže je některá dívka s to ctností svou rodinu převrátit, je to zajisté naše Evička.“

„Ba,“ kýval mlynář hlavou, „i já tak si myslím, neudrží-li ona muže na pravé dráze, pak není těm Potockým skutečně již žádné pomoci, spustí-li se ten Štěpán přec, maje ji za ženu, pak budu já v tu Józinu kletbu pevněji věřit než celá jeho rodina vespolek.“

V neděli odpůldne přišel Potockých nejstarší opět do mlýna, tenkrát ale již se ženichem. Štěpán spatřiv Evičku tak se jí zalekl, že nemohl k nikomu promluvit, nikoho nahlas pozdravit. Onehdejší smělost jeho dnes úplně z něho spadla, klopil oči, jako by on vlastně byl nevěstou, bratr musil neustále sám zaň odpovídat.

Mlynáři jeho rozpačitost tuze se líbila, myslil si ženicha jinak dle popisů jiných a schovančiných, soudil podle nesnází jeho, že je dosud asi citů nepokažených, třeba se znal veselit; tak jako on že prohnanost se nezardívá. I počal tedy dobrý muž jasněji koukat a jeho manželka také. Ona zas byla překvapena, že je nápadník miláčka jejího tak hezký a statečný, a že je tak zamilován, ale tak neslýchaně zamilován, to teprve si nepomyslila.

Evička se sice také tuze zarděla, spatřivši Štěpána s bratrem do sednice vcházejícího, ale přec nikoli tak jako on. Bála se po celý den, aby k ní opět takovým nemluvil způsobem jako tehdáž u kříže, nevěděla, co na podobné řeči by mu odvětila; ale shledávajíc, žeť zmatenější než ona, brzo nabyla rovnováhy duševní. Klidně a usmívavě, ač se v ní srdce tetelilo, oslovila nejdříve bratra jeho a pak jeho samého, a klidně a usmívavě strojila stůl k hostině, kdež po přípovědi se pilo na zdraví novosnoubenců. Byla přítom tak nevýslovně spanilá, že ji Štěpán pohlcoval zraky, kdykoli od něho odvrátila oči, ale jakmile naň pohlédla, hned hleděl jinam, nebyl s to zmatkem milostným podívat se jí přímo do tváře, neřkuli vzít ji za ruku a několik vřelých jí pošeptat slov. Když ho bratr ku konci pobízel, aby se s nevěstou přec rozloučil pořádným políbením a jako „hloupý“ od ní neodcházel, cože si pak o něm pomyslí, tož tak se ulekl slov jeho, že utekl ze dveří, hoře v obličeji jako malý chlapec. Všichni přítomní se mu musili dát do smíchu; byla to ale také podívaná na hochu utíkajícího před děvčetem, s nímž měl před ohláškami a do něhož byl k smrti zamilován, že námluvčí na něm chtěl, aby ji co nevěstu políbil. Nejstarší Potockých smíchy se prohýbal, sousedé, kteří smlouvu co svědkové podepsali, jenjen se váleli, mlynář si musil sednout, tak to jím házelo a mlynářka až oslzela. Evička se mu musila také smáti a přestala se ho od té chvíle nadobro strachovat. Poznala, že si jí ženich

rovněž tak váží, jak ji miluje, a naděje její, že se jí úmysly její podaří, líbezně v ní se rozvíjely.

O Eviččině svatbě bylo celé okolí vzhůru. Každý ji chtěl vidět jako nevěstu. Tenkrát nedala mlynářka jinak, Evička musila selský kroj pro slavný ten den odložit a vystrojila si ji jako dcerku z mlýna. Dala jí ušít šaty z hedbábí stříbrošedého, na krk jí zavěsila zlatý řetěz, silný jako lano, a okolo čela jí ovinula věnec rozmarýnový. Na krásnější nevěstu nikdo z diváků se nepamatoval.

Jen jediná nemilá se přihodila o svatbě věc, Ambrož, který měl nevěstu do kostela vésti, se nedostavil, ač naň čekali skoro do samého poledne.

„Proč tomu starému mládenci říkáš?“ vyčítali ženichovi příbuzní z jeho strany; mrzeli se, že přijdou pozdě k obědu, když s oddavkami tak dlouho se otálelo. „Což ho neznáš? Věru podobá se, jako bys ty jediný nevěděl, že mezi lidmi nejen nechodí, ale ani se nehodí. Jen kdyby nepřišel, ten by nám průvod okrášlil; každý, kdo ho nezná, by se nám s ním smál, myslil by si, že chtěl nevěstu krojem svým potupit a zlehčit.“

Ale Evička prosila snažně, aby měli přec jen strpení; nebude-li Ambrož chtít nebo moci na veselku přijít, že to zajisté vzkáže, ona že si přála, aby mu Štěpán řekl, on že hned nechtěl, předstíraje bratrovo podivínství. Ale když Ambrož nepřicházel a nepřicházel, vložil se do toho mlynář, Evička si musela dát říci a nejbližší ženichův strýc vedl ji místo švakra do kostela. Byltě to chlapec jako panna; všichni, kdož Ambrože znali, jedním hlasem tvrdili, že by jí to s ním nebylo do smrti tak slušelo, aby byla ráda, že se s nevlídností svou nedostavil, že by byl ve všech veselost zarazil. Ale Evička vrtěla na vše smutně hlavou, nejsouc ani dost málo s průvodčím svým spokojena. Bylo jí to tuze líto, že s Ambrožem se nevede, že na svatbu vlastního bratra nepřišel a že vůbec ani jednou ještě v mlýně se neukázal, ač mu tolikrát vzkázala, aby se přec také k nim podíval. Patrně tuze málo na ní mu záleželo, jakž jí to bolet nemělo? Snad dokonce bratrovi bránil, aby si ji vzal, žádal si snad švakrovou rodu vznešenějšího, dcerku z některého dvoru a nikoli schovanku jen, dítě to chudé matky a otce zpustlého?

Až na několik slziček při této příležitosti v oku rozmáčknutých počínala si ale Evička tak statně, že všichni, jimž byla povědoma měkkost srdce jejího a vděčná její k pěstounům láska, velice tomu se podivili, připisující to její náklonnosti k ženichovi. Zaplakala lidem na očích jen jedenkrát, a to když večer před oddavkami mlynářce a muži jejímu za vše děkovala, co od dětinství dobrého jí učinili. Jinak se jí již ani jednou zrak nezarosil. Zapomínala vše nad úlohou jí očekávající; u porovnání s tím, co na zřeteli měla, vše ostatní se jí zdálo malicherné. Připravujíc se na úkol svůj, naznačujíc si dráhu, kterou se za ním bráti bude, víc a více v duchu se přesvědčovala, že si jí bůh zvolil, aby napravila, co jiná spáchala. Vědomí to tak velice ji povznášelo a blažilo, že chodila jako po oblacích, bližší jsouc ve svých citech nebi než zemi. Ano, byla nástrojem boha samého, jenž slitovav se nad nešťastným rodem, kroky její v podvečer svatojanský ke kříži řídil, kdež se Štěpánem ji svedl. Čím déle myšlenkami těmi se obírala, tím určitěji se jí zdálo, že již po mnohá léta vše v životě jejím k účelu tomu směřuje. Její procházky k osamělé kapličky, již každý jiný se vyhýbal, kdež myšlenky její brávaly vzlet tak vážný a posvátný, za úvod a předpravu považovala události nynějších. Sotva by bylo jinde mlynáři připadlo zmíniti se jí o napolo zapomenutém krvavém činu předků Potockých, čímž položil jí do srdce první pro ně soustrasti símě. Od té chvíle o Potocké se počala zajímat, i zdomácnělat' myšlenkami mezi nimi v tom starožitném jejich stavení, než ještě na vlastní oči je spatřila. Kdyby se nebyla domnívala, že přijímajíc námluvy Štěpánovy poslušna jest vyššího jakéhosi rozkazu, nadpozemské se podrobujíc moci, zdaž by se byla jedním odhodlala rázem, že opustí druhých svých rodičů, že poodejde od nich za cizím mužem, z něhož jí šla přese všecko přemáhám přec jen hrůza, slibujíc mu přede všemi lidmi, více že bude milovat teď jeho než dobrodince svoje? – Ne, ne, nikdy by se tak nebylo za jiných stalo poměrů! Vidouc, že je pěstounům svým potřebna, zajisté by jim byla sloužila až do smrti, na vdavky ani nepomyslí. –

Evička neopustila hned po oddavkách mlýn, zůstala, jak obyčej si žádá, ještě několik neděl doma. Manžel jí co den navštěvoval jako milenec. Konečně ale vyžadovaly žně přítomnosti mladé hospodyně v novém domovu. Štěpán doléhal, aby k němu se stěhovala, k čemu pěstouni, vidouce nezbytí, konečně vzdychajíc svolili. Avšak přec se srdcem tak

těžkým od sebe jí nepropouštěli, jak zprvu si myslili. Štěpán nadobro se jim byl zalíbil, co blíže ho poznali, jeho vášnivá, a přec tak ostýchavá a úctyplná láska k mladé ženě získala mu jejich důvěru a náklonnost. Spokojeně se usmívajíce pokaždé na sebe pohlédli, když Štěpán sebou trhl, položila-li Evička, na něco se ho tázajíc, znenadání ruku na jeho rameno, či zarděl-li se až pod vlasy, pakli k němu přisedla nevolána, aby si s ním pohovořila, jak to v hospodářství si zavedou.

Mlynářka sama všecky schovančiny věci shledávala a rovnala, a nedadouc si při tom od nikoho, ani od ní pomáhati, a mlynář strojil vlastnoručně vůz, na němž se měla nevěsta s nejlepším svým „zbožím“ z mlýna do hor stěhovat. Ale ač byly již den předtím dva velké vozy s hospodářským a domácím nářadím napřed do hor dopraveny, přec toho bylo na povoze nevěstině tolik ještě narovnáno, že nevěděly sousedky při stěhování osiřelé dívky, ženské příbuzné zastupující, kam s ní si sednou, aby ji muži šťastně do domu přivezly a nikdež s ní k úrazu nepřišly. Mládek jim musil podat z mlýna žebřík, jinak by se s ní nebyly zajisté na vrch peřin dostaly. Usadily se tam, pronikavě vřískajíce a výskajíce, dětem, veselým pokřikováním povoz provázejícím, plnýma rukama sušené ovoce házejíce. Kudy jely, přidávalo se k nim houfně mladých a starých průvodčích, každý chtěl vidět, kterak se krásná Evička z mlýna stěhuje do hor. Evička na svém povýšeném místě se vznášela jako na oblacích, víc andělu než dívce se podobajíc, její oči zářily tak svatě a líbezně jako hvězdy, vždyť se blížila stavení kletému, jehož se měla z vyšší vůle stát spasitelkou.

Mladý manžel jí vyjel v ústřety se všemi svými soudruhy. Všichni měli koně samou kytku, fábor a pozlátko. Jakmile jezdci průvod nevěstin zdaleka spatřili, vytáhli z kapes z jedné strany bambitku, z druhé láhev a pozdravivše je střelbou ohlušující, jako bouřka od stráně ke stráni se rozléhající, počali láhvím krky lámat, připíjejíce každému, kohožkoli na cestě potkali, na zdraví novomanželů. Jediný ženich nikomu nepřipil, neviděl jiného než vůz nevěstin a jí na sídle oblakovém zdaleka naň ostýchavě se usmívající.

„Dej mi, ó bože, abych ho povždy ráda měla, jak Písmo praví, silně, tvrdě a nepřekonatelně, nesplákníž nikdy rosa slzí mých lásku tu ze srdce

mého, aby vyplněna byla svatá vůle tvoje a nejvřelejší mého srdce touha,“ v duchu svém zvolala, spatřivši manžela zdaleka naproti ní v letu náruživém cválajícího. Takového ještě nikdy ho neviděla, oči se mu jiskřily, vlasy okolo tváře mu vlály jako hříva zlatá, líce mu hořely, smělost, síla, bujnost mladistvá v každém hnutí, pohledu, tahu sejevily. To již nebyl ten milenec třesoucí se, dotkla-li se ruky jeho, to byl její pán, v jehož moc byla teď neodvolatelně vydána na milost a nemilost, při němž vytrvati musila, nechť jí křivdil a ubližoval jakkoli, na něhož nikdy a nikomu si stýskat, proti němuž nikdy zbraň, ochranu, útočiště hledat nesměla, ba nesměla ho ani obviňovat ve vlastním srdci, za vše jen dobrořečením se mu odměňujíc. I tázala se samy sebe úzkostlivě, zdali dostačí přec jen síla její ruky a srdce jejího, aby bujného toho oře, jehož šíji dosud pranic netížilo, vždy na uzdě udržela, jestli bude nadál rád a povolně poslouchati hlasu jejího, jehožto zvuk všecku krev do tváře teď mu hnával? A zas si dodala zmužilosti myšlenkou, zdaž by byla k úkolu tomu mezi tisíci povolána, kdyby v ní nebylo vhodných k tomu vlastností, na ní jedině že záleží, aby jich patřičně k blahu jeho použila.

Štěpán k ní se přihnul, podáváje jí plný kalíšek vína, z něhož dříve jí připil. Nesměle z rukou jeho jej přijala a dopivši jej daleko přes hlavu si jej přehodila na důkaz, že všečen po domovu stesk na místě tom zapila a odhodila. Na tento čin zdvojnásobil se hluk, střelba a výskání myslomamující, veselost dostoupila vrcholu. Mládenci obrátili koně a jedouce dvěma dlouhými řadama vedle vozu prázdnili pilně láhve s průvodkyněmi nevěstinými. Avšak brzo nebylo vidět ni vozu, ni průvodu, hustý oblak dýmu a prachu je obklopoval, z něhož se řítily blesky a zazníval smích, cinkání skla, rachocení ran.

Mladí manželé dávno před ostatními domů dorazili. Se smíchem uvítali průvod na prahu i počali všem sloužití koláči, pečení a pivem, z mlýna k této příležitosti sem dříve zaslanými.

Jak Evička kalíšek přehodila, přetrhnuvši tím jaksi poslední pásku k domovu ji vížící, nemohl se Štěpán již zdržet, i dosáhl si pro tu, která teď teprv byla jeho, do výšky rukou mohutnou a neohroženou, podáváje si ji z vozu jako pírko. Posadiv ji před sebe na koně, uháněl s ní tryskem tak divokým k domovu, že Evička zděšeně oči zamhouřila, myslíc nejinak,

než že nastala jich obou poslední hodina. On však strachu jejímu se jen smál, nezastaviv se dříve v cvalu šíleném, až stál na dvoře svém před vraty domu, kteréž musil překvapený čeledín před ním dokořán otevřít tak jako dvéře do sednice, načež Štěpán, vřítiv se se svou mladou ženou v náručí do ní koňmo, třikrát volně ji obejel. Byltě jako zpitý, a přec nebyl více požil vína, než co ho Evičce připil, ale byltě opojen krásou manželčinou, neznal se radostí. Pořád měl na ní oči, jichž teď již rozpačitě před ní neklopil, nikomu jinému než k ní po celý večer ani nemluvě, až nejvzácnější sousedé u něho se shromáždili, aby mu štěstí přáli a novou spoluobčanku, již předcházela pověst tak pochvalná, pozdravili. Vidouce krásu a líbeznost její, pravili si, že takové nevěsty u Potockých ještě nebylo a tak rád jako Štěpán že se také ještě nikdo ze stavení toho neženil; i usoudili mezi sebou, jestliže si přestane nový manžel jednou ženy té vážit, tož že by pak již neměl farář žádnému z rodu toho udělit dovolení k ženění.

I Evička byla jako opojena přijetím mužovým, jeho soudruhů a sousedů. Tak slavně nepřišla ještě žádná nevěsta do nového domova, co snad hory stály. Kdykoli si v mlýně vzpomněla na to staré šeré stavem ve stínu lesním, kdež tak hrozné se udály věci, pokaždé si pomyslíla, že to bude asi trvat dlouho a dlouho, než tam jen poněkud uvykne. A hle, bylať tam hned první hodinu jako odedávna, vše na ni se usmívalo a vlídně jí kynulo jako ti dobří sousedé; každý ten temný kout vysílal k ní pohled tak přívětivý jako čeládka, a když se šla podívat do zahrádky a do sadu, tu jí připadalo, že ji tam provází šepot tak radostný, jako šelestil manželovi ze rtů. Jakž by se nebyla hned jako doma cítila, když tolikerá ji uvítala láska nelíčená? Jen jedno opět ji rmoutilo. Ambrož zas scházel mezi mládenci, kteří v ústrety jí přijeli, scházel i mezi domácími. Zeť takový divoch, přec lidem neuvěřila, nezapřel věru, že pochází po přeslici z pošmurného plemene Kobosilova.

Avšak když Evička švakra konečně poznala, bylať tomu skutečně ráda, že na svatbu nepřišel a žeť právě ten den, když se přistěhovala, asi naschvál odejel. Byl by zajisté, ne-li ve všech, aspoň v ní veselost zarazil, jak příbuzní jeho o něm právem tvrdili. Již se nedivila, že i ta nejsmělejší děvčata se vzdala naděje se „starým mláďencem“ čeho svěsti a že žádné

z nich ani na mysl nepřišlo poslat mu o pomlázce kraslice, o posvícení koláče a o masopustě buchty. Každý o něm mluvil a s ním nakládal jako se starcem, který má život dávno již za sebou, ač se nemohl nikdo pamatovat, kdy tedy vlastně byl mlád a kdy žil, byltě prý pořád stejný od nejtěplejšího dětinství až do nynějška, kdež mu bylo nějaký rok přes třicet.

Evička právě vařila oběd, když služka k ní do sednice přiběhla, oznámivši jí, že se bratr hospodářův z jízdy své vrací. Slyšíc vůz do dvora vjíždět, nechala mladá hospodyně u kamen hned vše stát a ležet, umyla si ruce a rychle si uvázala čistý fěrtoch, aby slušně ho uvítala. Avšak švakr jí předešel, byltě dříve v sednici než ona mu naproti v síni. Vešel s ohromným v ruce bičem, který hodil i s nízkým širokým svým kloboukem nedbale kamsi do kouta. Evička zašeptala nesměle několik slov, pravila si dříve již v duchu, že setká-li se u ní se srdečností, zajisté jí neodolá, vždyť se dosud každý vzdával rozmilému jejímu způsobu, byla si moci své nad jinými při vší skromnosti přec jen vědoma, ale tenkrát se zmýlila.

Bylo to dnes ponejprv, co kdosi podanou mu ruku její nestiskl, co jí nesplatil ni pozdrav, ni uvítání. Ambrož místo odpovědi jen chladně a krátce hlavou pokynuv, šel okolo mladé a krásné švakrové, s níž ponejprv dnes se setkával, rovněž tak netečně jako okolo u dveří police s cínovým nádobím podivného starožitného útvaru, jemuž podobného marně by se již bylo v krajině hledalo. Odepínal si opasek okolo těla několikrátě ovinutý a položil jej opatrně do truhly železnými sponami ke zdi přidělané, mědí okované a ozdobené, pod nebesy v záhlaví lože stojící. Spíše by byl člověk pohnul celým stavením, než do ní se dobyl. Nebyloť při ní zámku, víko povolilo, jen když se na péro máčklo. Na kterém péro se nachází místě, byloť rodinným tajemstvím. Z truhly té nejlépe šlo najevo, žeť bývala za starších časů, než ještě musil bratrovrah život svůj si vykoupit, u Potockých asi velká zámožnost, takové schránky na klenoty a peníze mívali jen v zámcích, málokde na dvorcích, a ve statcích nebyly nikde ani vídány.

Evička s rostoucím úžasem na švakra podivína pohlížela. Nezaráželať ji pouze jeho úsečnost a k ní nešetřnost, nýbrž podobnost překvapující s obrazem, který byla mlynářka posluchačům svým o Józe podala. Měltě

její utrejchové oči, takový hrozebný mrak jako na čele jeho sedával asi na čele jejím, takový povržlivý a trpký úsměv vlníval se zajisté i jí okolo rtů. Nebylť ostatním Potockým, z jichž očí hleděla bezstarostnost, lehká mysl a veselost překypující, ani dost málo podoben, „nepadal“ do otcova rodu. Byltě to vůbec zvláštní zjev, ten Potockých mrzout. Na jeho jako uhel černých vlasech a vousech, visících mu v proudech bohatých okolo hlavy a tváře, bylo hned znát, že se jich nůžky nikdy nedotýkají, oděv měl na sobě takový, že v něm již nechodili v horách nejstarší lidé, jezdívali snad v něm předkové jeho ještě na ty staré české sněmy. Nejchudší ve vesnici pacholek nebyl by se tak ustrojil jako Ambrož, syn to z nejstarší a nejzámožnější na okolí rodiny, bohatý obilník. Vězel v krátké modré kazajce, černé „brslenky“ dosahovaly mu až nad kolena, holinky u bot až pod kolena, mezi tím mu bylo vidět bílou, pestře vyšívanou punčochu. Byl zapnut až ke krku do červené soukenné vesty, tak volné a dlouhé skoro jako ta jeho kazajka, na níž byl přehrnut široký od košile límec, také pestře vyšívaný. U vesty a kazajky měl knoflíky bílé kovové, velké jako pěstě, pravý to zázrak, že se sukno tíží jejich nenatrhl. Ale oděv ten jaksi k němu náležel, nebyl v něm tak nápadný, jako by se byl zajisté každý jiný v něm vyjímal, člověk si ho nemohl vlastně v jiném ani tak snadno pomyslit, nebyl by mu jiný, novější kroj zajisté ani dost málo slušel.

Uloživ opasek a spustiv víko na truhlu, konečně k švakrové se obrátil.

„Tos chytřejšího nevěděla než k Potockým se vdát?“ místo odpovědi na uvítání její se tázal, drsně drsná ta slova ze sebe vypraviv.

„Poslyš,“ pokračoval, pohrdlivým o mladou blednoucí ženu zavadiv pohledem, „abys hned věděla, na čem se mnou jsi. Mívají švakrové v obyčeji nadhánět svobodnému bratru mužovu ze všech koutů nevěsty, aby oženivše ho se ho zbavily, i ohlašuji ti tedy hned na počátku, abys práce té si ušetřila, anať by ti beztoho nic platna nebyla. Kdybych zpozoroval, že výstrahy mé si nevšímáš, hned sice z domu mne tím vypudíš, avšak zároveň i od bratra v obchodu se odtrhnu, co by snad mu právě k největšímu prospěchu nebylo. Je mi to sice jedno, kde jsem, tu či jinde, ale nerad odtud bych se hnul, poněvadž jsem tu zvykl. Dopřeješ-li mi zde pobytí, zajisté ti nebudu příliš na obtíži. Nedám si od čeládky sloužit, do domácích záležitostí se nepletu, a co na stůl mi postavíš, se

vším budu spokojen, nežádám si jiného, než abych měl od tebe pokoj, abych ti jej mohl dát také.“

Ambrož nevyčkal odpovědi, na kterou by si byl musil ostatně ještě chvíli počkat. Evička ho poslouchala jako u vidění. Takového člověka co živa neviděla, o takovém nikdy neslyšela, ba ani nečetla; čím déle naň patřila, tím méně jeho povahu chápala, tím méně do něho se vpravit mohla, to byl jiný tvor než ona a lidé ostatní. S takovou příkrostití ještě u nikoho se neshledala, a přec přišlo do mlýna do roka na sta lidí bohatých, chudých, šťastných, nešťastných, měla dosti příležitosti povahy poznat a pozorovat. Byl skutečně srdce tak chladného a nelaskavého, nebo ho stihla nehoda, kteráž ho tak ztrpčila? Ale nikdo o žádné nevěděl, jinak by se byl ten či onen zajisté o ní zmínil, aby chování jeho omluvil či objasnil, vždyť přicházelo vše najevo, i Ambrožovo tajemství by nebylo dlouho zůstalo tajemstvím.

Švagr ze sednice tak zprudka odešel, jak byl vešel. Evička slyšela, kterak se ubírá po vrzajících a jako žebřík příkrých schodech nahoru do nejvyšší z celého stavení komory, kteráž byla zároveň nejtemnější a nejsmutnější. Bylať ke skále obrácena, na níž strmělo zbořeniště chalupy Kobosilovy, a zastíněna křovím z kamení vyrůstajícím. Tam v polovičné temnotě vězival sám a sám jako kulich v dutém stromě po celý čas, co doma se obmeškával, nepouštíje nikoho k sobě, s nikým ničeho nemaje. Vycházel jen ze skrýše své, aby potřebnou nařídil věc neb s bratrem stran obchodu se smluvil, jehož duší byl skutečně, jak i Štěpán se přiznával. Avšak i při něm nikdy prý se nezahlál, zůstával při největší ztrátě tak lhostejný jako při největším výdělku.

Po jeho odchodu viděla Potockých sednice s tím mohutným uprostřed sloupem, který její stáří tak výmluvně hlásal, první

Eviččiny slze. Prolévala je nad švakrovou k ní urputností, nad špatným jeho o ní míněním i hrozbou jeho. Ponejprv dnes na něho se rozhněvala, dosud nevěděla, jak to je, má-li člověk na kohosi zlost. I umiňovala si, uchváčena jsouc hněvem spravedlivým, že bude k němu jako on k ní, ani za mák, ale ani za mák lepší, že mu jej poskytne, pokoj ten tak pánovitě žádaný. Chtěla mu přát jako nejbližšímu příbuznému svému a mu sloužit

jako bratru vlastnímu, a hle, on jí to takovým ošemetným překazil způsobem, hluboce v ní poranil cit i hrdost. Co tím chtěl říci, tázaje se jí, zdali chytřejšího nevěděla než provdat se k Potockým? Že byla pro ně tuze vznešena, zajisté si nemyslí, zdála se mu tedy navzdor přínosu svému přec jen pro bratra za příčinou nízkého asi rodu sprostou. Ale rychle slze si setřela s tváře, slze rozjímáním tím jí vylákané, slyšíc v sadě manželův hlas domů se blížit. Nechtěla, aby viděl, že plakala, po příčině pátraje, a aby přišlo pro ně k jakémusi mezi bratry sporu, který by byl prchlivý Štěpán zajisté ihned započal, slyše, kterak ji Ambrož uvítal.

Zpráva, jak slavně a radostně Štěpán a spoluobčané Evičku přijali, brzo se roznesla po celém okolí, i doletěla již druhé ráno se sousedkami s prázdným povozem se vrativšími do mlýna. Od té doby minul málokterý den, aby nebyli meličové z hor přicházející starcům vychvalovali štěstí mladého páru, jeden neslýchanou Štěpánovu k ženě lásku, druhý jeho k ní povolnost; co byla v domě, od ní prý se nehnul, celý svět proň se propadl, odjížděl, jen když za obchodem musil; druhý zas se zmiňoval o Eviččině čipernosti, třetí o její příčinlivosti a pilnosti, vypisuje pěstounům, kterak v domácnosti se otáčí, starý dům v pořádek uvádějíc a zvelebujíc, takové hospodyně že není v celé vesnici. Však toho tam bylo potřebí; nebyloť manželky pečlivé v domě po mnohá a mnohá leta, a služka, kterouž starý Potocký domu svému vnutil co hospodyně a synům co matku, hleděla jedině prospěchu svého vědouc, že po smrti ochráncově se bude musit ze stavem klidit, což také se jí vyplnilo. Evička měla po ní co čistit a rovnat, až mnohdy nevěděla, kde jí prací hlava stojí a jak do toho, aby vše co nejlépe a nejrychleji spořádala. Avšak uchopila se toho tak dobře, důkladně a šťastně, že se zakrátko nikdo u Potockých nepoznal. V sednici to vypadalo jako v kapliče, vše tam mělo svoje místo, vše se lesklo a svítilo jako dole v mlýně, na dvoře bylo čisto a uklizeno jako na stole, v chlévách by byl mohl člověk směle bydlet, a což teprv v zahrádce pod okny, kdež nebývalo jindy než žíhavek a bodláčí! Květ se tam teď usmíval vedle květu, člověk kolem jdoucí věru se musil podívat, že je ho na světě tolik mnohobarevného a různotvarého.

Nemusili se však pěstounové Eviččini spoléhat na cizí lidi, viděli na ní samé, kdykoli do mlýna zavítala, což ovšem pro velkou v domácnosti

práci tak často učiniti nemohla, jakž by si byly obě strany přály, že se jí asi zle nedaří. Kvetla jako růže a koukala jako jarní na nebi sluníčko. I přestala mlynářka znenáhla plakat, oknem k horám pohlížejíc, a mlynář přitom čelo již nevraštil.

„Ještě tě Józka nestráší?“ tázala se mlynářka schovanky pokaždé, když na cestě k domovu až k olším ji doprovázela.

„Ještě ne,“ pousmála se Evička, „což nevíte, že i kdyby chtěla, mne již strašit nemůže, poněvadž jsou, jak nebožtík mlynář tvrdil, již všichni duchové dávno od dobrých lidí vymodleni? Třeba se nebyli u Potockých za prabábu tuze modlili, přec jste vy a vaše ubohá máti zajisté tolik za ni se naříkaly ‚otčenášů‘ a ‚zdravasů‘, že má již svatý v hrobě pokoj, o svět se nestarajíc.“

„A co švagr?“ tázal se zas mlynář. Provážíval schovanku ještě dále domů než pěstounka, chodíval s ní až za louku do háje, kdež jdouc s mlynářkou ze čtyřnedělní tolik se byla naklouzala na hladkém jehličí v prvních nových svých střevících.

„Ten ovšem pořád ještě škaredí a snad jakživ již s tím nepřestane,“ Evička rozhorleně na Ambrože žalovala, „nemusí-li mezi nás, nechodí, a já ho nevolám. Štěpán arci nechce, abych z toho si co dělala, jemu je to jedna věc, nechť kouká bratr tak či tak, ale mně je to přec jen líto, že námi pohrdává, aniž mu k tomu zavdáváme příčiny nejmenší. Věřte, nevlídněji ještě se má k nám než k lidem ostatním, stojím na svém, že nechťel, aby si mne Štěpán bral.“

„Dost možná, ale přec to jen zůstane divnou věcí, proč je ten člověk takovým samotářem, pravý to opak všech Potockých. Buď je to muž dokonalý, jemuž se protívuje křehkost lidská a tudy především křehkost jejich, či člověk jen sobecký, jenž lidí se straní z příčin nekalých. I já smýšlím jako tvůj muž, nevšímej si jeho mrzoutství, když víš, že mu neposkytuješ úmyslně k tomu příčiny; kéž by u Potockých jiného nikdy tě nermoutilo než švakrova zakaboněná tvář.“

„Ba, pravdu máte,“ Evička zamyšleně mu svědčila, „kéž by mi tam horšího souzeno nebylo než patřiti na starého mládence, kterak se na ten

svět mračí. Zato mne má Štěpán tak rád, že se před ním až někdy hanbím, myslím, že toho nezasluhuji; co jsem proň posud učinila, že tak velkou mně věnuje lásku? Nemusila jsem se do lásky k němu nutit, jak jste mne strašil, přišla mi sama, když jiného než dobrého a milého mi neprokazoval. Nevím věru, jak bych toho dokázala, nebýt mu za to vděčnou. Musím se pokaždé zasmát, pomním-li, kterak jsem se k sňatku s ním odhodlávala, nejinak než jako na popravu či aspoň do věčného vězení. Kdykoli na Štěpána jsem si vzpomněla, srdce ve mně zabuchalo, jako by se mi chtělo utrhnout. Nemyslím sice, že mám vyhráno a že by nebyl Štěpán s to vyvést nějaký veselý kousek, kterým by mě trochu domrzl, dosti možná, že mi co nejdříve někde vypije několik lahví vína přes žízeň, že přeplatí nějaké drahocenné spřežení, že prohraje několik desítek či stovek, dobře Potockých tehdáž jste mi vylíčil: jsouce v rozkoši vychování neumějí se přemáhat, i považují za ponížení, mají-li toho, čeho se jim právě zachce, si odepřít, ale máť Štěpán při povaze té zděděné dobré srdce a dává si ode mne radit, zajisté nikdy nadlouho a doopravdy mne nezarmoutí.“

„Počítám, že Potockých rodinná nemoc konečně se vyžučila,“ mínil i mlynář, když minul osudný první rok, aniž slyšel od schovanky nejmenšího na muže stesku. „Štěpánovi předkové začali prý vždy již v prvních měsících dělat zle, a když rok s rokem se sešel, bývalo tam již vše v plném plameni. Podobá se mi, jako by chtěla ta Józsa bez zápasu sama ustoupit, lekajíc se bojovnice tak statečné a neohrožené, jako jsi ty.“

„Bez zápasu?“ zvolala Evička, „ne, to nechci, ať ustoupí, ale teprv po boji poctivém, jinak by se mi opravdu pořád zdálo, že má přece ještě k nám právo a cosi za lubem.“

„Ty přece jen zapřít nemůžeš, žes ženskou,“ mrzel se pěstoun, „bez casných řečí nelze vám se obejít.“

Avšak Evička věděla, kterak ho se svou „casností“ nejrychleji usmíří. Vzala ho okolo krku a zulíbala mu jeho věrnou starou tvář tak upřímně, že ji proboha prosil, aby ho přec již pustila, jinak že ho uškrtí, a on že by tu ještě nějaký rok rád „pobul.“

V napnutí mysli rozblouzněné rozloučila se Evička po sňatku svém s mlýnem; poznám nových poměrů a povah, zvykání a konání nových povinností, tisíceré s tím spojené dojmy nedopřály jí oddechu a poklidu. Každý den měl svou událost zajímavou a úchvatnou, nenaskytovalo se jí ani jediné osamělé hodiny, kdy by se byla mohla zahloubat do vlastního nitra jako někdy u kapličky. Dny jí mýjely při práci a s mužem laškování jako hodiny, měsíce jako týdny; nevšímal si a necítila proměny v přírodě, kvetoucí jí obklopovalo jaro, mužova horoucí k ní láska.

Když ale k druhé se schylovalo zimě a na polích znenáhla práce přestaly, když bylo nejen již obilí, ale i brambory a zelí pod střechou, když minulo posvícení, kdež pěstouny u sebe po celé tři dni častovala, když zrána louky se zabělávaly mrazem šedivým a Štěpán kázal stavem obložit smrčím a okna dopola vystlat mechem, čehož nebyvalo v mlýně nikdy potřebí, anť stál v tišině, když počala nad horami mlha se stahovat, houstnout a do údolí se spouštět, každý den o velký kus dále stojíc Potockých před okny s touže nepohnutelností a zarytostí, jako by chtěla stavení nadobro a navždy od celého světa odloučit, když konečně sníh zavál všecky stezky, nakupiv okolo domu valy a hradby, které se musily prokopávat, chtěl-li se člověk dostat ze sednice do stodoly, a týdny mýjely, než k nim soused zavítal, tož se položilo cosi na srdce Eviččino, co se navlas podobalo venku té studené šedé mlze, aniž věděla, jak a proč se jí to najednou do prsou vloudilo, vždyť bylo vše, ale vše při starém.

Teď teprv poplakala si mladá žena, neslyšela-li procitnuvši v noci milé obvyklé mlýna klepání, pohřešovala je jak dítě matčinu ukolébavku, jako sestra důvěrný s bratrem rozhovor. Buď obklopovalo stavem ticho hrobové zimní noci, kdež sníh chvatem mlčelivým na ně se sypal, jako by je chtěl ještě za touže půlnoc v příkrovech svých udusit, nebo do něho při prudkém mrazu vztekle se opíral vítr. Staré stěny pak praskaly, na střeše bouchaly hřeby povolující, povaly a trámy sténaly, les naproti naříkal a u potoka ve vrbách to plakalo a kvílelo až hrůza poslouchat. Teď teprv chodíval na Evičku strach pověřčivý, i počala se báti těch zákoutí temných a mlčelivých, které se jí byly při příchodu jejím tak útulnými zdály, bývaloť jí, jako by se v nich rodila budoucí nějaká tajemství, tak hrozná jako to, které pod křížem zakopáno. Teď teprv slýchávala v jekotu

větru bédování bratrovraha a samovražednice. Zalomcovalo-li pak povětrí prudčeji domem, zatloukly-li náhle větve stromů do okna, tož v polosněném traplivém jí připadlo, že se do sednice již dobývá Józa, aby za to jí pokutovala, že jí chce připravit o její nad stavením tím moc. Vykřikl-li vtom právě muž z těžké dřimoty, rychle na nohy skočila, aby ku pomoci mu přispěla, myslila již již, že do sednice vnikla, ubližujíc mu. Teprv když rozkřesala a naň si posvítla, poznala, že jí jiného nestraší než cit předrážděný burácením živlů, a zahanbeně na lože se vracela, že takovým podléhá vidinám. S němými pak si připomínala slzami vlídnou svou komůrku v lomenici mlýna, již si měsíc vždy zvědavě skrz naskrz prohlédnul, svítě tam do všech koutů najednou, kdež jí tak pilně navštěvovaly hvězdy, kdež se tak mile poslouchal šumot vody mlýnské kolo ženoucí a vzdálené šepotání olší, které si mívaly celou noc co povídat, kdež jí budívali jen holubi pěstounovi, klubající při prvním zlatém jitra pohledu na okénko její. To již musil být všude jinde soudný den, zafičelo-li to okolo mlýna tak pronikavě a děsně jak zde po celou jeseň a zimu den co den. Avšak Evička znenáhla poznávala, že nejen povětrí a kraj, ale i povahy tu jsou ostřejší, hranatější, tvrdší než dole v údolíčku. V mlýně bývala chasa jen v dobrém napomínána, tu křikl bratří jeden více než druhý, nebyla-li jim některá věc po vůli, a čeládka odpovídala vzdorně a urputně; také mívala tato neustále vánoce (čas k stěhování), Evička musila pořád zvykat novým tvářím. V mlýně přes neustálé krádeže přec nikdy na nic zlého si nepomyslili, i vídala tedy s hrůzou, kterak Štěpán dvojku nad postelí visící večer co večer prohlíží, je-li na ní vše v pořádku, aby mohl zahnat špatné lidi, kteří již nejednou k Potockým se dobývali.

Ale trpce Evička se kárávala za takové bezděčné porovnání starého domova s novým, nevděčnicí se zovouc, která citlivůstkářstvím se prohřešuje. Opakovala si pak rychle, že jí dělá Štěpán pomyšlení, že ale přec nemůže za zimy, větry a lidi! Dosud jí tak vroucně miloval jako v první den. Pořád jí jen chtěl držet v náručí, neměla nic dělat, jen děvečkám práci poručit; odjížděl-li na trh, daleko za stavení ho musila doprovázet; udával jí navlas hodinu, kdy zas se hodlá vrátit, aby mu mohla přijít v ústřety; dělala si v domě, co chtěla, jak to zaváděla, tak se mu to líbilo; na peníze z mléka, másla, vajec ani se jí netázal, mohla si s nimi dělat, co chtěla, nebránil jí jako jiní mužové, vida, že podporuje

chudé ve vesnici rodiny; nosíval jí z cest drahé šaty, snad by jí byl koupil každý týden na nové, kdyby si toho nebyla naprosto zakázala; jak byla nějaká hlučná muzika, hned tam s ní se pochlubil, nedával jinak, musila se mu pak do svých nejpěknějších věcí ustrojít, a čím více hedbáví na ní šustilo, tím spokojeněji se usmíval; na nic ale, na pranic si nemohla stěžovat, všeho měla nejen dost, ale i nazbyt, a přec jí počalo cosi scházet, přec jí to teď v starém domě někdy tak ledově ovanulo a podivný cit samoty a opuštěnosti přitom jí uchvacoval, nikoli jen, byl-li Štěpán na cestách, nýbrž i když byl doma, když sedal vedle ní – ba právě tenkrát skoro nejvíce, když sedě jí po boku jí do ucha šeptal slova nejzamilovanější...

Tázala-li se pak polekané samy sebe, proč asi tak s ní se děje, tož si pravila, že tím jiným vinen není než Ambrož. Dosud chodil po stavení jako duch, zmize, kdykoli naň chtěl člověk ostřeji pohlédnout nebo ho oslovit. Jakmile tak zamračeně a němě do sednice vešel, více jinému světu než nynějšímu náleže, jako by byla sáhla na ni smrt. Způsob jeho pořád víc a více se jí protivoval, myslívala si, že jen při člověku zlomyslném může býti taková zarputilost, i trápilo ji, že s ním musí bydlet pod jednou střechou a s ním jíst u jednoho stolu.

Avšak tenkrát byla Evička ponejprv ve svém životě sama k sobě neupřímnou, i hleděla si něco namluvit, co nemělo podstaty. Ambrožovo chování bylo sice nesnesitelné pro mysl tak útlou, jaká byla její, avšak kdyby se byla chtěla podívat na dno duše své pohledem nezkaleným, jinou by tam byla našla příčinu, pro nelad teď někdy v ní se ozývající, než stálou, zádumčivou, nepochopitelnou nepřívětivost švakrovu. Ale ona pohledu toho se štítila, tušíc asi, že nemilé by se dopátrala pravdy.

Štěpán mladou svou ženu ovšem dosud stejně vřele miloval, cit jeho k ní neslábl, neochaboval, neměnil se, ale počal se měnit způsob, jímž jí jej dával najevo. První čas ucházel se o její lásku jako rytíř, chtěl se jí zalíbit, a citu toho zápal dodával mu cosi statečného, hrdinného, co skutečně tuze ho zdobilo v očích její. Zvykla mu za touto příčinou brzo a nemusela se do náklonnosti k němu nutit, jak pěstounovi pravila, přilnula k němu zakrátko upřímně a vřele. Ale teď, kde jí byl jist, kde viděl, že se mu již podařilo jí si vydobýt, tu sebe tak nehleděl jako dříve, nebděl tak opatrně

nad svými slovy a chováním, aby ničím ji neurazil, nechával si volnost, vždyť věděl, že je dobrá, shovívavá. Ale pohodlnost ta naprosto mu neslušela a nemile se dotýkala manželky něžnocitné. Podobalť se milý Štěpán tak si počínající zahradníkovi, který vida, že semínko, které do země vložil, šťastně vyklíčilo, je zalívat přestává, o jeho další vzrůst již se nestaraje, nebi teď zůstává, aby teď již jen samo pečovalo o vláhu a slunce. Přivedla-li mu na počátku náhoda či zvyk hrubé na jazyk slovo, rychle u její přítomnosti je spolkl, a vyřknul-li je přec z neopatrnosti, dlouho nato rozpačitě je zamlouval, ale teď je pověděl, třeba bylo sebenemotornější, k čemu by se byl ještě dále ostýchal? Tak to bylo v mnohém jiném, ba pomalu ve všem. Viděl-li, že žena přitom v tváři se proměňuje neb mimovolně od něho odvracuje – pěstouni její, ač bez vychování a vzdělání, přec ve všem nejpřísnější slušnost zachovávali a na domácích si žádali – tož zvolal:

„To jsem tomu dal, vid’? Ale co na tom, nemá člověk povždy chuť, aby na něco učeného si vzpomněl. Ostatně jsem svým pánem, nemusím nikomu na oči koukat, ani ne tobě, neb ty mne musíš mít ráda, nechť si jsem teď takový či makový. Slyšíš, ty mne musíš mít ráda, já se ti musím líbit, musím se ti zdát mužem nejlepším buď jak buď, není ti teď jiné pomoci.“

Nesmávala se Evička takovým řečem teď již vždy tak hlasitě a vesele jako on, začez od něho slýchala, že je upejpava jako nějaká slečinka, že dělá „starou“, především ale že si hraje naučenou.

S poslední výtkou Štěpán vůbec tuze rád se vytasil, měltě ji hned po ruce, jakmile se mu zdálo, že se dosti málo v tom či onom od jeho náhledů uchyluje. Evička ale byla tak zvyklá, že se jí od dětinství pro její lásku ke čtení ze všech stran v žertu i opravdu přezdívalo, i pěstounové ji velmi zhusta oslovovali: „ty osobo učená“, že tomuto slovu v ústech Štěpánových málo přidávala významu. Vyslechlať je zrovna tak pokojně a vlídně, jako když jí někdy řekl: „ty chrpooká“.

Po celý první rok měla Evička se zanedbaným hospodářstvím tolik práce a starostí, že neměla ani kdy, aby na svoje knihy se podívala. Někdy je oprášila, přerovnála, to bylo vše. Avšak když si domácnost konečně přec jednou spořádala, když počala čeládka chápat a vše chodilo jako na

šňůrce, tož nemusila k týdnu ještě nastavit neděli. Sedla si tedy ve svátek odpůldne, když se šel Štěpán po obědě na pec neb do sadu prospat, do sednice k oknu s knihou. Na počátku neříkal Štěpán ničeho, ale za nějaký čas se počal kabonit, viděl-li ji s knihou v ruce, a pohlížel na její knihovničku, na polici vyrovnanou, skoro jako na soka nepohodlného, jehož hodlá jen tak dlouho trpět, dokud mu nebude zjevně překážet.

„Odpočiň si přec,“ jal se čtoucí ženu pobízet, „vždyť máš mezi týdnem práce dost, jdi a prospí se také trochu.“

„Neposílej mne přec spát za bílého dne,“ Evička mu odpovídala. „Nejsem ani dost málo ospalá, dosti za dlouhé noci jsem si odpočinula.“

Ale Štěpán pokoje neměl.

„Tedy si zajdi k některé sousedce a pohovoř si s ní.“

„Není ve vesnici žádné, od které bych se ráda něčemu přiučila, a hovory naprázdno nikdy mne netěšily.“

„Tedy si jdi na komoru rovnat svoje věci; vždyť to bývá největší radost ženštin, vidí-li, kterak se jim to množí.“

„To víš, že mne paráda netěší, spíše bych si přála mít méně šatstva než více.“

„Co jen s tím svým čtením máš? Jak jednou do knihy se zabereš, již nevidíš, neslyšíš a od ní odloučit se nemůžeš,“ Štěpán místo odpovědi zabručel.

„Co stromu vláha, to duši mé čtení. Čtouc přemýšlím s tím, kdož knihu sepsal, co myslil pěkného, to si pamatuji, a kdykoli mezi týdnem při práci na to si vzpomenu, vždy se zaraduju, i jde mi vše pak ještě jednou tak rychle od ruky.“

„Nemá si ale ženština trápit hlavu myšlenkami, není to nic pro ni.“

„Nebyls tomu rád, když jsme měli my první letos na okolí kuřátka a v zahrádce salátu, když se tam jiným teprve zazelenala tráva? Netěší tě, že

máme nejkrásnější z celé vsi dobytek, že dojí naše krávy o třetinu více než jinde? Kdybych, jak ty tomu chceš, hlavu myšlenkami netrápila, chodilo by to u nás jako jinde, co by ti snad přec jen asi zcela vhod nebylo.“

„Máš teď zajisté povídačku v ruce, při té přec ničehož nevyzískáš.“

„Počínám si čtoucí asi jako ty, muži milý, na cestách tvých, mnoho vidíš světem se projížděje, to se ti zalíbí, jiné zas v mysli zavrhuješ, co je dobré, to si pamatuješ a na vlastním zavádíš statku, vystříhaje se pilně chyb jinde spatřených. I já v knihách svých cestuji, hledím lidem do duše, stopuji jejich skutky, prohlížím si rodiny, domácnosti, a co v nich se mi líbí, ve vlastním zařizují.“

Štěpán však ještě pokoje nemíval, dále rýpaje: „Ale k jakému je ti prospěchu, čteš-li, jako například předešlou neděli, kdež do knihy tvé jsem nahlédl, o starých, dávno minulých časech? Nejednala kniha tvoje o ničem jiném, než jak bývalo jindy v Čechách.“

„Dočítám-li se se zalíbením o osudech osob mi nepovědomých, jakž bych ráda neseznala osudy otců našich? Porovnávám pak mravy a obyčeje jejich dávné s našimi a těším se, poznám-li, že jsme udělali skutečně od té doby krok kupředu. Ale při mnohé zas se zastavuji věci, překvapena jsouc výtečností toho či onoho zařízení předků, i přeji si pak horlivě, aby obnoveno bylo. Ovšem toho prospěchu ze čtení podobného nemám, jaký má z toho muž, jaký například bys měl ty, jenž budeš zajisté jednou mezi těmi, kteří obec naši spravují.“

„Dej mi svatý pokoj s obcí naší, tu ať si spravuje kdo chce; mne aspoň k tomu nikdo nedostane,“ zívá si Štěpán nevrle, že se mu nechce dát Evička „předělat“, a zvrátil sena pec.

Štěpán na pec se zvrátil, což musilo u něho každé odpůldne býti, třeba po celý den prstem nehnul. Evička si mohla teď číst dle libosti a být jista, že ji tak hned nevytrhne, avšak po takové rozmluvě se jí do čtení nechtívalo. Pořád si musila přitom myslit, že ji s tou knihou v ruce rád nevidí, že snad přec číst nemá, když on tomu zřejmě nepřeje, až ji konečně zavřela, aby probudiv se ji s ní nezastihl. Ale učinila tak s vlhkým zrakem. Když však

neminula neděle, aby nebyl Štěpán cos na knihy a na čtenáře věděl, dávaje jí svou nechuť k nim pořád patrněji najevo, tož je jednou, když byl právě na trhu, z police vyklidila, sebrala a nahoru na komoru vynesla, kdež do truhly je uzamkla, aby je již ani vidět nemusil, když tak velice na očích ho mrzely; ale klekla si k truhle na zem, zaplakavši nad ní jako nad hrobem, do něhož někoho milého jsme položili. Nikdy si nepomyslila, že se bude musit jednou od knih svých odloučit. Jaké to bývalo pro ni potěšení, když k polici pohlédla, kde hrdě v několika řadách nad sebou stály. Musila se pokaždé na ně pousmát jako na dobré a drahé přítelkyně, s nimiž tolik krásných strávila hodin, od nichž tolik dobrému se přiučila, tolik nového a pamětihodného seznala. Teď bylo najednou po všem; tušila, že bude milým družkám asi dlouho souzeno v truhle zahálet a jí dole v sednici za nedělního odpůldne po nich tesknit. Štěpán ovšem netušil, jakou přinesla oběť, aby byl s ní ve všem spokojen, mnohem větší oběť, že v neděli nečetla, než kdyby se byla v ten den jídla zdržela. Avšak nejvíce zajisté jí bylo přitom líto, že on právě tomu nepřeje, co jí bylo po rodině její na světě nejmilejší, vyzrazuje tím, jak málo dbá věcí vyšších, že jsou mu buď lhostejny, nebo pro posměch.

Ba konečně si to Evička přec jen déle zapřít nemohla, že muž její ode všeho vznešenějšího netečně se odvracuje. Nečinil tak nikterakž, že k tomu chápavosti se mu nedostávalo, byť nadaný a vtipný, ale raději užíval, než ducha namáhal, a ducha namáháním zdálo se mu skoro vše, i hovor vážnější. Jakmile se u něho sešli sousedé, hned sáhl do stolu pro karty; kdo chtěl začít o něčem jiném, toho zakřikl, nechal ho jen tenkrát vypravovat, věděl-li cosi hodně směšného, v takové rozmluvě jedině s chutí se účastnil, každá jiná víceméně ho nudila. Noviny odbíral jen pro jméno, aby mu vyčítat nemohli, že je lakomec, ale nikdy na ně se nekoukl. Chtěla-li mu Evička někdy večer z nich předčítat, nevzpouzel se tomu sice, ale lehl si přitom hlavou na ruce a usnul u stolu tak pevně, že ho musila k večeři budit. Jak často připomněla si přitom Evička starého pěstouna, kterak kladl zrníčko nového, pracně vydobytého pojmu či názoru k zrníčku s uvědoměním radostným, pokrok sám na sobě sleduje. Co by byla za to dala, kdyby byl měl Štěpán v tom jeho žílu. Kéž by byla mohla s manželem hovořit jako s ním. Ve všem ji pochopoval, nemusila se mu s ničím tajit, kdežto musila před Štěpánem sebekrásnější a jí

milejší myšlenku zamlčovat, aby se jí nevysmál, že je dětinská či že chce rozumem svým dále dosahovat, než jí stačí, neb aby dokonce při tom – nechrápal.

Štěpán její náhledy ale často nejen z pohodlí, nýbrž i z hrdosti od sebe odstrkoval: „To máš zajisté z nějaké knihy nebo z novin,“ zprudka jí odpovídal, začala-li o něčem hovor, co jiného než právě událostí všedního života se týkalo, „prosím tě, nepřicházej mi s tím. Ať si novináři poroučejí komukoli, já aspoň jich poslouchat nebudu. Já jsem já, vím, co dělám a co jsem, jiné mám věci na starosti, než abych skákal podle noty lidí mi neznámých. Ty bys toho mohla také nechat.“

Ale těžko by bylo Štěpánovi bývalo dokázat, jaké to vlastně má na starosti věci důležité, které mu nedovolují skákat podle noty těch novinářů, a čemu tak výborně rozumí, že mu není návodu moudrého v ničem již potřebí. Domácnost a polní hospodářství spravovala Evička s čeládkou, on jen tu i tam svou vůli projevil, ale nikdy sám ruky nepřiložil, vymlouvaje se na obchod, a obchod zas řídil Ambrož, bez něhož by byl sotva věděl kudy kam.

Dal-li se Štěpán večer se sousedy do karet a byla-li pak sednice plna kouře a hluku, tož uklouzla Evička nepozorovaně do sadu a zašla si ke kříži u potoka. Neměloť pro ni místo to již pranic příšerného jako pro ostatní domácí, kteří neradi v stranu tu kroky obraceli, divíce se jí nemálo, zmizela-li v tu stranu; ba bylo pro ni plno posvátného významu, tu jí ukázal prst boží ponejprv zřejmě na kletou Potockých střechu, učinila si tam jako jindy u kapličky zpovědnici jakousi, kdež zkoumala svoje svědomí a jednání, v dobrých se potvrzujíc úmyslech. Nebyloť u kříže sice rozhledu velkolepého, jímž by se byla duše její mocně povznesla, jako druhdy u kapličky, vše ohraženo skalami a houštím, ale zato tam nalezala na sta půvabů, jichž u kapličky postrádala. Ta průzračná voda, šumně shora spadávající, ty staré vrby, zahalené až k patám v závoje mladých šepotavých větví, to lesní ptactvo, které u potoka se slétalo, popelíc se v písku u nohou její tak směle, jak by ji za část kříže považovalo, ten černý les, jímž pronikaly sluneční paprsky jako pohled ze samých vlídných očí, mluvívaly k srdci jejímu řečí tklivou. Ale ještě milejší a významnější se jí stalo místečko u kříže, co spatřila naproti mezi

jedleml jednou náhle bod třpytící se jako hvězda stříbrná. Nemohla se nikterakž domyslit, co to, až zvědavostí pužena přeskočila potok, sledujíc tajemný svit ten tak dlouho, až vystoupivši na pokraj lesa, odkud celou přehlídla krajinu, shledala s pohnutím nevýslovným, že to vzdálený odlesk zrcadliny rybníka dolanského, lesknoucí se v poslední umírajícího světla záři. Jak toužebně vztáhla ruce své k domovu milému, jako by si byla chtěla proň dosáhnout a k srdci jej přivinout. Zůstala stát, nepouštějíc z něho očí, až noc milý obraz nepříznivě před ní zastřela. Kdykoli hvězda ta na ni u kříže se zakmitla, domů se vracela plna nové dobré naděje, plna nové dobré vůle. I zdálo se jí, že se to podívala pěstounům do drahých očí, do dobrých tváří, i že s nimi si pohovořila a že jí pověděli, jak ji mají rádi, jak nad ní bdí a za ni se modlí, každou myšlenkou jí žehnajíce.

Třeba Štěpán Evičku rmoutíval řečmi zpozdilými, přec nikdy mu to ani u kříže v duchu nevyčítala. Bylť u ní napřed ze všeho vyviněn a omluven, nechť si mluvil co mluvil a konal co konal. Vždyť vyrostl bez péče mateřské, bez lásky otcovské, zůstaven jsa od dětinství lidem cizím, kteří, překážel-li jim, ho týrali, a měli-li z toho zisk, chybám jeho vyhověli, v nich nesvědomitě ho potvrzujíce. Byla připravena, že jí bude podstoupit zápas se záhubnými jeho vášněmi, a hle, ani s jedinou u něho se nesetkala; jakž by mu byla mohla tedy za hřích pokládat, že na knihy jinýma hledí očima než ona, že novinám nevěří a nic na ně nedává, že v jiných hovorech mívá zalíbení než ona, že se směje, když ona se nesměje, a že zívá při tom, co ji zajímá? Vadila se sama s sebou velmi přísně, vstoupila-li jí bezděčně při některém hrubém a nešetrném jeho slově slza do oka, a ráda by se byla za každý mimovolný vzdech potrestala, mělať za svatou povinnost stále hledět jako jarní na nebi sluníčko.

První skutečnou a hlubokou pocítila Evička bolest, již se tak rychle nezprostila, jak by si byla přála, nýbrž která dlouho na ní hlodala, když náhle zemřel jeden z členů výboru a občané na Štěpánovi si žádali, aby on se stal náhradníkem jeho, což on jim naprosto s obyčejnými svými průpovídkami odepřel. I přidala se Evička k občanům a domlouvala mu před nimi tak důtklivě a líčila mu čestný význam úřadu tak nadšeně, že se jí všichni obdivovali, ubezpečujíce ji, že by si nebyli nikdy pomyslili, že by

mohla mít ženština tak pěkné a moudré náhledy, litujícíce přitom v žertu, že není mužským, aby si ji mohli zvolit do výboru místo Štěpána, tak tvrdošijně se jim vzpírajícího. Ale Štěpán se nenechal pohnout, musiliť občané skutečně odejít s nepořízenou. Evička přidržujíc se přísloví, že žádný strom ještě jednou ranou skácen nebyl, počala po jejich odchodu znovu, jemně sice, ale ještě důtklivěji naň dorážeti, aby úkol mu navržený přec jen přijal, že to bude mít na svědomí, přijde-li na jeho místo muž neschopný a sobecký, který bude chtít z postavení svého kořistit, mnohému dobrému zabrání, bude-li to jeho prospěchu na odpor, a o mnoho škodlivého a obci neprospěšného se zasadí, shodne-li se to s jeho ziskem.

„Již jsem ti několikrát pověděl a ostatně to snad sama víš, že k tomu nemám kdy,“ netrpělivě znovu ji odbýval, divě se v duchu dnešní její neústupnosti; jindy při prvním záporném slovu hned od svého upustila.

„To mi neříkej, Štěpáne, vždyť nejsi-li na cestách za obchodem, téměř každý večer několik hodin strávíš se sousedy u karet.“

„Nepřeješ mi toho?“

„Dobře víš, že ti všeho přeji, co tě jen poněkud těší, nezmiňuji se o kartách pro žádnou jinou příčinu, než abych ti dokázala, že máš i při svém zaměstnání přec jen času dost, abys někdy prohlédl nějaký účet či do schůze se dostavil či nějakou cestu k úřadu vážil. Jiného od tebe se nežádá.“

„Tak! Tys pěkná žena, chceš tedy, abych místo vyrazení jiným sloužil?“

„Což je člověku lze lépe se vyrazit, než koná-li co dobrého?“

Štěpán něco zamumlal, co navlas tak znělo, jako by on o takové vyrazení ani dost málo nestál, ale Evička dělala, jako by tomu nerozuměla.

„Jen si připomeň,“ horlivě pokračovala, „jak líčí starší sousedé doby minulé, když úředníci s občany zcela libovolně nakládali, nařizujícíce, čeho se jim zachtělo, a nikoli, co by bylo oněm prospělo. Jak toužili po větší samostatnosti, jak vroucně si přáli, aby jim bylo dovoleno, by si svoje

záležitosti sami spravovati směli. Nahlíželi velmi dobře, že by se jim práce a čas při tom strávený v hojné odměňovaly míře. A teď, kdy tužby ty konečně se vyplnily, kdy jsou občané svými pány, kdy je neutiskuje ni vrchnost, ni její služebníci, kdy si mohou vše dle vlastní libosti zavést, ejhle, teď se podobá, jako by jim to nebylo podle mysli a že touží po těch starých, závislých, nepokročilých časech, kdy jim úředník do všeho mluvil, nad ně se vypínaje a jich zneužívaje, kdy se musili zdaleka klanět každému panu Franci, nad nimi pána na jejich mozoly dělajícího, podobá se, že volají na sebe starou metlu – z pohodlnosti.“

Štěpán se slovům jejím hlasitě zasmál, nejspíše že uhodla jeho smýšlení.

„Škoda že jsi přec jen na kněze nestudovala, jak lidé o tobě říkali,“ zvolal se smíchem, „byl by z tebe býval výtečný kazatel, ale musím se ti vyznat, že nikdy rád na kázání jsem nechodíval.“

„Vyslovím-li radu či přání, za kázání to nepovažuj.“

„Tys přec jen podivná žena! Jiná by muže nejraději jen na provázku držela, hněvá se, přijde-li jí s takovou věcí, a ty mne mezi lidmi sama posíláš.“

„Ráda s nimi o tebe se rozdělím, vím-li, že jim budeš ku prospěchu.“

„Jsou teď takové časy, že má člověk dosti práce sám s sebou, neřkuli aby se staral ještě o jiné a jim půjčoval rozum,“ tvrdil neoblomný Štěpán. „Ještě kdyby to co vynášelo a člověk za to svoje radění co dostal.“

„Takhle mi nemluv ani v žertu, Štěpáne, jinak bych ti musila připomenout, co ti vynáší kouření tvoje, a přec kouříš. Ten teprve u mne mužem celým, jenž o jiné se stará jako o vlastní svou rodinu.“

Evička při těchto slovech tak rozmile se dopálila, že Štěpán na ní mohl oči nechat, tak hezká se mu již nebyla dlouho zdála jako v tomto okamžiku s těma svýma velkýma jiskřícíma očima a planoucíma tvářema, i zapomněl nad tím nájezd její na jeho dýmku, již ovšem po celý den mezi zuby držel.

„Hle, hle, to jsem nevěděl, že se umíš také čertit a ježit, nejde-li ti hned po tvém,“ smál se jejímu horlení. „Měj přec konečně rozum, vezmi mne okolo krku a dej mi hezkou hubičku, bude ti to lépe slušet než to mudrování. Nech ten svět se otáčet, jak se mu to líbí, věř mi, dokáže to bez nás.“

„Kdyby tak každý smýšlel, kam bychom to přišli?“ vzdychla si Evička zarmouceně, že k jinému nepřišla s ním výsledku. Učinila ale k jeho slovům, vzala ho okolo krku, nepolíbila ho však tak upřímně jako jindy. On to cítil, a teď on zas na ni se hněval, že pro věci, do nichž jim oběma dle jeho názoru pranic nebylo, s ním se hádá.

„Kdyby každý smýšlel jako já, jen svého si hledě, nebyl by mnohý přišel o statek, méně bychom měli otrhanců na světě,“ zlobivě jí namítal.

„A kdyby byl každý, jenž máje svoje jako ty, o to se zasazoval, aby i jiní k něčemu přišli, a to domluvou, radou, skutkem, tož by snad již nebylo pražádných mezi námi.“

„Prosím tě, teď již jednou přestaň, mám toho věru po krk. Čeho bys ty si na člověku nežádala? Kdybych tě nechal dále mluvit, snad bys mně i dokázala, že bych si měl jmění svého ponechat, jen co potřebuji, a to ostatní rozdat mezi ty, jimž statku po otci se nedostalo. To všechno ale pochází z tvého šlakovitého čtení, tím se ti dostaly takové vrtochy do hlavy, jimiž mučíš sebe i mne. Vdaná ženština by neměla o takových věcech ani přemýšlet, ta má jen myslet na muže svého a kterak by se mu zalíbila a zavděčila, tu cos k vůli mu udělala, tam zas něco k chuti mu přistrojila. Chci tě mít sám pro sebe, vzal jsem si tě, abys o mne pečovala, můj dům mi spravovala, a ne svět ostatní.“

„Byla jsem příliš horliva, pověděla jsem mu toho najednou mnoho, a všeho moc škodí,“ Evička v duchu se pokárala, začínajíc s mužem hovor jiný, „musím naň podruhé zpolehounka, zajisté si nechá časem říci, nahlížeje, přec že má ještě jiné povinnosti, než aby jen jedině k tomu hleděl, by se mu to tam v té železné za pelestí truhle množilo. Vždyť je nadán zdravým rozumem a dobrým srdcem, musí na to právě přijít.“ –

Ale Evička zapoměla na uprázdněné výborství, na žádoucí v obci opravy, na svoje knihy, noviny, ba na vše ostatní na světě, když se jí v

náručí pousmálo malé děvčátko, modrooké, zlatovlasé, bělounké, věrný to matčin odlesk. Vášeň mateřská tak mocně v ní zaplanula, že každý ostatní cit a myšlenku v ní utlumila. Najednou se jí to u Potockých tak líbilo jako v nebi, nemohla ani pochopit, že se jí tam kdy stýskalo. Všechny snahy a touhy výhradně jen o dítě její se otáčely. O jiném teď s mužem nikdy nerozmlouvala, nestálo jí jiného ani za řeč. Tak pěkných myšlenek jako nyní u kolébky ještě nikdy nemívala, ba ani ne u kapličky, a ze všech knih dohromady nebyla tolik pěkného vyčetla jako za jediný okamžik ze zraků dítěte svého. Se vším se mu svěřovala, neustále s ním potichu žvatlajíc; s čímž nesměla přijít otcí, to šeptala dcerušce do ouška, kladouc hlavu svou vedle její hlavičky na malé podušky. Toť se rozumí, že se jí zdálo, že jí pochopuje a broukáním odpovídá. Usnulo-li děvčátko, tož kolébajíc je si malovala, kterak si ji bude strojit a ji vodit, až bude větší, toť se rozumí, že bude první její výlet do mlýna k babičce a k dědečkovi. Již viděla, kterak tam se diví čápu, jak se probíhá na louce mezi pampelišky, jak se jí přeschovává v olších, jak si hraje s holuby, které mlynář schválně pro ni ochočil, jak ji mlynářka vysazuje na štěpy, které nebožtík muž nasázel, aby si z nich vlastníma ručkama utrhla višni, pro niž dosahovala. I vídala v duchu, kterak chodí dceruška do školy, jak tam prospívá zrovna jako ona, jak je ve všem první, jak ráda čte a rozumně si porozpráví – ba někdy ji sledovala tak daleko na dráze života, že jí již kupovala i na svatební šaty...

Štěpán v prvních měsících nesmírně se těšil dcerušce, byla proň něco nového, vzácného; vyrostl bez sester, neměl žádných sestřenic, přál si do domu děvčátko, aby jej ozdobilo a obveselilo. Avšak brzo se mu zdálo, že Evička dítěte přec jen příliš mnoho si všímá, že to, co s ním provozuje, by nemusilo být, on že při tom přichází zkrátka, býval všude rád nejpřednějším, hlavně ale u ženy. Na počátku si to jen někdy pomyslíl, ale konečně to říkal i nahlas, pořád častěji a častěji, až se to stalo stálým u něho výrokem. Žehral s malou Evičkou jako někdy se ženiny mi knihami; jak ji s ní spatřil, již se zamračil.

„Tak jak do toho dítěte nikdy do mne nekoukáš a nekoukalas,“ vyčítával ženě, „jak křikne, hned všeho necháš a jdeš mu sloužit. Žádám-li si já

něčeho na tobě, spíše práci si doděláš, pak teprve ke mně se přijdeš zeptat, co ti chci.“

„Ale Štěpáne,“ smávala se mu Evička, „snad bys skutečně nechtěl, abych s tebou nakládala jako s malým dítětem, které ještě rozum z toho nemá, co být může a nemůže.“

„Nechci jiného, než abys mne rovněž tak ráda měla a rozdílu mezi námi nedělala.“

„Co toho se týče, to nemáš věru dcerušce své co vyčítat, jedno jste v skutečnosti, jedno a totéž v srdci mém.“

„To mi neříkej! Teď teprv, co ji máš, vidím vlastně, jak umíš milovat, tak zcela od srdce a doopravdy milovat. Věř, pohlížím-li někdy na tebe s dítětem miliskující, tož se mi podobá, že to ani ta pravá láska není, která ke mně tě víže, že mne máš proto ráda, poněvadž jsi si mne vzala, a nikoli, žes si mne vzala, poněvadž jsi mne měla ráda. Překvapil jsem tě námluvami, pěstounové ti domlouvali, nechtělas mne odstrčit, vidouc, kterak se za tebou blázním...“

Evičce zvlhly oči.

„Prosím tě, neplač mi ještě ke všemu, to víš, že to vystát nemohu. Jestliže bys mne chtěla pokaždé ‚omáčet‘, jak nejmenšího bych o dítěti řekl, věru nevím, mohl-li bych mu nadál přát.“

Evička rychle oči si usušila, věděla, začne-li Štěpán takovou, že nežertuje, ale zůstala v ní po mnoho dní lítost. Jak jen se mu takové věci do hlavy dostaly? Nevědělať ještě, že má pravá láska jemná tykadla, že Štěpán cítí, o čemž ona sama tušení neměla.

„Chceš-li, abych ti uvěřil, stejně že mne s dítětem miluješ, dokaž mi to skutkem,“ pravil jí jednou v neděli. „Dítě jsi po celý boží den ani z náručí nepustila, teď buď zas na několik hodin zcela mou. Nebylas se mnou nikde, co malá Evička na světě, lidé se mne již tážou, co to znamená, nemáš-li žádných šatů, že se jim neukazuješ, pojd' se mnou k muzice.“

Mladá matka zbledla jako bílý šátek, dosud si ani jednou nepomyslela, že by musila či mohla dítě svoje třeba jen na okamžik opustit; vždyť nebyli u Potockých po mnohá léta dceru odchovali, chvěla se o ni, pozorovala s úzkostí každé její dechnutí, a teď měla od ní na celý večer odejít, zůstavivši ji služkám nemotorným a nesvědomitým, o nichž byla přesvědčena, že po jejím z domu odchodu také utekou, nechajíce dítě v kolébce křičet. Bezděčně sepjala před mužem ruce, aby tak velkých věcí na ní nežádal. Štěpán temným ji přeměřil pohledem.

„Vidíš, jak to stojí? Pak říkáš, že mám s dítětem stejný v srdci tvém podíl.“

„Jen se na mne nehněvej, muži drahý,“ prosila Evička, stejně dojata jeho žádostí i podivným výrazem v jeho oku, „vše ostatní ráda k vůli ti udělám, jen tuhle jedinou věc na mně nechtěj. Vždyť víš, že byla posud všecka děvčata v stavení tom zrozená zdraví křehkého, třesu se, když dítě zakašle, nějak podivně sebou pohne, nemám jinde pokoje než u něho. Nebudu jíst, spát, uzříš-li v tom důkaz lásky mé; ale od dítěte mého mne netrhej, nemocí snad bych to zaplatila, kdybych měla být celou noc bez něho.“

„Bývá u muzik dosti žen s muži svými, které mají doma také malé děti, a žádná tam neomdlévá steskem a o ně strachem,“ trpce Štěpán jí namítal.

„Bud' je mají komu svěřit, neb k nim – nemají pravého srdce mateřského...“

„...či si mužů svých lépe váží než ty,“ dodal Štěpán a oči jeho při tom planuly.

Evička se ale blesků jejich nelekala, vždyť o dítě se jednalo. „Co bys z toho měl, i kdybych s tebou šla,“ odporovala mu neohroženě, „pro kouř bys mne ani neviděl, pro hluk ani neslyšel, nebyla bych tam ti pranic platna.“

„Na to ovšem jiné ženy nepomýšlejí, neobtěžuje je trochu kouře a hluku, ba ani toho necítí, jsou-li jen mužům nablízku, ovšem nejsou to žádné osoby učené..“

Tenkrát vyřknul Štěpán slovo to tak kysele, že Evičku ponejprv v jeho ústech zabořilo. Cítila, že jí chce tím říci cosi velmi nepříjemného, ba že jí chce poranit.

„Nepůjdeš-li se mnou, půjdu tedy sám,“ rozhodl se konečně, „dosti jsem se dnes nadíval na tvoje s dítětem laškování, dosti jsem se naposlouchal jeho křiku, chce se mi také jednou něco jiného vidět a slyšet! Dítě jen kyne, co je na světě, ještě jedinou hodinu nestonalo, zbytečné, zcela zbytečné jsou tvoje o ně strachy; slabé zdraví jeho jest ti jen pláštíkem, do něhož se zahaluješ, abys mně nemusila nic k vůli udělat.“

Evička se dala znovu do prosení, ale přitom přec ze svého se nehнула, že od dítěte nepůjde. Škemrala ho tak rozmile, aby i on neodcházel a raději také doma zůstal, že by se jí tak, ale tak přenáramně stýskalo, že by celý večer proplakala, že v hospodě nic, ale pranic není, všem lidem dohromady že tam nebude tak milý jako jí doma, že se dal Štěpán přec obměkčit a u ní zůstal. Lahodilo mu nemálo, když viděl, kterak dítě služce do náručí položila, s ním na komoru ji posílajíc, načež k němu přisedla, tak líbezně s ním si štěbetajíc, že ho aspoň pro tento večer zcela zas usmířila. Nedala na sobě znát, že sedí vedle něho jako na špendlíkách, připomínajíc si, jak je asi teď kvečeru v nevytopené komoře chladno, jak napnutě naslouchá, brzo-li se tam neozve tesklivý pláč, jak jí každý zvuk odtamtud k ní zasahující bolestně proniká.

Ale ač Evička od té doby pokaždé tak učinila, odstranivši dítě, kdykoli na ně cos věděl, přec zůstal Štěpán svéhlavě na tom stát, že je více miluje než jeho, že ho pro ně zanedbává a zkracuje, že již není v domě čím býval, dítě že má teď vrch. Evička již si věru nevěděla rady, kterak se mu zachovat, leda snad aby byla dala dítě zcela z domu, by jí nikdy s ním pohromadě neviděl.

Do čeho se Štěpán jednou zakousl, při tom dle způsobu lidí rozumu nedospělého setrval, nenecháváje se ničím již přesvědčit, ba viděl v tvrdošijnosti té, moudrému a pravdivému důvodu nepřístupné, cosi hezkého, mužného. Každou chvíli se chlubil: „Já mám tvrdou lebku, nedám se nikomu předělat.“ I zůstával skutečně při svém, a kdyby byl hned sebezřejměji viděl, že z toho pochází jemu škoda a jinému že tím

ukřivdí. Neunavoval tedy ve svých výčitkách, vymýšleje k starým ještě nové; čím více Evička mu povolovala, tím vynalézavějším se stával, až konečně ona unavila vidiny jeho mu vymlouvat a dítě odstrkovat pro jeho vrtochy. Když byl začal proti knihám jejím brojit, hned z očí mu je uklidila, odříkajíc se největší potěchy, již znala; avšak přestat být matkou, poněvadž tak se mu líbilo, ne – to býti nemohlo. Pravila si, spíše že by ji měl k pečlivosti napomínat než od ní zdržovat, vždyť to bylo i dítě jeho, byl za ně před bohem i lidmi zodpověden, mělo ho těšit a zajímat a zdar jeho mu měl na srdci ležet jako jí. Kdyby bylo bývalo dítě jaksi zpotvořené či nehezké či nevtipné, tož by se nebyla jednání jeho aspoň divila; ale vždyť to bylo kotě k pomilování, každý, kdožkoli je spatřil, se mu podivil, jak je veliké, silné, hezoučké, chytroučké, a co viděl a uznával každý cizí člověk, to nechtěl vidět a uznat vlastní otec z pouhé svéhlavosti a pošetilé revnivosti?!

Mateřská hrdost konečně v Evičce se vzbouřila i podržela v ní vrch. Když počal Štěpán, neshledávaje se u ní s oddaností dosti zřejmou, pozorností dosti napnutou, jí vyhrožovat hospodou, tož mu ji přestávala znenáhla vymlouvat. Necht' si tedy šel, když na cizím místě mezi cizími lidmi lépe se mu líbilo než ve vlastním, manželčinou láskou teď pečlivě upraveném domě, kdež každé pokynutí a slovo jeho bylo zákonem, kdež k němu ručičky vztahovala nejrozmilejší holčička, kterou lze si pomyslit! Jinde byly děti nejpevnějšími páskami mezi rodiči, a její drahé dítě bylo závadou, již pro zachování míru neustále postrkovati musila. Chtěl-li Štěpán mermomocí odejít, dobře, ba dobře tak, aspoň nemusila svůj nejdražší poklad mezi čeládku vypudit, mohla si jej podržet na klíně, sama si jej nakrmit a uspat, nemusila se pokaždé leknout, když venku co zavrзло či zavřísklo, že chůva dítě upustila či že je stihla nějaká jiná nehoda.

Jakž by si nebyl Štěpán povšiml, že se Evička déle nesnaží doma ho zdržet. Poznání to, jak snadno pochopitelné, nemálo ho popudilo. Aby ji za to potrestal, odešel tedy jednou přec, aniž jí to hrubě ohlásil. Ale ještě více ho zamrzelo, když mu jeho odchod ani nevyčetla, zdánlivě nad ním se nermoutíc. Vzdorně odešel příští neděli zas, lepšího výsledku ni tenkrát se nedočkáje. Teď teprve se na to dopálil a odešel, třeba ho to

do hospody právě netáhlo. Evička pořád ještě jakoby nic, jak by tak jednal podle jakési s ní úmluvy, s jejím to dorozuměním. Nemohl si to nikterakž vysvětlit, a zeptat se jí, proč najednou mu více nebrání, zachce-li se mu odejít, to přec nemohl, bylo by z toho šlo najevo, že jí chtěl tím něco udělat naschvál a že ho její lhostejnost přitom mrzí. Zůstal tedy mlčky při svém, jako by ho její netečnost tak málo dojímala jako ji jeho odcházení, a brzo se stalo pravidlem, že Štěpán každou neděli odpůldne a večer ženu samu doma zůstavoval. Ozval-li se v něm cit, žeť lhostejnost její v tomto ohledu asi strojena a že jí je asi tuze líto, že v jedinou za celý týden dobu, kdy měla pokdy k němu si přisednout a s ním si pohovořit, od ní odchází, tož urputně si pravíval:

„Kdyby skutečně o mne dbala, nepřicházelo by jí zatěžko požádat mne, abych od ní se nevzdaloval, nelitovala by ke mně dobrého slova. Ale chtěl bych se o bůhvíco vsadit, že je ráda, že odcházím, aby se mohla toho žvížlete hodně nabažit. Dítě má ráda ze srdce, ale mne jen, že musí.“

Co ale bylo při tom němém manželů boji nejhoršího, na co arci Evička si nevzpomněla, umínivši si, že nebude dítě otci obětovat: Štěpánovi se počalo znenáhla v hospodě líbit; již tam nechodíval ze vzdorů, nemoha snést, že není u ženy sám pánem, nýbrž se zalíbením. Hospodský zámožnému sedláku všemožně lichotil, sousedé ho tam radostně vítali, bylť on dobrým společníkem pro překypující veselý rozmar, mnozí zas se tam za ním táhli vědouce, že dává jiným rád a často na svůj rád nalívat, i stal se brzo střediskem tamější zábavy. Nepřicházel-li Štěpán do hospody v obvyklý čas, hned se hosté po něm sháněli, vypravujíce proň posla.

„Aspoň vím, že si mne váží a se mnou rádi sedávají,“ Štěpán odcházeje s poslem vždy důrazně před ženou prohodil.

Evička neměla na narážku tu odpovědi, nedůstojno se jí zdálo závoditi s příchylností takovou, jejížto příčiny snadno se dovtipila.

„Však to nebude věčně trvat,“ těšívla se, vzmohla-li se v ní někdy obava, že není hospoda právě proň místo nejpřiměřenější, „až jen Evička poněkud povyroste a žvatlat začne, pak zajisté vycházek těch nechá,

nebude se mu chtít z domu od ní. Neníť malých dětí milovníkem jako na sta jiných mužů, je mi to sice líto, ale chyba to přec jen žádná není.“

Ale děťátko rostlo, prospívalo, začalo běhat, rozmile švitořit, nejinak než skřivánek; každý, kdo je viděl, se potěšil, pěstouni se ho nemohli nikdy ani nasytit, kdykoli s ním do mlýna zavítala, sužovali ji, aby jim je aspoň na týden půjčila, aby se ho nabažili, všem lidem bylo k radosti; jen otec zůstal k němu chladný, řevnivý, nevlídný, jen jeho nezajímaly jeho pokroky a jeho zdar.

Nejbolestivěji ale Evičku dojímalo, že to, co otce z domu vyhánělo, bratra jeho, toho vyhlášeného mrzouta, právě zas domů vábí. Co ozdobovala malá čiperná Evička šerou u Potockých sednici, býval tam Ambrož mnohem častěji k nalezení. S rodiči sice dosud nemluvíval, vyhýbaje se s touže ledovou pohrdlivostí každému bližšímu s nimi styku, ale zato spočíval tím častěji pošmurný pohled jeho na dítěti jejich se zvláštním měkkým a soucitným výrazem. Nikdo tak rychle jako on k Evičce se nepřitočil, začalo-li na kamnech něco kypět a nevěděla-li, kam dítě rychle posadit, aby to odstavila. Trpělivě jí je podržel, až si vše zas spořádala. Jindy ani se neohlédl, třeba, jak říkáme, sednice letěla. Ač nikdy na dítě se nepousmál a s ním nerozmlouval, přece nebylo u nikoho tak rádo jak u něho. Jak do dveří vešel, již naň se třepetalo, i vysedělo mu celé hodiny na klíně, pohrávajíc si s lesklými u jeho kazajky knoflíky. Nikdo na Ambrože s takovým nepohlížel úžasem jako Štěpán. Nemohl pochopit, co se to děje se starým mládencem, který, co se pamatoval, ponejprv s někým se přátelil, a to s malým dítětem.

„Počítám, Ambroži, že se přec jen ještě oženíš,“ nabíral bratra. Ale Ambrož málo si všímal jeho pošklebků, i choval malou synovkyni nadál k velké nespokojenosti matčině. Nestála mu o jeho k ní náklonnost; nejenže mu posud neodpustila, jak nevlídně ji uvítal a jak, co byla v domě, k ní se choval, ale hlavně že takový světoznámý divous dítěti jejímu přeje, kdežto vlastní otec mu záviděl i lásku matčinu a pro ni téměř na ně zanevřel.

Ale když přinesl jednou Ambrož děvčátku z cest svých pannu tak krásnou, že Evička nikdy tak krásné nespatriła, a ono do náruče mu

spěchajíc tak radostně zaplesalo, že matce při zvucích těch srdce v prsou poskočilo, tu měl Ambrož přec jen vyhráno. Pravila si, že člověk, který má pro dítě cit, nemůže být naprosto zlý. Pohlédla naň přitom ostřeji než po celý čas, co s ním pod jednou meškala střechou, cizeji k němu se chovajíc než k nejcizejšímu, i připadalo jí dnes při pohledu na jeho zatemnělou, zádumčivou tvář, na jeho volné, lhostejné pohyby, že není Ambrož asi nevládníkem pro nic a za nic, že ho zajisté něco velkého hněte a trápí, o čem nikdo nemá tušení, za škraboškou podivína že se skrývá chorá, obolená duše. Snad zažil jakýsi strašlivý klam, že tak důsledně lidí se stranil, snad ho podvedla milenka, když ženskému pohlaví tak povržlivě se vyhýbal, snad se vzpouzel jen proto bratrovu sňatku, že nechtěl, aby i jeho zastihl osud tak smutný, a nikoli, jak ona se domnívala, že byla dítětem z milosti přijatým a nikoli „dcerkou“?!

Vtom zavolal Ambrože čeledín, nevěda si v maštali v něčem rady, a Ambrož jí podal zdráhající se dítě s pohledem tak zádumčivým, že jí srdce přeteklo soucitem a skoro bezděčně uklouzlo jejím rtům:

„Tys stále tak truchlivým, švakře, což máš proč?“

Ambrož nenadál se jejího oslovení, oči jeho utkvěly na ní okamžik překvapeně, nebylo v nich tenkrát ale nic pohrdlivého a studeného; chvíli sice zřejmě váhal, má-li obvyklé svoje mlčení porušit, konečně však přec k odpovědi se odhodlal. Byla tak znamenita jako jeho uvítání.

„A tys stále tak vesela, máš ty proč?“ Po těchto slovech rychle sednici opustil. Evička dlouho ještě za švakrem hleděla, i když byl dávno již ve dveřích zmizel. Tenkrát věděla, že opakovav a proměniv její otázku, nechtěl ji ani pozlobit, ani urazit, avšak co tedy chtěl? Ze v slovech jeho se skrýval význam hlubší, o tom nebylo pochybnosti. I nehádala ale Evička dlouho hlavu si lámajíc, dobře, příliš dobře chápala, že jí chtěl říci, nemá-li on v očích jejích příčinu býti truchliv, tož má ona tím méně příčiny v očích jeho být vesela... zdála se mu veselou, příliš veselou, krátkozrakou i lehkomyšlnou. Myslíl zajisté, že nevidí, co kolem ní se děje, kam to spěje, co se připravuje. Ne, ne, mýlíl se, nebyla ni krátkozraká, ni lehkomyšlná, viděla, co se připravuje a děje, ale dosud se chlácholila, že se to klame, že vidí příliš černě, zbytečně že se strachuje

přízraků jakýchsi... Ach, chtěla se klamat, vždyť již viděla jinak před sebou oběť hroznou, nevyhnutelnou, již aby přinesla muži, každá v ní žíla se vzpouzela. – Slíbilť Ambrož, že nikdy se nepoplete do domácích záležitostí, aby švakrové v domě nepřekážel, dostál slovu, poskytl jí pokynutí, jemuž, chtěla-li porozuměti, mohla, ale nemusila. Byla v něm tedy přec aspoň kapka šetrnosti a pro rodinu citu.

Štěpán již tím se netajil, že hospoda více ho zaměstnává a vábí než co jiného, nebylať mu již pouhým vyražením, nýbrž života úkolem. Nemohl se bez ní teď ani obejít, musil tam být den co den ráno i večer, jinak se mu zdálo, že ani nežije. Zabředl do toho způsobu života opět s onou vášnivou setrvačností nezralé i neurovnané povahy vyznačující, které tomu, co je uchvacuje, vždy zcela se oddávají, nikdy nepřemítajíce, dobře či nedobře-li tak činí. „Těší mne to, proč bych si toho nedopřál,“ tato zásada byla vodítkem jeho skutků, dávným heslem celé jeho rodiny. Nikdy dříve hospodářství hrubě si nevšímal, ale teď dokonce na nic doma se nepodíval, jako by statek ani nebyl jeho. Nejenže nedbal hospodářství, Evička pozorovala, že asi i při obchodu podobně si počínal. Slyšela aspoň v poslední době pořád častěji a častěji do sednice, kterak Ambrož, přicházející za bratrem do sadu, kde tento v chládku se provaloval, na to či jiné se ho táže, aniž tomuto bylo lze dát mu odpověď uspokojivou. Pomáhal si obyčejně řečmi příkrými a vzdorovitými, aby chybu svou přikryl. Patrně každou chvíli cos důležitého zameškal a opominul, z čehož zřejmě velká pocházela škoda.

Hodina na hodinu minula, a dosud seděla Evička v soumraku staré šeré sednice na témže místě, kde ji Ambrož opustil. Štěpán nebyl doma, čeládka byla za prací na polích, švakr bůhvíkam zalezl, byla v celém stavení sama se svým dítětem, které držíc v náručí pevně strýčkovu pannu, dávno na klíně jí bylo usnulo.

Rozjímal, a každá tato hodina, o samotě strávená, ubrala lícím jejím barvy života. Hluboké ticho sobotního odpůldne ji obklopovalo, nerušitť je stříbrný déšť, který se volně z očí jejích řinul na kadeřavou hlavu dceruščinu. Hodiny na stěně s kukačkou neunavně tikaly, na kamenci lesknoucím se dřímala kočka, v otevřených oknech, kdež stálo několik bazalek a „rozmarijí“, modral se protějšší les, někdy v nich zabzučel čmelík

či se zastrakatil motýl, a čermáček, bázlivě a přec zvědavě na všechny strany se ohlížející, sedl si na římsu, ochutnáváje žabince z hlíny květináků vyrůstajícího. Jednou prolítla sednicí i vlaštovka, pronásledující mouchu, která se jí nechtěla nikterakž dát lapnout. Zavadila v bystrém letu křídlem o sklopené čelo mladé ženy, ale ona ho nepozdvihla, necítila dotknutí toho, zkamenělá jsouc bolestným, tuhým vnitřním bojem. V zahradě pod okny, kde každý lupen v slunci se třpytil jako kus zelenavého, průzračného zlata, snivě se kolíbal větřík ve větvích, posílaje každým zaváním do sednice sladkou z pestrých záhonků vůni i vzdálené vzdechy potoka, hrkajícího okolo kříže, jemuž se byla Evička, jak pěstounka žalostně jí vyčítala, za oběť hlásila – již jej cítila na bedrách svých a duše její zaúpěla ponejprv pod tíhou jeho, již se zprostit nemohla, nechtěla – nesměla...

Najednou křikla Štěpánova žena tak hlasitě a zoufale, jako by jí byl náhle prsa mečem proklál, a vrhající se náruživě na svoje dítě, počala s divokou, šílenou láskou líbat jeho tvář, ruce, nožky. – Bylo rozhodnuto!

Když sedali druhý den u Potockých k obědu, pohlédl Ambrož několikrát po sobě na prázdné místo, kde sedávala malá jeho neteřka naproti němu vedle své maminky, již ovšem neměl otázky za hodnu, kde asi dítě mešká, vždyť nebylo je slyšet ni na dvoře, ni v sadě. Štěpán však prázdného místa ani si nevšiml, meltě jiných důležitých věcí v hlavě, vždyť přicházel z hospody a tvář mu hořela následkem ranní této zábavy. Vypravovalť velmi živě a obšírně, jaké se tam konají přípravy na večer k muzice, kteráž měla dnes být neobyčejně hlučná za příčinou opovězených hostí přespálních.

„To se mi právě dobře hodí,“ odvětila mu Evička hlasem, jemuž nadarmo se snažila dodati určitosti a výrazu bezstarostného. Jindy pomíjela takové mužovy o hospodě zprávy mlčením, dnes však chtěla mu projevit účastenství úsměvem, což se jí ale nepodařilo, rty její přitom tuze se chvěly, zůstalo jen při dobré vůli. Ale jak si

Štěpán nepovšiml, že malá dceruška dnes s nimi neobědvá, rovněž neviděl, jak je žena jeho dnes změněna, vypadala tak bledě a přepadle, jako by byla několik měsíců v těžké nemoci na loži strávila, a přec včera

tyto časy ještě jenjen kvetla, a byly i osoby mezi domácími, které jí přílišnou vyčítaly veselost.

„Komu že se to právě hodí, že budeme mít dnes u nás tak slavnou muziku?“ Štěpán se jí tázal; myslil, že jaksi nedoslechl.

„Mně.“

„Tobě?“

„Hodlám dnes večer s tebou.“

„Ty?“ znovu žasl Štěpán, nevěda dosud, má-li sluchu svému věřit.

„Chystám a těším se již od rána,“ opakovala Evička, jako by podivení jeho nepozorovala, ale rty její ještě více zbledly.

„A co dítě?“ manžel jí namítal, „to chceš doma zůstavit samotinké?“

Evička nemohla potlačit trpký úsměv. Zapomenuty byly pojednou všechny jeho stížnosti a výčitky, že nechtějíc proň nikdy dítě opustit, více je miluje než jeho, již neviděl v návrhu jejím důkaz náklonnosti, tolikrát tak pánovitě žádaný, na který, jak tvrdíval, toužebně čekal. Dnes náhle na dítě si vzpomněl a byl by snad nejen ženě dovolil, kdyby se ho byla na to tázala, ale snad i jí poradil, aby od něho se nevzdalovala... I strnula Evička nad změnou, která v tak krátkém čase s ním se udála; že tak tuze jí odvykl, přec si nemyslila.

„Zavezla jsem naši holčičku dnes ráno do mlýna,“ odvětila ubohá matka co možná pokojně; ale teď se jí nechvěly jen rty, musila ruce položit do klína, aby nebylo znát, kterak se jí třesou. S nevýslovným jen namaháním se zdržela slzí. „Proč to?“

„Pěstouni moří mne dávno o ni, ale nemohla jsem se nikdy odhodlat, abych jim ji na delší čas zapůjčila. Ale teď, kdy je již tak rozumná, se nebojím pustit ji z náruče. Ať se jí nabaží, jak dlouho budou chtít, aspoň budu mít před ní trochu pokoje a konečně zas jednou tebe jaksepatří užiji.“

Opět pohlédl Ambrož na prázdné místo své neteřky a z něho na matku její. Vyčetl z Eviččiných očí, zapálených pláčem noci bezesné, že nezavezla dcerušku svou pěstounům jen ku potěše do mlýna, nýbrž za příčinou vážnou, a poznával asi, že nebylo podivínské napomenutí jeho, aby si všimla, že muž její na nepravou zabočuje dráhu, včera nadarmo pronešeno, neb cosi, co spokojenému úsměvu se podobalo, zavlnilo se mu okolo úst.

„Počínáš konečně přec jednou nahlížet, žes mi pro dítě ubírala, co mi náleželo? Poznání to přichází však trochu pozdě,“ Štěpán mrzutě prohodil.

„Věř, že není nikdy pozdě, abychom k chybě se znali a ji napraviti hleděli. Jestliže, jak díš, skutečně jsem ti pro dítě ubírala, co ti náleželo, tož ti to teď vynahradím, seč ve mně síly,“ Evička významně dodala, plna půvabné srdečnosti k němu se kloníc.

Ale Štěpán neměl na tato slova žádné odpovědi. Se zatemněným čelem před sebe pohlížeje bubnoval prsty nevrle na stůl. Nebylať to proň patrně myšlenka příliš příjemná, že se mu chce teď žena více věnovat a snad zavést starý pořádek, kdež s ní večer co večer sedával a bez ní v hospodě ani se neukazoval; již snad přemítal, jak by se jí nejohratněji a nejjistěji vymknul? Evičce opět se hrnuly slze do očí. Ale opět se jí podařilo potlačit svou citlivost nad urážlivým jeho si počínáním, co medle by se jí také nebylo podařilo, když dokázala odtrhnout se od dítěte? Vše ostatní se jí zdálo hračkou, nic jí nepřicházelo již zatěžko po tomto loučení.

Když vešel Štěpán se ženou večer do hospody, bylo tam již plno, neměť dnes takový spěch jako jindy. Evička byla dávno před ním ustrojena a připravena. Otálel tak dlouho, každou chvíli novou si vymýšleje překážku, že by se mu bylo v každém jiném případě podařilo, o co mu šlo, totiž ženu unavit a tak netrpělivou učinit, že by mu průvod svůj pro dnes vypověděla. Ale Evička dělala, jako by vše, co za touto příčinou provozuje, neviděla a nepozorovala, bez výčitky a námítky vyčkala, až uznal konečně za vhodné ukončit malichernou svou hru. Jindy ona otálela, výmluvy hledajíc, aby s ním vyjít nemusila, a on doléhal a

pospíchal; nemohl se nikdy dočkat okamžiku, kde s ní se objeví a všechny oči se obrátí obdivem ke krásné mladistvé ženě, kteráž byvši mezi dívkami nejpřednější, teď slula vzorem mezi manželkami a hospodyněmi... Což bylo několik neděl všecken půvab a přednosti z ní setřelo, měl se za ni proč stydět, že s ní váhal vstoupit mezi lidi? Byloť Evičce pořád, jako by jí byl někdo muže proměnil, nepoznávala ho ni sebe vedle něho.

Štěpán s Evičkou pracně se protlačil množstvím ke stolu kde obyčejně v kruhu přátel sedával, tu najednou sebou trhl a rad by byl ucouvl, kdyby byl mohl, ale nespatriil pro dým a prach toho dřívě, jehož pohled naň tak nepříjemně působil, až když již před ním stál. Byl to bratr jeho.

„Co ty tu děláš?“ Štěpán zhurta se ho otázal.

„Nezapomněls dnes ráno již podesáté zeptat se hospodského, nechá-li nám svůj ječmen, že takto se mne tážeš?“ Ambrož rovněž tak příkře odpověděl, jak byl osloven, „mám mít sládka v městě zítra opět za blázna, aby nás po celém kraji vykřičel, že není nespolehlivějších nad nás lidí?“

Štěpán sklopil oči, Ambrož patrně křivě ho neobviňoval.

„Kde mám hospodského hledat a s ním se smlouvat než v hospodě? Byl bych dávno pryč, kdyby mi chtěl říci poslední slovo, ale on stojí pořád ještě na prvním, a půjde-li to tak nadál, nedostanu se odtud do půlnoci,“ Ambrož doložil, dělaje příchozím vedle sebe místo.

Evička prožila od včerejška tolik dojmů, přišla na tolik věcí, které za možno neměla, že se ani tomu příliš nepodivila, spatřivši švakra v hospodě, kamž nikdy nechodil.

Štěpán se snažil strásti nesnáze a hněv nad bratrovou výčitkou, nechtělo se mu to ale dařiti; jsa již nevrlym nad ženinyým průvodem, ještě se stal nevrlejším. Těšil se, že večer ten hodně, tak hodně vesele stráví, jak to bývalo teď u něho pravidlem, chtěl přespolním hostem ukázat pitím, zpěvem a tancem, co to je sedlák v horách, že se nemusí před nikým schovat, ale zato jiní před ním, a tu mu to dva nepohodlní dozorcové

zkazili, netroufal si před bratrem penězi mrhat a před ženou vyvádět jako „svobodník“. Aby přišel aspoň

Ambrožovi z očí, vyzval ženu k tanci. Evička ochotně vstala z „lajce“, kamž byla vedle švakra klesla, ale nemohla se na nohou udržet, točila se jí hlava, co do sednice vešla, i netroufala si do kola se pustit. Prosila muže, aby to nechal na později, až tu trochu uvykne a se okouká. Nemusila ho dlouho prosit, sotva žádost svou vyřkla, již ji nechal a byl „v prachu“.

Evička bolestně za ním pohlédla, bylo jí v chvíli té tak teskno, jako když ráno s dítětem svým se loučila. Jak rychle a chutě od ní odstoupil na první její k němu slovo, nečekaje ani jediného okamžiku, až si oddechne, aby s ní první si zatančil, jak na muže patří, přijde-li se ženou k muzice! Nechtělo a nechtělo jí do hlavy, že se jí tak odcizil, pořád si myslila, že musí k ní pohlednout a k ní promluvit jako jindy, a ne tak krátce, chladně a mrzutě jako od toho okamžiku, kdy mu vyjevila, že teď, kde je její dítě u pěstounů, se mu chce věnovat jako dříve. Tedy skutečně na něm se prohřešila, jsouc dítěti jeho upřímnou matkou? Stihla pod krovem tím nešťastným každou lásku, i tu nejčistší a nejposvátnější, lásku to mateřskou, tatáž kletba, že z ní jiného pojit nemohlo a nemělo než zlo?

Štěpán odcházeje od Evičky nepřisedl k žádnému sousedu, jak byla doufala, nýbrž popadl první ženštinu mu nablízko stojící, i točil se s ní, že člověka uchvátila závrať z pouhého naň pohledu. Tančil celou písničku, a když začali hrát druhou, nepřišel se ženy optat, může-li snad tančit teď, nýbrž vzal touž tanečnici zas do náruče a točil se s ní znova. Takového při tanci Evička ještě ho neviděla, oči mu hořely, vlasy mu letěly, bylo na něm znát, že v něm každá žilka hraje. Totéž se mohlo říci o jeho tanečnici. Bylať to holka vysoká, silná, červená, Evička ponejprv dnes ji viděla. Házela sebou v tanci, jako by chtěla všecky zraky k sobě přivábit, ukazujíc přitom neustále bílé jako křída zuby, to bůh ví, čemu se měla pořád co smát. Z černých lesklých očí jí hleděla prohnalost, v každém posuňku se jevila lícoměrnost. Evička se nepamatovala, že by byla kdy spatřila tvář při vší hezkosti tak odpornou.

„Setkal jsem se náhodou se spolužačkou dávno nevidanou, musím jí zavdat,“ Štěpán spěšně se omluvil, když přistoupiv mezi tancem ke stolu, sklenici svou odnesl, vylévaje ji „pro poctu“ před onou dívkou, načež ji dal teprv znovu naplniti, aby mu z ní připila, což učinila, zavýsknuvši si při tom tak hlasitě, že všichni přítomní po ní koukli.

Evička místo ní se zarděla.

„Neznáš to děvče, s nímž Štěpán tančí?“ odhodlala se konečně švakra se optat, od včírka nezdál se jí již tak cizím jako dosud.

„Neznám bohudíky ani jediné ze všech těch opic,“ odvětil, temně přítom za bratrem pohlížeje, který právě v té chvíli jako splašený okolo něho letěl.

„Je to Holých Maříčka,“ s pošetilou se vmísila ochotou do hovoru jakás stará kmotra, na druhé straně podle mladé ženy sedící, s posmívavým pohledem na tancující pár. „Sloužila v městě, před několika teprve dny domů zas se vrátila. Nejspíše jí jsou vlasy příliš těžké, chce zas, aby jí je tu ustříhli, by ji hlava nebolela.“ Evička tázavě na kmotru pohlédla. „Ach, ba právě, vždyť jste tu ještě nebyla, když odtud bez vlasů utéci musila; nevíte tedy, jak o ně přišla?“ kmotra co nejochotněji pokračovala. „Lákala Maříčka k sobě muže, nikoli ale hochy, nýbrž samé jen ‚mužáky‘, a jak na některého nalíčila, také byl její. Umí to s muži jako cikánka, zná se k nim lísat, a to se jim líbí, každý jí jde na lep. Ráda se strojí, i vyhlídla si vždy takového, jemuž na pár zlatých nesejde. Mnohá žena kvůli ní se trápila, mnohé manžely nadobro rozvedla, mnohého otce od dětí odvrátila, ale jednou přec také na ni došlo. Dostaly ženy toho dost před ní se třásti a vzbouřily se proti ní. Umluvily se ve vší tajnosti a jednou, když šla od muziky s otcem tří dětí, vyskočily na ni a vlasy dohola jí ostříhaly. Nemohla pak pro hanbu ovšem již ve vsi zůstat, potajmu v noci odtud utekla. To se ženám ulevilo, od té chvíle mají pokoj, nikdo jim muže nemámí. Teď jí zas vlasy narostly, máť hodné rulíky, budou zas mít co stříhat.“

Evička znovu studem zahořela. Jak si jen mohl Štěpán zvolit právě takovou tanečnici, musila mu přec být i její povaha i veřejná zasloužená

její potupa povědoma. Ostatně nemusil člověk ani minulost její znát, jediný pohled na ni dostačil, aby pozorovatele o její mravní nicotě přesvědčil. Ta hlučná její veselost, to drzé těla držení, ty vyzývavé slídící pohledy ihned vyradily, že na ní asi mnoho není. Nemohlo být Štěpánovi omluvou, že s ní chodil do školy. Chodilo zajisté ještě mnoho jiných mužů v sednici přítomných s ní do školy, ale žádný si jí nepovšiml, dokud on nepřišel. Každý se jí štítil a stranil aspoň veřejně a naoko.

Holých Maříčka nemálo se pyšnila s tanečníkem; že bude mít dnes tak onakého, jednoho z nejonačejších z celé sednice, zajisté si nepomyslila, když vkročivši do hospody viděla, kterak každý před ní ustupuje. Vzal ji ovšem jen náhodou k tanci, poněvadž právě vedle něho stála, však nebylo náhodou, že tak blízko vedle něho se postavila. Ale i když Štěpán mezi tancem si vzpomněl, že tančí s děvčetem nekalé pověsti, přec jí nepustil. Tančila mu dobře, co mu bylo do její pověsti? Myslíl, on že si to smí dovolit, aniž mají lidé právo za to nepříznivě o něm soudit a mluvit, zle že by bylo, aby nesměl dělat, co mu bylo právě po chuti, vždyť byl z Potockých!

Maříčka všemožně se snažila, aby mu nejen dobře tančila, ale i dobře ho vyrážela. Nehodlala ho patrně tak hned pustit. Uváděla mu mezi tancem na mysl, jakými byli ve škole dobrými kamarády, co provozovali spolu za kousky, na které Štěpán již dávno zapomněl, ba na mnohé ani se nepamatoval, zdálo se mu, že jich ani nevyvedl; ale ona mu to znala tak jistit a pečtit, že o tom neměl konečně pochybnosti, na krátkou svou paměť si stěžuje a při tom, co mu namlouvala, hlasitě se směje.

Avšak Maříčka v proudu nejživějšího hovoru a smíchu pořád na Evičku pošilhávala, nevěděla, jak by o ní začala řeč, která by se jí k tomu hodila, co se jí počalo v hlavě líhnout.

„Což se ta tvoje žena vždy tak mračí?“ konečně Štěpána se otázala. „Což se mračí?“

„Jen se podívej.“

„Ničehož na ní nepozorují.“

„Vždyť jsi na ni ani nekoukl, čtveráku. Mračí se, pravím ti, a vím také proč.“

„Proč tedy, panno vševědoucí?“

„Že se mnou tančíš?“

„Vždyť jí nebráním, může si také tančit, s kým chce.“

„O to není, ale nepřeje mi tebe.“

„To si jen tak myslíš.“

„Věř, že nemyslím.“

„Dobře ví, že co ji mám, na jinou jsem nevzpomněl.“

„To také ví, nevzpomínají-li jiné na tebe?“

„Nemůže o tom vědět, co není.“

„O čem nevíme, to ovšem jako by pro nás nebylo.“

„Chceš tím říci, že na mne holky v tajnosti vzpomínají?“

„Snad.“

„Tedy honem s barvou ven, jestli se ti některá svěřila, ty zas s tím se svěř mně.“

„To bys rád, vid; abys se měl čemu se ženou smát? Ne, tu radost tvé Evičce neudělám, má jich beztoho víc, než jí je třeba.“

Štěpán mluvil se svou tanečnicí v žertu, i zarazil se slyše, jak trpce, ba bolestně poslední větu ze sebe vypravila. Vzpomínala naň skutečně některá dívka, vzpomínala naň snad...?

„Čeho si na tobě vědět žádám, chci vědět jen pro sebe,“ odvětil po krátkém pomlčení také způsobem změněným. Neušlo to chytré Maříčce, že je napnut a nikoli uražený či lhostejný, že mu začala o jiné než o ženě, a již věděla navlas, jak na něho. Domyslila se snadno, že je asi tentýž,

jakýž býval co hoch, ješitný, rozmarný, pochlebenství přístupný, jedním slovem pravý Potocký.

„Ne, ne, ode mne se nedovíš, která to. Jiného o ní povědět ti nemohu, a to jen ze starého k tobě přátelství, než že o tobě si pomyslíla, když vešels, že všichni chlápci, co jich tu je, před tebou zalézt mohou, žádný tobě že se nevyrovná, sluší ti to prý mnohem lépe teď, než když byls ještě na svobodě.“

A Maříčka při těchto slovech na Štěpána koukla, že pocítil pohled její ve všech žilách. Tak naň nekoukla žena ani před svatbou, ani po svatbě.

„Co ti ale takové sladounké věci povídám? Máš zajisté ženina laskání a cukrování až do omrzení dost. Tať asi krásně do tebe zamilována, kolikrát za den od ní slyšíš, žes potěšení její nejsladší, nejkrásnější, nejmilostnější na světě muž a tak dále a tak dále.“

Štěpán poněkud čelo sraštil, což opět tanečnici jeho neušlo. Taková slova, jak Maříčka se domnívala, nikdy od ženy neslyšel, a měla mu je říkat, patřila mu, vždy je pohřešoval. Řekla mu „dobrý muži“ či „zlatý muži“, to bylo vše, nikdy krásu a statečnost na něm nechválila, nikdy netvrdila, že nad něho není. Opět mu přišlo na mysl, na co byl v poslední době, zamilovav se do hospody, poněkud pozapomněl, v Evičce přec jen pravé k němu lásky nebylo a není. Nepamatoval se u ní ani na jediný okamžik citu překypujícího, kdy by byly její oči a rty k němu hovořily jako rty a oči Maříččiny, vypravující mu o oné dívce, která naň prý dosud vzpomíná, nad všecky chlápce ho stavíc. Tím živěji si připomněl, kterak znala Evička dítě svoje líbat, objímat a nejslastnějšími jmeny obsypávat.

„Třeba tě má ta tvoje Evička až k zbláznění ráda, přec se proto nemá láskou svou co chlubit,“ Maříčka pokračovala, potutelně vyzvídajíc, jak to asi mezi manželky stojí, „spíše desetkrát se sejde člověk se ženštinou, jako je ona, než s mužem takovým, jakým jsi ty.“ Štěpánův úsměv výmluvně Maříčce přisvědčil. „Neměj mi za zlé, Štěpáne, ale musím se ti vyznat, že jsem nemálo se podivila, když zde spolu jste se objevili.“

„Proč?“

„Slyšela jsem o krásné Evičce z dolanského mlýna až v městě, i byla jsem nemálo zvědava ji seznat, ale nadarmo jsem se dnes po té velké její kráse ohlížela.“

Výrok ten Štěpánovi tak se nelíbil jako předešlý. Rád byl sice slyšel, že on mezi muži ještě řidším úkazem než manželka mezi ženami, ale proto přec chtěl, aby každý uznával a mu záviděl, že dostal nejen nejhodnější, ale i nejhezčí dívku z celých hor.

Maříčka uhodla hned, že udělala chybu a jakou, znala skutečně, jak ona kmotra o ní tvrdila, muže skrz naskrz a uměla je mámit jako cikánka, pročež rychle dodala:

„Neříkám sice nikterakž, že krásná není, myslím, že i ona je tu mezi ženskými nejhezčí, ale vedle tebe tuze bledne a ztrácí, zdát' se po boku tvém mrtva a nepatrna. K tobě by se byla lépe hodila dívka ohnivá, mrštná, ducha veselého a živého.“

„Taková jak ty,“ chtěl Štěpán řeč její doplnit, ale spolkl přec svoje slova, nikoli, že za neslušné je považoval, ale že jí nechtěl dát najevo, že myšlenky její uhodl. Ano, myslilať si Maříčka, ona že by byla k němu lépe slušela, již neměť o tom pochybnosti, že je ona sama tou dívkou, o které vypravuje, že naň vzpomíná. Marnivý muž byl přesvědčen, že se v ní asi od školských let skrývá náklonnost k němu, kteráž mocně z jejího srdce vyšlehla, mimovolně v slovích a pohledech se vyradivši, když opět ho spatřila. Ale nikdy se nebyl tak mýlil zpozdilý Štěpán jako tenkrát; Maříčka po celý čas naň ani si nevzpomněla, mělať v městě na jiného co myslit než na sedláka, dvořili se jí tam písaři i kupečtí, začal ji teprv zajímat, když vrátivši se domů slyšela, že se oženil, ale že chodí do hospody sám, poněvadž se žena nechce hnout od dítěte. I hned ji projelo, tu snad že by přišla k cíli. Dávno již toužila po hedbávných šatech, aniž byl dosud jediný z obdivovatelů dosti zdvořilým jí na ně koupit, tušila, že dostane-li Štěpána na svou stranu, zajisté jí koupí na deset, co ten si dělal z peněz a lidí! A hle, podobalo se, že je k nim již na cestě dosti bezpečné. Vděčil se jí aspoň za její úlisné řeči pohledy a ruky stisknutím, v němž vše, co dosud zamlčoval, tušila, i počal se s ní ještě rychleji točit než posud.

Jeho mlčelivost Maříčce tuze se nelíbila, chtěla slyšet, že si s ním nadarmo práci nedává a času s ním nemaří, že skutečně se mu zalíbila, a to nikoli jen pro nynější okamžik. Vymkla se mu znenadání.

„Co to?“ Štěpán se jí tázal, ale přitom ji nepouštěl z náručí.

„Nech mne a jdi si k ženě, jinak se ti dá do pláče. Je zvyklá, že se držíš jejího fěrtochu, a mrzí se, jak jsem ti již dříve pověděla, že jsi se ho mně k vůli na chvíli spustil. Pořád víc a více kaboní.“

„Nedrží se ženina fěrtochu žádný muž méně než já,“ chlubil se Štěpán, povedený to Mikšův potomek, „jsem tu večer jak večer bez ní a nevynechávám jediné muziky. Je to náhodou, že je dnes se mnou.“

„Byls sám u muzik, ale ještě nikdy netančils se mnou. Jestliže vše ti promine, tuhle věc zajisté ti neodpustí. Což nevíš neb vědět nechceš, v jaké mne mají všechny zdejší ženy nenávisti a proč? Poněvadž jsem se jejich mužům upřímnější zdála než ony, a tito mně to dali najevo. Neníť při mně ovšem ni krásy, ni cvičenosti, ni bohatství, ale jsem si vědoma přednosti, kterouž za žádnou jinou bych nevyměnila, mámť takové srdce jako tu žádná, hned bych je s každým rozdělila, kdo jen poněkud laskavě ke mně se má.“

Štěpán s ní vřele souhlasil, žeť laskavé srdce první u ženštiny předností.

„Věř, kdybych měla muže, který by mi přál, jinak bych si ho vážila, než to vídám u žen, radost a veselost by mi napořád z očí koukala, každý by musil poslouchat, jak jsem šťastná, nejčastěji by to však musil poslouchat on. Ach, jak bych mu sloužila, vše jiné proň odstrčila, nebylo by pro mne jiného na světě než on; nesluší se sice, abych to řekla, ale pro muže milého do pekla bych šla.“

To byly náhledy a slova dle Štěpánova vkusu, zakoukal se do úkladnice zrakem planoucím, domnívaje se, tu že vidí vzor pravého, upřímného, nelíčeného citu, bolestně u vlastní ženy postrádaného.

„Teď ale konečně mne pusť,“ pokračovala. „Jsemť sice postrkům a pomlouvám zvyklá, kvůli tobě ostatně bych si málo z nich dělala, ba pyšna

bych na to byla, kdybych zítra povídati slyšela: Na tý Holých Maříčce to bylo ale znát, jak ráda se Štěpánem Potockým tančí, neměla by to tak dávat najevo, vždyť je to ‚mužák‘, musíme na ni navést Evičku; a smála bych se, kdyby na mne navedly nejen Evičku, ale celý svět, ale jde mi o tebe – proto od tebe se trhám a k ženě tě posílám, nechci, abys pro svou ke mně dobrotu měl mrzutost a nějaké musil poslouchat klevety.“

„Zbytečné to jsou strachy,“ zvolal Štěpán, zdráhající nepropouštěje z objetí a pořád víc a více se rozpaluje, „já doma pánem, moje vůle platí, zahovořím-li, žena poslušně umlkne.“

„To jen tak říkáš, abys mne upokojil, jinak jsem to slyšela.“

„Cos slyšela, snad ne, že já ženu poslouchám?“

„Nemohu ti to opakovat, snad by ti to milo nebylo.“

„Aspoň se ode mne dovíš, co na těch slechách pravda.“

„To sice jsem neslyšela, že ženu posloucháš, nýbrž jen že ty umlknout musíš, zahovoří-li ona, poněvadž mnohem více ví a umí, spíše by se prý hodila někomu od péra než rolníkovi.“

Ničím nemohla Maříčka Štěpána více bodnout a proti ženě popudit než těmito slovy, dotkla se jimi živé v něm rány, kteráž se byla znenáhla otevřela, víc a více se zapalujíc a se kvasíc, co poznáváje ženu blíže, její duševní nad ním převahu uznat musil. Zapíralť si ji sice všemožně, a aby nemilé poznání to v sobě potlačil a cit z něho vznikající v sobě ohlušil, smával se jejím myšlenkám, nazýváje je dětinskými, přemrštěnými, nechtival, aby mu je sdílela, vykládaje jí směr a snahu její za chybu. Úmyslně nenechával u ní jiného platit než její krásu, tu jedině na ní chválival a uznával, tu zvyšoval drahým šatstvem, byl by si přál, aby zmarnila a zpyšnila, a hrajíc si na bohatou selku, vystupujíc co žena vyhlášené krásy, na to zapomněla, co u ní učeností, vrtochy, výmysly ženskými nazýval. Byl rád, zpozoroval-li, že věsí hlavu, dal-li jí na srozumění, že u něho nemá jiného ceny než její spanilost, odbyl-li ji pohrdlivě, přišla-li mu s nepohodlným náhledem, myslil, že konečně přesvědčí nejen sebe, ale i ji, že si nemá na své nevšední u ženštiny

stavu jejího vzdělanosti co zakládat. Tu najednou vyslovila Maříčka zcela zhora a určitě jakožto hlas veřejného mínění, co sám sobě všemožně vymlouval, co v sobě tlumil, o čem si myslel, že na to nikdo nepřišel krom něho. I zavířila v pyšném domnívavém muži horká krev rodu jeho a zapěnivši se mu mocně v žilách jedním rázem ohlušila hlas rozumu a citu. Bylať čest jeho ohrožena, musil jí uhájit trestaje – ano, trestaje. Pokutovat musil tu, která jsouc jeho ženou, nad něho v očích lidských povznést se troufala, musil jí a lidem ukázat, mnoho-li si z ní dělá, co platí u něho, aby, vidouce ji pokořenou jím, se svými urážlivými tlachy přestali. I pokusil se Štěpán s největším sebepřemáháním dát se na slova Maříčkina nahlas do smíchu, avšak ona dobře viděla, kterak mu přitom vztek z očí srší a v hlavě se chvěje.

„Kdo ti tohle řekl, blázna z tebe si strojil,“ odvětil, „chtěl tě asi hodně napálit za otázku zvědavou. Nevím, co by byla žena moje muži platna, který nemá ni chléva, ni pole; není ni chytřejší, ni hloupější, než naše horačky bývají, na to se spolehni. Naučila se zběžně číst u pěstouna, starého to novináře a blázna, toť celá její učenost, jiného a vyššího nikdy při ní jsem neshledal. Jáť holenku v domě hlavou, můj rozum platí, nechť si lidé mluví co mluví. Vždyť jsem z Potockých, jimž se musila ještě každá žena podložit, chtěla-li s nimi co svést, a nechtěla-li, nuže, pak dlouho se nerozmýšleli, jak mají s ní zatočit, málo přitom dbajíce lidských řečí. I já dám toho důkaz, že jsem se nezvrhl, neudělám rodu svému nečest, uvidíš hned na svoje oči, kterak to mezi námi stojí. Praviš, že hledí žena moje nevlídně, poněvadž tančím s tebou, podivíš se, kterak se ihned vyjasní, jakmile jediné k ní promluví slovo.“

A Štěpán vnitřním hněvem jako zběsilý běžel k ženě své, aniž Maříčka se snažila ho držet a usmířit.

„Co se tu špulíš?“ vyjel na Evičku zcela hlasitě.

Evička k smrti se zalekla jeho slov i hárajícího jeho pohledu. Myslela, že si snad zas jednou přihnul, jak teď hustě se stávalo, a neodpověděla mu ani tak, ani tak, aby ještě více ho nepodráždila.

„Je to snad proto, že se tvé sukně nedržím?“

Opět nevěřila Evička sluchu svému.

„Nebo se snad bočíš, že tančím s holkou, která se ti nezdá? Věř, milejší mi je její prostota než tvoje učenost, a upřímnost její než tvoje upejpavost. Nezdobíť ženu jiného než k muži poslušnost a poníženost; kteráž má manžela nejraději a nejlépe mu slouží, ta nejpřednější mezi ženami, a nikoli ta, ježto nejvíce přeříkala kalendářů.“

A Štěpán utekl, bez sebe jsa zlostí a hrdostí, i zachytil se znovu své tanečnice, zdaleka výjev ten škodolibě stopující. Teď měla hedbávné šaty již za jisté, jala se i přemýšlet, jaké si asi vybere.

Evičce se udělalo černo před očima, musila se zadržet, jinak by byla sklesla, vztáhla ruku, aby se zachytila, i uchopila se ruky pomocné, ruku její hledající. Co se tu se Štěpánem tak náhle stalo, pominulť se pojednou rozumem, že přišel na takové myšlenky, taková slova, a to právě dnes – dnes, kdy dítě svoje z lásky a oddanosti k němu z domu vystrčila jako macecha? – Kdo by jí byl řekl, že její muž kdy takto bez příčiny k ní promluví, jako lháře nejrzejšího do tváře by ho byla udeřila.

Lidé počali strkat hlavy k sobě, divili se již dříve, že nechává Štěpán ženu, která konečně zas jednou s ním u veřejnosti se objevila, po celý večer sedět samotnu, a zazlívali mu, že se „trluje“ s holkou tak vykřičenou, s níž by nebyl veřejně si zatančil žádný hoch; i viděli ho dráti se k ženě, slyšeli, že s ní nahlas a urputně mluví, zvěděli od okolosedících, co jí řekl, a za málo minut po celé sednici se rozletělo, že to na Štěpána přišlo jako na jeho předky, že začíná pozbývat, odstrčiv ctnostnou, krásnou ženu, již si vzal z největší lásky, pro pověstnou zřídnou úkladnici, veřejně potupenou. I přestali hudebníci náhle hrát, mladí tančit, staří si připíjet, šeptajíce si smutnou novinu a pohlížejíce na Štěpána, který s koulícíma se očima a hořícíma tvářema křičel, co v něm hlasu bylo, proč najednou hudba a tanec přestává, skutečně šílenci navlas se podobaje.

Ve všeobecném pohnutí tom zdvihl se Ambrož, jehožto ruky Evička se byla ve zmatku uchopila, a mlčky ji vyvedl ze středu množství pobouřeného ze sednice. Cítě, že vší vlády nad sebou pozbyla, otočil

paže okolo jejího pasu a jako otec dceru více ji nesl, než vedl kupředu, řídě její kroky k domovu.

„Věděl jsem, že s ním bude dnes asi zle, znal jsem mu to na očích,“ zahučel sám pro sebe.

Evička to slyšela jako ve snu, i vzpomněla si teprv po mnoha nedělích, o neblahém tom večeru přemítajíc, že tato slova se byla tehdyž omámeného sluchu jejího dotkla. I domyslila se, že nebyl tenkrát v hospodě, jen aby se s hospodským o ječmeně smluvil, poněvadž toho byl Štěpán opomenul, nýbrž že ho tam vedla obava, co se tam dítí bude, a úmysl státi se jejím obrancem, kdyby mělo být se Štěpánem zle.

Ambrož směřoval sice k domovu, ale nevěděl, je-li na pravé k němu cestě. Hustá mlha, již nepronikal ni svit, ni zvuk, ležela na zemi, tma tichá, černá a hluboká jako hrob bezedný ze všech stran je obklopovala, stoupali jako do prázdna, jen tu a tam v dálce se to zatřpytilo jako rudé oko nějaké noční příšery na lup číhající, bylyť to ohně z pecí vápenných, na pokraji lesů postavených, ve dne v noci vytápěných. Najednou nemohli kupředu, předmět jakýsi před nimi se vztyčoval. Evička mimovolně vzhlédla, zašeřil se na ni kříž, a v tom zaslechla povědomé šplouchání potoka. Uchýlili se od cesty ve tmě, jinou stranou než obyčejně k stavení dorazivše.

V Evičce, zírající na neurčité obrysy náhrobku Józina, náhle se rozbřeskla jistota, strašlivá jistota, že se počíná vyplňovat osud, který na sebe v zápalu mladistvé obětivosti a nezkušenosti volala, a s hlasitým výkřikem klesla u něho na kolena.

„Tedy to přec naň přišlo!“ zvolala rukama zalomivši. „Tos nevěděla moudřejšího než k Potockým se vdát?“ Ambrož tak trpce se jí otázel, jako když pod střechou otcovskou ji uvítal. Ona mu odpověděla jen pláčem hlasitým. „Což nikdy neslyšelas, kterak ženám pod krovem naším se daří? Ba že slyšelas, vždyť si o našem neštěstí a hanbě povídá celý kraj.“

„Ach, ovšem že jsem věděla, co tu na mne čeká, avšak že to bude tak hrozné, přec jsem se nenadála.“

„Nuže, co tedy pláčeš? Sama jsi tím vinna, co tě stáhlo, když rozumu poslouchati jsi nechtěla v závratí zamilované.“

Evička zprudka vyskočila. Po všem, co od včírka vytrpěla, ještě pohanění takové! To bylo mnoho, příliš – příliš mnoho.

„Nikdy jsi člověku více nekřivdil, než nakládaje se mnou jako s lehkomyšlnicí zamilovanou,“ křikla, na celém těle se třesouc, „mohu přísahat tu u kříže toho, že pojmajíc bratra tvého za chotě, u mne právě tolik platil jako každý jiný člověk, na něhož zlého jsem nevěděla.“

Ambrož se zasmál.

„Vzácnáť v tobě upřímnost, švakrová, jíž velice na tobě si vážím. Nevím věru, zdali by jiná žena tak hned k tomu se znala, že jí bylo při sňatku nejhlavnější věci – místo –“

Nová tato urážka vrátila Evičce ale celou pýchu myslí čisté, povznesené nad malichernost a mizernost lidského sobectví.

„Ano, dobře máš,“ zvolala, „místo mi bylo při mém sňatku s bratrem tvým věci nejhlavnější, místo nařknuté, které neočistí než ctnost věrné ženy...“

Ambrož sebou trhl, avšak jízlivě odvětil:

„Pravda-li, co mluvíš, pak draze pykati budeš přemrštěnosti své marnivé.“

Opět Evička se zachvěla při bezcitných jeho slovech. „Ještě mne nelituj,“ s chladnou mu odtušila výsostí, „tenkrát teprv to učiň, až sama ti ohlásím, vytrvalejší že nenávisť ženina než její láska.“

A Evička zprudka od něho se odvrátivši sama pevným krokem se ubírala domů...

Domů?

Mělať skutečně ještě „doma“ v stavení osiřelém, kde stála prázdná kolébka dítěte odstrčeného, kde ji očekávalo záští muže na myslí chorého a ji stíhat nepřestávalo pohrdání švakrovo?

„Staň se tu se mnou co staň, vytrvám, vytrvám,“ zoufale si opakovala, houštinou kupředu se potácejíc.

I zdálo se jí, že slyší za sebou v klokotání potoka chechtot Józina a Ambrožův smích, porážku jí věštící.

Přišlo to na Štěpána skutečně v onen večer a již to od něho neodstoupilo. Bujná Potockých krev v něm se vzbouřivší již se neztíšila. Zakrátko si nebyl co do chování a vzezření skorem již podoben, propadl kletbě rodinné, nezkracené své povaze, každému pudu slepě se oddávající, k vyššímu netíhnoucí, a přetrhnuv a odhodiv v pomatenosti vášnivé všechny uzdy, nemohl se již navrátit do starých kolejí, scházelať mu k tomu mravní síla. Tak to bylo u něho, tak u předků, to ten krutý osud jim souzený, jemuž, jak se domnívali, uniknouti nemohli. Baže nemohli, nepoznávajíce příčiny svých chyb a nechtějíce ji poznati, i musila se ovšem kletba přenést od pokolení na pokolení v stejných poměrech vychované, tytéž příklady na očích mající, dle týchže zásad se spravující.

Štěpán přihnul se za Evičkou ještě zběsilejší, než byl již v hospodě. Chlubitť se Maříčce, kterak ho žena poslouchá, i slíbil jí, že bude k rozkazu jeho okamžitě zcela jinak hledět; zatím odešla bez něho, aniž mu odchod svůj opověděla. Maříčka vidouc, kterak to v něm víří, ovšem si netroufala vysmát se mu, ale on si byl přec vědom své porážky a opět měl o příčinu více na ženu se hněvat a si stěžovat, že v očích jiných ho snižuje, což on ovšem již déle trpět nehodlal, jak svatosvatě se zapřisáhal.

Evička tvářila se, jako by neslyšela, co mu hněv a vášeň na jazyk přivádějí. Jediným slovem na jeho nájezdy neodpovídala, děkujíc bohu, že není dítě svědkem výstupu toho, bylo by se musilo otce soptícího zděsit. Domlouvala mu pouze, aby si šel odpočinout, zítra že jí vše poví a vyloží, co proti ní má, a pak že si zajisté porozumějí. Ale právě mírností tou jen tím více ho popouzela, vždyť porovnáváje svoje chování s jejím opět cítil, že je nad ním. Kdyby se s ním byla pustila do hádky, spíše by ho byla asi pro dnes ukrotila, a kdyby mu byla ukřivdila nějakým ostrým slovíčkem, snad by jí byl dokonce prominul, pomysliv si: jsme vyrovnáni, poznal jsem, že nejsi lepší mne. Ale Evička netušivši, co vlastně zavdalo

nejhlavnější k jeho hněvu podnět, nedomyslíla se ovšem, že on si od ní nikterakž nežádá dalších důkazů šlechtnosti, velkomyslnosti, oddanosti, nýbrž že chce, aby k němu se sklonila, s ním naroveň, ba pod něho se postavila, a když se toho u ní dočkat nemohl, odebral se na lůžko v plném planoucím hněvu.

Druhý den nebohá Evička se tvářila, jako by se nebylo nejmenšího přihodilo; chtěla zapomenout a nepřála si ničeho vroucněji, než aby zapomněl i on. Ale opět se nemohla uchopit nešťastnějšího prostředku, dopálila ho svou vlídnou tváří a jemnými slovy opět tak velice, že počal znovu tropit a vyčítat. Vždyť opět ho snižovala, teď zas před čeládkou, chovajíc se u její přítomnosti rozumněji a povážlivěji než on. I připadalť si Štěpán vedle ženy jako dítě, o jehožto způsobech předešlých matka se naschvál nezmiňuje, aby na ně znovu si nevzpomnělo a jich neopakovalo. Nemohl to u snídání vydržet, hodil najednou lžicí, vzal čepici a vyšel si ven do sadu. Byloť mu však i tam brzo úzko a dusno, ubíral se tedy dál a dále směrem, kde věděl, že se žádnými se neseťká lidmi, nebylo mu do hovoru, ač měl srdce plné, div mu nepuklo.

Na Evičce nebylo jiného pohnutí znát, než že ještě více zbledla, když Štěpán hlučně ve dveřích zmizel, jako by byl bůhvíjakou zakusil urážku, a nevšímajíc si zaražených tváří služek dala se s nimi do uklízení sednice. Ambrož opustiv s čeledíny sednici, šel okolo švakrové dnes zcela jinak než okolo nějakého nábytku, o který zavadí zrak jen náhodou a roztržitě, pohlédl na ni nejen s jistou jen pozorností, nýbrž jako na osobu, která za to stojí, aby se schválně a dobře na ni podíval.

Štěpán lidem se vyhýbal, domnívaje se, že kudy se ubíráti bude, nikoho že nepotká, a najednou stála před ním uprostřed cesty ženština znenadání se objevivší, jako by byla z některého na nebi oblaku před něho spadla. Bylať to Maříčka, kteráž majíc v takových věcech, jako jsou domácí sváry a manželské hádky, zkušenost, zavivši jich zajisté již několik mandelů, tušila, že to Štěpán asi dlouho v sednici vedle ženy nevytrpí. Kroužila od rána zdaleka okolo statku jako jestřáb, a jakmile ho spatřila ze sadu vystupovati, rychle mu nadeběhla. Musila ho v hněvu proti Evičce potvrdit, aby na opravdivé s ní smíření nepomýšlel, leda – až

bude mít svoje hedbávné šaty. Zajisté se již nikdo nepodiví, že se ženy proti ní vzbouřily, oholivše ji.

Štěpán ji právě neuvítal pohledem nejpřívětivějším, ale ona toho málo dbala.

„Tys ale dostal!“ tázala se ho strojeným soucitem, jako by jeho chladné uvítání přičítala mrzutosti se ženou.

„Zas začínáš!“

„Bude mne to do smrti mrzet, jestli žena tvoje kvůli mně ti vyváděla.“

„Nevyváděla, nemáš-li mne víry za hodna a záleží-li ti na tom, nuže jdi a zeptej se tam naší d'ouky, co žne v sadě trávu.“

„Neříkala tedy ničehož?“

„Ani nemukala, kolikrát ti to mám ale opakovat? Zato jsem tropil já, když jsem včera domů přišel, řekl jsem jí co proto, že beze mne odešla.“

„Již nebudu lidem ani slova věřit.“

„Co ti zas napískali?“

„Říkali, že ti žena tuze přeje.“

„Nu a co, myslíš, že nepřeje?“

„Ba že nepřeje, aspoň ne tak, jak má žena muži přát.“ Štěpánem to škublo.

„Jak to víš, když jedinkrát s ní ještě nemluvilas?“

„Kdyby tě měla jaksepatří ráda, to bys dnes snad již nebyl naživě, ba nebyl bys se včera ani zdráv z místa hnul.“

„Co to za podivné povídání?“

„Kdyby se mně bylo stalo, co se stalo včera jí, kdyby byl totiž můj muž mně na očích po celou noc tancoval s děvčetem, které není ani právě

staré, ani ošklivé, tož bych ho byla snad přede všemi lidmi – uškrtila. Ale čeho nedbáme, o to se nebojíme.“

Zas sebou Štěpán škubnul. Ba, pravdu měla, kdyby byla žena oň dbala, což by jí ho byla ponechala, což by mu nebyla aspoň doma vyčetla, že ji pro jinou zanedbal? Odvrátil se od Maříčky zhurta a zahloubil se do blízkého háje, hlavu maje plnou nejčernějších myšlenek. Vždyť to cítil, že mírnost její vlastně proň urážkou. I pomysll si, co by on dělal, kdyby byla žena jemu na očích pořád s jiným tancovala, po něm ani se neohlížejíc, a přišel k témuž výsledku jako Maříčka: nebyla by se snad zdráva z místa hnula. Ano, ano, takové to bylo, jak jeho spolužačka pravila: čeho nedbáme, o to se nebojíme, protož ho nechala celou noc klidně s vykřičenou holkou tančit, protož ho pouštěla předtím bez námítky do hospody, byla ráda, když šel, když ho ani neviděla. Ovšem bylť on rolník, sprost'ák, a ona mohla či měla dostat, jak lidé tvrdili, někoho „od péra“. Proč ale si takového muže nevzala? Poněvadž věděla, že bude mít u Potockých na statku všeho dost a u úředníka v městě by nebyla mohla i se svým přínosem dělat velkou paní. Tak to bylo a ne jinak, lákalo ji jeho jmění i místo. Zpropadené zamilování; když ji viděl pod křížem stát, tak krásnou a mladou, tak bázlivě a nevinně naň pohlížející, již nevěděl, kde je a co se s ním děje. Přišlo mu to, jako když to naň hodí, ji jestli nedostane, že to bude jeho smrt, bez ní že tu na světě nebude. Odnesl si její věnec, ale nikoli aby si ho nad lůžko pověsil, nýbrž zastrčil si ho na ruku, líbaje ho tisíc a tisíckrát za den, a tak dlouho ho při sobě zvadlý nosil a líbal, až směl líbat ji. Nepomýšlel tenkrát na to, přeje-li i ona mu také, myslil, že ho musí mít ráda, že se to samo sebou rozumí, jak by mu bylo mohlo přijít na mysl, že tomu tak nebude? Vždyť ho měly všechny ostatní děvčata rády, kterou by byl chtěl, každá by si ho byla vzala s největší radostí – a právě u té, kterou on měl rád nade vše, kterou miloval jako blázen, již pojal za manželku, právě u té za nic neplatil, nestál jí – ani za hněv.

Vychytralá Maříčka Štěpánovi teď teprv dodala, bylť u oběda na ženu ještě tvrdší než zrána, pořád něco na ní viděl, a čím více ona měla s ním trpělivosti, tím nesnesitelnějším se stával. Ale špatný jeho rozmar dostoupil vrchole, když vešel do sednice soused takový, jak říkáme kmotr

Hovorka, kterýž lepšího nevěděl, než že počal Štěpána s tím napalovat, cože to měl hned zrána s Maříčkou za „stání“, jestli si toho včera u muziky dost nepověděli? A žena zcela pokojně prázdnou na stole mísu popadla a odnesla.

Nevědělt' ovšem, že tak učinila, aby jí nikdo neviděl do obličeje, po němž se jí vyřinuly proudem slze. Divže nevykřikla hlasitě bolestí a hanbou, tváříc se, jako by něco v troubě kutila. Štěpánovi bylo ale její chování novým důkazem její k němu lhostejnosti. Jak by byla jiná žena zprávu sousedovu přijala? Ta by byla krásně spustila!

Opět se cítil ponížen ženou, která si z toho ani před lidmi nic nedělala, že se jí muž začíná hlásit k jiné. Byl jist, že bude soused všude o tom povídat, jak si Evička při jeho řeči dělala svoje, jako by se jí to ani netýkalo, že začíná po Maříčce koukat.

Tak jako v nešťastný ten den mezi manžely to zůstalo. Evička trvala na svém mírném chování, domnívajíc se, že nebude-li muže dráždit výčitkami, nejlépe se ztiší a vzpamatuje, že by sebe i jeho ponížila, kdyby mu začala Maříčku vymlouvat, zacházela s ním jako s nemocným, a Štěpán zas zůstal při všech svých směšných vrtochách, nedůstojných domněnkách, urážlivých řečech. Každé ženino slovo, každý její čin podezříval a na zlou obracel stranu, v čem arci Maříčka všemožně ho podporovala. Vnucovala se mu za důvěrnici, a on neměl tolik rozumu, aby prohlédl její podlou s ním hru. Ba zakrátko považoval ji skutečně za nejlepší svou přítelkyni, vždyt' neminul den, kde by mu nebyla vypravovala, co kvůli němu od lidí zkouší, a to jen proto, že při něm drží, všichni, ale všichni že jsou proti němu, jen ona že ho hájí, zastávajíc se ho bez ostýchání před každým, třeba věděla, že bude mít z toho škodu, mrzutost a hanbu. Podařilo se jí takovými řečmi vlákat ho do baráku otcova, kdež byl od obou její rodičů uvítán, jako kdyby k nim byl přišel pánbůh. Stará Holá hned běžela a dala se do vaření kávy a starý popadl džbán a letěl pro pivo. Otec i matka za to mu děkovali, že si jejich dítěte všímá, že toho ale také zasluhuje, o jiném po celý boží den nemajíc řeči než o něm. Tak prý je nejen teď, ale tak prý bylo odedávna, vždy o něm vykládala a jen naň vzpomínala. Maříčka rodiče nezakřikla, když takto za

ni se zpovídali, dodávala jen, že za svoje upřímné srdce nemůže, a proto že ji nemohou ženštiny vystát.

Štěpán brzo zpozoroval, že se ho sousedé straní, co počal veřejně chodit k Holým; když přijda do hospody chtěl k některému si přisednout stolu, najednou tam nebylo místa a lidé se nehnuli, aby se těsněji sesedli, jak to jindy dělávali spatřivše ho, ba jindy naň křičeli zdaleka, aby šel mezi ně, a často se stalo, že se u více stolů o to hádali, kam si sedne. Nikdo mu teď nepřipil, a jindy mu přicházeli s plnými sklenicemi vstříc až ke dveřím, nikdo proň již neposílal, nešel-li dlouho, a dal-li někomu na svůj řád nalejt, tož se mu sotva za to poděkoval, přijal to, jako by jemu samému vlastně jakousi tím milost prokazoval. Ale co ho mělo přivést na jiné myšlenky a k jinému jednání, jen ještě více ho popudilo a zatvrzelejším učinilo. Pravě si, že mu do lidí nic není, že od nich nic nemá, přestal mezi ně chodit, sedě celé dni u Holých, kdež rodina na jeho útraty pilně s ním hodovala, omamujíc ho pochlebenstvím. Nemusilať Maříčka za takových poměrů dlouho na vykýžené hebné šaty čekat, sám jí je Štěpán na jarmarce před všemi lidmi vybral, aby na to všichni koukali a hodně se zlobili. Nejvíce však se zlobil při tom on sám, když ani tenkrát od ženy výčitky nezaslechl, ač byl přesvědčen, že s tím zatepla k ní běželi, pobízejíce ji, aby si to líbit nedala, v čemž ovšem se neklamal. Ale Evička měla pro všecky lidi jednu a tutéž odpověď: „Nemějte mu to za zlé, vždyť víte, že za to nemůže, stůně, jako stonali jeho otcové a strýcové, politujte spíše, že tak hrozná věc mu souzena. Bedlivým ošetřováním mnohý k smrti nemocný se zhojil, jemuž již žádné nechtěly sloužit léky; myslím, že přečkám-li v trpělivosti a dobrotě nějaký s ním čas, že i chorobná duše jeho zas se vzpamatuje a rozumu nabude. Napomínáním, pokáráním, pohaněním jen bych stav jeho zhoršila. To víte, jak to bývalo u předků jeho, když ženy svých práv si hájily. Ničehož násilím s nimi nepořídily, jen tím více proti sobě je ztrpčily.“

A Evička nadále jednala v souhlase k slovům svým, uvítala a propouštivala muže vždy stejně mírně a jemně, nechť vyváděl a mluvil co chtěl, nechť naň slyšela co slyšela. Nikdy neopomenula jedině k němu pozornosti jako pánu domu a hlavě rodiny mu náležející.

A pořád častěji na ni pohlížel Ambrož nikoli již jako na mrtvou věc, na předmět jakýsi, nýbrž jako na osobu, kteráž za podívání stojí.

Ale Štěpánův chorý rozum se neuzdravoval, bývalot' s ním naopak stále hůře, pořád méně doma se obmeškával, pořád s Evičkou špatněji nakládal. Na co doma pohleděl, vše mu připomínalo hodiny štěstí a slastí, na které chtěl zapomenout, tvrdě sám sobě neustále v zaslepenosti urputné, že se zahodil, věnuje tolik lásky ženě, kteráž si ho vzala, aby se s ním dobře měla, a nikdy ho nemilovala. Vždyť by ho byla musila teď zjevně nenávidět za to, co jí stále dělal, kdyby ho byla kdy jen trochu ráda mívala.

Evička skutečně s Maříčkou nežárlila, viděla v ní mužovu svůdkyni, ale nikoli svou sokyni, nepomyslna na to, aby se s ní dala o něj v boj, s takovými odpůrkyněmi zápasit za hanbu by byla považovala.

Jindy spěchával Štěpán domů jako do nebe, nikdo ho nemohl cestou udržet, teď se obmeškával všude. Nikdy již žena od něho neslyšela, kdy odjede za obchodem, aby ho mohla doprovodit, a kdy přijede, aby mu mohla přijít v ústrety; odjížděl bez loučení a přijížděl bez pozdravu. Ve všech se stavěl na silnici hospodách, v každé si dal hned nalejt a s každým se tam pustil do řeči a pití. Dychtil po rozmanitosti, změně, kde co se přihodilo, o tom musil vědět, musil se podívat na dotyčné místnosti, lapat všecky noviny; kdo s nějakou mu přišel, toho vítal jako přítele nejlepšího, který mu pomohl snést a ukrátiti hodinu. Mělt' v sobě prázdno traplivé, co nechtěl s Evičkou nic mít, i snažil se všemožně, aby je vyplnil, ale nedařilo se mu to, necht' se namahal jakkoli, nepřiznal se ovšem k tomu, ale žena všude mu scházela. Ani Maříččiny nejmedovitější řeči, nejveselejší žerty, nejpřemrštěnější chvalozpěvy nebyly s to prohlubeň tu zaceliti, ba někdy jen ještě více ji rozrývaly, pociťoval strašnou v sobě prohlubeň více a traplivěji ještě vedle ní, než když byl sám. Smál se sice jejím šprýmům, ale jen ústy, uvnitř v něm nebylo ni veselosti, ni míru, kvasila se mu v srdci jen mrzutost, bolest a hněv nepalčivější. Štěpán ženy své nikdy před Maříčkou nehájil, ba naslouchal napnutě, když ji obviňovala a pomlouvala, vždyť tím povznášela jeho, rostl tím ve vlastních očích, mohl si pak s tím větším říci právem, že mu nelze s ní žít, že má pravdu, odvraceje se od ní a trvaje při své k ní zarputilosti; ale jen

s jedinou věcí nesměla se před ním vytasit, nikdy nedovolil, aby podezřívala její věrnost. Jak o tom zdaleka počala, hned ji okřikl.

„S tím mi přestaň, mluv si o ní co mluv, ale falše při ní není, třeba celé hejno jiných chyb. Víím, že mi nepřeje, že nade mne se vypíná a mnou pohrdává, ale proto přec bych neuvěřil, že s jiným se spolčuje, a kdybych na svoje oči viděl, že s někým se vodí. Je srdce chladného, vypočítavého, ale ne podvodného.“

I musila pak milá Maříčka začít rychle o něčem jiném, což jí příliš po chuti nebývalo; věděla, dokud Štěpán takhle o ženě smýšlel, že ho nemá ještě tak uvázaného, jak si přála. Nemělat' s ním vůbec tak pěkné časy, jak se podobalo a jak se lidem chlubila, nic za to se nestydíc, že od ženy láká muže. Koupil jí sice Štěpán, na co si vzpomněla, ale nečinil to z náklonnosti, nýbrž dílem z hrdosti, dílem aby měl před ní pokoj, nezažila přitom mnoho příjemných s ním hodin. Někdy se ho skoro až bávala, když tak pošmurně vedle ní seděl, jako by přemítal o strašlivých věcech. Vyjel-li z toho dumání, pak na ni upíral pohled, v němž se skrýval nůž, nenáviděl se v ní některý okamžik, kdy lepší jeho pudů v něm se probouzely, derouce se navrch duše zatemněné nerozumem, náruživostí a zpupností. To trvalo, než na ni jednou vlídněji se pousmál, než jí ruku stiskl, než jí pravil, že je hezká. Když si někdy myslila, že co nejpozorněji naslouchá jejímu nesmyslnému žvastání, tož jí přerval obyčejně řeč otázkou tak opačnou a roztržitou, že musila přese svou domnívavost nahlédnout, že bloudí myšlenky jeho bůhvíkde, čemuž také vpravdě tak bylo. Mimovolně sníval vedle ní o tom, co bývalo, jak zcela jinak zněla slova a smích Eviččin než smích a hovor vedle něho se ozývající, jak rozumně znala o všem rozmlouvat, jak rozmile a skromně k němu se tulit. Ale jakmile si byl vědom myšlenek těch, hned z nich urputně se vytrhl – to právě bylo skalisko, o které štěstí jeho se rozkotalo, že byla jiná než děvčata jejího stavu; kdyby byla bývala jako ostatní, byla by ho milovala a si ho vážila jako jiné ženy mužů svých, ale ona si byla dobře vědoma, že by lépe se hodila pro úředníka než pro něho, brala si ho pro statek, pohlížela naň s opovržením, ponižovala ho před lidmi a zajisté za jeho zády s nimi se mu posmívala. A Štěpán trýzněn představami lživými klesal neustále hloub a hloub...

Nenechávali sousedé ovšem Štěpána bloudit bez domluvy, jeden po druhém z občanů starších a vážnějších si naň počínal, když šel k Mařičce, a představoval mu, co to myslí a jaké to s ním bude, nedá-li si říci.

Ale Štěpán na každého se škubal a sápal, více než domluva ho dopalovalo, že musil od každého poslouchat, že si žena jeho takového chování nikterakž na něm nezasloužila.

„Každý nejlépe ví, kde ho bota skřípá,“ křičíval, „chvalte si ženu mou jak chcete, já přec jen vím, na čem s ním jsem. To by bylo zle, aby člověk, nenalézaje doma pravé upřímnosti, nesměl si jí hledat mimo dům, když právě po ní baží, a ženiným nášlapkem zůstat musil. Je, jak pravíte, to, co činím, proti pořádku a zákonu, nuže tedy, já první zavádím zákon nový, a snad mi budete jednou děkovat za příklad vám daný. Beztoho vás na mne navedly jen ženy vaše, bojíte se, abyste to neudělali po mně, kdyby v něčem se vám znelíbily. Ostatně nefoukám nikomu z vás do kaše, kterou doma si strojíte, nechte i vy mne tedy na pokoji.“

„Není s ním řeči, nadobro s rozumem se rozloučil, škoda věčná té nebohé jeho Evičky,“ vzdychli si sousedé a nechali ho konečně být. Ale ženštiny, odedávna řevnivé na krásnou Evičku z mlýna, nelitovaly jí jako jejich mužové, namítaly jim, že Štěpán musí přec jen vědět, proč od manželky se odvracuje, a že jí asi nekřivdí, vině jí, že není k němu dosti upřímná. Znamout' prý věcí, knihy a noviny že jí bývaly vždy milejší než lidé, a každý že to mlynářce prorokoval, že z toho čtení nic dobrého nepojde, což se teď také navlas vyplnilo. Snažily se jedním slovem všemožně, aby aspoň polovic viny svezly na ni, že Štěpán se stal zhejřilcem.

Evička ale neunavovala ve své k muži shovívavosti, trpěla mlčky, vždy stejně laskavě a mírně k němu se chovajíc, všecky jeho výstřednosti a jednala s ním napořád, jako by v něm nebylo chybičky. Pohledy, slova a tahy svoje sice opanovala, avšak postavě své bránit nemohla, aby nehubeněla, lícím svým, aby nebledly, a očím, aby jí do důlků nezapadaly, svědčivše o nocích probdělých a proplakaných. Starostlivě na ni pohlíželi pěstouni, přišla-li občas do mlýna, aby navštívila dcerušku, kteráž nechtěla o návratu do hor ani slyšet, tak dobře u babičky a

dědečka se jí líbilo, což přišlo Evičce ovšem teď velmi vhod. Co by si byla s dítětem v rozervané své domácnosti asi počala, vždyť by bylo vší lásky a úcty k otci hned v něžném svém mládí navždy pozbylo, a snad by bylo přítom i přišlo k úrazu. Štěpán mnohdy naprosto nevěděl, co činí, co mu do ruky přišlo, tím praštil. Vyslovili-li ti staří jakousi obavu zdraví jejího se týkající, tož se jí vždy šťastně podařilo jim ji vymluvit. Uvěřili jí, že jen proto se tratí, poněvadž leží teď celá o hospodářství starost jen na ní, anto muž je pořád vzdálen za obchodem, který teď silněji jde než jindy, a k větší práci že se druží stesk o něho a také poněkud o dítě. Tak špatní přec jen lidé nebyli, aby byli starcům pověděli, kterak to u Potockých teď dopadá, a Evička mohla jim tedy dosud směle tvrdit, že ji Józa ještě nestraší.

V trudných těchto dobách stal se nebohé ženě osamělý u potoka kříž pravým a jediným útočištěm. Tam konečně se nemusila přemáhat, tam spustila roušku hrané klidnosti z duše zkrvácené, tam konečně od srdce si zaplakala, zaslzeným okem do dálky putujíc po pozdravu z mlýna, po stříbrném odlesku rybníka, okolo něhož dceruška její vesele se probíhala. Zoufaleji a zoufaleji srdce se jí stahovalo, kdykoli na dítě si vzpomněla; cítila na sobě po nějaký čas zvláštní jakousi slabost, i nemohla si konečně přec jen zapřít, že síly svoje přecenila, nepodléhala dosud sice duševně úloze své, ale tělesně.

„Dobře a dobře měl Ambrož, nazýváje mne marnivou,“ pravila si rozjímajíc jednou truchlivěji u kříže o poměrech svých než jindy, „měla jsem se nejen za silnější, ale i za lepší, než jsem, pochlebovali mi lidé chválíce mne, a já jim uvěřila. Co tu posud jsem dokázala, co k dobrému změnila? Doroste-li dcera moje, bude mi snad do smrti zazlívát, do jakého jsem ji postavila neštěstí, řekne o mně jako její strýc, že pustivši se do boje se zlou Potockých krví, lehkomylně jsem jednala. Co z ní bude, kdybych odtud teď se odebrala? Pěstouni jsou staří, otec vlastní ji nenávidí, jaký bude její los v domě jeho – u macechy?“

Evička se dala do hořkého pláče, ze žádné strany nekynula jí naděje, útěcha, nikdy se nebyla sama sobě zdála tak nešťastnou a opuštěnou jako v této chvíli, kdy nadarmo o tom přemýšlela, komu dítě svoje by svěřila. Vtom se zakmitala před jejím vnitřním zrakem opět tvář

Ambrožova, viděla ho, jak laskavě na dítě její pohlíží a s ním se obírá, vzpomněla si, že ji tehdy napomenul, že přišel naschvál proti obyčejí svému do hospody, aby ji před Štěpánem ubránil, tuše, že s ním bude zle, a paprsek radosti pronikl její nitro.

„Ano, Ambrož bude dítěti mému otcem i matkou, kdyby bůh odsud mne povolal, nikomu jinému je nevydá,“ zvolala, „on mi to učiní zajisté k vůli, požádám-li ho za to. Teď po nějaký čas již tak nepřátelsky na mne nepohlíží jako na počátku. Vidím, že často opouští sednici, aby neslyšel, jak mně Štěpán laje. Že holčičku mou měl rád, to nade vši pochybnost, vždyť se mu každý proto divil. Ale nevím, nevím, jsoutě Potockých srdcí nespolehlivých, kdo ví, zdali Ambrož dávno již nezapomněl...“

Vtom polekaně hlavu obrátila, zašustilo to za ní jako tenkrát, kdy k ní Štěpán vystoupil, když na kříž věnec věšela na památku nešťastné jeho prabáby, a mezi stromy objevil se ten, s nímž právě v mysli se obírala.

Evička spatřivši Ambrože na místě, kamž tak málo přicházel jako ostatní domácí, nejinak si myslila, než že doma cosi neblahého se přihodilo a že přichází švakr, aby jí to ohlásil. Musilo to být něco velkého, když on ke kroku tomu sám se odhodlal. Přijížděť Štěpán teď pravidelně z trhu neznaje sebe a svět, snad přišel v stavu tom k neštěstí, snad poranil jiného...

Plna zlých předtuch očekávala švakrova oslovení, bojíc se předejít jeho otázkou. On však si nechával se zprávou načas. Opřel se na vrbu naproti Evičce a dlouho zamyšleně na ni hleděl, tázal se jí konečně: „Co ti asi v neštěstí tvém útěchou?“ Evička hned mu neporozuměla. Poznávala sice, že nepřišel za ní se žádnou zlou zvěstí, ale kdykoli dosud k ní promluvil, povždy cosi nepříjemného jí pravil, pátrala tedy i tenkrát v slovech jeho po smyslu nemilém.

„Křivdil jsem ti tehdy, zde u toho kříže, nejsi ani lehkomyšlna, ani marniva, jak o tobě jsem se domníval.“

Evička s úžasem němým oči k němu zvedajíc dosud si nedůvěřovala, zdali v řeči jeho tajný se neskrývá hrot.

„Nelhalas mi pravíc, že bratra mého za manžela nepojalas z ohledů světských, na zřeteli vyšší majíc cíl, nevěřil jsem ti, nevěřívám lidským řečem vůbec, ale mimovolně od té chvíle jsem tě zkoumal, brzo-li na lži tě zastihnu a ty trpělivosti pozbývajíc přestaneš v muži mučiteli vidět blázna politováníhodného a unavena pohřbívati mladost v slzách stejnou mu počneš splácet měrou, ale marně až do dnešního čekám dne. Nezapřela jsi se ještě ani na jediný okamžik, ukřivduje-li ti muž tvůj nejvíce, vždy laskavými se mu odměňuješ skutky, a nikdy nenávist, vždy jen truchlivost ve zraku přítom se ti obrazí. Avšak nečiníš tak z přirozené pohlaví svého slabosti, kteráž tak mnohé již ženě dopomohla k slávě ctnosti, dobře pozoruji, s jakým to úsilím v sobě potlačuješ hrdost uraženou, cit potupený. Pročež ještě jednou slyš, že jsem ti ukřivdil, nevíš ani, jak rád ku křivdě své se znám. Ponejprv u tebe se mi stalo, že bylo v člověku stokrát více, než jsem se v něm nadál. Kdyby bylo lze, jak zbožně se domníváš, Potocké spasit láskou a ctností, tobě zajisté by se to již podařilo.“

Evička nevěděla, jak se jí děje při švakrových vážně a uctivě pronesených slovech, vše šlo s ní kolem překvapením, úžasem, dojetím. Oči její se naplnily slzami, byly to nejslastnější a zároveň nejbolestnější, které kdy ze srdce se jí vyprýštily. Docházela porozumění a soucitu tam, kde toho nejméně se nadála. Nikdy by nebyla měla za možné, že Ambrož, ten drsný Ambrož je s to, aby k někomu tak měkce, srdečně a dojemně promluvil.

Dlouho, dlouho Evička plakala, švakrovi neodpovídajíc a on ji nechal se vyplakat, pln smutné soustrasti na ni zíraje. Tušil, že jí pláč ten ulevuje, žeť on asi prvním člověkem, před nímž neštěstí svoje zjevně oplakává, a tvář jeho pozbývala pořád víc a více obyčejného přísného svého výrazu.

„Ty mne zahanbuješ, švakře, chválou nezaslouženou,“ konečně mu pravila, „kdybych byla, jak ty říkáš, což by se Štěpán stále ode mne odvracel? Činím, seč jsem, abych zcela ho neztratila, ale sám vidíš, že je všecko moje úsilí nedostatečné. Trpce si vyčítám, že jsem byla skutečně marnivé dítě, síly svoje přecenivší, když k sňatku tomu jsem přikročila, domnívajíc se v směšné přemrštěnosti, že nebe samo si mne zvolilo, abych domu vašemu vrátila mír po mnohá pokolení postrádaný. Ach,

spíše než toho smrti se dočkám. Než zde jsi se objevil, právě jsem přemýšlela, slabostí sklíčena, co z dítěte mého bude, až odsud navždy odejdu, i vzpomněla jsem si, jakou jsi mu jevil náklonnost, než jsem je musila otci žehravému z očí uklidit. Ach Ambroži, neopouštěj dcerušku mou, až mne tu nebude...“

A Evička znovu se dala do pláče lítostivého, že musí dítě svoje jinému poroučet a na duši vázat než otci vlastnímu.

„Nepřidávej si k útrapům svým zbytečně nových, sama o dítě svoje se postaráš, sama si je vychováš, umřítí nesmíš,“ vášnivě zvolal Ambrož, „to, co Štěpán provozuje, nikdo zamezit nemůže, nejméně však on, máť nemoc jeho kořen tam, kamž lidská ruka a mysl nikdy nedosáhne. Kdybych o tom nebyl přesvědčen, zdaž bych tě nechával od něho stále urážet, aniž bych se tě ujal slovem a činem? Bylo mu bývalo lze nemoci té se vyhnout, kdyby byl chtěl, ale jsa jí uchvácen, od ní pomoci si nemůže. Kletá v Potockých krev, než jim počne ještě v žilách proudit; nesmí být pod jejich střechou svornosti, v srdcích jejich míru, v skutcích šlechtnosti, jakmile se ženou se spojí – k čemu ti ale opakuji kroniku našeho neštěstí, znáš ji asi jako já, sdělila ti ji zajisté pěstounka tvoje, jejížto matka za neblahého času v stavení tom sloužila. Bylať to ona, kteráž hledajíc neustále léku pro nemoc naši, dědovi i otci poradila, aby u žen a snach hleděli jen ctnosti, anoť prý z vyšších končin pokynutí jí došlo, že žena dokonalá vše u nás spraví. Snad že dcera její k sňatku tomu tě přemluvila, aby učinila matce zadost v hrobě?“

„Nikoli, nikdo k Štěpánovi mne nenutil, naopak pěstouni velice se zarmoutili poznávajíce úmysl můj. Báli se o mne.“

„Dočkala se velkodušnost tvoje bohužel špatné odměny. Nevyčítám bratrovi, co činí teď, ale tím více naň se horším, že věda dobře, co naň čeká, po sňatku bažil, ač mnohokrát sliboval, když smutně o losu naší rodiny spolu jsme rozjímali, že následuje příkladu mého lásky se odřekne. Ano, já ženy se odřekl, z krve mé aspoň se nepopře dále ono pásmo hříchů dědičných, svatě jsem si to přísahal, co k rozumu jsem dospěl. Nebude mi zlořečit manželka, jak matka moje otci zlořečila, když on, nevinně ji týraje, jako Štěpán teď tebe, odsud ji vyštval nazpět do domu

rodičů její, kamž jsem jí následovat nesměl, nebudou si zoufat děti moje, jak já jsem si zoufal, když otec služku na matčino místo povýšil, nařizuje nám hrozbami a ranami, abychom ji milovali a poslouchali místo ní, a když matku zavrženou, ode mne oplakávanou jako mučednici a proti vůli otcově tajně navštěvovanou, při takové na zapřenou návštěvě jsem zastihl v náruči jiného...“

A Ambrož pohřbil tvář v ruce při vzpomínce té. S obdivem nelíčeným pohlížela Evička na švakra, konečně před ní rozluštil hádanku příkrého podivínství svého, ze svědomitosti ušlechtilé odsoudil se k samotě doživotní, všeho se vzdávaje, co člověka blaží, nadějí ho naplňuje a dni jeho vezdejší ozdobuje. Již porozuměla těm pohledům, které vrhal na její dcerušku, milovat' v ní děti, kterých se odřekl. Jakž mohl býti člověkem jako lidé jiní, když člověkem celým být nesměl a nechtěl? I připadalo Evičce, on že není žádný Potocký, v něm že pouze krev Józina, zdědil její povahu mlčelivou, zádumčivou, její mysl hlubokou, cituplnou. Litovala každé chvíle, kdy s nelibostí naň byla vzpomínala, kdy ho tak velice zneuznávala jako on ji.

„Odpusť i ty mně,“ kajícně mu pravila, „neb i já ti křivdila, považujíc tě za člověka bez citu, který nikomu nepřeje, nejméně ale mně.“

„Nekřivdilas mi, vždyť skutečně na tebe jsem se horšil že k nám jsi se provdala, byltě to hněv plný lítosti, děsil jsem se nového zla a hanby – a také dům náš neminuly. Ale pověz mi přec, co ti je útěchou teď, kdy konečně uznat musíš, marně že jsi obětovala života svého, uvěřivši báchorce, kteráž se zrodila v hlavě stařeny dobrosrdečné, naším neštěstím dojaté. Jsem nešťasten jako ty kletbou domu toho a žádná se mi nechce naskytnouti útěcha, aby mi pokorně snášet pomáhala břemeno hanby rodinné, mnohdy nesnesitelné...“ Evička zbledla.

„U tebe tedy již rozhodnuto, že vám tu nic platna nebudu?“ zkormouceně si vzdychla. „Nemohu, ach, nemohu dosud do myšlenky té se vpravit, ač se mi pořád neodbytněji vnucuje. Ale i kdybych nabyla nezvratného o tom přesvědčení, přec povždy mi zůstane útěchou, že jsem cosi dobrého zamýšlela, při úmyslu svém přese všechny svízele setrvajíc. Nemůže si bůh ani lidé na člověku více žádat.“

„Ano, dobře máš,“ temně Ambrož jí odvětil, „nemůže si bůh ani lidé více na tobě žádat, než že setrváš na místě, které desíti se rovná očistcům. Setrváš-li nadál, dobrodiní velké aspoň mně tím prokážeš, myslívám si někdy, že již zcela jsem otupen, ale zatím by mi bylo přec jen hrozně, kdybych podruhé v životě svém musil na to patřit, kterak dům můj otcovský, někdy chloubka to celé krajiny, veřejné ostudě opět vydán byl všanc. Jestliže setrváš, nepostoupivši místa právem ti náležejícího jiné, nestoudně naň se deroucí, dosti pro Potockých jsi pak učinila, budu ti za to děkovat, dokud ve mně bude život. Toho dokážeš-li, věřit budu, že není ještě naprosto vyplemeněno zlaté símě obětovnosti vznešené ze srdcí lidských a že se znova v člověčenstvu ujme. Chci pak zapomenout, že dosud jiného jsem nepoznal než u šťastných a bohatých býlí zlých vášní a u chudých jen koukol zisťnosti a úkladné potměšilosti, že jsem viděl, kterak takový vílný lidský červ se obětuje choutkám svým, všeho jsa schopen za hrst peněz... zdaleka tomu hmyzu se vyhýbám, nemusím-li, zajisté s člověkem nejednám a nemluvíám...“

Ambrožův obličej mezi těmi slovy zas se změnil, již zas hleděl jako jindy pošmurně a pohrdlivě. Evička do něho dlouho a napnutě se zahleděla.

„V upřímnosti ke mně jsi přišel, v upřímnosti chci s tebou jednat nejen dnes, ale napořád,“ konečně mu pravila, „odpustiž mi za tou příčinou otázku příliš snad smělou?“

„Řekni mně, co se ti líbí, nikdy již na tebe hněvat se nebudu.“

„Zdají-li se ti lidé nedokonalými, proč nejsi ty první mezi nimi dokonalý?“ Ambrož se zarazil.

„Proč, znaje jejich chyby a jsa si vědom lepších náhledů, jim nejsi příkladem, rádcem, návodem?“

„Není ve mně marnivé vychloubavosti.“

„Což to vychloubavost, máme-li svítilnu a posvítíme-li jiným ochotně na cestu za šera nočního?“

„Nechci s takovými věcmi nic míti, však jsem ti již pověděl proč. Ostatně více nevím a neumím, než co jsem pochytil od našeho kantora, co umějí a vědí všichni ostatní, co se mnou do školy chodili, málo by si lidé z mých řečí dělali.“

„Jen se o to pokus a odstraň si ze srdce tu kůru trnitou, do které je obaluješ, sáhni si doň pro slovo takové, jakés promluvil teď ke mně, a uhlídáš, jaké bude mít na naše lidi účinek. Nepochybuji, že by, poznavše tě, jak já tě poznávám, si tě zvolili za svého zastance, ba že by si tě poslali až do Prahy na sněm, abys tam v jejich jméně mluvil a jednal. Což by tě ani trochu netěšilo, kdybys pak od nich uslyšel, že jsi se jich řádně zastal, žes jim vymohl, po čem dávno toužili, žes se stal jejich dobrodincem, dobrodincem to celé krajiny? Pak, švakře, nemusil bys více litovat, že nemáš ni ženy, ni dětí, měl bys lásky hojnost, na koho bys pohlédl, ten by tě miloval, a ke komu bys promluvil, ten by tě poslouchal a ctil jako otce vlastního.“

Ambrožův zrak mezi řečí Eviččinou mimovolně vzplanul.

„Nebyl bych ovšem prvním z Potockých, jehož by si lidé zastancem zvolili, jehož na sněm by si poslali,“ váhavě se přiznával, „dokavad měl každý v Čechách kraj svou hromadu, volovalo si naše okolí důvěrníka vždy jen z rodu našeho, což teprve přestalo, když padla česká země a s ní i právo české.“

„Nuže vidíš,“ zaradovala se Evička, „proč by se nemohlo opět státi, co již tolikrát se stalo.“

„Ale stalo se tak nejen za jiných časů, ale i za jiných lidí. Již nejsou Potockých, čím bývali, takový rod, jakým byli oni druhdy, teď nadarmo bys hledala, sklesli jsme z dávné naší výše s celým národem. Omlazuje se národ, ale rodina moje na něm suchou snětí zůstala.“

„Budeš-li chtít, znova vpučí,“ Evička srdečně ubezpečovala švakra, tvář opět v rukou skrývajícího.

„Již to možné není, příliš zkažena v nás krev,“ Ambrož si vzdychl, z trpkého rozjímání mocně se probíraje, „chovám starou vlasti naší kroniku,

k níž přivázáno několik archů pergamenových, do nichž složili předkové články své víry, zaznamenávali životů svých „události nejčelnější. Ó, jací to byli lidé a jaké to měli myšlenky! Zápisky ty jsou mými modlitbami, jimiž k bohu se povznáším a v nebi prodlévám. Ty jediná mezi všemi lidmi k nim by jsi se byla hodila. Podobnáť jsi k dcerám Potockým povahou a skutky. Po celý den neúnavně pracovaly doma i na polích a večer, když byla čeled' okolo krbu shromážděna, předčítaly jí ze svatých knih. V neděli světily den Páně připravující léky, které zdarma rozdávaly, a pilně zchodívaly celé okolí, zdali v některé chatrči kdesi nemocný neb stářím sklíčený toužebně samaritánských se nedovolává služeb. A jak k ženám pro léky, tak chodívali lidé zas k mužům pro osvětu a radu. Pakli rodina s čeládkou odešla na pole, nikdy za sebou stavení nezavírali, naopak hospodyně položila na stůl bochník chleba a vedle chleba – bibli, aby každému poutníku mimojdoucímu bylo lze v nepřítomnosti domácích si odpočinouti a posilniti se darem i slovem božím. Jaká byla tenkrát ctnost mezi českým národem, sama nejlépe poznáš, povím-li ti, že nikdy nebylo pohostinství toho zneužito, ba často zůstaveny na stole za dík skvostné dary, prsteny zlaté, poháry stříbrné. Avšak tu přitáhl najednou houf cizích žoldnéřů českou zem pustošících i do statku našeho, sebral tam všecky drahé věci, vystavěl na dvoře hranici, na kterou, zapáliv ji, hodil všechny ty knihy, z nichž rodina naše čerpala po tolik let útěchu a poučení, a potupně hodil popel z nich sem do toho potoku; jen kronika ušla zkáze, skrylať ji tehdejší moudrá a zbožná hospodyně do chléva pod tesy, kamž naštěstí nikomu z divochů těch nepřípadlo se podívat.“

„Nikdy na to nepomyslils, že snad tu pravý počátek a původ kletby vás stíhající, když vám byla uzmuta potrava vaše duševní?“ Evička živě volala. „Často již a vždy se srdcem přetesklivým jsem rozjíkala o oné přesmutné době, o které mi právě povídáš, kdež Čecha nejen dle těla, ale i dle ducha otrokem svým udělali. Podařilo se jim v tisících a tisících duši umrtvit, ale duch váš rodinný, probudilejší nad jiné, nedal se jim tak snadno ubít, nezanikl, ale zmrzačel. Jsa z pravé dráhy vytlačen, o vůdce svoje duševní oloupen, přišel na nescestí, a jeho bystrost někdejší, jeho zápal a nadšenost a bujnost znenáhla se proměnily.“

„Tak jest,“ svědčil Ambrož rozechvěné švakrové se svým nejtemnějším pohledem, „od oné chvíle, kdež mu byl zasypán zdroj, z něhož čerpal posilu a povznešení, duch Potockých se začal měnit, zpotvořovati. Žízňivše po vědění a nenalézajíce je, jedem rozkoše se napájely jeho děti a v smutném opojení této omámenosti falší, zradou, ba i vraždou se zprznily. – Nikdy, nikdy k nynějšímu se nepočítám pokolení, vždy jen k oněm dávným předkům se družím v myšlenkách i v kroji. Zaváta stopa jejich drahá prachem věků, vírem událostí krvavých, jen já ji ještě vidím po krajině té a líbám ji každým svým dechnutím. Poslední s mým životem na ně uhasíná mezi lidmi památka, již jiného si nepovídají a povídat nebudou, než že každý Potocký jakmile pojme ženu, rozumu pozbude a nejzlomyslnějším se stane mezi nimi bláznem.“

„Ó, budou, budou si ještě o jiném povídat,“ tvrdila Evička mezi slzami, „budeš předky svoje ještě v jiném následovat než jen v kroji, ještě jinak k nim se družít než jen myšlenkami. Přetrh! se jen zlatý řetěz šlechetných jejich skutků, ty jej zase spojíš článkem nejskvostnějším a k jejich zápiskům přidáš tu nejspanilejší ze všech stránku. Již mi to nevymluvíš, že nebudeš kráčet v jejich šlépějích, již tě v nich vidím, stopuji. Ó, jen co se vzpamatuješ, co se probereš z truchlivosti své přetěžké, co k lidem zas přilneš s takovou srdečností, jako k nim Inuli otcové tvoji, a podobati se budeš zas první po drahé době v rodině své štěpu ovocem sladkým obtěžkanému.“

„Prozatím jsi ty u Potockých štěpem takovým a každé slovo tvoje na něm ovocem zlatým,“ pravil Ambrož švakrové hlasem tlumeným. „Ani bys neuvěřila, kterak se mi svět na očích proměňuje, co mi je do klína sypáš. Ty stromy kolem nás jsou jaksi zelenější, ta voda před námi jasnější, ten les tam naproti veselejší, i tam nad tím starým hnízdem hříchů našich se to vyjasňuje. Vznáší se tam bílá holubice s větví olivovou. Tys tou holubicí, Evo! Ó, jen mi věř konečně, že mi ještě nikdy na světě tak volno vedle člověka nebylo, jako mi je teď vedle tebe, a svol, abych si směl někdy sem k tobě zajít, a těše tebe útechou bratrskou, potěšil přitom i sebe. Chci se povyrazit, když mi toho přeješ, chci ti býti po vůli ve všem. Vždyť mi jiného pro tebe učinit nelze...“

„Přijď, ach, přijď,“ Evička švakra radostně i lítostivě prosila, „i já nezažila chvíle tak spokojené, co s domovem jsem se rozloučila, jak teď, poznávajíc, co v tobě se skrývá za člověka vzácného. Přijdeš-li, dobrý tím skutek vykonáš, budu mít aspoň s kým mluvit o svém dítěti – přívětivě mne vyslechneš a se mnou laskavě na ni si vzpomeneš...“

Neulehla Evička této noci, ale tenkrát nebděla, aby slyšela, kdy přijde Štěpán domů a v jakém to stavu, nebude-li mu snad potřebí její pomoci, nýbrž stoupla si k oknu, anoť jí bylo těsno v sednici. Prsa mocně se jí dmula tichou, nadějnou blažeností, pohlížela dnes zas tak radostně a důvěrně k obloze jako za oněch nedělních večerů, když od kapličky se vracela. Nebe porosené hvězdami třpytilo se na ni houštinou stromů a každá její myšlenka rovnala se takové zlaté, temným loubím tajemně a líbezně prokmitující hvězdě. Opět byla plna dobrých do budoucnosti čák, Štěpán sice stále ji odstrkoval, ale což nebyl Ambrož také z Potockých?...

Tenkrát neslyšela nebohá ve vzdáleném hukotám potoka, okolo kříže pospíchajícího, Józin výsměch.

Nešelestily teď jen zelené vrby u šedého kříže, nezpívali tam jen špačkové a drozané při západu slunce, netekly tam jen Eviččiny slze, oživovala místo nařknuté, osamělé, slova srdečná, přátelská, hluboce cítěná, padající jako perle se rtů, prýštlíce se proudem diamantovým z duše do duše.

Nebyl-li Ambrož za obchodem ve světě, večer co večer vedle švakrové u kříže prodléval. Evička vždy pěstouna si chválívala, jak dobře ve všem jí rozumí, mnohem lépe než Štěpán, který byl přec o tolik mladší, ale co měla říci o švakrovi, ten jí četl myšlenky zrovna z očí a z čela, vyslovil je mnohdy dříve ještě než ona, a často se jim přihodilo, že v témž okamžiku pronesli jednu a tutéž větu a vždycky bylo v ní, co oba nejkrásnějšího spatřili. Kdo by to byl Evičce jednou řekl, že bude mezi ní a „starým mládencem“ taková shoda? Nikomu by nebyla uvěřila, že přijde doba, kdy s ním bude obcovat jak s bratrem rodným, že vše, co jí tíží, mu poví a on že jí naslouchati bude se sepjatýma rukama, jako by se modlil, pohlížeje do svatyně srdce jejího.

Odjel-li Ambrož, tož počítala dni a hodiny, kdy zas se vrátí, nemohla se ho nikdy dočkat, kolikrát mu šla v ústřety, ač věděla, že ještě nepřijede, přijeti nemůže, ale bylo to pro ni myšlenkou bolnosladkou, někomu jít v ústřety, kdo jí přál a o ni stál, kdo zajásal, shledal-li se s ní o čtvrt hodiny dříve, než si myslil. Bez Ambrože jí scházel teď jaksi vzduch v starém domě, na všem pro ni spočívaly šeré roušky, u kříže bylo pusto, mrtvo, nadarmo naslouchala, zdali odnikud se neozve ohlas jeho slov, a hněvala se, že ten vzduch a ty stromy kolkolem navždy je pohltily. S radostným úžasem slyšela, že se daří Ambrožovi jako jí, ponejprv v životě že poznává, co to touha a stesk. Jindy mu to bývalo jedno, kdy domů přijede, teď nemíval nikde stání, všude ho země pod nohama páčila. Všecko, co dosud neznajíce stejně smýšlejících v sobě tlumili, tlumit musili, cestu teď si našlo z prsou, a překvapeně patřil jeden na druhého, bylat' v nich jedna duše.

Evička očividně okřívala, pobízela Ambrože, aby se stal lékařem rodiny své, a zatím se stal lékařem jejím, rozháněl její truchlivost, vypravuje jí o dcerušce její a o jeho nezměněné k ní náklonnosti, mírnil její nad Štěpánem žal, stojí na svém, že za svoje jednání nemůže; snášela teď svoje domácí neštěstí mnohem snáze, pozbývalo působením Ambrožovým nejostřejšího pro ni trní, jindy den co den srdce až do krve jí rozrývajícího. Bývalo jí teď při Štěpánově zuření jako plavci na jezeře rozvtekleném, který jsa jist, že přese všecko žvlů burácení přec do přístavu bezpečného zavítá, s klidem zápas ten pozoruje – přístav ten chvíle večerní u kříže. Meškávalat' tam vedle Ambrože jako na nějakém ostrově blaženém, obtékaném jakýmsi neviditelným proudem chránlivým, kdež byla nedostižna ústrkům zloby a sprostoty lidské, kdež dýchala životem vyšším, věčným, myšlenkovým, po němž práhla, co k rozumu byla dospěla a srdce v ní se probudilo. Ano, to to bylo, co vedle Štěpána vždy tak bolestně postrádala, co jí nemohl nahradit nejvášnivější láskou svou, dokonalou tuto vzájemnost duševní, kde každému zvuku citu jejího odpovídal jiný, krásnější ještě a vznešenější. Teď, teď teprv žila.

Evička poznala při prvním se švakrem rozhovoru, že v něm neskonale více, než on si sám je vědom, avšak spočívalo v něm mnohem ještě více, než tehdaž tušila, co den se jí to jasněji jevilo. Jako okouzlena ledva

dýchajíc ho poslouchávala, když odpoutával duši svou, zarputile vězněnou v žaláři pošmurné beznadějnosti, a ona jako mohutná orlice směle vzhůru se brala k slunci věčné pravdy, jejížto blesk snese jen oko nejčistší. Zdálo se jí, že dosud nic velebnějšího neslyšela z kazatelny a nečetla v knihách svých nejmilejších. Nejednou ji uchvacovala závrať, když ho sledovala do výšin těch, kdež duch v jeho hrdé, smutné odloučenosti prodlíval v křišťálovém zámku myšlenek nejvznešenějších, čerpaných z dějin národa českého, který ze všech národů na světě nejvíce myslil a bádá a v němž od dětinství byl žil, zapomínaje na přítomnost. Slyšíc, jak on smýšlí o lidském životě, o světě, Evička mnohdy se zastyděla, že si kdy troufala ho napomínat a mistrovat. Nepřičítal' on životu našemu ceny, považoval ho pouze za průchod temný a trudný k světu jinému, za stín života lepšího, kdež duch lidský svoboden a čist vznášet se bude od světla k světlu, až sám světlem se stane, i tvrdíval, že celý vesmír k tomu spěje, aby tříbě a zdokonaluje se v světlo se proměnil, i nebude věčnost pak jiného než žár zlatý, svatý, v němž každá jiskra spasená, blažená duše lidská. Tisíckrát lépe a důkladněji byl o všem přemítal než ona, ale pokořen mravní nicotou rodiny své, zahanben její hanbou, nevida nikde zárodek k lepšímu, věře, že kletba a hřích jejím údělem, považuje ji za pahejl na stromě národa, který jiného si nezasloužil, než aby byl co nejrychleji s'at a do ohně hozen, mezi žijící se nepočítal, od lidstva se odvracel a duch jeho splynul s večerní září věků minulých, dle náhledu jeho šťastnějších, kdežto mysl Eviččina jakoby utkána z nejruměnějšího paprsku budoucnosti úsvitu teprve od ní štěstí očekávala a všude jen viděla úrodnou půdu na semínko dobra čekající, všude tušila jaro a žeň požehnanou, rmoutíc se, že k nečinnosti jsouc odsouzena nemůže na roli nadějně pracovat dle chuti a síly.

„Budu se na tebe hněvat, jako na sobce nejhoršího, nerozdělíš-li se o skvosty, jimiž tak hojně teď mne samotnou daříváš, ještě s jinými,“ horlivě mu vyčítávala. „Jak jsi je mohl dosud tak lakotně skrývat vida, jaká všude chudoba? To jediné mne na tobě mrzí, v tom jediném tě nepochopuji. Mně na tvém místě by to nedalo, cítíc tak velké v sobě bohatství, na vše bych zapomněla, ničím bych se zdržet nenechala a plnýma rukama bych

je po cestě rozsívala, kdo by se na mne podíval, tomu by se dostalo po hrstích zlata. Vid', že se co nevidět polepšíš?"

„Proč myslíš pořád na to, co býti má, a proč tomu se netěšíš, co je?“ Ambrož jí odvětil. „Kdo ti kdy tak rozuměl a tebe si tak vážil jako já, že máš tak nakvap se mne zprostit? Truchlíš, že chmury nad tebou se vznášejí, raduj se tedy, když jimi probleskuje teď modré nebe a tě prohřívá slunéčko. Nebude to dlouho trvat, než se nadějeme, odsud mhy a větry nás zaženou, sníh zavane zde útulek náš a ledem k němu nám zatarasí cestu, mžikem uprchne léto, kterého teď zažíváme; víš tak bezpečně, že se nám zas vrátí, že je chceš ukrátit? Až nastane zima a schůze naše tu zamezí, pak mi povíš, čeho si přeješ, abych podnikl, bych přání tvému zadost učinil. Chci se ti poctivě za to odsloužit, cos rodině mé prokázala a prokázati hodlala, oběť hodlám splatit obětí. Odvrátím k žádosti tvé mysl od věcí věčných a se světem se spřátelím, s tím světem, v němž jsem se cítil vždy vyhoštěn, který od dětinství nechutí mne naplňoval, kde se mi zdálo, že nemám pranic k pohledání, jenž rozuměl tak málo mně jako já jemu. Divné, divné to bude přátelství, musím se již napřed smát, jak my dva na sebe asi koukat budeme. Zdaližpak lze milovat, čím jednou jsme opovrhovali? Nevím, nevím, ale musí to být, vždyť to chceš...“

„Ty tedy jen kvůli mně, abys mi splatil domnělý dluh vděčnosti, samotářství svého se spustíš, a nikoli kvůli dobré věci?“ hněvala se naň Evička.

„Což nevykonám nejlepší na světě věci kvůli, co chci vykonat kvůli tobě?“ švakr s vřelým se omlouval pohledem.

Evička se pousmála a přestala doléhat, aby se lidem více blížil, o záležitosti jejich se zajímaje.

„Počkám tedy až do zimy,“ pravila si v duchu, „ale pak mu nebude pomoci, třeba se sebevíce bránil. Neslibuje mně jen do modra, že bude jiným, vždyť se již v tolika věcech k nepoznání změnil, nadobro svlékl starého mrzouta, bývá veselý a přítulný jako malé dítě, nebude to zajisté dlouho trvat, co úplně se vyloupne z té své podivínské slupky. Kéž by mi

bůh popřál, abych z Potockých aspoň jeho spatřila šťastného, spokojeného, kterak moudře spravuje dům svůj, kdež útočiště všech potřebných a sklíčených, shromážděných všech kupředu spějících, kdež manželka jeho...”

Evička se zarazila, často si ho byla již představila co hospodáře vlastního, zakládajícího novou větev Potockých, v níž by se obnovily staré kmene toho ctnosti, ale pomyslivi si ho ponejprv určitě co chotě, pocítila v srdci takové bodnutí jako ještě nikdy. Bylať to bolest zvláštní, zcela jiná, než když Štěpán jí křivdíval, jiná, než když slýchala, že se tu i tam s Maříčkou vodil, trpčí, ostřejší, palčivější... nemohla nikterakž pochopit, za jakou příčinou se v ní najednou béře.

„Ejhle, neštěstí srdce moje již pokazilo, nevědomky jsem se stala sobeckou,“ pomyslila si, „bolí mne, pomním-li, že by Ambrož, oženiv se, náš dům opustil, myslím si, že by mne pak zanedbal a přestal být těшитelem mým. Zbytečný to zajisté strach, zůstane přítelem mým, i když se ožení.“

Nepodařilo se ale Evičce o tom, co tvrdila, se přesvědčit, ta ženština vedle Ambrože náhle se vyskytující, práva posvátná naň mající, nevýslovně jí překážela, neznala jí, nevěděla, jaká bude, a přec se jí již mnohem více protivovala než Maříčka.

„Jen co se to se mnou děje?“ úzkostlivě samy sebe se tázala, když se jí nechtěl ze srdce palčivý, trpký pocit, myšlenkou tou vzniklý vytrátit. „Nikdy bych nebyla věřila, že jsem tak ošklivou, jak se býti poznávám. Na Maříčku zcela bez záští myslím, a dívku, která mi nic neudělala zajisté hodna bude, jinak by si jí Ambrož nevzal, tu skorem nenávidím. Není to jinak, nakazila jsem se od Štěpána, on křivdí nevinně mně a já zas jiným. Nemohu nikterakž vyzpytovat, proč nepřeji budoucí své švakrové, než jsem ji ještě viděla a poznala. Je to věru hrozné, jsem ještě nad Štěpána —“

Ta budoucí švakrová nedala Evičce již žádného pokoje, pořád musila na ni myslet, i vylákala jí proudy slzí. Tušíc, že jí pak již nebude lze Ambrožovi tak důvěrně jako až dosud se blížit, bude-li v ruce své držet

ruku ženinu, viděla trnouc, kterak přikrývá útulek u kříže krutější zima ledovými příkrovy, než Ambrož si dával za lhůtu změny své, a jak mráz do kořene vyhubuje všecky květy vypučevší ze srdcí, která tam jaro svoje slavila. Ach, dobře měl Ambrož, vybízejte ji, aby se radovala z léta, jehožto slunko ji teď utěšeně zahřívalo; předvídal asi, že brzo zajde...

„Dosud jsem vše mlčky a oddaně snášela co řízem boží, ale pozbudu-li Ambrože, tož pozbudu jedním rázem vší oddanosti a trpělivosti. Cítím, že již nebudu, co jsem bývala, budu reptat a se vzpouzet a přestanu se již smrti bránit, vítána mi pak bude...“

A Evička takto tesklivě přemítajíc dychtivě si připomínala a opakovala, co švakr nepříznivého o ženštinách pronášel, hlavně ovšem, že ho to nestálo pražádné oběti lásky se odříci, nikdy že by se mu nepodařilo zamilovat se. Rovněž horlivě si opakovala, co jí říkal milého a krásného o její povaze a zevnějšku, a znovu se zastyděla, zastihnuvši se ponejprv v životě svém na myšlenkách ješitných. Méně a méně si rozuměla nebohá Evička...

„Nemohu klidně na to pomýšlet, že se Ambrož žení, poněvadž vím, že ho není žádná, ale pražádná ženština hodna; neboť žádná ho nepochopí, a co to je za lásku bez porozumění?“ konečně duševní boj svůj rozhodla. „Připadal by mi vedle ženy netečné, jako by na poušti se potácel, věčně žíznlivý a lačný – vím, co je život takový, nepříteli nejhoršímu to nepřeji, jakž tedy jemu? Třeba to nebylo s kletbou tak navlas, jak pěstounka o tom vykládala, přec má svou záhubnou moc, v níž Ambrož pevně věří, jest se tedy ke všemu ještě co obávat, aby oženiv se, nepřepadl takovému ponížení jako Štěpán. To by byla moje smrt, spatřit toho, jehož tak vysoko stavím, v takové hanbě. Vždyť přestává bratr jeho téměř již býti člověkem...“

By šlapal nešťastný Štěpán důstojnost lidskou denně více nohama, málokterou hodinu byl schopen všech smyslů svých. Pil, aby nemusil na to myslet, kam se dostal, aby nevěděl o své hanbě a necítil hříchů svých.

I vyspával Štěpán za jednoho nedělního odpůldne na peci déle než jindy. Přišel teprve za svítání domů, zaspal snídani a oběd. Probudiv se

konečně, zvolna vstal a dosud nejsa střízliv vrávoral přes sednici k židlici, na niž byl hodil kabát a klobouk umouněný a zmačkaný. Chystaje se znova z domu, vytáhl si z kapsy dýmku i tobolku, prohlížel si je, jsou-li obě v stavu patřičném. Ale pohlednuv do tobolky, patrně se zalekl, byla dočista vyprázdněna. Buď peníze do krejcaru prohrál či ztratil, neb byl o ně v opilosti obrán. Musila to být hezká částka, jíž pohřešoval, jinak by mu to snad nebylo přec stálo za takové strašlivé lání, do něhož se pustil, obraceje znova tobolku rub na rub, opět a opět marně. Slyšíc jeho křik, Evička polekaně zvenčí do sednice přikvapila, aby se podívala, co s ním se děje. Ale Štěpán spatřiv jí, již zlostí se neznal a zuřivost jeho dostoupila vrchole.

„Tys jediná příčina všeho mého neštěstí,“ křičel bez sebe, „falešností svou z domu mne vyháníš, chceš, abych se stal tulákem, jímž každý pohrdává, a žebrákem, jemuž každý se vysmívá, aby tě lidé nade mne vynášeli a chválili – ale proč se dávám tebou vyhánět, proč nevyženu raději tebe, abych již vidět nemusil pokryteckou tvou tvář?“

A Štěpán mrštil vší silou po ženě dýmku, již v ruce držel. Neminul se naneštěstí s cílem, dýmka kovaná o Eviččino čelo se roztříštila a okamžitě se jí rozlil proud krve po tváři. Bez vzdechu a výkřiku na zem klesla.

Štěpán pojednou vystřízlivěl, vytřeštěným zrakem hleděl na ženu u nohou jeho v krvi své se koupající a hrůzou jat, jako vzteklicemi štván, napolo ustrojen z domu se vyřítit.

Byla by se Evička zajisté zakrvácela v mdlobách tuhých, neb čeládka, použivši prázdnin nedělních, byla se hned po obědě rozešla a měla se teprv večer vrátit, kdyby Ambrož, slyše dnes až do své skrýše Štěpánovo hlučení, na které následoval pád a náhlé ticho, nebyl do sednice pospíchal, netuše nic dobrého. Zahlédnuv Štěpána sadem prchajícího, nejhoršího se domyslí; ale že tak strašlivý naň čeká pohled, přec se nenadál.

Nikdy snad člověku se nevydral z prsou ryk tak hrozný jako jemu, spatřivšímu švakrovou krví zbrocenou bez vědomí na zemi ležící. Zoufale

po vodě se ohlédl, a nevida nikde ni konve, ni džbánu, bez dlouhého rozmýšlení mladou ženu vyzdvih a silnou paží vynesl ven až k potoku. Tam ji položil na stupeň u kříže a počal na sobě trhati halenu jí na obvazky. Namáčeje klocy do vody, přikládal jí je pečlivě k ráně, umýval jí líce, třel ruce a dříve v práci své neustál, pokud se jí nepřestala krev z čela prýštit a ona oči volně a mdle naň nepootevřela.

Kdo vypíše jeho zaplesání, když z pohledu jejího naň opět zíralo vědomí, když silné její rty k úsměvu se nutily.

„Proč mne nenechals?“ zašeptala truchlivě, „měla bych to aspoň odbyto.“

„Naposledy dnes ti ukřivdil, umřít musí ten bídný vrah, který krev tvou prolil!“ zasténal Ambrož mezi zuby.

Evička oči zamhouřila, zhrozila se toho blesku nenávisti nesmiřitelné, který mu ze zraku vyšlehl. Probudit' se v něm náhle hněv, bolestí a strachem dosud tlumený, probudit' se v něm dnes ponejprv Potocký, již nezapřel', z jakého je plemene.

„Dovršena míra hříchů jeho, nestojí hanebník za jedinou krůpěj skvostné tvé krve, nebyl nikdy hoden líbat prach šlépějí tvých,“ s rostoucí volal vášní.

„Teď mne zas ty chceš usmrtit?“ zaúpěla Evička, napínajíc všechny síly svoje, aby ruky jeho se uchopila a u sebe ho zadržela, by nemohl za bratrem.

Poslušně jako dítě klesl vedle ní na kolena. „Usmrtit že tě chci? Já tebe za jejížto každé vzdechnutí bych dal rok života svého?“ vzkřikl a ruka její ruku jeho držící slzami jeho se porosila.

„Umírní se, probůh, umírní se, sice je po mně veta!“ prosila. Lekala se ho teď obměkčeného, rozechvřeného ještě více, než když soptil vztekem.

„Neumírní se dříve hněv můj, dokud tě neuvidím na cestě z domu toho. Nesmíš zde zůstat ani okamžik déle, než pro slabotu svou musíš, každá chvíle tu strávená tě zhanobuje. Pryč musíš odsud za dítětem svým, odříkajíc se navždy plemene toho zrádného, vražedného, nad nímž jsi se

smilovala. Sám za ně u tebe jsem orodoval, abys mu zůstala andělem strážcem, ale teď volám: necht' zanikne v pelechu hříchů svých, jak tomu Józsa chtěla, opakuji její kletbu, tisíckrát je zasloužena. Jako král odměním ruku, která tam tu starou střechu zapálí pánu jejímu nad hlavou proklatou, šílenou...“

Evička snažila se vzpřímit, ale nepodařilo se jí to, pustila jen s hrůzou Ambrožovu ruku, aniž toho v zápalu zloby své zpozoroval.

„Ještě dnes, teď hned, co jen poněkud se zotavíš, na pažích svých odsud tě odnesu, sám přetřhnu každou pásku mezi ním a tebou, já teď před světem tvým ochráncem a zastancem, já jediný se starat budu o tebe a dceru tvou, vy budete mou rodinou jako já vaší, a kdo mi bude chtít v tom bránit, mně se vzpouzet, toho rozdrtím jako levhart hádě...“ Evička zděšeně od něho ke kříži se doploužila.

„Hanívalť jsem dosud život pozemský, zajímalo mne jen, co nad ním se vznáší, a křivdu jsem měl: zdá se mi náhle pln slasti, počíná mne vábit, blažit a okouzlovat, co vím, že ho budu smět zasvětit tobě, Evo, kteráž nejpřednější jsi mezi ženami. Kdyby nebyl bůh nikdy jiného stvořil než tebe, tak hrdý by mohl být na dílo svoje, jako že stvořil tisíce a tisíce hvězd, z nich prý každá světem větším, než je náš, neb ve všech není tolik spanilosti a vznešenosti spojeno jako v jediné duši tvé. Vzchopím se a budu chtít, abys byla tak pyšna na mne jako já na tebe, abych tě tak těšil jako ty mne. Vyniknu po boku tvém a bude o mně mluvit a mne žehnat celá krajina, země celá, jak toho si žádáš, nebudu více pohrdávat slávou vezdejší, kteráž byla dosud polní jen trávou v očích mých. Necítím se již býti tím zvadlým na suché větvi listem, na vichr smrti čekajícím, aby jej urval a zanesl, chci kvést dle příkladu a rozkazu tvého. Jak to ve mně bouří a víří, celý svět myšlenek nových, moře nových citů ve mně se rodí a s nimi síla, odvaha, vytrvalost, činnost – budu mužem vedle tebe, Evo, velkým a slaveným, dle smyslu světa a tvého!“

Evička u kříže se vzpřímila, nevýslovná úzkost a zoufalost jí třeštila v zraku, na blouznícím švakru upřeném.

„Brzo zapomeneš ničemníka toho, jemuž soucit v náruč tě uvrhl, jako na příšeru sna těžkého pamatovati budeš na kletý dům... ó, spěchej odsud – hle, již se ti síly vracejí – pojd' do mého náručí a dej se mi odnésti.“

„Nepůjdu odsud,“ Evičce z prsou se vydralo, a objevši jednou rukou kříž, druhou proti němu vztáhla.

„Evo!“

„Neopustím kletý dům kletého muže...“

„On tě ubije!“

„Nechť mne ubije, nechť se mnou tu naloží jakkoli, jemu jsem se dala, jemu náležím.“

Ambrož hleděl na ni, jako by ho byla slovy svými omráčila.

„Všecko neštěstí a hoře, kterého tu ještě zakusím, než zahynu, radostněji uvítám a snesu než hanebné štěstí tebou mi slíbené –“

„Přec tedy ho milovalas a dosud ho miluješ?!“ vykřikl Ambrož.

Ona zdvihla oči k nebi, ještě pevněji kříž objevši; hrozný boj v tváři se jí zobrazil.

„Tedy jsi mi lhala a mne podvedla, chlubic se, že obětivost tě do domu toho přivedla? Přivedla tě sem tedy přec láska?“ zařval Ambrož a hlas jeho jako dunění hromu od lesa se odrážel. „Proč ale, můj ty bože, jsi lhala, proč?! Nemohu chápat toho příčinu! Chtělas ve mně vzbudit soucit a mne k sobě upoutat, abych ti zaháněl dlouhou chvíli, když ti muž za jinou chodil?...“

Evička sebou trhla, jako by ji znovu zasáhla rána smrtelná.

„A ten, jehož tak tuze miluješ, jemuž prý se dáš radostně ubít, ten ani tě nechce, nasytil se tě, má tě dost, již se mu nelíbíš. Dnes tě tloukl a zejtra, jestliže tě nezabije, odsud snad potupně tě vyžene; ale ty se mu nedáš, vid' Raději se uvolíš, že budeš sloužit jeho záletnici, než bys se ho zprostila, a to – to nazývají lidé láskou a věrností! Zdali co hnusnějšího na

světě než cit, který zde tu ženu poutá k muži zhejřilému, nevěrnému, divokému. Ó, dobře má, že s tebou nakládá jako s otrokyní, již tresce, kdy se mu zlíbí; nejsi jiného než otrokyně podlé vášně, podlé k podlému muži! Zvíře od pána svého se odvrátí, když nespravedlivě je tepe, splatí mu ránu a raději hlady pojde pod širým nebem, než by se vrátilo k žlabu plnému; jen ty pod všecky na světě tvory se ponižuješ, zamilovaně líbajíc ruku mučitele surového, tebou pohrdávajícího, a odstrkuješ toho, kdož v tobě ctil a miloval světici. Ano, já tě miloval, věz, že jsem tě miloval. Víš-li pak, co to je láska srdce takového, jako je moje? Nevíš a nikdy nepochopíš, jak by se mohla nízká mysl tvoje povznést k pojmu tak posvátnému... kam, ach, kam se uteku, abych zapomněl na tebe a hanbu tvou...“ Eviččina hlava těžce dopadla na ledovou svou podporu. „O to jediné, čeho jsem si vážil, na čem jsem si zakládal, mne jsi oloupila, vyrvalas mně štít můj, připravilas mne o mou k světu lhostejnost. Jak budu teď žít s tím srdcem toužícím, zkrváceným... jak budu bez tebe? Za málo neděl do tebe jsem se vžil, že duše tvoje se stala lepší částkou duše mé; jak tě z ní vyrvu, jak jí vrátím starý, mrtvý její klid, její tiché, vážné sny? Ale ne, není možná, že to, co se děje, vpravdě se děje, neklamal jsem se v tobě tak hrozně, jak se mi podobá, ty jsi se obětovala, pojímajíc Štěpána za chotě, ty znovu se obětuješ, setrvávajíc na místě svém, jak jemu i sobě jsi slíbila. Nepoutá tě k domu kletému láska, nýbrž ctnost... Ó Evo, vždyť jsem mužem, mnoho bolestného jsem snesl a vytrpěl, zkušen jsem v odříkání se, žije byl jsem již mrtev, nebožtíkem jsem byl, než jsi mne vzkřísila, vyřkneš-li, že tě již nikdy vídat nesmím, poněvadž se to s povinností tvou nesrovnává, naposledy dnes spolu jsme mluvili, odeberu se odsud a ty mne nikdy již nespátíš, ale jen aspoň té útěchy mi dopřej, abych tě směl nadál v duši chovat čistou a povznesenou... jedním slovem, ba jen hlavy pokynutím mi dej najevo, že jsem měl u tebe také jakous cenu, ale hrdinkou že bylas a zůstaneš.“

Evička ale trvala před ním nepohnutěji a kamenněji než ten kříž, na kterém ležela – jen rána na jejím čele opět se otevřela a počala volně krváčet.

„Ó lhářko ty podvodná,“ zalkal Ambrož vida, že se nikdy již odpovědi žádoucí nedočká, „muž tvůj ti splatí, v čem na mně jsi se provinila, on na

tobě mne pomstí. Kéž by každý den, který s ním ještě strávíš, dnešnímu se rovnal a tolik tě stál slzí krvavých, jako stojí mne...“

A jako vzteklý tygr řítit se Ambrož do domu, lámaje cestou sadem všechny větve, vše niče a hubě, o co zavadil...

Stalo se ticho u kříže, počalo se slétat ptactvo lesní u potoka, v písku pobřežním se popelíc, mír šelestil ve vrbách a mlčky rozhrnul nad lesem večer svoje nachové praporce, jichž odlesk lživým obarvil ruměncem bledou, zkrvácenou tvář ženy křečovitě objímající kříž, jemuž se byla za oběť hlásila...

Umlkla drozdů pozdní píseň, v stín se počal halit kříž, z lesa oněmělého přiloudal se větřík jako vzdech lásky, políbil každou v trávě květinu, zachvěl každým stebélkem, kolébal jemňounké páry nad šumnou hladinou potoka, zdvíhal a spouštěl svislé větve vrb a dlouhé zcuchané vlasy Eviččiny... tu vyjela náhle z otupělosti své a naslouchala k domu dechem urychleným...

Zacinkly na dvoře u Potockých podkovy, vůz vyšoupnut ze stáje, někdo se tam chystal na cestu... na dalekou cestu, z níž nebylo návratu...

Mhly nad vodou houstly, spojivše se v kotouče pořád větší a větší, při každém větru zavání jiné a zas jiné podoby na sebe braly, pitomě, vyjeveně utkvěl na nich Eviččin zrak, mezitímco její srdce naslouchalo s tlukotem zimničným...

Na dvoře zařehotali koně, zapráskal někdo bičem, již vše připraveno... jediný, jediný kratičkový jen okamžik obmešká se ještě cestovník v domě otcovském, s nímž v chvíli té navždy se loučí, v duši maje zoufalost – i chtěla Evička se vzchopit, snad aby odjezdu tomu se vzpouzela, zoufalost v jásoť proměnila, ale nemohla z místa...

Ne... nebyla to mhla, kteráž nad potokem se vznášela, vrbami se ploužila, byla to postava lidská, při každém kroku vzrůstající, blížila se ke kříži... žena to byla s vlasy vlajícími, za níž se ve větru plápolaly příkrovy krvavé, mělať v prsou ránu, v níž vězel nůž – Józka to byla, již k boji vyzvala a která se zdvihla z hrobky své, krutý na rtech výsměch... večer

co večer potutelně naslouchala, co si dvě srdce povídají na trávě z popele jejího vyrůstající, a teď přišla, aby pohlížela vítězně na porážku soupeřky své nejúsilovnější, která k Potockým zpupně se přistěhovala, aby zlomila její moc a sňala kletbu její z plemene nenáviděného, přišla se podívat, jak Evička vyskočí, před vůz ujíždějící se uvrhne, volajíc na toho, kdož na něm se vydává na cestu bez návratu: „Nezůstavuj tu duši duše své... beze mne neodjížděj...“

I couvla Evička a znovu kříže se zachytila...

Branka u dvoru hřmotně se rozlítla, vyřítit se na cestu povoz v letu tak šíleném, jako by se u něho byli koně splášili a vůdce jeho s rozumem se pomínil, a nikdo ho nezdržoval, nikdo nevolal, aby odjížděje ho tu nezůstavoval... zazněl za ním výkřik jediný, který již k sluchu jeho nedoletěl a jímž kolkolem vše se zachvělo – křikla Evička, omdlévajíc, když Józka vytrhnuvši si vztekle nůž z rány vprostřed srdce jí ho vrazila ze msty, že marně z hrobu se zdvihla, aby nad pohromou její zaplesala...

Služky, vrátivší se večer domů, viděly s úžasem, že je vše na statku zotvíráno a všude prázdno; po dlouhém hledání našly konečně hospodyně u kříže omráčenou, krví zaplavenou. Zděšeně do sednice jí odnášejíce tázaly se jedna druhé, co se to s ní dělo, jestliže sama přišla k úrazu, či – významně na sebe pohlížejíce žádná vyslovit nechtěla, co si myslí.

Podářilo se Evičku vzkřísit, ale mnoho dní na posteli ležela, více onomu světu než tomu náležejíc, opatrována jsouc pěstounkou, pro kterou doběhl ještě téhož nešťastného večera posel.

Štěpán, prchaje od ženy jeho rukou poraněné, zaběhl do lesa, kdežto hrozné probděl hodiny. „Vrahu, vrahu!“ volalo tisíce strašlivých hlasů v něm, před ním, za ním, kamkoli se obrátil, bylť vzduch naplněn tímto slovem pekelným jako hlava jeho třeštící tímto pojmem. Zoufale křičel, aby země nad ním se slitovala a pod jeho nohama povolila, aby se propadl do věčné tmy a prázdnoty, by již o sobě vědět nemusil.

„Jestliže jsem ji ubil, pak se postavím sám soudu, raději tisíckrát zahynu na popravišti, než bych žil pod jařmem takových myšlenek,“ umiňoval si Štěpán zoufale, rozedíraje si rukama tvář, z níž mu tekly proudy krve, on však necítil bolest tělesnou, cítil jen muky svědomí.

Některý okamžik naděje v něm se ozvala. „Není mrtva, já ji jen omráčil, žije a žítí bude, abych jí mohl nahradit, co na ní jsem spáchal. Bože, bože, jaký jsem té ženě připravil život, bylat' zajisté nejnešťastnější mezi všemi na světě ženami; co hlad a bída u porovnání s tím, co ode mne zkoušela?! Co nejhoršího jsem věděl, to jsem jí udělal, tupil a křivdil jsem jí, kde jsem mohl, a jakou mi k tomu zavdávala příčinu? Domníval jsem se, že mne nemiluje a si mne neváží, jak by měla a já si toho přál! Jaký to div, že mně nepřála, jak jsem toho byl žádostiv! Pláče anděl nad d'áblem, ale nemůže se s ním spřátelit, byť i chtěl, propast příliš velká mezi nimi zeje. Pro co si mne měla vážit? Vždyť není ve mně kusa rozumu, moudrosti a povahy! A přec za všechny moje zločiny jediného špatného mi nedala slovíčka, nikdy ničeho mi nevyčítala, chovala se ke mně, jako bych byl ze všech lidí nejhodnější. Každého jiného muže byla by zajisté svatou svou trpělivostí zkrotila, ale což je Potocký člověk, když to naň přijde? Dravému se rovná zvířeti. Ó Všemohoucí, který vidíš žal můj, jak vídals moje hříchy, dopřej mi, abych je směl smýt, nechtěj, abych před tebe vstoupil potřísněn její krví, smiluj se nad mou úzkostí a lítostí...“

Štěpán to v lese dlouho nevydržel, musil vědět, na čem je. Stískaje se za ploty a křovinami, navzdor čiré tmě doploužil se zas nazpět ke statku. Zhluboka si vzdychl, když tam žádného nepozoroval běhání a zmatku, klidně blikalo světýlko v pozadí sednice, žádné okno nebylo otevřené jako tam, kde mrtvola či umírající v domě.

Poněkud pokojněji do dvora se vkradl, branka, rozlétnuvši se před prchajícím Ambrožem, byla dosud dokořán otevřena tak jako dvéře u stáje a u síně, zapomnělať čeládka v pohnutí všeobecném stavení na noc opatřit. Nepozorovaně a tiše přiloudil se až do síně, byltě ale šramot kroků jeho přec jen slyšán v sednici, otevřely se dvéře a mlynářka si posvítila, kdo to.

Jediný pohled na jeho rozervanou tvář o tom ji poučil, že dýmka, jejížto střepy s podlahy sebrala, nebyla se náhodou jen roztříštita. Slyšelať ponejprve dnes obšírně od čeládky, co byla dávno již tušila, že propadla Evička přec jen osudu všech u Potockých žen, že nehubeněla a nebledla ni prací domácích, ni steskem po muži vždy za obchodem vzdáleném, nýbrž zármutkem nad jeho nevěrou a surovostí.

Zočiv stařeninu zkormoucenou tvář, Štěpán se zastyděl, připomenuv si, jak vřelými slovy mu ji do náručí položila, jak svatosvatě jí sliboval, že raději by si udělal smrt, než by jí jediným slovem ublížil. Kdyby byla mlynářka k němu promluvila káravě sice, ale mateřsky jako jindy, zajisté by jí byl kajicně k nohám klesl, slibuje polepšení a za odpuštění žádaje, ale ona proti svému obyčeji všecku mírnost odložila, pravíc mu tvrdě a opovržlivě v hněvu spravedlivém a prudkém:

„Jak se můžeš opovážit zde se ukázat, bídníku? Je ti líto, že ještě dýchá, chceš ji dobít? Jen měj chvíli ještě strpení, jak bude moci sebou hnout, hned tu udělá té tvé ‚halarii‘ místo, nenechám ji ani okamžik déle, než je potřebí, zde v tom nečistém pelechu, na to se spolehni. Ale mezi tím časem jí na oči nechod', jinak udám na úřadě, čeho jsi se dopustil. Hrozně mne bůh za to trestá, že jsem ji vydala vám proklatcům.“

A mlynářka dvěře zticha, ale zhurta zas zavřela. V Štěpánovi se pozdvihl takový hněv, že v očích se mu zajiskřilo, srdce obměkčené žalem, hořem, lítostí upřímnou náhle zas ztverdlo a radost, že žena žije a snad se pozdraví, i všecky dobré úmysly se z něho vytratily mezi přísnou řečí stařeny k smrti uražené. Snad to ani nebylo z její hlavy, že ho tak potupně z vlastního domu vyháněla, snad jí byla Evička nařídila, aby s ním takto jednala a mu oznámila úmysl její, že ho hodlá opustit navždy, zlému duchu jeho nadobro ho zůstavujíc, a to právě v okamžiku, kdy jí chtěl kajicně na kolenou přísahat, že započne život jiný.

„Nic snadnějšího, než abych domova se střežil,“ soptil, prchaje znovu ze statku, kdež si přec jen zůstat netroufal, „když nemá žena v takové hodině, kdy na ni sahá smrt, myšlenku jinou, než jak by se mne zbavila, ničehož na ní neztrácím, ať si jde, a to, jak si ona sama přeje, co nejdříve, abych měl konečně před ní pokoj. Ta mně nahnala, ještě se celý tetelím,

dobře že jsem se dříve s tím nevyzradil, co ve mně se dělo, než začala ta stará kázat. Ta by se mi byla s tou svou schovankou krásně vysmála za přestálý strach a obě by mi byly od srdce přály, čeho jsem zkusil. Nevím, co to je, že jsem ženu nikdy z mysli vypudit nemohl, necht' jsem dělal co dělal, necht' jsem stokrát po sobě řekl, že do ní nic není, ale tenkrát je mezi námi navždy konec, naposledy teď na ni myslím. Maříčka nestojí také za nic, okrádá mne, kde může, nikdo jiný než ona mně tobolku potajmu nevytáhl a nevyprázdnil, ale aspoň to není žádná pokrytkyně, člověk vždy ví, na čem s ní je.“ A Štěpán obrátil se k Holým.

Dlouho nechtěl dát lékař naději, že bude s Evičkou lépe, ztráta krve byla velká; ale více ještě než rána zevnější trávila ji rána vnitřní, o níž lékař nevěděl. Nechtěly se jí síly vrátit a horečka od ní odstoupit, ve dne ležela jako zaříznuta a v noci ji znepokojovaly příšerné vidiny.

Vídala zbořenou za mlýnem kapličku uprostřed úhoru, kdež se nezelenal jediný keř, jedna se neleskla květina, jediný nezpíval pták, kam nevníklo ni slunce, ni měsíc, kde zíval hrob černější a hlubší ještě než ta čirá kolem něho tma, v němž spočívala postava ženská, na jejížto prsou ležel balvan ohnivý, poušť temnou světlem pekelným děsně ozařující. Byloť to hříchů její břemeno, tíž to její nevěry, pod níž žena ta až do soudného dne tu úpěti musila, a když se jí Evička podívala zděšeně do tváře planoucí v krvavém svitu balvanu, tož poznala, že to ona sama leží v hrobě tom...

Vídala černý hustý les, v němž dva vlastní bratři nad ženštinou mezi nimi klečící se potýkali v zápase nepřírozeném, zuřivém, až druh druhu jedním rázem mečem svým probodnul. I vyhrkly jim z ran dva proudy krve, které vzrůstající v moře vše zaplavily, i les i bratry i tu, o kterou zápasili, a zas to byla ona, která v krvi obou bratrů se topila...

Slýchalat' za nocí těch strašlivých hlas pěstounův, kterak hlaholem sta zvonů kostelních čte z Písma svatého, že je pravé milování tvrdé jako peklo, neodolatelné jako smrt, že je nezalejí všecky na světě řeky a neuhasí všecky nebe a země vody, a ze srdce jejího šlehal nachový plamen milování takového. I volala všecky země řeky, a ony přihrnuvše se s hrozným jekotem je zaliti nemohly, i volala všecky nebe i země vody,

a ony na ně se vylily rachotem tisíce bouřek, ale nadarmo, neulily plamen srdce jejího. Nezalekl se ani pekla krále, ani smrti neuprositelné, na černých koních přicválavších, hořel, hořel výš a výše, až nebes báně se dotknuv ji propálil. I zřítilo se oblak klenutí hlukem ohlušujícím, pohřbívajíc svět rumem svých zhaslých hvězd a sluncí, ale z popele všehomíra šlehal napořád ještě plamen srdce jejího...

Jakmile byla Evička s to promluvit, byloť první její starostí, aby zvěstovala, že ubírajíc se jako obyčejně večer ke kříži, tam na vlhké sklouzla trávě i o kamenný stupeň se poranila. Všichni jí to udělali k vůli, že se tvářili, jako by jí věřili, ale každý si o tom myslel, co se mu líbilo.

Mlynářka byla u Potockých jako na trní, nemohla se dočkat dne, až bude schovanka tak dalece zotavena, že by jí cesta delší neuškodila, aby ji mohla Štěpánovi navždy unést. Mělať sice zásadu, že patří žena k muži svému a nikdo že nemá práva od sebe je trhat, ale v tomto případě umlkly v ní všechny podobné zásady a náhledy. Muž, který takto se ženou nakládal, i v její očích práv svých pozbyl.

Jednou odešla mlynářka na ranní a Evička, vyskočivši z lože, počala se kvapně strojit. Podobalo se, že chce použít nestřeženého okamžiku k nějaké chůzi, k níž by pěstounka nikdy nesvolila. –

Maříčka Holých, sedíc před zrcadlem, právě se česala. V sednici bylo ještě neuklizené, pusto po noci prohejřené. Na stole stály sklenice s pivem, napolo prázdné, talíře se zbytky jídla, mezi tím byly rozházené špinavé karty, podlaha byla černá rozšlapaným z dýmek popelem, z každého koutu hleděl největší nelad. Pořádnému člověku byly by se zajisté v nepořádku tom vlasy zježily, nebyl by tam mohl vydržet ani minutu, ale Maříčka byla tomu tak již zvykla, že se jí zdálo, že to u nich nemůže ani jinak býti, to že bytu toho tvářnost nejpřiměřenější. Zaplítala svoje rulíky zcela volně a s velkým zalíbením, šly jí již zas až po pás, načež byla nemálo hrda. Myslela, že nad jejími dlouhými vlasy nepřítelkyním jejím asi v tajné zlosti žluč puká, i postavovala si rulíky tak

vyzývavě na hlavě, že byla na ni pravá podívaná. Štěpán se starým Holým ještě kdesi na půdě spali.

Ale náhle upustila hřeben. V zrcadle objevila se vedle její plné červené tváře tvář ještě jedna, bledá, utrápená, se širokou, zarudlou na čele jizvou.

Polekaně a váhavě Maříčka se ohlédla, myslila, že se jí to v zrcadle snad ukázala smrt, slýchala od starých lidí, že se jindy marnivým děvčatům tak stávalo; ale nebyla to smrt, která se jí to objevila, nýbrž viděla v zrcadle do dveří vcházeti – Evičku z mlýna. Ta bledá utrápená žena s tím čelem zohaveným byla někdy dívkou, krásou svou na mnoho mil v okolí slynoucí.

„Co dobrého?“ Maříčka po prvních rozpacích na ni zprudka se ušklubla. Věděla od Štěpána, čeho se byl dopustil a že nehodlá dříve domů, až bude žena pryč, i myslila nejinak, než že Evička přichází, aby ho u ní hledala a naleznuvši ho jim oběma ohlásila, že je požene k soudu, by páni viděli, že má příčiny a právo dát se s mužem rozvést, přínos si žádat nazpět a činit nároky na peněžitou z jeho strany náhradu. Maříčka se vlastně v duchu již dávno divila, že tak neučinila, nebyla by měla žádná jiná z celé vesnice žena tolik trpělivosti, nejméně ale ovšem ona. Nadala jí v myšlenkách nejednou, že je hodný za to blázen.

„Přišla jsem k tobě, abych za něco tě prosila,“ vážným, avšak chvějícím se hlasem Evička své sokyni odušila, více ještě dojata a zahanbena tím, co viděla, než jejím drzým jí uvítáním. Takovému doupěti pustému tedy dával Štěpán přednost před domovem svým, tu si liboval, tu prodléval?!

„Chce-li se ti nějakých darů a milostí, jinam než ke mně pro ně obrátit se musíš, já jich nerozdávám, nejsem žádná kněžna.“

„Nemohu k jinému se obrátit pro skvost, který teď tobě náleží, avšak jindy býval vlastnictvím mým.“

„Nevím o žádném skvostu.“

„Myslím srdce – mého muže.“

„K čemu tyhle okolky a přetvářky? Proč neřekneš zpříma, že jsi sem přišla, abys tu hledala muže, který se tu někdy chudák staví, aby na to pozapomněl, co doma ho tíží. Ale nadarmo jsi se sem vydala, jak vidíš, není tu.“

„Mýlíš se, přišla jsem sice kvůli Štěpánovi, ale nikoli za ním, abych u tebe ho hledala a vás oba zahanbila. Beru všecku chybu jedině na sebe, že ode mne se odvrátil a k tobě přilnul, z ničehož ho neviním, trpce jen sobě vyčítám, že jsem ho upoutati nedovedla.“

„Ty se mi směješ! Pomni, že jsi u mne, a ne já u tebe.“

„Nesměji se ti, mámt' já nejméně ze všech lidí právo někomu se smát.“

„Nelži a nezapírej, že mne máš za horšího, než jsi sama.“

„Přiznám se ti, že bych snad před několika nedělemi o práh tvůj nebyla zavadila, nercili s prosbou k tobě se obrátila, a to s prosbou takovou... ale stonala jsem, jak snad víš, a v nemoci té přišla jsem k poznání, že nejsem, zač dosud jsem se považovala, a právě těch ctností, na kterých nejvíce jsem si zakládala, těch právě že nemám. Nepovažuji se za lepší tebe, před bohem ti to pravím, ba myslím, že stojím pod tebou, je mi, jako bych náležela mezi poslední svého pohlaví, jsouc mezi nimi nejposlednější. Ještě jednou ti opakuji, že mám nejméně ze všech na světě žen právo pohrdat jinou.“

Evička, vyrazivši tato slova v prudkosti zimniční ze sebe, zbledla ještě více, musila si sednout, jinak by se snad byla zvrátila. Dosud jen stála, o stůl nečistý se opírajíc, za nímž byl muž její tak často zapomněl lidské své důstojnosti a povinností svých k ní.

Maříčka byla jako u vidění, nevěděla, co si má o Evičce pomyslit, mluvila k ní skutečně, jako by si byly rovny, bez pohrdání a pýchy, jemně a bolestně. Mělať věřit v její upřímnost a pokoru?

„Štěpán si tě více váží než mne, raději stokrát tu se obmeškává než doma,“ Evička znovu slova se ujala, „avšak lidé, jak asi sama

dobře víš, na to ukazují, praví, že to není v pořádku, že to býti nemá, muž že nemá vedle své ženy znát jinou, přezdívají mu pro to, vyhýbají se mu, i pozbývá jich úcty – k tomu dorůstá naše holčička, zakrátko bude již chodit do školy; to víš, jak to bývá, děti, pamatujíce si, co od velkých slyší, budou jí vyčítat, že otec její jiné než maminky její se přidržuje, dítě bude se nad otcem rmoutit a hanbit, že činí, co činiti by neměl...“

„Není to takové, jak bys ráda měla,“ Maříčka jí skočila do řeči, „žádný muž pro takovou věc cti netratí, kdo nenajde upřímnost u ženy, jde si ji hledat jinam, jeden veřejně, druhý v skrytosti, každý ví, že to takové je, a nikdo pro to muže nestíhá. Není to mezi ženami jinak, a ty, které dělají nejvíce ze sebe, bývají nejhorší! Nebudeš ty mne učit znát svět. A ostatně, i kdyby tak bylo, jak ty pravíš, a lidé o mne a Štěpánovi klevetili, přec jim to k vůli neudělám, abych se ho pustila. Tak, ale právě tak dlouho se ho budu držet, dokud se mi bude chtít. Až mne omrzí, pak nechť si jde...“

„Z tvých slov jde najevo, že ti na Štěpánovi záleželo jen pro kratochvíli, a k té se ti snadno naskytne jiný muž, svobodný, prostý závazků posvátných; přeješ-li ale Štěpánovi skutečně, slova moje si rozmyslíš a prosbu mou patřičně uvážíš. Neoslyš mne, Maříčko, zajisté tě uposlechne, vyložíš-li mu, pro jaké příčiny si přeješ, aby odvrátiv se od tebe ke mně se vrátil, že se jedná o jeho čest, budoucnost, o pověst jeho dítěte... jsou to velké poklady, které mu můžeš odejmout či darovat, nezapomínej toho! Láska, pravá láska, Maříčko, pro kterou nám bude prý mnoho odpuštěno, raději dává, než ubírá, stokrát raději se odříká, než užívá...“

„Jak umíš na člověka zchytra nalíčit slova potutelná! Však Štěpán vždy o tobě říká, jak to znáš, teď aspoň jsem se o tom přesvědčila. Pármandelkrát mi vykládal, kterak popichovalas občany, že byl každý proti němu, tebe nad něho chvále, jak proti němu popudilas asi i bratra vlastního, že od něho náhle se odtrhl, a sebrav svůj podíl, bůhvíkam s ním zalezl. Jak se mohlo Štěpánovi vedle tebe líbit, když jsi mu pořád jen najevo dávala, že ti jest hloupý a sprostý, k tobě že by se byl vlastně hodil písař, když pořád do novin ho nutívalas a z knih mu kázalas? A kvůli takovým radostem měl by se zas k tobě vrátit? Holenku, to se ti nevyplní! To já to s ním umím jinak, na takové věci ani si nevzpomenu, a vše, co

chce, mu nechávám platit. A což teprve když přišlo dítě, tu byl v domě vlastním nadobro ničím a všude a ve všem byl ten křikloun nejpřednější. Jak to nemá muže domrzet? Ale nejlépe poznal tvou k němu neupřímnost, když počal pro žert chodit ke mně, a ty o tom nikdy ani jsi se mu nezmínila, jako bych byla tak stará a ošklivá, že se mne již bát nemusíš, anebo jako by ti pranic na tom nezáleželo, nechť si chodí sem či tam. Co to najednou na tebe přišlo, že teď lezeš ke kříži? Jsi z těch žen, které dříve o muže nestojí, dokud se jim nedá poznat ranami? Vážíš si ho od té chvíle, co ti ukázal, seč je a že s ním nejsou žádné žerty? Marně cestu sem jsi vážila, i kdybych Štěpána hned nechat chtěla, on ode mne neupustí, dělá si tak málo z lidských řečí jako já, a ty uděláš nejlépe, nebudeš-li si jich rovněž všímat. Nech vše běžet, jak to běží, a buď ráda, že mně k Potockým nechce, jinak bych tam již byla a tobě by zas říkali ‚Evička z mlýna‘. Teď víš, co ti vědět třeba, a jdi tedy spánembohem. Než sem přijdeš podruhé, čekej, až tě pozvu.“

A daremná holka těšíc se nemálo, že mohla nešťastnou ženu konečně jednou hodně za to ponížit, že s ní nežárlila, opustila po těchto slovech sednici, vcházejíc do vedlejší komůrky.

Evička zahanbeně se vzchopila a ze dveří vrávorala. Ale nedošla daleko, přemožena slabostí tělesní a dojmy bolestnými a ponižujícími, sklesla na první za domkem mezi. Marně se byla pokořila, poslední prostředek jí selhal, čeho se uchopit, co teď podniknout?

„Hrozně, ó bože, pokutuješ ve mně lidskou zpupnost,“ zamumlala, zakrývajíc si rukama tvář, „marné pokání moje, větší jsou dosud u tebe hříchy moje než žal a hoře moje; co je kdy smyje, když krev a slze moje jich nesmyjou? Navždy tebou zavržena zůstanu?“

Vtom obtočil kdosi okolo ní rameno, pevně a mocně k prsoum bušícím ji vlna, a na její čelo rozjizvené, na její hlavu zoufale sklopenou skanula vláha horkých, kajících slzí.

„Tys mně odpustila, neslýchaně pro mne se ponížila, ty o mne stojíš, ty si mne vážíš, ty mne miluješ – vše dobře mezi námi a navěky zůstane, láska tvoje mne zhojila...“

Omdlévalať Evička v náručí Štěpánově.

Józa byla přemožena úplně, navždy!

Štěpán viděl Evičku z půdy, kterak k Holým se plouží, i domnívaje se jako Maříčka, že přichází, aby mu konečně vypověděla, válku, zticha seděl skrývaje se ve vedlejší komoře, aby byl po ruce, kdyby ho bylo potřebí. Avšak nevěřil svému sluchu, jsa svědkem rozhovoru obou žen. Když Maříčka, hrdá na porážku své sokyně, do komory vešla, řekl jí několika suchými a vydatnými slovy, zač ji považuje a vždy považoval, načež spěchal za ženou, již do náručí zachytiv domů přinesl. Odprosil mlynářku, čeládku, každého, kdo se mu namanul v závratí největší radosti, slibovalť polepšení, plakal a plesal, vše v jednom dechu jako hříšník, jemuž na popravěti milost udělena, přiznáváje a zaklínaje se, že kdyby nebyla Evička cestu za ním vážila, z lásky k němu tak velice se poníživši, že by byl do smrti setrval při svých vzdorech. Již za to se nehanbil říci a ukázat Evičce, jak vášnivě a hluboce ji vždy miloval, vyznal se jí, co vytrpěl, mysle, že si ho dosti neváží, po vzdělanějším muži vedle něho touží, a jaké trapné hodiny prožil vedle lehkomyšlné, ničemné Maříčky, již se nechtěl pustit z pouhé jen svéhlavosti. Byloť pokání a jeho do budoucnosti sliby upřímné; prošel tuhou školou, prospěla mu, byl oblomen, poučen, zkušen, nechtělo se mu začít znovu. Musilť přijít mlynář ještě téhož dne s malou Evičkou do hor a slavit s manželou radostný okamžik jejich konečného smíření, a otec do dcerušky tak velice se zamiloval jako do matky, nepouštěl obou od sebe, pořád chtěl jen být mezi nimi, na ně hledět, s nimi rozmlouvat, jimi se těšit. –

První čas Štěpán mezi lidi si netroufal, jakmile překročil práh svého statku, ihned mu přišlo na mysl, jak velice se zahodil, jak nerozumně si byl počíнал. Ale nedala mu Evička o zpozdilosti jeho dlouho o samotě truchlit a došla potajmu k sousedům, a oznámivši jim, že se Štěpán konečně z dědičné své nemoci vystonal, snažně je prosila, aby na minulost zapomenuli, nepřipomínajíce mu jí chováním pohrdlivým či lhostejným. Sousedé slíbili šlechetné ženě vše, čeho na nich si žádala, a stáli jí také v slovu. Jí k vůli si umínili, že zapomenou na minulý Štěpánův divoký život a že se budou k němu chovat, jako by se nebyl nikdy z jejich kruhu násilně sám vymknul. Jeden po druhém u Potockých opět se

zastavil, zacházeje se Štěpánem, jako by se nebyl jakživ ničeho nehezkého dopustil. Štěpán okřival vida, že ze všech stran se mu odpouští. Se srdečným úsilím prosil občany, aby se u něho stavěli jako jindy. Přišli rádi a brzo se u něho každý večer pravidelně scházeli. Mělit' radost z jeho rozumného si počínání, z jeho upřímné snahy dřívější poklesky napravit a ženě přestálé doby trudné nahradit láskou nejoddanější, nejvřelejší. Nebyli: nikdy syn poslušnější matky jak on teď jí, každé slovo její mu bylo svaté a vůle její zákonem. Nikdy dříve ji tak nemiloval jako teď, nikdy mu nebyvala tak nevýslovně drahou.

Nesahával' Štěpán teď již nikdy do stolu pro karty, když začali sousedé vážnější hovor, nezakřikl ženu, brala-li noviny do ruky, ba prosil ji sám, aby jim je předčítala, že tímto způsobem všichni najednou se dovědí, co ve světě nového a pro ně důležitého. Zbytečno dodat, jak ráda Evička jeho vůli vyhověla, jak ráda přečetla občanům denní prací unaveným, po duševním zotavení dychtícím, události denní. Byly-li noviny přečteny, články v nich probrány, tož hovor se obrátil k záležitostem vlastním, obecním, a svědomitě se vzala jedna po druhé na přetřes. Nebylot' teď při hovoru takovém horlivějšího účastníka nad Štěpána, věděl, jak velice jeho žena odedávna si přeje, aby byl obci své čím platen, chtěl jí to udělat konečně teď k vůli, a co si jednou vzal do své tvrdé hlavy, do čeho se zakousl, toho, jak známo, se již nespustil. I zmocnil' se konečně živý jeho duch patřičné potravě a našel zaměstnání mu přiměřené, které byl tak dlouho k hanbě a škodě své od sebe odmítal. Zakrátko ho počaly tyto věci tak zajímat a těšit jako jindy karban, pití neb vypravování o nějaké hodné švandě. Svědčila tato nová strava duši jeho výborně, i měnil se po ní tak příznivě v způsobech, v povaze a smýšlení, že neminuly ani dva celé roky a Štěpán byl ve vesnici tak oblíben jako nikdy předtím. Vážil si každý rozumný a dobrosrdečný člověk muže, který tak znamenitě zvítězil nad zkaženými svými pudě a za tak krátkou dobu ze zhýřilého a zpustlého blázna dospěl na občana rozšafného; z čehož ovšem, jak každý věděl, měla první a hlavní zásluhu žena jeho dokonalá, k čemuž on sám rád a často se přiznával, opakuje hrdě a radostně, že tak jako on již není žádný jiný muž od manželky své milován a láskou tou velkou že ho konečně přec k rozumu přivedla a z neduhu dědičného vyhojila.

Byl by se Štěpán teď nevýslovně šťastna cítil, kdyby nebyl nepředvídaně zabředl do nemilých peněžních nesnází. Ambrož odjížděje v onen osudný večer ze statku, vzkázal mu, že nikdy již pod jeho střechu se nevrátí, všech s ním spolků a styků na věčné časy se odříkaje. Netušilť ovšem Štěpán pravou příčinu, myslel, že ho vyhnal poslední svou na ženě spáchanou surovostí. Zároveň byl si svůj podíl vybral u lidí, kde měli stát peníze, a zakoupil si prý kdesi v slezských horách osamělou chaloupku, kdež prý jen se přátelil s lesní zvěří, každému člověku nevlídně a divoce se vyhýbaje.

Odtrhnutí se Ambrožovo bylo by pro Štěpána již dosti velkou ranou bývalo, kdyby mu i byly v obchodě všechny peníze zůstaly, jeho chladná bystrost, určitost a duchapřítomnost byly proň neocenitelné, postrádal těchto vlastností horkokrevný, přenáhlený a bezstarostný Štěpán úplně a musil si je teď pracně přivlastňovat, k tomu si byl v posledních letech obchodu velmi málo všímal, vykonával jen jako stroj, co Ambrož mu nařizoval, nevěděl teď, komu smí zboží svěřit a před kým se musí mít na pozoru. Byltě za touto příčinou několikrát velmi citelně ošizen, přišel o mnoho peněz a vedl obchod se stálou ztrátou. Na tom nebylo ještě dosti. Maříčka udělala, zmizevši i s rodiči z vesnice, velký naň dluh, aby se mu kposledku ještě pomstila, že se jí vymknul, když se toho nejméně nadála. Než by se byl s ní soudil, raději zaplatil, přirostl mu tím nový schodek, i nezbylo mu jiného, chtěl-li obchod v starých rozměrech dále vést, aby nikdo se nedomyslel, jak to s ním dopadá, než aby udělal potajmu dluh. Zašel si pro peníze do města k advokátovi, o němž věděl, že jich má vždy zásobu, a uvolil se na velké úroky pod výminkou, aby věc choval co nejtajněji. Nechtěl, aby to přišlo ženě k sluchu, bylo by jí to zajisté rmoutilo, že přišel do takového skřipce, a proč jí měl zbytečně znepokojoval, jsa jist, že se z toho všeho při nynější své přičinlivosti konečně přec jen šťastně vyseká. Vypadalať Evička beztoho stále tak bledě a chorobně, že ho někdy pojímal nevýslovný o ni strach, šetřil jí, kde mohl, před každým dojetím. Nemohla se po ráně své zotavit, nemohla přijít do své staré rozmilé veselosti. I když ho viděla mezi občany a slyšela, že on mezi všemi jeví nejvíce ducha bodrého, nejlepší náhledy, tož sice se zrcadlila v oku jejím tichá blaženost, ale byla k ní přimísena jakási němá bolest, jakýsi tajemný stesk, pro nějž jiné příčiny

najít nemohl než chorobu tělesní. U kříže ji již nikdo nespatriil, stranila se ho ted' tak bázlivě jako ostatní.

Štěpán si získal nejen lásku, ale i důvěru spoluobčanů svých v míře takové, že při obecních volbách byl zvolen do výboru. Tenkrátě tomu ovšem se nebránil, těšil se z toho tuze, ještě však více kvůli ženě než sobě k vůli, ted' aspoň měla důkaz, že je nejen umyt z přestupků svých u ní, nýbrž i u jiných. Avšak ještě více byl překvapen a pohnut, když ho jeho spoluzvolenci téměř do jednoho obklopili, tázajíce se ho, zdali by nepřijal úřad představeného, že mají úmysl ho vyvolit, poněvadž uznávají, že by se mezi nimi nejlépe k tomu hodil.

„Nevím, nevím, nepřeceňujete-li mne,“ pravil jim nanejvýš dojat, „dosud ještě v ničem jsem se neosvědčil, musili jste mně mnoho prominout, přijímajíce mne podruhé do kruhu svého, z něhož jsem se vyobcoval pošetilostí neslýchanou. Mohu vám leda slíbit, že budu o blaho obce pečovat podle nejlepšího svého svědomí a vědomí a že se o to postarám, abych vám a dětem vašim z cesty uklidil, přes co jsem sám klopýtal a padal. Poznal jsem, že co pohoršlivého jsem kdy provozoval, nebylo nikterakž jen následek dědičné v krvi mé nemoci, nýbrž především že se mne otec nevšímal, nechť jsem si chodil do školy či nechodil. Učiteli to také bylo jedno, beztoho jest vám všem zajisté ještě povědomo, že se více staral o svoje hospodářství než o školu. To se musí zjinačit, musíme se postarat o dobrého učitele a čestné mu poskytnout postavení.“

Občané souhlasili vřele a Štěpán vřele pokračoval vyvinovati svůj před nimi program.

„Ale poněvadž má nejen mládež, nýbrž i dospělý člověk stálého napomínatele a vůdce potřebí, mohli bychom si poříditi čtenářský spolek s knihovnou, spolek hospodářský jest nám taktěž nutný, jaký to prospěch, kdyby jeden druhému svoje zkušenosti poctivě sdělil? Musily by se ho zúčastnit i naše ženy. Rovněž se mi zdá prospěšné, abychom vzali našeho hospodského pod ‚výminku‘, nechť nenaleje nikomu víc, než onen snese, nechť obmezí muziky a nedovoluje, aby se u něho hrálo o veliké peníze. Ale především nutná jest u nás záložna ve prospěch nemajetných spoluobčanů, z nichž bychom nebrali žádného zisku. Kdo by

se zdráhal tak malou částičku obětovat, necht' uváží, že tím zabezpečuje zároveň svůj majetek. Čím méně v obci chudiny, tím méně zlodějů. Rozhodně jsem proti tomu, aby naši obecní starší si dali každý krok, který v zájmu obce vykonávají, zaplatit, a zvolíte-li si mne, jak pravíte, za představeného, tož se vzdám platu svého ve prospěch našich chudých. Nemějte mi za zlé, že tak dlouho k vám mluvím, ale podobá se mi, že je lépe, poznáte-li mne před volbou, než abych se vám po volbě nelíbil.“

„Se vším, co jste pronesl, radostně se shoduji,“ svědčili mu okolostojící; „právě tak, jako vy to chcete, musí se to zavést, má-li se to včas změnit a pokračovat k lepšímu.“ –

Tento den veliký byl svátek na statku u Potockých; konečně byl Štěpán mezi těmi, kteří „strkali ten pokrok kupředu“, uskutečněn dávný mlynářův a jeho schovanky sen.

Byly to jen slzy radosti, které Evičce z očí skanuly, když jí manžel opakoval, jaké měl jednání se spoluobčany? Nenáležela ani jediná tomu, kdož o samotě v zarytosti chorobné ducha dary svévolně v sobě ničil, pohrdlivěji než kdy od lidí se odvracuje?

Líbat' se Štěpánova řeč skoro všem, ale přec ne všem.

Chalupníci, baráčníci, menší sedláci, všichni s nadšenou ji přijímali spokojeností, ale několik z největších sedláků podivně při ní koukali. Neobmeškali se po volbě v hospodě jako jindy, nýbrž ubírali se téměř bezprostředně domů. Ač nebyli jindy právě jedna ruka, přec šli tenkrát v jednom klopišti.

„Co tomu říkáte?“ ozval se jeden mezi nimi, když měli náves za sebou a zabočili na polní cestu. „To asi, co vy,“ druzí odvětili. „Ten by nám to chtěl tu krásně zavádět!“

„Dobře že včas se svým bláznovstvím se prohlásil, byl bych mu dal také hlas za představeného, myslil jsem, že jako sedlák půjde se sedláky, a on se zachytil té chamradi.“

„Kdyby byl v hlavě zdrav, také by to bylo, jak vy pravíte, ale kdo jednou tak s rozumem se pomínul jako on, nikdy již ho jaksepatří nenabude.“

Podařenému tomu vtipu všichni se zalíbením se zasmáli.

„Jak to chce? Peníze máme zdarma a na malé úroky půjčovat, aby si jimi každý ve vsi bídník pomohl a nám se pak vyrovnal? Stvořilť pánbůh stromy vysoké i křoví nízké, stvořil bohaté a chudé, jak to udělal, dobře to udělal a nechce, abychom měnili, jinak by to byl zavedl sám jiné hned od počátku. Krásná by to byla pletenice, kdyby byl jeden rovný druhému a všichni najednou chtěli ze dveří. Nedostal by se pak ven žádný, umačkal by jeden druhého. Musí jít lidé někteří napřed a jiní za nimi. Kdo má nejvíce pozemků, měl odjakživa a vším právem největší v obci váhu, i hleděli se mu jiní zavděčit, a ne on jiným, tak to musí zůstat přese všechny křiklouny, kteří s lůzou se přátelí, aby je rozhlašovala.“

Sedláci přišli domů u velkém rozčilení; popudili selky nemálo vypravováním, kterak to chce Štěpán zavádět, až bude představeným. Počaly ihned vykřikovat, na toho že by se podívaly, který by je chtěl přinutit, aby svou zkušenost sdělily jiným, spíše že se „pitomec“ takový dočká, že mu okna vytlukou, než by veřejně vyzradily svoje prospěchy v hospodářství; nechť se prý každý učí škodou vlastní.

Sedláci, ženami podněcováni, umínili si, že nedají věcem jít svým chodem, nýbrž že budou k tomu účinkovat, aby takový rýpal jako Štěpán se stal neškodným. Veřejně si netroufali proti němu ničehož podniknout, šelť, až na jejich potměšilý hlouček, každý s ním.

Scházívali se tedy za touto příčinou potajmu pozdě v noci při zastřených oknech, aby nikdo ve vesnici na to nepřišel, co kují.

„Většinu hlasů bude mít, tu se již nic dělat nedá, ale což kdybychom zadali k úřadu, že ho nechceme za představeného, poněvadž vedl život nepočetný?“ mínil jeden ze spiklenců při schůzi takové.

„To nepůjde, nemůže se mu jiného dokázat, než že chodil často k Holým a že se někdy přes míru napil. Na takové zadání mohl by on nás žalovat pro cti utrham.“

„Udejme tedy, že by byl manželku málem zabil.“

„Ona by to zapřela na krev a měli bychom z toho rovněž oplétám.“

„Čeho tedy se uchopit? Kdyby cosi řádného mi připadlo, zajisté bych nelitoval padesátky, hned na to bych ji obětoval.“

Nejhůře dělal mezi nimi hospodský, zuřil, že má přijít pod „výminku“.

„On mne chce ožebračit, moje děti o všechno připravit,“ bědoval, „co to za hospodského, který nesmí hostům nalejvat podle jejich libosti, který je musí posílat domů, když jsou nejveselejší a on největší z nich má zisk? Vždyť je to k smíchu, nejsem pánem svým musí přec hostům svým poroučet.“

A hospodský znovu začal počítat hlasy občanů do výboru zvolených, kteří měli za čtyři neděle mezi sebou vyvolit představeného, a necht' si počítal jak počítal, necht' doufal, že některého ještě z nich přemluví a pletichami na svou stranu dostane, přec měl Štěpán dvě třetiny jisty.

„A jak to bude s lesem obecným?“ tázali se dva sedláci najednou. Chtěli oba ženit syny a usmyslili si, aby jim obec poslední kus lesa prodala, toť se rozumí, že hodně lacino, by vymýtivše jej přišli nejpohodlnějším a nejlevnějším způsobem k stavebnímu pro svoje děti místu, dříví a pozemku.

„To víte, že nedá na les ani sáhnout,“ hospodský jim odpověděl. „Což jste ho neslyšel nikdy o tom kázat, jakým je les pro celé okolí dobrodiním, kterak působí na povětrnost a jak bychom si ho měli šetřit a na stráních zasívat nový? Půjde teď prý i na to, aby byly pro lesní škůdce větší tresty vyměřeny. Nebude si snad smět ani již dítě uříznout bičičště a hoch pro holku svou máji!“

„A co to tlachal o učiteli, tomu se také má přidat? Já jakživ do školy nechodil a do knihy nekoukl a mám svoje a znám v městě úředníky, kteří studovali dvacet let a ani třikrát denně dosyta se nenajedí. Co tedy ze školy a učení kouká? Moji hoši také nikdy ve škole nebyli, a kam přijdou k muzikám, tam jim udělá každý místo, a když křiknou, každý před nimi se

uklidí, všude jsou pány,“ zlobil se sedlák, jenž měl ze všech těch rejpalů statek největší.

„Již vím, co udělám,“ zvolal opět hospodský, „v městě advokát má písaře, s tím jsem jako bratr. To je vám kopa, ten ve všem se vyzná a všemu rozumí. Spřátelili jsme se, když mne můj otec, než mi hospodu pustil, na rok dal do města za sklepníka na zkušenou, chodíval k nám večer co večer na pivo a vypravoval svoje kousky. To by bylo zle, aby ten o nějaké nevěděl radě. Vytáhnu-li z kapsy pětku a ukáži-li mu ji, vlastního snad bratra za ni prodá. Vydám se k němu hned zejtra ráno na cestu a večer mne tu tyhle časy čekejte, přijdu zajisté s nějakou zprávou, která se vám všem asi líbit bude.“

Neslibovalť hospodský do modra, vrátil se druhý večer mezi soudruhy s tváří tak vítězoslavnou, jsa přitom tak udýchán a chraptiv spěchem, že všichni okamžitě poznali, že jim nese cosi velmi potěšitelného.

„Nikdy bych si nebyl pomyslíl, že tak dobře pochodím,“ zvolal, poněkud se zotaviv.

„Čeho jste se dověděl, mluvte, vždyť jsme všichni jako na jehlách, nemůžem se dočkat vaší noviny,“ doléhali jeho spojenci.

„Potocký má velký dluh, vypůjčil si peníze na směnky.“

„On že má dluh? Že si peníze na směnky vypůjčil? To není pravda, někdo vás tím napálil. Vždyť tam všecko chodí jako jindy, stejně kupuje a prodává.“

„To je všecko jen naoko, aby žena o ničem se nedověděla. Myslí si, že si pomůže a vše šťastně v tichosti ututlá. Snad by se mu to podařilo, ale nesmí... Víم vše z pramene nejlepšího, peníze zaopatřil advokát, můj známý ví tedy vše na puntík. Přišel milý Štěpán do bláta, co bratr od něho tak náhle se odtrhl a podíl svůj si vzal, to víte, že ten mrzout vlastně všecko vedl. Nevěděl Štěpán bez něho kudy kam, uvěřil lidem více, než měl, přišel o mnoho peněz, na jiných místech obilí přeplatil, jinde zas musil pod cenou prodat, měl škodu nad škodu. Když byl v největší bryndě, právě mu přišlo nejhorší, musil za Maříčku mnoho peněz zaplatit,

nepustila ho zdarma. Nezbylo mu, než aby udělal dluh, advokát mu peníze zaopatřil a právě tyhle časy skládává úroky a podpisuje směnky zas na rok. Ale což kdyby Štěpán dostaviv se najednou slyšel, že věřitelové dosavadní, potřebující náhle peníze, směnky prodali a noví že je prodloužit nechtějí a nemohou, že musí do určité doby mít peníze svoje na krejcar? Musil by pak na všechn způsob ohlásit úpadek, a mezitímco by se mu statek odhadnul, prodal neb on jiným způsobem k penězům si pomohl, byl by nevolitelným, a než by se vysekal, měli bychom v obci dávno představeného jiného.“

„To by bylo ovšem něco, co by se snad provést dalo, ale bude to stát peníze!“

„Zdarma není ani smrt, bez obětí ničehož nedokážeme. Je nás tu pět, nevím, jak velký je dluh, ale kdyby chtěl každý z nás k tomu cíli zapůjčit dva tisíce, myslím, že bychom to provedli. Vždyť se tu nejedná o žádnou ztrátu, k penězům i s úroky na krejcar přijdeme, nemá Štěpán na statku halíře dluhu, stojí třikrát za deset tisíc, přijdeme k svému, i kdyby se mu za poloviční prodal cenu: nejedná se tu o jinou výlohu, než co si bude advokát a písař žádat za ochotu. Dají si ovšem řádně zaplatit, ale opakují, že je nás na to pět. Zde tenhle občan chtěl na to věnovat padesátku, bude-li Štěpán odstraněn, přidá ještě jednu, my každý učiníme taktéž a bude po merendě. Povstane z toho ovšem trochu křiku, že bude musit statek prodat, a bude se pátrat po věřitelích, ale advokát nesmí prohlásit, že jsme za tím my. A i kdyby se to prohlásilo, nesmíme se mrzutosti té příliš bát. Lépe mrzutost malá než škoda velká. Kdyby se lidé toho, co Štěpán chce, jednou namlsali, již od toho neupustí, a my nebudeme v obci ničím, bude si s námi chtít tykat každý baráčník, který pase svou kozu na naší mezi a hlady by pošel, kdybychom mu to nedovolili.“

Zdalo se sedlákům nesmírnou obětí složit se v prospěch občanů chudších, ale nerozpakovali se dlouho, aby se spolčili zahanbit a zkazit člověka, který vybrednuv z kalu života lehkomyšlného, poctivě se snažil, by bludy svoje napravil, spoluobčanům svým upřímně svoje chyby na výstrahu dáváje.

Štěpán dostaviv se s úroky dříve u advokáta, než musil, aby svoje záležitosti před volbou uspořádal a klidnou měl pak hlavu, slyšel od písaře jeho, že věřitelové, potřebující peněz, směnky prodali a majetníci jejich nynější že si žádají peníze svoje včas nazpět, nechtějící o prodloužení lhůty ani slyšet, a jiných peněz že nelze při nynějších zlých časech sehnat.

Štěpán strnul, ale vzpamatovav se netázal se, kdo jeho směnky tak náhle koupil, okamžitě věděl, v jakých jsou teď rukou a o co se tu vlastně jedná, neušlo mu, že proti němu se strojí nějaké pikle, ale že jsou druhu tak hanebného, nikdy by se nebyl nadál. Že dobře uhodl, dosvědčil mu písař, který mu svěřil, aniž k tomu ho vyzval, pletichy hospodského, žádaje si ovšem za to notné spropitné. Mstil se hospodskému, nebyl ho tento odměnil, jak si toho přál.

Štěpán slíbil Evičce, že přijde večer domů, těšil se na rozhovor s ní před dobou tak důležitou, chtěli společně mnoho promyslit, o co hodlal Štěpán později se zasadit, ale místo muže přišel jí posel z města, oznamující jí, že musil rychle odjet za obchodem, nemoha určit, kdy se vrátí, na všecken způsob že bude ale několik dní vzdálen.

Štěpán se vydal na cestu k Ambroži. „Musí bratr pomoci a také pomůže,“ pravil si, když krouživ po mnoho hodin jako pitomý, ránou neočekávanou všecek omráčen, okolo města, konečně zas jasného nabytí vědomí. „Jestliť on podivín, ale zlé srdce v něm není, nebude chtít, abych musil prodat statek otcovský pro okamžité rozpaky. Avšak přec bych podnikl raději cestu kraj světa až tam, kde počíná království pekelné, než teď pojedu k němu. Ten asi mne uvítá! Tato pouť se rovná té, kterou Evička za mnou k Maříčce podnikla, jen kvůli ní se ponižuji, sám za sebe nikdy bych neprosil. Ale nechť mi řekne cokoli, jen když mne neodstrčí. Když si koupil, jak proslýchá, jen chalupu, tož mu tolik z podílu zbylo, že mi může snadno a bez oběti pomoci.“

Nikdy snad netlouklo v Štěpánovi tak mocně srdce, jako když doptav se šťastně na Ambrože, k jeho nynějšímu domovu se ubíral z vesnice, kde nechal stát povoz svůj. Když se ploužil tehdež z lesa domů, aby se přesvědčil, je-li Evička ještě živa, takovou v sobě hanbu nepocítil jako

ted', kdy měl příkrému bratru se zpovídat a zpovídaje se před ním se pokořit, zapomínaje, že jeho nepředvídané od něho se odtržení zavdalo vlastně první příčinu k tomu, co ted' naň se přivalilo.

Bylo mu dlouho vzhůru stoupati po strmé skále, než se dostal na mladou planinu o skálu ještě vyšší se opírající, na jejížto pokraji stála Ambrožova chýže, přístupna všem větrům. Malý, pečlivě upravený sádek, jehožto svěžím trávníkem pospíchal stříbrojasný potůček, za ní se rozkládal a na jejím prahu seděl Ambrož, temným pohledem zíraje do zapadlého slunce krvavé stopy, hasnouce v mhlách večerních, z údolí k němu v sterých podobách se valících.

Štěpán bratra se zalekl, zestárl o dvacet let, co ho neviděl, jeho vlas a vous protkán byl stříbrem, jeho čelo plno vrásek, oči mrtvé hluboko mu v důlkách ležely.

Také Ambrož se zarazil, spatřiv bratra tak nenadále před sebou se vyskytnuvšího. Štěpán uchopil se vřele jeho rukou, za odpuštění ho žádal, že tolikrát ho zarmoutiv lehkomyšlností svou, z domu otcovského ho vyšťval.

Ambrož mlčky poslouchal jeho slova srdečná bez znaku netrpělivosti, ale také bez znaku nejmenšího účastenství, poslouchal ho, jak asi poslouchá vír kolem něho v skalních rozsedlinách hučící. Když ukončil Štěpán kajícně upřímné svoje vyznání, s ledovým mu pravil přízvukem:

„Nepřivedla tě sem touha, abys se mnou se smířil; co mně chceš, mluv rychle.“

Štěpán se zarděl a slzy studu do očí mu vstoupily, když se mu jal po krátkém, rozpačitém pomlčení vypravovati, co proti němu v obci se kuje a kterak to odpůrcové jeho nastrojili, aby on, jsa snad v dnech nejbližších zvolen za představeného, zakrátko zas se musil vzdát úřadu toho čestného.

„Cože?“ žasl Ambrož, „ty se máš stát představeným, ty máš pro sebe velkou nadšenou stranu a odpůrcové tvoji netroufají si veřejně proti tobě vystoupit, podřívají ti jen v skrytosti a tajnosti půdu pod nohama? Tak

daleko to tedy již dospělo ve světě, že člověk jako ty, který není ani v jediné věci mužem, jak se sluší, má se stát hlavou obce! Stali se tedy všichni vrstevníci tvoji za ten krátký čas, co ze středu jejich jsem nadobro se vyloučil, ještě zhejřilejší, lehkomyšlnější a špatnější než ty? Toť hory vaše v Sodomu a Gomoru se proměnily!“

Štěpán dobyl nad sebou boje nejskvělejšího, neodpovídaje bratrovi na jeho hanobící nájezdy. Přijal potupu jeho za minulost mysle si, že co nezasloužil dnes, zasloužil si ještě včera.

Pokračoval zcela klidně, nedada se másti, líče Ambrožovi věrně a pravdivě, co v něm se dělo od té chvíle, co spatřil Evičku u nohou svých v krvi tonoucích, vypisoval mu noc v lese strávenou, svou návštěvu doma, kterak mlynářka ho přijala a jak zas nato k Maříčce se vrátil, pevně si umíniv, že jsa od ženy odstrčen, kdy se k ní pln nejhlubšího vrátil žalu, nikdy již na lepší se nedá cestu. Zakončil Eviččiným u Holých se objevením, co ji tam vedlo, kterak s Maříčkou rozmlouvala, čeho na ní si žádala, spasivši muže zbloudilého důkazem lásky a oddanosti největší okamžitě a navždy.

I vyskočil Ambrož jako zběsilý a v jeho očích zableskla se taková nevýslovná revnivost, taková nepřemožitelná zášť, že Štěpán zděšeně před ním ucouvl. Přitom zamáchl nad ním rukou tak hrozebně, jako by, drže v ní dýku, dychtil do srdce mu ji vrazit, ale sklesla mu, aniž by ho byl udeřil, avšak podruhé ji proti němu vztáhl, ukazuje mu na cestu, kudy byl přišel, jako žebrákovi nejvtíravějšímu.

Štěpán nemaje arci o tom ani zdání, jaká to hrozná bouře bratrovi při jeho zmínce o Eviččině veliké k němu lásce a oběti v srdci zavířila a že v něm neodhání bratra na pomoc žádajícího, nýbrž soka, který se mu přišel pochlubit štěstím svým, vstal a k smrti pokořen a uražen jednáním tím nemilosrdným mlčky se vzdálil, nemaje ho ani výčitky za hodna.

Vraceje se domů klesal téměř pod tíží starostí, a spatřiv zdaleka statek Potockých, kde tak dávno již sídlili v slávě i neslávě, z jehožto staré střechy byla Evičina ruka kletbu sňala a jenž její péčí a přičiněním tak utěšeně vzkvétaje měl teď padnout za obět viny jeho: tož se dal do pláče

hlasitého. Bylo mu, že pozbude nejen živnosti dědičné a s ní jednoho z nejpřednějších na okolí míst, nýbrž i jména svého, že přestane být Potockým, tak že se bude právem nazývat statku jeho rodinného držitel. Pozbýval je právě v okamžiku, kdy mu chtěl získat čest a úctu trvalou. A což Evička? nesměl si na ženu drahou ani vzpomenout, nemohl se jí, přibyv domů, na žádný způsob svěřit, uvítala ho úsměvem a pohledem při vši přívětivosti tak tesklivým, že mu nad ní srdce pukalo, bylo mu, jako by na tváři její spočívala předtucha osudu na ni čekajícího.

„Co ještě mou vinou zakusíš a podstoupíš, mučence ty věčná,“ chtěl vykřiknout, do náručí ji uchvacuje, ale přemohl se a nedal na sobě nic znát.

„Času dost na takovou zprávu,“ pomyslí si, „až přijdu od volby, pak jí vše povím najednou. Ó, nebude to, jak si moji nepřátelé myslí, neudělám jim aspoň té radosti, abych přijímaje úřad svůj, za málo neděl jej zase složil jako zločinec. Přímo povím u volby, co se mnou se děje, a poděkuji se za důvěru spoluobčanů, volbu jejich ani nepřijímaje.“

Když Štěpán v den osudný do hospody se ubíral, čekal naň před vraty velký houf přátel jeho. Hlasitým „sláva“ ho uvítavše zavedli ho do stavení, kdež v sednici za šenkovnou výbor již naň čekal, aby úlohu svou vykonal, zvoliv ze středu svého starostu obce. Šenkovna byla plna lidí, kteří se chtěli dočkatí výsledku volby, od níž největší část občanů nejlepšího si slibovala úspěchu. I tu byl Štěpán co nejhluchněji a nejradostněji uvítán. Hospodský, stoje se svými přívrženci v pozadí, potměšile s nimi se usmíval, jako by si chtěli říci: „Však ti tvoje sláva dlouho trvat nebude.“

Dvěře mezi šenkovnou a sednicí se zavřely, volba měla započít, tu vstal Štěpán ze židle a žádal za slovo.

„Jestliže trváte při úmyslu zvoliti mne za starostu svého, tož vám musím děkovat za čest, již mi chcete prokázat, a vám poctivě ohlásit, že byste se nadarmo namáhali a časem svým mrhali. Za málo neděl byste musili volit jiného, učiňte to tedy raději hned,“ pravil, zblednuv přitom jako smrt.

„Co se to děje? Proč nám nestojíte v slově?“ podivili se přítomní, a těm, kteří věděli, že se proti Štěpánovi něco stříhá, počalo být jaksi nevolno.

„Neberu slovo své nazpět, za největší bych si pokládal radost, kdybych směl přijmout úřad vámi mi nabídnutý, vzdávám se ho jen proto, poněvadž byste mi jej musili zanedlouho odejmout, což by mne tuze zahanbilo.“

Nový úžas mezi občany, nechápali nikterakž jeho řeči, jeho dojmů, a zahrnovali ho zvědavými a napnutými otázkami.

„Jak víte, byl jsem špatným hospodářem a lehkomyšlným nedbalcem, dosti jsem za to pykal, ale pravá pokuta stihla mne teprve teď. Dostal jsem se do dluhů, avšak byl bych se z nich zajisté zakrátko vysekal, kdyby se nebyli o tom lidé mi nepřízniví dověděli, a chtějíce z nesnází mých v prospěch svůj kořistit, skoupili potajmu směnky moje; hodlají na mne uhodit s výplatou, a neučiním-li jich nárokům zadost, budou usilovat o prodej statku mého, abych ohlásil narovnacím řízem, byl nucen vystoupit z výboru.“

Hrobové ticho panovalo mezi řečí Štěpánovou, a když ukončil, na židli sklesnuv, strhla se nesmírná bouře.

„Kdož tak jednali, nejsou jen nepřáteli vašimi, nýbrž nepřáteli pokroku, osvěty, dobra vůbec, neučinili to pro jiného, než abyste se nemohl stát představeným, toť nabíledni,“ křičeli občané, „kdo jsou ale ti hanebníci, kteří vás chtějí zkazit, aby vás neškodným učinili?“

„O jaké se tu jedná pletichy nás všech se týkající? Jestliť povinností vaší, abyste je veřejně jmenoval, bychom seznali odpůrce vaše i naše.“

„Nemohu jiného s určitostí říci, než že hospodský zdejší v jich jmeně s mými věřiteli vyjednával.“

Hospodský stál mezi rozkacenými sousedy bílý jako křída. Že věc tak brzo vyjde na světlo boží a právě v takovou dobu a tímto způsobem, toho se nenadál. Omlouval se, že o ničem neví, že je křivě obviněn; ale když mu Štěpán pravil, kdo mu sdělil, že on o zkázu jeho pracuje, jiným za prostředníka se propůjčuje, tož ovšem již si netroufal zapírat, nýbrž hleděl si pomoci, sváděje vše na ostatní.

„Mně by nebylo nikdy nic na mysl přišlo, kdyby mne nebyli mezi sebe vlákali a přemluvili, abych k advokátovi se vydal,“ koktal hospodský na celém těle se třesa, „musil jsem jim to k vůli udělat, vždyť od lidí žiji, musím být s každým za dobré a každému k službám.“ A jižjiž počal jmena svých spoluviníků sypat. „My že jsme vás navedli?“ křičeli, kdož byli z jeho spojenců přítomni a jím jmenováni, „žádný z nás by si nebyl bez vás na advokáta vzpomněl, také jsme vás mezi sebe nevlákali, nýbrž vy jste přišel sám, laje Štěpánovi, že chce, aby byl hospodský pod výminkou.“

„A vy jste se naň zas hněvali, že budete musit přidávat na učitele, na silnici a jiné kozly, a mrzeli jste se, že chce baráčníky povznést a sedláky ponížít, říkali jste, že kdo chud, chudým zůstaniž, že to tak chce sám bůh, jinak že by nebyl chudých a bohatých stvořil, ten, kdo má záhony, že má mít vrch, a kdo nemá ničeho, ten aby ho poslouchal. Puntovali jste se v noci při zakrytých oknech, aby nikdo o tom nezvěděl.“

„Takové máme tedy mezi sebou občany?“ zhrozili se ostatní, s ošklivostí hádce té hnusné naslouchajíce, „tak si počínají ti, kteří chtějí mít vrch, tak dokazují, že přednosti žádané zasluhují? Hanba, hanba jim! Nesmí k tomu přijít, aby se stal Štěpán jejich obětí, jestliže koupili skutečně jeho směnky, musí mu počkat, nesmějí mu statek prodat, jinak nebude nikdo s nimi do smrti chtít nic mít.“

„A i kdyby teď dělali kdovíco, mezi nimi a námi je navždy konec,“ volali nejrozhorlenější z přátel Štěpánových, „zasadíme se za to u úřadu, aby jim bylo odňato právo voličské, nebudou mezi nás patřit, ukážem jim, co je na člověku, když v něm není cti, že je vývrhelem mezi lidmi, třeba měl sebevíce záhonů. Ty časy již přešly bohdá navždy, kdy ten byl nejpřednějším, kdo nejvíce měl, teď tomu se vzdává úcta největší, jehož jednám a smýšlení je bez poskvrny a dobru obecnému věnováno, srdce teď platí a skutek šlechetný, nikoli kus hlíny –“

Ti, jichž hrozby ty se týkaly, ovšem se bránili a počali zas ze své strany ostatním lát a mnoho vyčítat, hluk z hospody rozléhal se po celé vesnici, lidé se začali sbíhat, u oken poslouchat a brzo se po všech staveních rozneslo, že přišlo v hospodě k hádce a že má být se sedláky zle. I přikvapili na tuto zprávu z domů a polí příbuzní ohrožených jim ku

pomoci, vtláčivše se násilně do šenkovny beztoho již plné. Křičeli, nadávali, počali řinčet sklenicemi, židlím lámat nohy a „bandasky“ o lavice se zkoušely, jak jsou pádny.

Nadarmo se snažil Štěpán s malým hloučkem rozvážných zachovat mír, ale nebylo to již možná, již neposlouchal nikdo hlasu rozumu, nýbrž jen své vášně a zášti osobní. Baráčníci, shluknuvše se na jednu stranu sednice, křičeli, že dobře vědí, že chtějí sedláci, aby pošli hlady, a sedláci zas křičeli, jim že dobře povědomo, že je hodlají baráčníci ze statků vyhnat a mezi sebe je rozdělit, celé to novinářství a to, co nazývají pokrok a osvětu, k jinému prý nesměruje, všichni ti novotáři že nejsou než tajná banda loupežnická, na vhodný jen okamžik číhající, aby kdo co má, o to ho připravili, a v jejich obci že Štěpán jich náčelníkem.

Nejhůře mezi všemi vyváděli synové onoho sedláka, který se rád chlubil, že nikdy ve škole nebyl, aniž svoje děti tam posílal, a přec že má svoje a mnozí studovaní lidé že se ani dosyta nenajedí a hoši jeho že jsou při všech muzikách nejpřednější, kde se objeví, tam že každý zaleze. S tím ovšem se nepochlubil, co musil za ně již peněz vyplatit těm, jimž zlomili hnáty a natloukli děr do hlavy. Věděli od otce, že se nesmí Štěpán stát představeným a proč, a slyšíce, že je se sedláky zle, myslili, že on se všeho domakal a svoje přátele na ně štve. Vpadli do hospody s houfem výrostků rozpustilých, s ohromnými klacky, a počali hned do toho u dveří mlátit, razíce si takto cestu k Štěpánovi, na kterého měli namířeno, proklínajíce ho při každé ráně co původce toho, co se děje. Toť se rozumí, že jim byly jejich rány a přezdívky hojně odpláceny, že nemohli tak rychle kupředu, jak si přáli, krutá počala řezba po celé sednici, víc a více se blížíc k Štěpánovi, který nepřestával prosit a krotit.

Ale právě v okamžiku, kdy se vlny rozvzteklé nad ním shlukly, pohltivše ho do svého víru, kdy i on se chtěl uchopit zbraně jakési, aby se ubránil, nadarmo však po jakémsi vhodném předmětu se ohlížel a jen rukama rány naň pršící odmítal, vyskytl se vedle něho muž, a protlačiv se silou nadlidskou lidmi až ke zdi, kamž za sebou ho táhl, jako štít před něho se postavil.

„Hoj, tu také Potocký; kdo na rod ten má nabroušeno, necht' přijde honem, aby choutku svou na mně si zchladil!“ křičel tak hlasitě, že to proniklo i všeobecný ryk. „Tot', ,starý mládenec' Potockých, ,mrzout', kde ten se tu vzal? Pozbývá bez ženy, hrr! na něho, aby přišel k rozumu!“ ozývalo se na straně nepřátelské.

„Kolik je těch vychloubačů, kteří mne chtějí k rozumu přivést?“ křičel Ambrož se zrakem sršícím, „necht' přijdou všichni na mne najednou, abych si to s nimi rázem odbyl, nerad se mrnkám.“

„Nebudeš se s námi dlouho mrnkat, neboj se, než se ohlédneš, budeme na tobě klečet,“ křičeli odpůrcové a velký houf rozkacených práčů najednou naň se hrnul.

Ambrož se jim jen smál, hrál si s nimi jako s kočkami, odzbrojil jednoho za druhým, klacky jim daleko zaházal a rval se s nimi tělo na těle. Každou chvíli někoho drtil mezi rukama neb za kazajku do povětří ho vyzdvihl, volaje přitom na Štěpána, který se chtěl mocně za ním protlačit a mu pomáhat, aby se neopovážil chtít ho o slávu jeho připravit, že musí všechny ty chrousty, kteří okolo něho bzučí, najednou šlápnout, aby jim zašla navždy k jich mrnkání chuť, a již se mu skorem podařilo, všichni se váleli na zemi, nemohouce sebou hnouti; vtom ale jeden z nich přec se mu vymknul, a vida nedaleko sebe na zemi klacek svůj, proň se natáhl, vyskočil a udeřil Ambrože co mohl do hlavy –

Ambrož sklesl nazad bratrovi do náručí. Štěpán zachytiv ho, strašlivě vzkřikl vida, že se mu hrne krev proudem ústy, že smrtelná bledost tvář jeho pokrývá. Boj náhle ustál, ti, kteří byli vzdáleni, tušili, že se událo asi cos hrozného. Kdož měli zlé svědomí, utekli, a přívrženci okolo Štěpána polekaně se shromáždili. V prvním okamžiku mysli všichni, že on to byl poraněn, že se to on tak vztekla a udatně rval s tolika soupeři. Ale s podivením viděli, že to drží v náručí Ambrože.

„V nešťastnou jsi to, bratře, přišel hodinu,“ bědoval Štěpán, nad ním se kloně, zapomněl vše, vida bratra umíratí.

„Řekni raději, že v šťastnou,“ zašeptal Ambrož, o jeho prsa se opíraje, „snad bys ty teď krvácel na místě mém – ty máš ženu a dítě, které o tebe

by plakaly – o mne nikdo nezaslží, život můj nikoho netěšil, smrt má nikoho nezarmoutí...“

„Nemluv tak,“ plakal Štěpán.

„Nesu ti, zač jsi mne požádal... tu v opasku okolo těla mého najdeš, co ti je potřebí... vydal jsem se s penězi sám na cestu, abych ti je osobně doručil a ony nepřišly snad těm pletichářům do rukou, kteří usilují o tvou zkázu...“

Nemohl Ambrož domluvit, opět vědomí pozbýváje, a smrtelný se mu dral chrapot z prsou –

„Nesmí bratr můj umřít na cizím místě,“ volal Štěpán bolestí bez sebe, „pomozte mi, přátelé, doneste ho se mnou ke mně, ať skoná pod střechou otcovskou – za mne, ach, za mne umírá...“

Přátelé jeho okamžitě mu vyhověli. Ambrož byl položen na postel a na ní opatrně k Potockým odnešen, celá ves ho provázela mlčky, s nímou hrůzou a slzami; již věděl každý, že přišel „mrzout“ Potockýkch bratrovi pomoci a že byl zaň ubit.

Štěpán spěchal napřed domů, aby ženu připravil na to, co se událo, ale zvěst truchlivá měla křídla, doletěla k ní před ním; Evička věděla vše a vyšla průvodu vstříc. Lekl se jí, jednu mrtvolu nesli za ním, druhá mu kráčela v ústrety...

Kaplan, jenž se poněkud znal v ranhojičství, přikvapil a prohledal raněného, ale dal najevo posuňkem, že je tu vše marné. Žádal okolostojící, aby umírajícího neznepokojovali pláčem a nářkem, i musili všickni s ním opustit sednici, jen Evička směla zůstat, ona jediná neplakala... Opírajíc se o starý uprostřed sednice sloup stála naproti úmrtnímu loži jako z mramoru vytesaná, ani jednou to tváří její netrhlo, ani jednou se nezachvěly údy její, jen jizva na čele jejím se dotemna zarděla, jako by chtěla znovu puknout a všechna krev z ní se vyhrnout do jediné krůpěje –

Kněz zpolehounka dvěře za sebou zavřel, rozhostilo se ticho v Potockých starobylé sednici; do oken se modral les, vnikala vůně Evičiny zahrádky, vzdálené šplouchám vlnek potoka okolo kříže pospíchajícího, zpěv ptactva lesního, slétajícího se u vody při západu slunce, jehožto poslední paprsek, prodíraje se houštinou stromů, utkvěl na bledném čele Ambrožově...

Jako by ho bylo dotknutí to probudilo, otevřel oči s úžasem se rozhlížeje; tu klesl pohled jeho na bledou nepohnutou ženu s tou rudou na čele jizvou, objímající, aby nepadla, sloup za sebou, jako tehdáž za onoho večera, kdy naposledy ji spatřil, kříž u potoka.

Trhnuv sebou, očí od ní odvrátil, ale ne nadlouho; přemohl v sobě opět Potockých řevnivou krev, nad níž byl po tuhém mnohodenním boji zvítězil, odhodlav se, že poskytne bratrovi šťastnému, manželkou teď vroucně milovanému, pomoci žádané...

Znovu upjal na ni oči... spočívala v nich truchlivá výčitka, hluboká, uražená, nepřemožená láska...

„Podařilo se ti tedy přec sejmouti kletbu ze střechy naší?“ pravil jí namáhavě, svoje síly sbíraje, „láska ženy se osvědčila mocnější a silnější býti nenávisti ženy – pokořivši se neslýchaným způsobem před milostnicí mužovou Potockých vykoupilas...“

I odpověděl mu hlas z prsou nevýslovnou bolestí rozervaných, jako z hrobu se ozývající:

„Nevykoupila jsem Potockých pokořivši se před milostnicí mužovou, ale tenkrát jsem je vykoupila, když jsem se u kříže od tebe odtrhla...“

Ambrož jedním rázem se vzchopil, jako by mu byla těmito slovy sílu i život vrátila, vztáhl po Evičce vášnivě ruce, aby mu opakovala, co do duše, zoufalostí zpustošené, mu zaznělo jako hudba rajska – byla tedy přec tou hrdinkou, jíž by se byl tak rád klaněl, jíž tak krutě zneuznával... ale síly jeho byly u konce. Mdle klesl nazpět, aniž se byl dotknul její ruky, a úsměv plný tiché, neskonale blaženosti rozhostil se mu v tváři... Byl mrtev...

Nemusil Štěpán prodat statek rodinný, vyplatil penězi bratrovými svůj dluh, ale již ho to tam netrpělo. Všude viděl bratra zaň umírajícího. Odpustil nepřátelům svým jejich úklady, ale smrt jeho jim odpustit nemohl. Zavřel starý dům, pronajal pozemky, pustil obchod, převzal mlýn dolanský od pěstounů ženiných, vyplativ jejich příbuzné, na dědictví nároky mající, aby se tam úplně cítil doma. I stal se zakrátko středem svého nynějšího okolí, a kdyby se tomu byl nebránil pro truchlivé upomínky, dávno již by zde byl došel téže cti, které se musil v horách způsobem tak smutným vzdát. Představeným se nechtěl sice stát, ale stal se zato pravou hlavou nynější obce své, a odevšad chodívají lidé na radu v důležitých života případech k muži zkušenému, jehož povahu žal o bratra, kteréhož teprv v posledních okamžicích poznal a ocenil, úplně vytříbil. Jestliť mlýn dolanský útočiště všech potřebných a sklíčených i shromaždiště všech poctivě kupředu spějících. Všecky Eviččiny tužby a přání ohledně manžela skvěle se vyplnily.

Když Štěpán večer v sednici se sousedy rozmlouvá, malá Evička s babičkou v sadě laškuje, zajde si matka její jako jindy ku kapličce. Neníť již kolem ní poušť, proměnila Evička úhor v zahrádku, kterou pečlivě pěstuje. Přichází tam jako jindy za ní starý pěstoun v pantoflích, nemoha se dosud bez schovanky dlouho obejít. Stal se věkem zapomnětlivý i dětinský, vypravuje jí s dětinskou švitorností, co se u kapličky událo, i domnívá se, že to činí dnes ponejprv. Zapomínaje v takových chvílích, kde a že byla od mlýna vzdálena, ukazuje jí na horách staré stavení v sadě se rozkládající pod skalou, na níž strmí zbořeniště, a šeptá jí, že tam se zrodili dva bratři jednu dívku milující, pro kterou jeden druhého zabil a nevěrnou svou nevěstu s ním. S úsměvem dodává, připomínaje si Barunku Trávnickou, již nechal, ač ji měl k zbláznění rád, poněvadž nebylo při ní než hladké tváře a „žádných ctností“, že to již musí být kos, kdo na to zamilování vyzraje, žeť to nejhorší ze všech na světě zimnic, kdo nezakusil, ten že neuvěří, a kdo v boji nebyl, ať se nechlubí, že ho kulka přelítne.

Poslouchává ho teď ta bledá žena, na jejímž čele hluboká se červená jizva, klidněji než před lety ta dívka kvetoucí plna ducha a zápalu, kteráž vzkřikla v hněvu mladistvém, když jí pravil, že neví, čeho na sebe se

dočká, a rozhorleně od něho utekla, když ji k shovívavosti k pokleskům jiných napomínal. Poslouchává ho s úsměvem zádumčivým, hledajíc zrakem zaroseným mezi horami na úbočí skály kostelíček starý s červenou bání, v jehož stínu za plotem hlohovým se zelená tichý hřbitůvek, na němž každému, jakmile ho spatří, se zachce očekávat radostného zmrtvýchvstání. Odpočívá tam vedle nebožtíka dolanského mlynáře Potockých „starý mládenec“.